

SAYI 6 • HAZİRAN 2018 • ISSN 2564 - 6354

düşünen şehir

KAYSERİ
BÜYÜKŞEHİR
BELEDİYESİ

www.kayseri.bel.tr



AKİF EMRE
ÖZEL SAYISI



Kaytur ile

iftar keyfi

Talas Erguvan Restoran
+90 352 438 17 01

Harikalar Sofrası
+90 555 892 96 56

Mimarsinan Park Kafe
+90 555 892 3828

Emirgan Köftçesi
+90 555 892 18 38



DÜŞÜNEN ŞEHİR
HAZİRAN 2018 SAYI: 6
Ücretsizdir
Yerel Süreli Yayın
ISSN: 2564-6354
E-ISSN: 2564-7121



İMTİYAZ SAHİBİ
Kayseri Büyükşehir Belediyesi adına
Kayseri Büyükşehir Belediyesi Genel
Sekreteri Hüseyin Beyhan

**GENEL KOORDİNATÖR VE
SORUMLU YAZI İŞLERİ MÜDÜRÜ**
Yusuf Yerli

GENEL YAYIN YÖNETMENİ
Dursun Çiçek

YAYIN KURULU
Prof. Dr. Köksal Alver
Prof. Dr. Celalettin Çelik
Dursun Çiçek
Dr. M. Fazıl Himmetoğlu
Dr. Faruk Karaaslan
Prof. Dr. Atabey Kılıç
Salih Özgöncü
Osman Yalçın
Yusuf Yerli

HAKEM VE DANIŞMA KURULU
Prof. Dr. Muharrem Akoğlu
Prof. Dr. Köksal Alver
Prof. Dr. Yunus Apaydın
Prof. Dr. Hakkı Büyükbaş
Dr. Aynur Erdoğan Coşkun
Mehmet Çayırdağ
Prof. Dr. Celalettin Çelik
Dursun Çiçek
Dr. Abdulkadir Dağlar
Can Deveci
Prof. Dr. Muhittin Eliaçık
Doç. Dr. Alev Erkilet
Dr. Fatih Ertugay
Dr. Yonca Gençoğlu
Fatih Gökdağ
Dr. M. Fazıl Himmetoğlu
Leyla İpekçi
Semih Kaplanoğlu
Dr. Faruk Karaaslan

Fikret Karakaya
Aydın Karakimseli
Prof. Dr. Atabey Kılıç
Prof. Dr. Turan Koç
Prof. Dr. Yurdağül Mehmedoğlu
Ayşe Önder
Prof. Dr. İlhan Özkeçeci
Prof. Dr. Selahattin Polat
Mehmet Sarıçiçek
Prof. Dr. Şefaettin Severcan
Prof. Dr. İhsan Toker
Prof. Dr. Nur Urfaloğlu
Osman Yalçın
Yusuf Yerli
Hasanali Yıldırım
Dr. Ali Yıldız

YAPIM

 **bilge tasarım atölyesi**

Barbaros Mahallesi Oymak Caddesi
Sümer Hukuk Plaza A Blok Kat: 10 D: 55
Kocasinan - KAYSERİ
t: +90 352 221 16 16
bilgi@bilgegrafik.com

TASARIM

Ahmet Deniz Doğan
Şerife Bozdağ

REDAKSİYON

Mustafa İbakorkmaz
Rümeysa Ersözlü

FOTOĞRAF KURULU

Dursun Çiçek
Ali Saraçoğlu
Abdullah Koç
Faik Çiftçi
Fatih Çolak

KAPAK FOTOĞRAFI

Dursun Çiçek

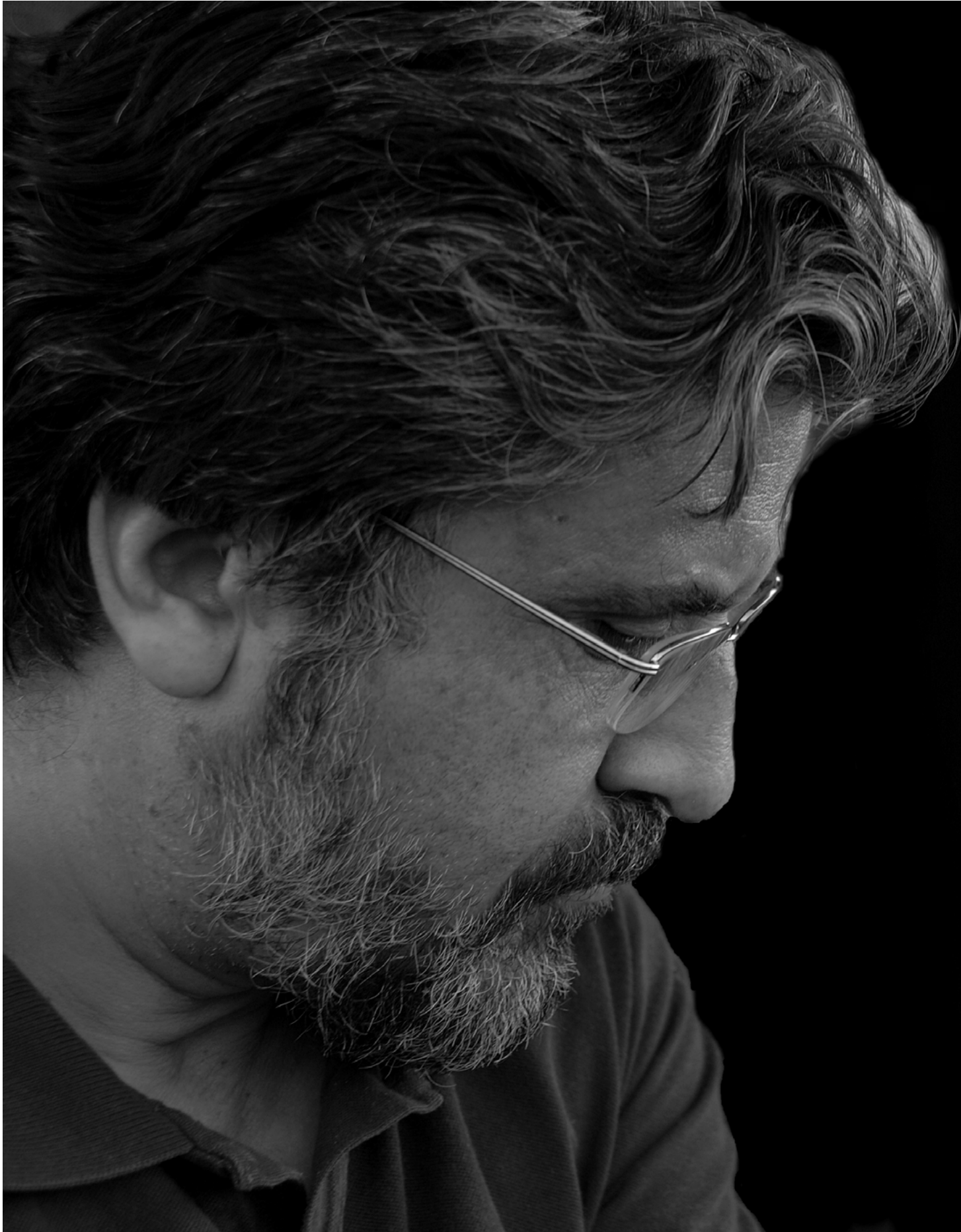
BASKI

EXPRESS DİJİTAL BASKI MERKEZİ
Serçeönü Mah. Ahmetpaşa Cad.
Uğur Plaza No:28 / B
Kocasinan / KAYSERİ
bilgi@expressbaski.com
T.: (0352) 222 28 78

Düşünen Şehir Kayseri Büyükşehir Belediyesi'nin dört ayda bir yayımlanan hakemli dergisidir.

Bu dergide yer alan yazı, makale, fotoğraf ve illüstrasyonların elektronik ortamlar da dahil olmak üzere çoğaltılma hakları yalnızca Kayseri Büyükşehir Belediyesi'ne aittir. Yazılı izin olmadıkça makul alıntılar dışında bir kısmının ya da tamamının çoğaltılması yasaktır. Yayımlanan yazıların hukuki sorumluluğu yazarlarına aittir.

Dergimiz TÜRDEB -Türkiye Dergiler Birliği üyesidir.



BAŞKAN'DAN

Şehir üzerine düşünmek veya şehir düşüncesi bizde çok yaygın bir tavır değildir. Şehirler kurarız ancak şehir üzerine yeterince düşünmeyiz. İbni Haldun'dan bu tarafa sosyal olaylar üzerine düşünen, kafa yoran, yazan, yorum yapan düşünürlerimiz ortaya çıkmaya başladı. Kimi geleksel metinlerde (özellikle fıkıh) rastladığımız şehirlere yönelik çıkarımlar/fetvalar/yorumlar yavaş yavaş toplumsal anlamda yorumlanmaya, ele alınmaya başlandı. Ancak belki de modernleşmenin etkisiyle şehirle ilgili sosyal teoriler ve yorumlar daha çok Batı'da ortaya çıktı. Oysa Medine'yi kuran, bedevilikten hazariliğe, göçebelikten yerleşikliğe geçme sürecini yaşayan insanların teorik anlamda da bu konuda söyleyecek sözleri olmalıydı. Bir şehir ne demektir, nasıl kurulur, nasıl yaşanır, şehri etkileyen toplumsal unsurlar nelerdir, coğrafyanın şehir, şehrin coğrafya üzerindeki etkileri nelerdir bunlara doyurucu ve besleyici açıklamalar yapılmalıydı.

Belki de bunun eksikliğinden dolayıdır ki özellikle son 20-30 yıldır Türkiye'de şehir düşüncesi ile ilgili önemli araştırmalar, yayınlar ve faaliyetler gerçekleşmeye başladı. Belediyeler olarak bizlerin pratik anlamda yaptıklarının ötesinde, bunun arka planını besleyecek literal anlamda çalışmalar daha çok önem kazanmaya başladı. Çünkü bir pratiğin arkasında teorik boyut yoksa pratik eksik veya süreksiz kalacaktır. Bu nedenle ülkemizin çeşitli kesimlerince (belediyeler, üniversiteler vs.) şehir dergileri, araştırma ve düşünce merkezleri yayınlanmaya ve kurulmaya başlandı.

Bizim de bundan iki yıl önce tasarladığımız Stratejik Araştırma Merkezimiz bu kaygı ve bilinçle kuruldu. Araştırma merkezimiz bünyesinde oluşturduğumuz Şehir ve Düşünen Şehir dergileri yukarıda sözünü ettiğimiz eksikliği gidermek, şehir üzerine düşünen insanları bir araya getirmek ve geleceğe bir iz, bir kaygı, bir çaba bırakmak içindi.

Bu bağlamda istişare toplantılarını yaparken aklımıza gelen ilk isim elbette ki Akif Emre idi. Akif Emre Türkiye'de şehir ve mekân üzerine, yol ve yolculuk üzerine, mimarlık ve geleneksel sanatlar üzerine düşünen, yazılar yazan ve fikirler ortaya koyan ender insanlarımızdan biridir. Nitekim dergilerimizle ilgili kendisiyle yaptığımız istişarelerde onun şehir düşüncesi ile ilgili temel duruşunu ve kaygılarını yakından gördüm. Dergi düşüncemizi kendisine açtığımızda nasıl heyecanlandığını bugün gibi hatırlıyorum. Nihayet

dergiyi çıkarmaya karar verdikten sonra ismi konusunda neler olabilir diye düşünmeye başladığımızda "Düşünen Şehir" isimlendirmesi onun kaleminden ortaya çıktı.

Dergimizin hem genel yayın danışmanlığını yaptı hem de başyazarını yazmaya başladı. Dergide hangi konuların ele alınacağını ve kimlerin yazabileceğini en ince detaylarına kadar düşündü, yol gösterdi. Lakin adını koyduğu derginin ikinci sayısını göremeden rahmet-i rahmana kavuştu. Allah rahmet eylesin.

Onun vefatının üzerinden bir yıl geçti. Biz de Düşünen Şehir ekibi olarak vefat yıl dönümüne denk gelen 6. sayımızı Akif Emre Özel Sayısı yapalım dedik. Onun özellikle şehir ve mekân düşüncesi, sanat ve mimarlık eksensli tasarımlarını ve tasavvurlarını somutlaştıralım istedik. Onun fikrî boyutunun arka planındaki mekân tasavvurunu, tarih bilincini, varlık anlayışını, Mimar Sinan ve Erciyes başta olmak üzere, Kayseri izlerini ve idrakini takip edelim, somutlaştıralım istedik. En yakın arkadaşlarından, onun fikirleri ve düşünceleri üzerine yazan, fikir beyan eden, araştırmalar yapan insanları bir araya topladık ve ortaya elinizdeki bu sayı çıktı.

Bizler gerek Şehir Akademi bünyesinde açtığımız Akif Emre'nin İzinde İslam Coğrafyası, BÜSAM bünyesinde açtığımız Akif Emre Şehir Kitaplığı gibi sembolik anlamlar taşıyan faaliyetlerimizi elbette onu daha iyi anlayabilmek için bir çaba olarak görüyoruz. Yine bu anlamda Mayıs ayı içinde yaptığımız Akif Emre Sempozyumu bu çabanın bir tezahürü. Ancak bütün bunların bir başlangıç olduğunu düşünüyoruz. Özellikle Mimar Sinan üzerinden bir mekân ve şehir tasavvuru geliştiren Akif Emre'nin daha iyi anlaşılabilmesi ve anlatılabilmesi daha büyük çabalar gerektirmektedir. Bunun da bilincindeyiz.

Şüphesiz ki bu tür çabalar aslında zamana ve mekâna bırakılan bir tür işaret taşlarıdır. Hiç kimse yaptığıyla bir şeyi bitirmez veya tamamlamaz. Her şey bir başlangıçtır ve bir başka başlangıca yoldur. Bu anlamda Akif Emre Özel sayımızın düşünce hayatımıza önemli katkılar sunacağını temenni ediyorum. Mimar Sinan'dan Akif Emre'ye şehir ve mekân düşüncesinin anlaşılmasının geleceğimiz açısından önemli olduğunu ısrarla vurguluyorum.

Bu vesile ile Akif Emre'ye tekrar Allah'tan rahmet diliyor, Ramazan'ın ülkemiz ve dünya için hayırlara vesile olmasını diliyor bayramınızı tebrik ediyorum.

Mustafa ÇELİK

KAYSERİ BÜYÜKŞEHİR BELEDİYE BAŞKANI



EDİTÖR'DEN

Zaman nasıl da geçiyor... Bazı insanlar zamandan mı geçiyor ya da zaman bazı insanlardan mı geçiyor bilinmez. Ama geçiyor bir şeyler. Zaman, an, suret... Geçmeyen bir şey var muhakkak. Bitmeyen, gitmeyen, eskimeyen, solmayan bir şey... Can'dan öte, Ruh'tan beri...

Akif Emre...

Onunla ilgili yazmanın, onu anlamamanın zorluğunu, özel bir dosya veya sayı hazırlamanın risklerini ve handikaplarını bilmiyorum değilim. Her şeyin buharlaştığı, anlamını yitirdiği, indirildiği, eklemeli olduğu bir dünyada, bir olayı, bir meseleyi, bir fikri ve bir insanı olduğu gibi ele alabilmek, anlayabilmek ve anlatabilmek kolay değil. İnsan üzerinden herkesin kendini yazdığı, kendini anlattığı bir dünyada ve bir çağda yaşıyoruz. Hele de bu insan popülizme, gösteriye, teşhire, görüntüye, reklama, imaja inadına direnen bir insana. Çoğalarak kaybolanların, görüldükçe yok olanların dolu olduğu bir dünyada, kaybolarak yok olmamayı tercih eden bir insansa bu daha da zor.

Akif Emre daha çok İslamcılık ilgili duruşu, tavrı, samimiyeti, analizleri ve fikirleri ile bilinir. Bu biçimde bilinmeyi hak eden yüzyılımızdaki en eğer insanlar arasında biridir. Onu yazı ve kitaplarından bu biçimde bilmek ayrı bir erdem ve müktesebat gerektirir. Ancak onun İslamcılığının ötesinde bir "insancılığı" ve "insanlığı" vardı. Bunu onunla "fikirdaş" ve "gönüldaş" olanlar bilirdi. Fikir namusu ve ahlakının mücessem biçimiydi o. Gerek siyasi olaylara gerekse kültürel ve sanatsal bağlamdaki gelişmelere bakışındaki, yazmadığı özel tepkilerine de vakıf biri olarak onun bütüncül bakış açısını, fitneye ve fesada sebep olmama kaygısını, mesuliyet bilincini asla unutamam ve bence Akif Emre asıl bu yönleri ile bilinmelidir. Onun İslamcılığı epistemolojik bir fantezi değil, insan ve ahlak ekseninde, tarih ve medeniyet bağlamında bir dünya görüşüydü. O, Efendimiz'in "el-Emin" vasfını örnek alan düşmanın bile kendisinin ne olduğundan ve ne olmadığından "emin" olması gerektiğinin şuurunda olan bir

İslamcılık anlayışına sahipti. Kimilerinin bugün onu muhafazakarlaştırmaya çabalaması, kimilerinin onu hafızasız bir "neo-selefi" gibi yorumlamaya çırpınması, kimilerinin onu kendilerinin mensup oldukları ağabeylerine, anlama biçimlerine ve ekollerine indirgeme çabası onu okudukça ve tanıdıkça anlamsız kalacak, buharlaşmış gidecektir.

Akif Emre hafızası olan adamdı. Belki de onu 80 sonrası İslamcılığından ayıran en temel husus buydu. Düşüncelerinin bir karşılığı vardı. Ütopik, distopik, epistemolojik fantaziler yapmıyordu. Kalemle, kelamla, fotoğraflarıyla gezileri birbirinden bağımsız değildi. Hepsini bir bilincin, bir bütünün, bir derdin sonuçlarıydı. Zamanla mekânı, bugünle tarihi bir bütün içinde anlama ve anlatma gayretiydi.

Onun bu yanını fotoğraflarını çekerken, yazılarını okurken hisseder ve gördüm daha çok. Aslında onda çektiğim Endülü's'tü, Mostar'dı, Bosna'yı, Keşmir'di, Türkistan'dı, Kudüs'tü, İsfahan'dı, Semerkant'tı... Mimar Sinan'dan Turgut Cansever'e, Necip Fazıl'dan Sezai Karakoç'a, Ayşe Şasa'dan, Aliya'ya bakışlar vardı onun gözlerinde. Onun Kudüs'ten Endülü's'e, Keşmir'den Bosna'ya, Medine'den Kurtuba'ya taşıdığı izleri, hikâyeleri, masalları fotoğraflıyordum ben o duruşta ve bakışlarda.

Kitaplarındaki ve yazılarındaki sadelik derinliğindendi. Göstergeler, İzler, Çizgisiz Defter aslında onun sadeliğinin ve yalınlığının göstergeleriydi. Hakikati anlamak çok yalındı. İmkânsız ve zor değildi. Onu zorlaştıran, fikir, düşünce, usul, ideoloji diyerek bizim ona dâhil ettiklerimizdi. Belki de bundan dolayıdır ki o klasik İslamcılar ve İslamcılığın hiç görmediği, bilmediği, dokunmadığı bir yere yöneldi. Mekâna...

Mekân üzerinden İslam'ın izlerini, müşahhas yanlarını aradı, buldu. Onları ısrarla gündeme getirdi. Belki de bir düşünceyi hamasetten kurtarmanın en önemli yanı buydu ve burasıydı. Bir dağdan bir buluta, bir kapıdan bir eşığe, bir türbeden bir mezar taşına, bir taşçı

işaretinden bir vav'a yolculuktan onunki. Belki de yolcu olmayı unutmamıştı insanlar ona göre. Yolda olmayı ve yol halini. Coğrafyaya nakşedilmeyen bir fikir boşluktur. Mekâna kazınmayan bir inanç, anlamından çıkmayan bir kelime, görünenden kopuk bir görüntü anlamsızdır onun için.

Akif Emre ile ilgili bir özel sayı hazırlamak kolay değil. Bunu en başından biliyorduk. Çünkü onun yayıncılığını, televizyonculuğunu, gazeteciliğini, internet haberciliğini, fotoğrafçılığını, seyyahlığını, mekânlarını, portrelerini, okuduklarını, yazdıklarını, düşünce dünyasını tek bir sayıda bir araya getirmek kolay değil. Kimin neyi yazabileceğini düşünürken, ya da kimlerden alıntı yapabileceğimizi değerlendirirken de yaşadık bu zorluğu. Ama yazarları ve yazıları seçerken belli bir bilinçle hareket ettiğimiz de açık. Onun sevdiğine, değer verdiğine (eleştirileri mahfuz olmakla birlikte) ahlakına şahitlik ettiğine ulaştık ve yazıları öyle istedik. Mutlaka unuttuklarımız veya bizim bilmediğimiz de vardır bu ölçüler bağlamında. Onlardan şimdiden af diliyoruz. Alıntılar yaparken de elimizden geldiğince kendini değil Akif Emre'yi anlatan insanların değerlendirmelerinden yararlandık. Bütün bunlara rağmen dosya eksiklerle malul. Ama bütün bunlara rağmen şunu söyleyebilirim ki Akif Emre'nin hayatındaki insan sayısı zaten çok değildi. Keyfiyet bakımından çok önemli insanlardı bunlar. Ve Akif Emre'yi onlar anlatmalıydı. Onunla zamanı ve mekânı paylaşan, onunla aynı derdi ve kaygıyı taşıyan insanlardı sözünü ettiğim insanlar...

Dergide kullandığım fotoğraflar Akif Emre ile benim çektiğim fotoğraflar. Mekân fotoğraflarını daha çok ondan, Akif Emre fotoğraflarını benden kullandım. Özel arşivini bize sunan eşi Dürdane Emre'ye ayrıca ve hassaten teşekkür ediyorum. Bu sayının onun duruşunu ve tavrını anlamada bir işaret ve iz olmasını temenni ediyorum... Vesselam... /Dursun ÇİÇEK



Tek ve Tenha

- Bir Fotoğrafın Hikayesi -

BAZEN BİR KELİME, BAZEN BİR CÜMLE, BAZEN BİR AN, BİR OLAY, BAZEN DE BİR FOTOĞRAF BİR İNSANI EN berrak ve yalın bir biçimde anlatır. Yüzlerce kelimenin ve cümlelerin yapamadığını yapar. Bu yanıyla aslında hafızası olan görüntüdür fotoğraf. Anlamı ve ruhu olan görüntüdür. Bir hafıza kaygısı ve derdi ile fotoğraf çekmeye çabalayan bir insanı o halleri ve anları ile fotoğraflamak çok özel bir durumdur. Çünkü o an hafıza derdinde olan bir insanın hafıza/geçmiş ile olan ilişkisini somutlaştırıyorsunuz. Sadece ilişki mi? Sanki o zamana dâhil olmayı, o mekânı geri getirme telaşını hissediyor ve yaşıyorsunuz.

Akif Abi'nin fotoğrafları bir hafızaya yolculuktu. Bir mekâna dâhil olmak ve o mekânı olanca boyutuyla bugünün insanına yansıtabilmektir. Dolayısıyla o fotoğraftan (görüntüden) öte bir şeydi. Akif Abi de fotoğrafçıdan başka bir şeydi. Kimi zaman bir tarihi mahallede, kimi zaman Erciyes Dağı'nda, kimi zaman Mimar Sinan'ın köyünde ve evinde, kimi zaman bir vadide veya dağ başındaki bir türbede onu fotoğraflarken, çektiği mekânın içine zamansal ve mekânsal olarak dâhil oluşunu gördüm hep. Belki de fotoğraflarını çekerken gördüğüm, hissettiğim buydu.

Baktığı, gördüğü, tuttuğu şey adeta zamanda yolculuk yaparcasına bir mekanın içine dâhil olmak ve onu kendi gördüğü ve hissettiği biçimde arkadaşlarına, insanlara, okuyucularına yansıtabilmektir. O bir hafızaya dikkat çekiyordu. Bir birikime... Kaybedilenin unutturulmasıdır asıl kaybetme ve kaybolma. En azından neyi kaybettiğimizi hatırlamamız gerektiğine inanıyor ve bunu fotoğrafları ile somutlaştırıyordu. Bana da zaman zaman onun bu hallerini somutlaştırmak kalıyordu.

15 Ağustos 2013...

Kayseri... Erciyes'in ardındaki Veli türbelerini ziyaret ediyoruz... Ahmed Kumari, Omuzu Gürzlü, Şeyh Şaban Veli ve Şem'un el Gazi (Emir Çoban Türbesi)... Aydın Karakimseli, İbrahim Kanberli ve ben... Emir Çoban Türbesi Erciyes'in arka

tarafındaki en sivri tepelerden birinde. Araba belli bir yere kadar gidiyor. Geri kalan 200 metrelik dik kısmı patikadan yürüyerek çıkmamız gerekiyor. Akif Abi ile İbrahim önden gidiyorlar. Ben ise yürümekte zorlanan Aydın Abi'yi oraya çıkarmakta kararlıyım. Akif Abi ve İbrahim çoktan çıktılar. Bir yanlarında Erciyes Dağı, öbür yanlarında Sultan Sazlığı ve Aladağlar seyrin zirvesinde ve keyfindeler. Akif Abi'nin mekânla ilgili coşkusunu çok iyi bildiğim için, mekândan etkilendiğini hissediyorum. Aydın Abi'yi çıkarmak için geride kaldığım için de içim gidiyor aslında. Bazen 3 adım bazen 5 adım atıp dinleniyoruz ve sonunda Aydın Abi'yi çıkarıyorum oraya.

Türbeye çıkarken o meşhur ağacı görüyorum. Orada yatana hürmet mi, karşısında durduğu Erciyes'e hürmet mi bilinmez ama yaradana hürmet olduğu kesin. Bir an Akif Abi geliyor aklıma. Teklik ve tenhalık. Yalnızlık. Issızlık. İçinde yaşadığı insanların çokluğuna rağmen yalnızlık... Ağaçtaki tevazu ile Akif Abi'deki tevazu. O kadar çok şey dolaştı ki zihnimde.

Abi şuraya oturur musun?

(Gülümseyerek) Oturmam. Çekiyor çekiyor göndermiyorsun. Abi bu kez hemen göndereceğim söz.

Mümkün mü? Kırar mı? Oturdu ve ruhumdaki, muhayyiledeki fotoğrafı gördüm ve başladım çekmeye.

Yüzlerce fotoğrafını çektim ve o fotoğrafları en hızlı biçimde kendisine ulaştırdım. Ve ilk kez çektiğim fotoğrafları bu kadar hızlı gönderdim. O fotoğrafı görünce şunları yazdı:

Tek ve Tenha... Masal gibi.. Acayip çıkmış... Ruhumun fotoğrafını çekmişsin... Maneviyat yansıması.

Hayatımın en güzel fotoğrafı... Çekerken hissetmişim abi... Allah razı olsun...

Tek ve Tenha'nın hikâyesi bu... Akif Emre'nin bir hafızanın izinde olduğu anların, bir hafızaya bakışının fotoğrafının hikâyesi bu.../ Dursun ÇİÇEK

İçindekiler

DOSYA

AKİF EMRE
Mekân ve İnsan
10

HÜSEYİN SU
Âkif Emre'nin Düşünür Kimliği ve İslâmcılık Düşüncesi
28

MUSTAFA ŞAHİN
Akif Emre Müstakil Bir Duruş
36

DURSUN ÇİÇEK
Zaman ve Mekân İçinde Akif Emre
42

KÖKSAL ALVER
Akif Emre'nin Mekân Hassasiyeti
52

CEMAL ŞAKAR
Belki De Her Şey Yeni Başlıyordur
58

YÜCEL BULUT
Akif Abi'nin Düşünce Dünyasına Dair
62

AYNUR ERDOĞAN COŞKUN
"Müslüman-cı"lık vs. İslamcılık
72

ALEV ERKİLET
Akif Emre'nin İnsanları
78

FARUK KARAARSLAN
Akif Emre, Bosna ve Aliya Üzerine Bir Derkenar
90

HASANALİ YILDIRIM
Akif Emre'ye Mektup
96

İHSAN FAZLIOĞLU
Sûreti ile Sûreti Arasında Akif Emre
102

CİHAN AKTAŞ
Direnmeyi Sürdüren Morisko
106

LEYLA İPEKÇİ
Akif Emre, Yol ve Yolcu
112

AMİNA SİLJAK
İsmini Ersoy'dan, Soyunu Yunus'tan Alan Âkif Emre
116

AYDIN KARAKİMSELİ
Akif Emre'yi Anlatmak
120

ERDAL BAYRAKTAR
Akif Emre Üzerine
122

İBRAHİM KANBERLİ
Akif Emre, Bir Dost, Bir Ağabey, Bir İzci
124

YUSUF YERLİ
Akif Emre Adam'ı da Seçerdi, Makamı da
126

AYŞE OLGUN
Dürdane Emre ile Söyleşi
128

KİTABİYAT

MUSTAFA KİRENCİ
Bir Yeryüzü Haritası: Âkif Emre
136

ASİM ÖZ
Akif Emre'nin Göstergeleri / John Berger'i Okuma Biçimleri
140

ADEM MENEKŞEOĞLU
Yol Üzre Olan Bir Seyyahın Çağrışımları
144

NUMAN YILDIZ
İz'ler
146

AKİF EMRE ATÖLYESİNDEN

EMİNE BOZKURT
Akif Emre'nin Ortadoğusu
148

NESLİHAN UĞURLU
İstanbul'dan İzler
150

ALINTILARLA AKİF EMRE

ARİF ARCAN/ATASOY MÜFTÜOĞLU/
FAHRİ SOLAK/İBRAHİM TENKEKİ/
İBRAHİM KARAGÜL/İBRAHİM
TIĞLI/KEMAL KAHRAMAN/KEMAL
ÖZTÜRK/KEMAL SAYAR/MAHMUT
EROL KILIÇ/MEHMET BULAYIR/
MUHARREM BALCI/MUSTAFA
RUNYUN/MÜFİT YÜKSEL/OSMAN
ARI/ÖMER LEKESİZ/RUŞEN ÇAKIR/
SİBEL ERASLAN/SONER YALÇIN/
SÜLEYMAN SEYFİ ÖĞÜN/YAKUP
GÜLER/YUSUF KAPLAN
152

Akif Emre'nin Objektifinden
166

AKİF EMRE
Şehir Düşüncesi Yahut Romantizm
182



Akif Emre

Mekân ve İnsan

28. 04. 2017'de Şehir Akademi'de Yaptığı Ders

Yusuf Yerli: Arkadaşlar hoş geldiniz. Mekân seminerlerinin Akif Emre'ye düşen kısmı Mekân ve İnsan. Akif Emre'yi bir şekilde tanıyorsunuz. Belki altını çizmemiz gereken şey: Bir, Kayserilidir, bu önemli. İki, Akif Abi modern dönem seyyahlarından birisi, dünyanın görülmesi gereken önemli yerlerini görmüş ve bunlarla ilgili izlenimlerini, duygularını da paylaşmış, belgeseller yapmış, şehir okumaları yapmış birisi. Dursun Çiçek konuşmacılarla kendi arasında bağlantı kurarak yapar sunumunu. Ben de oradan gireyim, şehir üzerine düşünme fikrini bende oluşturan kişilerden biridir, Akif Emre. Belki de bu Şehir Akademi'nin isminin çıkışında, Şehir dergisinin oluşumunda, Düşünen Şehir'in oluşumunda; yani şehir üzerine yaptığımız kurguda Akif Abi'nin böyle bir katkısı var diye düşünüyorum, en azından bilinçaltımızda. Mekân okumaları konusunda gerçekten farklı bakabilen, farklı hissettiren, hissettiğini hissettiren bir kalem olarak Akif Abi'nin mekân yazıları belki de siyaset yazılarının önüne geçen yazılardır. Kitaplaşmış halleri de vardır. Akif Abi sık konferans veren, seminer veren birisi de değil. Dolayısıyla bu anlamda da biz Şehir Akademi devamlıları olarak kendimizi şanslı hissedebiliriz. Evet, Mekân ve İnsanı Akif Abi'nin anlatımıyla sizleri baş başa bırakıyoruz.



SELAMÜN ALEYKÜM. ÖNÜME ADET OLDUĞU ÜZERE NOTLARIMI ALDIM ama ne kadar uyarım, bilmiyorum veya notlarım size ne kadar uyar onu da bilmiyorum. Yusuf beklentiyi hayli yukarı çekti ama sükût-u hayale uğramamanızı umarım. İnsanın bazı şeylere kafa yorması, parça parça paylaşması başka bir şey, bunu sistematik olarak işte çok genel ilk defa karşı karşıya geldiği bir kitleyle paylaşması başka bir şey. Sonuçta belli okumaları, belli seviyesi olduğunu düşündüğüm bir kitle var muhakkak. Bunun beni strese soktuğunu da söyleyebilirim.

Son 10-15 yıldır bir şey dikkatimi çekiyor; şehir dergilerinin sayısı artmaya başladı, Kayseri'de de olduğu gibi. Aslında olumlu bir gelişme. Daha önceden var olmayan bir dikkatin, bir duyarlılığın yansıması olarak okuyorum. En azından böyle çalışmaların gündeme gelmiş olması anlamlı. Fakat

içeriğini nasıl dolduruyoruz, şehirden ne anlıyoruz, şehirle şehre dair bir yayın yapmak istediğimizde bizim entelektüel kapasitemiz, ilgi alanlarımız, tahayyülümüz nereye kadar uzanıyor? Aslında bu bir dönemin zihin okumaları açısından da bu tür dergi koleksiyonlarını karıştırmak hayli faydalı olabilir. Şöyle genel olarak baktığımda edindiğim intiba şu: akademik bir çaba var bir kısmında, üniversiteden devralınan dipnotlu, belli bir akademik bir çevreye hitap eden, belli bir üslup içerisinde yazılmış metinler var. İşte falan semtte kentsel dönüşüm veya sosyal göç olayları, kente uyum sorunları; master tezi, doktora tezi olabilecek başlıklar veyahut da tümüyle nostaljik dergiler. Ki bu önemli bir miktarda ağırlıklı bir yeri tutuyor. Eski güzel Osmanlı evleri, Osmanlı mimarisine başlayıp onunla giden ve bitmeyen bir görsel; pahalı, iyi

basılmış dergi yığını, kitap yığını aynı miktarda var.

Şimdi bunlara baktığımızda bunlar faydasız mı? Mutlaka faydalı. **Şehir aslında bir hatırlama demektir. Türkiye'de, İslam Dünyası'nda şehre dair yapılan operasyonların hemen hemen hepsi bizim hatırlamalarımızı yok etmeye yönelik operasyonlardır bir yönüyle baktığımızda. Neyi hatırlatır şehir? Şehir bizim aidiyetimizi hatırlatır, kimliğimizi hatırlatır, değerlerimizi hatırlatır. Yani şehir insanı şekillendirdiği gibi insan da şehri şekillendirir. Dolayısıyla, bir şehre nostalji duymakla onu hatırlamak farklı şeyler. Nostalji bir bakıma geçmişe takılıp kalmayı ima eder. Ama hatırlama geçmişten var olan birikimi bugüne taşıma çabasını içerir.**

Şimdi bu bağlamda baktığımızda, genel entelektüel ilgilerimiz dergi bağlamında söylediğim gibi diğer şehir

üzerine yazan, çizen, düşünen insanların da; nasıl bir şehir tasavvurumuz var, 21. yüzyılda, 2017'de Kayseri'de yaşayan bir insana ne teklif ediyoruz, sorusuna cevap arayan şehir düşüncesi maalesef eksik. Ya nostalji içerisinde boğuluyoruz; yahut da kuru, yeni yeni başlayan -ki bunu küçümsediğim için söylemiyorum- hayata dokunmayan akademik metinlerle sınırlı kalıyor. Evet, akademik araştırmalar olması gerekir, geçmiş hatırlamamız gerekir ama bugüne dair yaşadığımız şehre ne söylüyoruz, nasıl bir şehir inşa etmek istiyoruz, en önemlisi bu. Geline noktaya baktığımızda hiç de iç açıcı pratiğimizin olmadığı, muhafazakâr camia olarak hiç de iç açıcı pratiğimizin olmadığı, gayet net ortada. En azından bunların bir soru işareti olarak kafamızda bulunması önemli.

Ben dünyanın en ideolojik mesleği olarak mimarlığı görürüm. İddialı bir laf. Mimarlık kadar herhalde insan hayatını biçimlendiren, yönlendiren, bir ömür 24 saatini kuşatan başka bir meslek olamaz. Peki, bu nasıl oluyor? Hayatımızda belki hiçbirimiz bir mimarla muhatap olmadık ama mimarlar hayatımızı nasıl şekillendiriyor? Bu soru üzerinde biraz düşünmek gerekir. Bir mimar ne yapar? Ev yapar, işyeri yapar, ofis yapar falan filan.

Evi ele alalım. Bir mimar evi çizerken bütün estetik algısını, dünya görüşünü, insan ilişkilerini, değer hükümlerini orada yansıtır. Nasıl yansıtır? Çizdiği birkaç çizgiyle o evde yaşayan insanların hayatına biçim verir; koridoru, yatak odası, mutfak, oturma odası. Bir insan bir evde kaç hareket yapar gün boyu? Şu kadar. O evde kaç yıl yaşar? 10 yıl 15 yıl boyunca yapacağı her gün şu kadar hareketi bir mimar masa başında belirliyor, demektir. Bundan daha ideolojik bir iş olamaz. Dolayısıyla mimar herhangi bir teknik eleman değildir. Mimarla kuracağımız ilişki, bizim hayatla kuracağımız ilişkiyi belirleyen bir şeydir ve bizim camiada,



Müslüman camiada, bunca yozlaşmaya, hayatımızın nasıl kayıp gittiğinden şikayetlenmemize rağmen en basitinden mimarlığın önemine dair bir soru işareti kafamızda olmamıştır. Ama belediyeleri yönetiyoruz, hükümetler kuruyoruz-yıkıyoruz, medeniyetler kuruyoruz; dolayısıyla bunun somut karşılığı ne olabileceğine dair açıklamalar üzerine kafa yormuş değiliz. Belki yeni yeni başlıyor. Önce bazı sorular sorarak başlamamız gerekiyor.

Hatırlatmadan bahsettik. Bir tarihsel anekdotla devam edeyim. Mustafa Reşit Paşa, Osmanlı batılılaşmasının babası sayılır. Tanzimat'ın fikir babası... Viyana, Londra, Paris oralarda büyükelçilikler yapıyor, orada gördüklerini Payitaht'a raporlar ederek önerilerde bulunuyor, şehirleşme modelleri sunuyor. Şöyle yapalım, bizim de şöyle bulvarlarımız olsun, evlerimiz olsun falan. Mustafa Reşit Paşa'nın Londra'dan yazdığı bir mektup var. İstanbul evleri biliyorsunuz ahşap; yangına dayanıksız ama deprem açısından son derece sağlıklı yapılanmaydı. Onu da Gölcük Depremi'nde gördük, yabancı gazeteciler bile bunu itiraf ettiler. Türkler Osmanlı

mimarisini terk ettikleri için başlarına böyle bir felaket geldi diye yazı yazdı Robert Fisk. Ama o zamanki batılılaşma, modernleşme hayranlığıyla, komplekslikle bir an evvel ahşap evlerden kargir evlere geçme telaşı içinde Osmanlı aydını. Ama nasıl bir ev modeli seçecekler? Yani bin yıldır bu topraklarda bir medeniyet kurmuşuz, buralarda yerleşmişiz, ev modelleri geliştirmişiz, konut mimarisi geliştirmişiz ve Osmanlı bürokrasisi, Osmanlı devlet adamı Batı'dan ev tipi arıyor, yani bir buharlı makine, şimendifer modeli aramıyor. İşin vahim noktalarından biri de bu.

Her şeye rağmen Mustafa Reşit Paşa'nın şöyle bir itirafı var, ilginç bir tespit aslında: yeni yapacağımız evlerde Fransızları taklit etmeyelim diyor. Fransız modeli bize uygun değil; çünkü Fransızlar apartman modelini benimsiyorlar, çok katlı evlerde yaşıyorlar, mahremiyet diye bir şey yok, aileler iç içe. Bu bizim geleneğimize ve değerlerimize uymaz. Ama İngiliz mimari tarzı, konut mimarisi bizim büyük aile yapımıza çok uygun, haremlik-selamlık rahatlıkla uygulanabilir, dolayısıyla İngilizlerin konut

mimarisini biz adapte edebiliriz. Şimdi batılılaşmaya bu kadar açık bir Osmanlı aydınının bir yandan da derinlerde yatan kaygılarını görüyoruz.

Mustafa Reşit Paşa'nın açtığı çığırda geçen Osmanlılar yeni şehir modelleri oluştururken örnek aldıkları şehirlerin Müslüman şehrinin mahremiyetini, Müslüman şehirlerinin özelliklerini, Müslüman şehirlerine ait olan değerleri yerle bir edeceğini de düşünmemiş, ne yazık ki. Bu da işin trajik boyutu. Çünkü kendi hayatı, özel hayatı orada birebir görüp yaşadığı somut bir gerçeklikle karşı karşıya geliyor. Ben bunu çok anlamlı buluyorum. Osmanlı batılılaşması başladığında, eğer momentum olarak Tanzimat'ı alacak olursak, belki Tanzimat paşalarının hiçbiri, birden biz Frenkleşelim, zihniyetimiz onlar gibi olsun kaydıyla yola çıkmadılar. Devleti kurtarmak için muhtemelen onlardan bir şeyler alalım dediler ama bu ilişki sürdükçe aldıkları model kendilerini de zamanla dönüştürecek. Zamanla da o Tanzimat paşası dediğimiz tatlı su frengi, aydın tipleri ortaya çıkacaktır.

Şehirlerin oluşumu evlerden konut mimarisinden oluşuyorsa da bizim bugün çokça kullandığımız Medine, medeniyet, şehirleşmeden gelen bir kültür üzerinde duruyoruz. Bu medeniyet lafı gibi şehirleşme de çok kullandığımız bir kavram. Şehirleşmekten ne anlıyoruz? Şehirleşmekten sadece insan yığınlarının bir araya geldiği bir organizmayı mı yoksa düzenli evlerin olduğu, binaların olduğu bir yapılaşmayı mı kastediyoruz? Bu konuda da gerçekten çok ciddi temelleri olan çalışmalar yapılmış değil ve düşünceler üretebilmiş değiliz. Önce belki her konuda olduğu gibi bu konuda da anlamlı sorular sormamız iyi bir başlangıç sayılabilir. **Yani biz nerede kaybediyoruz, ne tür bir şehir arıyoruz veya yaptığımız, inşa ettiğimiz şehirler bizim değer yargılarımızın neresinde duruyor, yansıtıyor mu? Çünkü tıpkı mikro planda mimarın hayat tarzını**



▲ Marakeş

çizdiği eve yansıtması gibi şehirleri planlayanlar, şehirleri imar edenlerin de dünya görüşü, değer yargıları, medeniyet tasavvuru şehirlerde yansır.

Bir dünya görüşü bu kadar kamusal alanda bütün unsurlarıyla nasıl yansıtılabilir? Bunu geleneksel medeniyetler,

aslında doğallığı içerisinde, süreç içerisinde, kendi kültür ve değerleri içerisinde üretmişlerdir. Bunun içerisinde ekonomisi var, hukuk var, tabiat şartları var, topoğrafya var, demografi var. Bütün bu unsurların bileşkesi aslında şehri oluşturuyor. Ama modern



▲ Elhamra - Endülüs

zamanlarda şehir planlamacı devreye girdiğinde işte o ideolojik müdahale başlıyor. **Şehirleri modern kılan şeyler, aslında ideolojik müdahalelerdir.** Geleneksel şehirlerdeki büyük dönüşümler bir bakıma sanayileşmenin, nüfusun artışının, savaşların vs. gibi önemli kırılmaların yaşandığı dönemlerde köklü değişimler geçirmişlerdir. Yani Paris'in yeniden inşası, Viyana'nın bugün bir imparatorluk şehri gibi açık hava müzesi gibi görülmesi gibi süreçler aslında o şehrin tarihiyle de yakından alakalı.

Şöyle bir hatırlatma yapayım: Orta Doğu'daki Doğu şehirleri, Orta Doğu'daki

Müslüman şehirleri, hatta uzağa gitmeyelim İstanbul'un imarı, planlaması, sokakları, caddeleri; daha önceden geçmişini eleştirenler kargacık-burgacık sokaklar, labirent gibi çıkmaz sokakların olduğu, bir planlamasının olmadığı, rastgele kendiliğinden gelişmiş bir şehir yığını olarak tanımlarlar. Bir formülasyonu yoktur, Weberyen bakış tarzı budur. İslam şehirlerinin herhangi bir formülasyonu olmadığı yönünde bir iddiadır. İşte modern sosyolojinin en önemli kuramcılarında, yani Weber'in Doğu'ya ilişkin de bir takım tezleri var ama İslam şehirlerine dair şöyle bir formülasyonu var: İslam

şehrinin hiçbir formülasyonu yoktur. Bu şu demektir: Müslümanlar, İslam medeniyeti şehir üzerinde hiçbir kafa yormamış, bir şehir tasavvuru yok, kalabalıklar kendi doğal akışı içerisinde bir şehir inşa etmişlerdir, gibi bir yorum.

Aslında bu bir yönüyle doğru, bir yönüyle tam yanlıştır. Neden doğru? **Şehirler hangi iklimde ve coğrafyada geliştirse o iklimin ve coğrafyanın gereklerine uygun şekilde, doğallığında gelişirler.** Batılı şehir tarihçilerinin itirafları vardır. Büyük bulvarlar, caddeler Batı başkentlerinde açılmaya başladığında şehrin üşümeye başladığını hissediyorlar. Ne demek şehrin üşümesi? Bugün labirent gibi görünen sokaklar aslında doğallığında o şehrin iklimine uygun şekilde köşe yapan, rüzgarı kesen veya sirkülasyonu sağlayan doğal akış alanlarıdır. Teknolojinin imkânlarını düşündüğümüzde bunun ne anlama geldiğini şimdi daha iyi anlıyoruz. Bütün geleneksel toplumlar kendi imkânları ve coğrafi şartlar içerisinde, iklim şartları içerisinde benzer formülasyonlar geliştirmişlerdir. Mesela Afrika'daki şehirlere bakın, Kuzey Afrika'daki, çöldeki şehirlerde niye evler birbirine yakındır? Çünkü gölgesinden istifade etmek için, bu kadar basit. Kargacık burgacık falan değil. Çok basit, reel şartlarla alakalı bir dumdur. Ama Türkiye'de baktığınızda şehir planlamacılar, merkezi yönetim Ankara'da oturur, bütün Türkiye'ye tek model bir okul planı çizer. Yazın sıcaklığın 30 derece olduğu İstanbul'la, kışın sıcaklığın eksi 30 derece olduğu Kars'taki okul planı aynıdır. Hiçbir iklim farkını bile gözetmeyen, tepeden inme, müdahaleci bir irade vardır. Bu siyasi bir müdahaledir. Şehirlerin modernleşmesi konusu da benzer biçimde siyasi müdahalelerle olmuştur.

İki tür siyasi müdahale var şehirlere: ya savaş dönemi, özellikle sömürgecilik sonrası müdahaleler ki bunlar büyük oranlı müdahalelerdir. Yahut devrimler sonrası müdahalelerdir. Büyük alt-üst-

ler yaşayan şehirlerin hemen hemen hepsi bu iki modelden birine uyuyor. Türkiye de buna uyuyor. Nasıl uyuyor? Türkiye'de Cumhuriyetle başlayan yeni şehirleşme hamlesi, bir dünya savaşından, işgalden çıkmış bir ülkenin yeni bir devrim sürecinde başlayan şehirleşme hamlesidir. Dolayısıyla tıpkı toplum mühendisliği gibi şehir mühendisliği de olağanüstü şartların olağanüstü müdahalelerin tarihidir. Bu yönüyle de son derece siyasi, ideolojiktir şehre yapılan müdahaleler.

Şimdi buraya geçmeden evvel bu müdahalenin mimari üzerine etkisi üzerine hoşuma giden ilginç bir örnek vereceğim. Aslında benim tedbirsizliğim burada nasıl olsa teknik imkânlar vardır, diye bir tembelliğe düşerek birkaç fotoğraf gösterecektim bir aksilik varmış ama sizin de kolaylıkla bulabileceğiniz bir fotoğraf. Soraybosna'yı hatırlarsınız herhalde. Az-çok fotoğraflarda görmüşsünüzdür. Saraybosna'da bir milli kütüphane var. Endülüs tarzı yapılmış bir kütüphanedir. İlginç bir mimari... Saraybosna'da ama Endülüs tarzı. Bir de hemen Başçarşı'nın yanında şuanda İlahiyat Fakültesi olarak kullanılan bir bina vardır ve ikisi de aynı dönemde yapılmıştır. Avlusu, at nalı kemerleriyle.

Peki, bu Endülüs mimarisi nereden geliyor? Saraybosna, tarihsel olarak baktığımızda Osmanlı mirasını paylaşan bir şehirdir; Endülüs oraya nereden eklenmiş? Aslında bu her iki bina da Avusturya mimarisidir. Avusturya işgali zamanında yapılmış bir mimaridir ve Avusturyalılar ilginç bir biçimde Osmanlı mimarisine öykünerek ve onun bir versiyonunu yaparak değil, Endülüs mimarisini yapmışlardır. Mimarinin soft biçimde, dolaylı biçimde ideolojik kullanımlarına ilginç örneklerden biridir bu. Avusturyalılar Bosna'ya bir şey yapmak istiyor. Bir şekilde orada varlığını göstermek istiyor. Ama oradaki toplumun geleneğiyle, kültürüyle barışık bir şey yapmak istiyor. İster istemez realite yürütüyor. Fakat bu geleneği



▲ Milli Kütüphane - Bosna

Osmanlı üzerinden değil uzak geçmiş ve siyasi bir irtibatı olmayan Endülüs mimarisi üzerinden yeniden üretiyor. Hobsbawm'ın geleneğin yeniden icadı olayın müşahhas örneklerden bir tanesi de bu olsa gerek.

Kütüphane savaş sırasında bombalanmıştı. Avusturyalılar yeniden yaptılar. O zaman kubbesi içeride çökmüştü, çökük halini hatırlıyorum. Yapılış stili Mudéjar (mudejar) Art dediğimiz Batı sanat tarihinde bir sanat tarzıdır. Mudéjar Art Endülüs Müslümanlarından miras

Geleneksel şehirlerimizi korumak orayı müzeleştirmek değil hayata katmak, hayatın içinde o dinamizmini yeniden üretmeyi gerektirir. Biz genellikle müzeleştirmekle sahip çıkmayı karıştırıyoruz. Müzeleştirmek biraz da modern bir şeydir. O orada kalır, hayata dokunmaz ama siz bakarsınız oraya. Bu hatırlatma da değildir.

kalan, Endülüs mimarisinin etkisinde gelişmiş sanat tarzıdır. Mudéjar sanat örgüsü, uzantıları Güney Amerika'da, Latin Amerika'da ve İspanya'da ve New Mudéjar Art denilen, 19. yüzyılda yeniden keşfedildiğinde bu sanatı, Londra'da, Paris'te değişik örnekleri ile görebilirsiniz. Latin Amerika'da ne işi var dersenez: İspanya düştükten

sonra kolonyal yönetimin ilk yapılaşma örnekleri, denemeleri "morisko"lar üzerinden yapıldı. Yani Endülüs etkisiyle yapıldı ve daha çok oradaki eski Müslüman ustaları, mimarları çalıştırdılar. Dolayısıyla onlar da Endülüs mimarisinin birer örneğini Latin Amerika'da uyguladılar. Hala ayakta duran binalar vardır. İlk kolonyal yönetim binalarının pek çok kısmı halen Mudéjar Art örneğidir. Bu da dönemsel olarak Yeni Mudéjar Art sanat akımına uyuyor ama bilinçli biçimde Osmanlıyla olan

siyasal bağlantıyı unutturmak için yapılıyor. Çünkü o dönem Endülüs'le bağlantı kurmanın hiçbir siyasi riski ve karşılığı yok; sadece bir nostalji olabilir. Dolayısıyla böylesine ideolojik kullanım olarak bunu yâd edebiliriz.

Büyük şehirlerin kuruluşu, modernleşmesi aslında şehirlerin sekülerleşme operasyonudur. Modernleşme biraz

da sekülerleşme demektir bildiğiniz gibi. Şunu da not etmeli: modernite doğası gereği reaksiyoner düşünüş biçimidir, tepkiseldir. Daha sonra kendi geleneğini oluşturmuştur modernizm ama doğuşu itibarıyla reaksiyonerdir. Neye reaksiyonerdir? Var olan yerleşik geleneğe, değerlere, dine karşı reaksiyonerdir. Ondan sonra modernite kendi geleneğini oluşturmuştur. **Geleneksel bir düşünce ve toplum modeli değildir ama geleneği olan bir yapılanmadır.**

Bu anlamda şehirlerin sekülerleşmesi ayrı bir başlıktır ve bizde bu çok konuşulmaz. Birebir karşı karşıya kaldığımız somut yapılaşma, çirkin betonlaşmadan yapılı ama bunun insan ruhunda varoluşsal sorunlar üzerinde fazlasıyla düşünülmez. Şehirlerimizin mamur olması, modern olması anlamına geldi, bugün artık. Modern olması aslında sekülerleşmesi anlamına gelir. **İnsanın sekülerleşmesi gibi şehirlerin de sekülerize edilmesi diye bir olgu var.** Şehir tarihçileri, şehir kuramları üzerinde çalışanlar, sekülerleşme tipleri üzerine uzun uzadıya kafa yoran metinler var. Bunlara bir soru işareti olarak ileride belki ayrı dersler yapılabilir. Mesela 1912 ile 1920'li yıllar arasında İngiliz Kolonyalizmi Yeni Delhi diye bir şehir inşa ediyor. Bu tümüyle sıfırdan kurulmuş seküler bir şehir modelidir. Yani doğrudan kolonyal müdahaledir, Hindistan kültürüne. Veya kadim Roma, Batı Hristiyanlığının kalesi olan Roma'nın bu kadar dinî muhtevasına ve geçmişine rağmen sekülerleşmesi ayrı bir sekülerleşme örneğidir. Bu ayrıca incelenmesi gereken bir şeydir.

Amerika'da kurulan yeni şehirler var: Boston gibi, Washington gibi. Bunlar da Amerikan tarzı sekülerleşmedir ki Amerikalılarda Protestan Anglosaksonlara göre dinî değerlerinin daha fazla olduğu varsayılır. Dolayısıyla şehirlere yapılan büyük müdahaleler aynı zamanda sekülerleşmedir. **İslam şehirlerine yapılan müdahaleler de bu anlamda şehirlerimizin bir tür**

Katolikleşmesidir. Camilerimizin kiliseleştirilmesi gibi şehirlerimizin Katolikleştirilmesidir. Çok acı örneklerini, dilim söylemeye varmıyor ama kutsal topraklarda bile görebiliyoruz. Bu sadece çirkin yapılanma örneği değil o şehirlerin ruhunu boşaltan, anlamını buharlaştıran müdahalelerdir. Bugün Türkiye çapında 15-20 yıldır yönettiğimiz şehirler var. Bu şehirlerin 15-20 yıl sonra 30 yıl sonra nasıl bir insan tipi doğuracağı, nasıl bir toplum üreteceği üzerinde konuşmuş değiliz. Yani günlük politik ihtiyaçlara cevap veren ama uzun vadede bir medeniyet perspektifiyle, değerler sistemimizi taşa, toprağa, kaldırıma, binaya nasıl



▲ Amasya

yansıtacağına, doğayla nasıl ilişki kuracağına; bu insanların kültürüyle, değer yargılarıyla nasıl bir araya getireceğimize dair bu konuda ne akademik çalışmalar var ne üniversitelerimizde bir sorumlu var ne de aydınlar bu konuda kafa patlatıyor.

Maalesef bol miktarda nostaljimiz var. Mesela yarınki yazım da benim böyle nostaljik bir yazı... Bunu bilerek yazdım ama bunu aşan yazılarımız yok. Bunlar ciddi çaba isteyen işlerdir. Bir şehir nedir, şehir nasıl kurulur,

şehirle-inanç ilişkisi nedir, modern zamanlarda şehirlerin sekülerleşmesi, sadece teknik anlamda modernleşmeyi kastetmiyorum ama sekülerleşmesi ne anlama gelir? Bu unsurlar çok önemli.

Bir başka unsur da, tamamıyla gözden kaçırılan, şehirlerin hukukla olan ilişkisi, ekonomiyle olan ilişkisidir. **Yani her şehir modeli kendi hukukunu geliştirir veya her hukuk kendi şehirini kurar.** Aile ilişkilerinden tutun, toplumsal ilişkilere kadar o toplumun hukuk kuralları, hukuki değerlerine göre şehirler örgütlenir, planlanır. Bireyler arası ilişkiler, üretim tarzları, **kapitalizmin ruhunu çözmediğimiz vakit şehirlerde oluşan rant ekonomi-**

sini, üretim alanlarını, ticari alanları, meskun alanları sorununu çözemeyiz. Bunları nasıl çözümlemiş geçmişte ecdat? Birebir kopya edemeyeceğiz, şartlar son derece değişti ama bir dünya görüşü bir tasavvur olarak acaba bunları nasıl çözümlemiş? Bunlara bakmak gerekir. Yoksa biz de Weber gibi İslam şehrinin hiçbir formülasyonu yoktur; okur, ezbere geçer, **yerli oryantalist** olarak söylediklerimizi tekrarlamaya devam ederiz.

Osmanlı batılılaşmasıyla İstanbul'un batılılaştırılması arasında çok ilginç bağlantılar var. İstanbul'a dair ilk nazım planı 1839'da yapıldı. Tanzimat kaçta ilan edilmişti? Hemen hemen aynı tarihte. Ve bütün 19. yüzyıl boyunca, büyük siyasi müdahaleler döneminde, siyasi dönüşümlerde büyük imar planları yapılmış, birebir. Ve çok ilginç, geçen haritayı karşılaştırmıştım. İlk çizilen nazım planında, 1839'da Helmuth Moltke diye bir Alman mimarın yaptığı nazım planıyla 1950'lerde Menderes'in yaptığı bulvarlar, caddeler neredeyse birebir aynı. İstanbul'da Sultanahmet aksından başlayıp Topkapı'ya uzanan, Fevzi Paşa'ya uzanan, sahil boyu surlarıyla paralel olarak açılan sahil yoluna kadar hemen hemen her şeyi birebir koyduğunuzda kopyası gibi. Şehir aynı, ihtiyaçlar aynı denilebilir ama bu kadar benzeşmenin de ben tesadüf olmadığını düşünüyorum.

Moltke ilk planı yaparken de şunu kaygı ediyor: geleneksel Bizans yollarını, Bizans'ın İstanbul'da kurduğu ilişkiyi yeniden canlandırarak bir şekilde bulvarlar açılmalı, yollar yapılmalı. Daha sonra 1950'lerde yapılan o büyük planlamada onun ihmal ettiği başka bir yıkım var. Moltke'nin çiziminde 4-5 tane birbirine paralel aks var; fakat birbirini kesen hatlar yok. En büyük hat, şu an Unkapanı bulvarı diyelim, Eminönü'nden gelip Unkapanı'na geçen o bulvar aslında şehrin merkezi ve kalbi sayılan Süleymaniye ve çevresindeki alanı periferiden, şehrin merkezinden dışarıya iten ve külliyeyi merkeze alan bir şehir tasavvuru yerine geniş bir bulvarla birlikte aslında şehri bir kalem darbesiyle "sekülerize" eden bir tasavvurun ürünüdür. Bu hiç de tesadüfi değil. Bir Alman mimarının yaptığı şey, İstanbul'un manevi dinamizmini oluşturan değerleri etrafında öbikleşen ne kadar yer varsa onu şehrin kenarına iten ve ihmal ettiren bir projeye dönüşüyor.



▲ Annesi ile

Buradan İslam şehrinde cami, medrese ne anlama geliyor, bir parantez açabiliriz. Dağınık olabilir ama biraz kafanızı karıştıralım. Klasik İslam şehrinde, yani orta ölçekli bir mahalle merkezli yapılanma cami merkezlidir. Cami vardır; etrafında medresesi, külliyesi vardır büyüklüğüne göre ve onun etrafında da evler oluşur. Mahalle modeli tipik olarak böyledir. Dünyanın her yerinde Müslüman toplumlarda şehirleşme modeli biraz da buna benzerdir. Yani ibadethaneyi merkeze alan, ibadeti merkeze alan bir şehir anlayışı... Bu şu anlama gelmiyor tabii: o şehrin ticareti, ekonomisi yok sadece namaz kılıyorlar, oruç tutuyorlar anlamına gelmiyor. Bunun en dinamik örneği, İstanbul'a baktığınızda hala devasa, anıtsal yapılar, Osmanlı'dan bugüne kalan Süleymaniye, Sultanahmet büyük camiler vardır. Ama Mısır Çarşısı'nın olduğu Eminönü, oradan Kapalı Çarşı'ya çıkan hatla, limanın hemen ağzında olması, Yeni Cami'nin önünde, eski limanın orada olması, İstanbul'un bütün ihtiyaçlarının, ticaretinin o liman üzerinden yürütülmesiyle çarşının hemen orada olması, idari merkezle ticari merkezin, Fatih-Süleymaniye

gibi hattın da daha çok meskûn alanlar olması; bunlar rastgele yapılmış yerleşim planları değildir. Doğallığında, şehrin ihtiyacına göre, zaman içerisinde, yine bir planlama dâhilinde yapılmış, geliştirilmiş alanlardır.

Şimdi İstanbul bazında yapılan müdahalelerle devam edelim. Tabii en büyük müdahale İttihatçılar döneminde işaretlerini veren ve Cumhuriyet döneminde yapılan uygulamalardır. İttihatçılar biraz daha yerli mimariyle dirsek teması içerisinde olarak Batı tarzında şehir oluşturmak için ufak tarzda denemeler yapmışlardır. Mesela ilk parkların, bulvarların açıldığı dönem İttihatçıların dönemidir. Ama Cumhuriyet dönemiyle birlikte pek çok şey gibi şehir hayatında da çok doğrudan müdahalelerde bulunuldu. Bunun amacı şuydu: **bir gecede bu toplumu Batı medeniyet ailesine, dairesine dâhil edeceğimizi varsayan tasavvur; şehirlerimizin de birkaç hamleyle Batılı şehir haline getirileceğini varsayıyordu.** Bunun için de ne yapılması gerekiyordu? Eskiye ait olan, eskiyi var kılan değerler üzerinden sembolik değerleri ve işlevsel değerleri olan pek çok şeyi ortadan kaldırmak gerekiyordu.

Mesela hemen her Müslüman toplumunda olduğu gibi Müslüman İstanbul'unda da Müslüman Anadolu şehirlerinde de mahalleler mescitler etrafında, camiler etrafında öbekleniyordu. Bu ilk yapılan, hatta 1926'da çıkan bir yasayla bu camilerin mümkün mertbe görünür plandan silinmesi uygulamasına başlatıldı. Gerekçe şuydu: tarihi ve estetik değeri olmayan mabetlerin temizlenmesi. Tabii bunu kim tespit ediyor? İşte falan ilçede oranın ilkokul müdürü, bilmem mal müdürü; bunlar sanat tarihçisi gibi. Ve estetik değeri, sanatsal değeri olmayan olarak niteledikleri camilerden, mescitlerden şehirleri kurtarmak için yoğun bir çaba ile operasyon yapıldı. Vakıflar arşivindeki kayıtlara göre 3 binin üzerinde cami bu şekilde yasaklanıyor veyahut da yıkılıyor. Rakam çok net, 3 binin üzerinde. Bu tespit edilen rakam. Tespit edilemeyen muhtemelen çok daha fazla cami vardır. Böylelikle şehrin görünümüne hâkim olan minareli, camili bir şehir dokusunun ayıklanmış olacağı varsayılıyordu.

Yazılı bir metne ben rastlamadım ama birkaç şehir planlamacısı, mimardan duyduğum husus da şudur: Cumhuriyet tarihi boyunca Türkiye'deki şehirlerin, şehir meydanlarının özellikle şehir meydanına doğrudan açılan, görünür bir caminin yapılmadığı gerçeğidir. Bunun gibi yazılı olmayan kurallar olduğundan bahsedilir. Bunu ben sadece söylenti olarak aktarıyorum. Fakat fiilen baktığımızda gerçekten de bunu doğrular mahiyette pek çok örnek var. Taksim'e cami yapılıp yapılmayacağına neden bu kadar gürültü çıkarıldığı bir dönem yaşıyoruz anlayamıyorum. Sonuçta insanların ihtiyaçları varsa yapılır. Ama meydana yapılamaz. Çünkü o meydan, o şehir seküler, kurtarılmış bir alan olarak kabul ediliyor seçkin Türk aydınları tarafından ve oraya caminin yapılması bir medeniyet tahayyülünün imha edilmesi anlamına

geliyor. Dolayısıyla bu zıtlasma halen devam ediyor.

Bu zıtlasmada taraf olanlardan her iki taraf da yanlıgı içerisinde... Türkiye'yi bir gecede Batı medeniyetine dâhil edeceğini varsayan tasavvurla, bir gecede olmasa da bir iktidar döneminde veya bir siyasi hamleyle yeni bir medeniyet kuracağını tasavvur eden bakış açısının gerçekçilik payı birbirine benziyor. Türkiye'de dinî hassasiyetleri olan insanların medeniyet lafını ettikleri kadar medeniyet tasavvurunun, medeniyet bilincinin, medeniyetli bakış açısının ne demek olduğuna dair birazcık birikimleri olsaydı belki işler çok daha farklı olabilirdi. **Bol miktarda medeniyet üzerine laf ettik ama medeniyet bakış açısıyla olaylara yaklaşmış değiliz.**

Medeniyet bakış açısı ne demektir? **Bir medeniyeti oluşturan değer yargıları vardır ve bunlar sadece estetik formdan ibaret değildir, sadece geçmiş hatırlamaktan ibaret değildir. O medeniyeti var kılan değer yargılarının şehre, insana, tabiata, insan ilişkilerine, üretim tarzlarına hatta; nasıl yansıtılacağına dair sizde bir birikimin, muhtevanın, bakış açısının olmasını gerektirir.** Bütün bunlar çaba ister ve terlemeyi gerektirir. Bunların bedelini ödemedi birkaç ebru sergisi açmakla medeniyet inşa ettiğini varsayan romantik, nostaljik bir söylem hakim oldu. Önce bu söylemin yıkılması gerekiyor ki ayaklarımız yere bassın. Aksi takdirde, ucube yapıların, beton yığınlarının şehirlerimizi kasıp kavurduğu, sadece onunla kalmayıp rant ekonomisinin de insanların ahlakını bozduğu, toplumu ifsat ettiği bir toplum modeli çıkarırız, medeniyet diye diye. Dolayısıyla biraz sanat tarihi, biraz şehircilik tarihi, biraz moderniteyi okumak; bunların muhtemel sonuçları üzerine düşünmek gerekir diye düşünüyoruz.

Hep Batı'dan örnek verdik ama Sovyet deneyimi de çok ilginçtir. Geleneksel

şehirlerle özellikle Müslüman/İslam şehirleriyle Sovyet deneyiminin kurduğu ilişki biçimi. Modernlik paradigması içerisinde sosyalist modelle kapitalist model arasında paradigmatik açıdan bir fark yok, ikisi de aynı kök paradigmadan besleniyor. Sadece uygulamadaki bir takım tezahürlerde farklılıklar var ama önerdiği toplum ve insan modeli: modern ve materyalist tipi insan-toplum modellerini işaret ediyor. Dolayısıyla şehir modelleri de bu anlamda benzer arayışların ürünüdür. Sovyet kolonyalizminin el koyduğu İslam şehirleri bir dönem İslam medeniyetinin en önemli ilim merkezleri, medeniyet merkezleriydi. Nereler? Buhara aklımıza geliyor, Semerkant aklımıza geliyor, Taşkent aklımıza geliyor, Kırım aklımıza geliyor. Bunlarla kurduğu ilişki nasıldı? Tabii çok daha katı bir sekülerizm ve ateizm uygulandığı için doğrudan dinî hayata müdahale eden, dinî yapıları ortadan kaldıran bir müdahale oldu.

Fakat bilinçli bir biçimde şunu yaptılar: geleneksel mahalleleri, semtleri bilinçli bir biçimde bakımsız, kötü, harabe şeklinde bırakarak bir tür eskinin, eskiye ait olanın, İslam'a ait olanın, İslam medeniyetine ait olan her şeyin bir tür sefalet, düşük kalite ve estetiksizliğini yansıttığını göstermeye çalışan operasyonlar yaptılar. Onun dışında yeni şehirler kurarak o şehirlerin yanında daha mamur, bakımlı, temiz, genellikle de ızgara sistem dediğimiz şehir modellerini geliştirerek hayatın nabzını, akışını oralara aktardılar. Bizim cumhuriyet dönemi uygulamalarında da var benzer bir şey. Mesela Ankara'daki bürokrasinin dağılımına, ana caddelerin keşiştiği yerlere bakarsanız Sovyet modeline çok benzer. Batılı modelden çok Sovyet modelidir Ankara'daki şehirleşme. İstanbul'daki ise daha çok tarih katliamına yönelik bir yapılaşmaydı. Her halde dünyada tarih katliamının bu derece yoğun olduğu başka bir örnek de bulunamaz.

Belki sık sık tekrarladığım bir cümle burada daha geçerli olabilir: **Türkler, Türkiye burada bir kolonyalizm, bir sömürgecilik deneyimi yaşamadık ama kültürel anlamda kendi kendini sömürgeleştiren nadir uluslardan biriyiz, maalesef.**

Şehirleşme ve sekülerleşme bizim Türkiye deneyiminde biraz da ulus inşasıdır. Sadece seküler bir ulusun inşası işlevini görür. Bu amaçla yeni şehirler kurduk, eski bu amaçla tahrip edildi. Fakat yenisini, yeniden kurabilmek o kadar kolay değil. Geçmiş içselleştirerek değil belki, bu deneyimi kritik ederek; bugünün şartlarında, bugünün imkânlarıyla bugünün ihtiyaçlarına cevap verecek şekilde estetik forma sahip, İslam estetiğine sahip, evrensel ölçekte söz söyleyebilecek, mesaj verebilecek modeller geliştirmek zorundayız. **Mimar Sinan'ın kopyası çakma Selimiyeler, Süleymaniyeler yaparak geleneğe sahip çıkılmaz.** Mimar Sinan o günün yapı malzemesiyle, inşaat malzemesiyle, teknik imkânlarıyla o kubbe biçimini geliştirmiş, kemer sistemini geliştirmiş. Eğer bugün olsaydı belki bugün elinde olan malzeme ve teknik imkânlarla aynı estetik algıya farklı formlar geliştirebilecekti. Şimdi 500 yıl öncesinin teknik imkânlarıyla inşa edilen bir yapıyı, bugünün betonarme imkânlarıyla birebir kopyalamak bence ecdada falan sahip çıkmak değil, yerimizde saydığımızı hatta gerilediğimizi gösterir.

Tabii burada bu kadar acımasız olmanın da âlemi yok. Şöyle bir sorun da var: Türkiye'deki üniversite sistemi, akademik/entelektüel hayat henüz İslami hassasiyetlere, İslami bakış açısına sahip bir dünya görüşünün, kariyerin veya bilimin ürünü değil. Hiçbir güzel sanatlar akademisinde veya mimarlık bölümünde İslam sanatıyla, İslam sanat tarihiyle ilgili köklü, oryantalizm kırılmasından geçmemiş bir müfredatın olduğunu sanmıyorum. Hayatında camiye girmemiş mimarlar-

rın yeni bir cami modeli geliştirmesi tahayyül edilemez. Dolayısıyla işi temelden, akademiden alıp, üniversiteden başlayarak bu işin entelektüel ve akademik çalışmaları yapılmadan bir takım modeller geliştirmeye ve iddialı modeller geliştirmeye kalkmak insanı yarı yolda bırakır veya komikleşmeye götürür. Bunun anlaşılır sebepleri var ama bu sebepleri ortaya çıkaran zemini de iyi keşfetmemiz lazım. Bu eksiklikleri yok sayarak sadece maddi imkânlarımızla veya siyasi iradeye sığınarak bir tür reproduksiyon halinde eskiyi yeniden üretmek Sinan'a hakarettir, her şeyden evvel. Hatta biz Mimar Sinan'ın çizimlerine bile herhalde doğru dürüst hâkim değiliz, onları ortaya çıkarabilmiş değiliz. **Nostaljiyi aşmak, bugün yaşadığımız hayatın dinamiklerine uygun bir biçimde şehirle temasa geçmek gerekir diye düşünüyorum.**

Bunları uzatabiliriz ama şehir eğer bizim hatırlatma eylemimizin en somutlaşmış örneği ise, sadece geçmiş hatırlatma değil kimliğimizi, benliğimizi ve bizi var kılan değerlerimizi hatırlatan somutlaşmış, kamusal alanlardır. Başta söylediğim gibi şehirde sadece binalar, caddeler yoktur; o caddelere hayat veren, can veren, anlam yükleyen insanın sahip olduğu inanç sistemi, değerleri vardır. Marksist açıdan baktığımızda sadece üretim biçimleri şekillendirmez. Üretim biçimleri, ticaret, endüstri de artık şehirlerin şekillenmesine önemli oranda tesir eden faktörlerdir. Fakat her şeyi belirleyen sadece ekonomi değildir. Ekonomiyi yok sayarak şehir yapmaya kalkarsanız bu sefer ekonominin, rantın kurallarına teslim olursunuz. Bir şehrin ekonomisini belirleyen şeyler nelerdir? Mesela mülkiyet hakkını eğer siz çözememişseniz, toprak üzerindeki mülkiyetin fikhî kurallarıyla şehir hayatındaki mülkiyetin, arsanın, toprağın anlamı üzerinde siz bir çözümlenme yapamamışsanız o şehirde rantın, haksızlığın, rüşvetin de önüne geçemezsiniz. Yani

sadece çok güzel binalar, temiz yollar yapmak meselesi değil bu mesele.

Dolayısıyla **şehir, insan toplumunu ayakta tutan, o toplumu bir araya getiren değerler sisteminin somutlaşmış yeridir.** Bir köy ve kasaba daha mikro ölçekte. Müslüman olarak bir şehir ve medeniyet tasavvurunuz varsa a'dan z'ye bütün değerler sistemini bu şehirde nasıl yansıtıyoruz, nasıl yansıtılabilir sorusuna cevap vermek lazım. Buna sağlıklı cevap verebilmek için önce geçmişe ait uygulamaları, referans sistemlerini iyi özümsemek; bu referans sistemi bugüne ne söylüyor, yeniden ne üretebiliriz hem estetik form açısından hem insani ölçekte hem de küresel ölçekte insanlığa nasıl bir model sunabiliyoruz, bunların çabasını göstermek zorundayız.

Geleneksel şehir yapılarının hemen hepsi tahrip oldu, destroy ettik, yok ettik. Çok nadir yeniden kazandığımız. O da yine maalesef Batıların müdahalesiyle oldu. Batıların müdahalesiyle mesela Mostar yok edilmiş bir İslam şehriydi, yine Batıların yaptığı yardımla restorasyon da olsa küçük ölçekte yeniden hayata dâhil edildi. **Geleneksel şehirlerimizi korumak orayı müzeleştirmek değil hayata katmak, hayatın içinde o dinamizmini yeniden üretmeyi gerektirir.** Biz genellikle müzeleştirmekle sahip çıkmayı karıştırıyoruz. Müzeleştirmek biraz da modern bir şeydir. O orada kalır, hayata dokunmaz ama siz bakarsınız oraya. Bu hatırlatma da değildir. Eğer hayat dinamikse ve bir süreklilik arz ediyorsa geçmişe de dinamik bir temas içerisinde olmalıyız diye düşünüyorum.

Genel çerçevede şehir konusunda bugün yapacağımız sohbet böyle bir genel uçuş oldu. Muhtemelen alışmadığımız formda olmuş olabilir. Başı ve sonu belli olan bir konuşma yapmayacağımı baştan söylemiştim. Bir muhabbet olsun istedim bu vesileyle. Eğer sorular varsa devam edebiliriz. Sabırla dinlediğiniz için teşekkür ediyorum.

SORULAR VE CEVAPLAR

- **Soru-1: Hocam ben bir de şehrin meydanlarıyla alakalı konuşalım istiyorum. Özellikle hani dönüyoruz dolaşyoruz, dönüp dolaştığımızda yine kendimizi bulduğumuz yer şehrin meydanları. Ve bu meydanlar bu yüzyılımızda yani yakın yüzyılımızda en çok, büyük olayların da yaşandığı yerler. Yani büyük siyasi çalkantıların, gösterilerin yapıldığı yerler. Bu meydanların oluşumu bizim kültürümüzde var olan bir şey mi? Daha çok Batı eksensiz olduğunu düşünüyorum. Bizim şehrimizi nasıl şekillendiriyor, meydanların varlığı? Böyle birazcık da şehir ve meydanlar üzerine düşünecek, konuşacak olursak neler söyleyebiliriz?**
- Meydan modern şehirlere özgü bir şey. Yani Batı'da da eskiden çok büyük meydanların olduğu söylenebilir. Sonuçta işte kilisenin, üniversitelerin, kraliyet saraylarının olduğu yerlerde meydanımsı yerler var. Biraz teknoloji ve biraz da ihtiyaçtan kaynaklanır. Eğer Turgut Cansever'e kulak verecek olursak o biraz da askeri amaçlı olduğunu söyler, çok siyasi olduğunu söyler. Mesela Paris'teki caddelerin genişliğinin ve o meydanların Napolyon döneminde Fransız Devriminin devamı olarak muhtemel çıkabilecek baskınları önleyici tedbir olarak, topçu atışına müsait olabilecek şekilde dizayn edildiğini söyler. Başkası söylese ciddiye almayacaktım ama Turgut Cansever gibi ciddi bir ilim ve düşünce adamının söylediği bir şey bu.

Biraz da şehir tarihiyle alakalıdır. Bizde anıtsal yapılar var. Eski klasik İstanbul'a baktığımızda Beyazıt Meydanı; meydan bile denmez ama onun dışında meydan işlevi görebilecek devasa alanlar var. Mesela Süleymaniye Külliyesi'ni aldığımızda işlevsel bir meydan aslında. Başboş insanların gelip gittiği, trafiğin aktığı bir yerden çok, belli değerler sisteminin, üniversitenin, hastanenin, ibadethane-nin, hamamın, çarşının iç içe geçtiği bir kompleks görüyorum. Benzer bir biçimde Fatih Külliyesi de öyle. Dolayısıyla bu meydan olgusu çok modern bir olgu. Bizim şehirlerde eğer Batı'da yaşanan o süreç yaşamış olsaydı o meydanlar çıkar mıydı, çıkarsa nasıl olurdu? Bu deneyimler üzerinde düşünmek lazım. Yani meydanımsı diyebileceğimiz, bugünkü Batı modern şehirlerindeki meydan olmasa da meydan uygulamalarını hatırlatan uygulamalar yok değil klasik yerlerde. Mesela ilk akla gelen İsfahan Meydanı'dır. Bildiğimiz anlamda meydan değil ama meydan işlevi gören büyük bir klasik yapıdır. Orta Asya'daki o geleneksel Semerkant, Buhara



gibi büyük şehirlerde de buna benzer, o külliye-ler etrafında oluşmuş meydanlar var. Ama şehri bir merkezden yöneten, şehrin bütün insanlarını denetim altına alan bulvar ve meydan anlayışı yok. Aslında olmamasının temel sebebi siyaset ve toplum ilişkisiyle alakalı bir şey.

Meydan biraz daha toplumu denetim altına alan bir siyasal iradenin sonucudur. Şehir planlamasının rasyonalize edilmiş şeklidir. Bu uygulama İslam toplumunda siyasetin tahakkümünü engelleyecek bir biçimde nasıl yapılabilir, nasıl üretilebilir? Bugünkü şartlarda trafiğin, motorun, otomobilin, ulaşım araçlarının, nüfus yoğunluğunun bu kadar olduğu bir ortamda nasıl yapılabilir üzerine kafa patlatmak gerekiyor tabii. Ama her şehrin doğuş felsefesi o şehrin biraz da değerler sistemiyle alakalı bir şey.

Toplumla siyasetle, iktisatla kurduğu ilişkiyle alakalı diye düşünüyorum.

- **Soru-2: Hocam ben şunu merak ediyorum. Şehircilikte yerleşim ve kentsel dönüşümler oluşuyor. Eskiden/geçmişten deneyim çıkarmamızı söylemişsiniz, deneyimlerden transfer yapmamızı ya da. Eski binalara baktığımızda binalar iki veya üç katlılardı ama şimdi yüksek katlılar yapılıyor. Biz gerçek anlamda doğru yerleşmeyi, yatay mı yapmalıyız dikeye mi?**
- Mustafa Reşit Paşa'nın sorusuna geldik. Mustafa Reşit Paşa o zaman doğru cevabı vermiş bence. Yani dikey veya yatay. Yatay olması ne anlama geliyor? Daha insani ölçekte bir şey. En azından bir bahçesi olabilecek demektir, tabiatla doğayla iç içe demektir. Dikey binaların en mütevazısı 6-7 kat, 10 kat. Sonuçta, üst üste paketlenmiş bir şey. Bunun felsefi çözümlemesi biz insani olarak yüz yüze bakıyoruz. Üstelik Türkiye gibi arsa, toprak sıkıntısı olmayan bir ülkede mesela Kayseri'ye bakın, koskoca ovada bir şehir. Herhalde Kayseri gibi yüksek yapılaşması olan yer çok az, ne gereği var.

Geleneksel şehirlerimizi korumak orayı müzeleştirmek değil hayata katmak, hayatın içinde o dinamizmini yeniden üretmeyi gerektirir. Biz genellikle müzeleştirmekle sahip çıkmayı karıştırıyoruz. Müzeleştirmek biraz da modern bir şeydir. O orada kalır, hayata dokunmaz ama siz bakarsınız oraya. Bu hatırlatma da değildir. Eğer hayat dinamikse ve bir süreklilik arz ediyorsa geçmişle de dinamik bir temas içerisinde olmalıyız diye düşünüyorum.

Şimdi Avrupa'da görüyorsunuz. Eleştiriyoruz ediyoruz ama yerleşim alanlarının hemen hepsi bahçeli, yatay yapılanmadır. Her yer New York, Manhattan değil yani, çok nadirdir öylesi yerler. Sanıldığı gibi büyük şehirler, metropoller çok büyük katlı binaların olduğu yerler değil. Katlı binaların olduğu iş merkezleri, ofisler genellikle. Diğer kısımlar, insanların oturduğu yerler genellikle, nereden baksanız insani ölçekte, yan yana, az ya da çok bahçesi olan toprakla teması olan yerler. Bunun için Doğulu-Batılı, şu bu olmak gerekmiyor. İnsani ölçekte bir hayat

tasavvuru en azından bunu gerektiriyor. İnsan neden evinde saksıda bir şeyler yetiştiriyor? Sadece süs değil başka özlemleri de var aslında.

Sonuçta bir de mahremiyet, aile ilişkisi, insan ilişkisi, kadın-erkek ilişkisi gibi değerlerle, gelenekle, kültürle alakalı boyutları var bu işin. Bunları yok sayarak bir şehir planlaması yapamazsınız, ev modeli geliştiremezsiniz. Kaldı ki modern mimarinin babaları bile, 20. yüzyılın başından itibaren yetişen en büyük ustaları, İstanbul'daki konut mimarisinden ciddi biçimde etkilenmişlerdir. Bu akademik olarak da tespit edilmiş bir şey. Yani evrensel ölçekte evrensel bir kübik yapı modeli oluşturma çabası vardır, modern mimaride, yüksek modernite dedikleri dönemde, özellikle 1920'lerden sonra gelişen. Bu bile bütün insanlığın ortak, evrensel değeri olarak üretilme iddiasındaki şeyler Osmanlı konut mimarisinden, o iki katlı tek katlı bahçeli ev tiplerinden, silüetinden özellikle çok ciddi biçimde etkilenmişlerdir. Bu sanat tarihinde de tespit edilmiş bir gerçektir.

■ **Soru-3: Hocam teşekkür ederiz. Mekân ve İnsan denildiğinde benim aklıma daha çok insanların ihtiyaçları doğrultusunda bir mekân tasarladıkları geliyor. Yani günümüzü ele alacak olursak: giderek hızlı yaşayan bir toplum olmaya devam ediyoruz ve bu devam edecek sanırım. Bunu ele alacak olursak işte tramvayların yapılması, alt geçitlerin, üst geçitlerin, evlerin ona göre tasarlanması; yani bu hızlı yaşama dönük olarak da insanların ihtiyaçlarını karşılaması açısından da mekânın yapılanmasında bir değişiklik olduğu söylenebilir mi? Daha çok gelenekten bahsettik. Geleneklerimizin değiştirilmesiyle birlikte oluşan yeni toplumlardan, yeni mekânlardan bahsettik fakat ben burada daha çok insanların ihtiyaçlarına dönük bir malzeme sağlanabileceğini göstermeye çalıştım.**

● Şöyle bir şey var arkadaşlar: Hz. Âdem'den (a.s.) bu zamana insan doğası hemen hemen aynı insan. İhtiyaçları da hemen hemen aynıdır. Bir takım ihtiyaçlar eskiden var olmayan ama şimdi var olduğunu saydığımız bir takım ihtiyaçlar var belki de ihtiyaç mı değil mi onu tartışmamız gerekiyor. İhtiyaç sahibi kılınıyoruz daha çok. Bir tür tüketim bağımlılığı, lüks bağımlılığı... Dolayısıyla temel olarak insanın ihtiyaçlarının neler olduğu sorusunun cevabı da onun değerlerini verir büyük oranda. Ekonomik ilişkiler, üretim tarzları, o şehirde işleyen ticaret ve ekonomiye uygun dinamik bir şehir yapılanması önemli. Önemli değil, temel bir durum. Bütün bun-

larla birlikte insanın da oturacağı evi, caddesi, şunu, bunu da bir şekilde ne kadar modern olursak olalım yine gelenekle barışık, gelenekle temas halinde olan bir yapı modeli geliştirmek zorundayız. Ben bunu önemsiyorum.

Yani modern olmak illa modern şehirler kurmak, 10 katlı bloklarda oturmamızı gerektirmiyor. Eğer bunu sorgulamıyorsak, buna ihtiyaç hissetmiyorsak deminki soru gibi tekrar tekrar o mu uygun, bu mu uygun diye sorarız. Bunun artık halledilmiş olması gerekirdi. Ama gerçekten tuhaf bir özentiyle, Batı'da var olduğunu zannettiğimiz bir takım şeyler, görkemli yapılar şunlar bunlar bizde anında karşılık buluyor. Şöyle bir karşılık buluyor: taklit ediyoruz. Hâlbuki emperyal dönemde Avrupa'daki imparatorluklar dönemindeki görkemli binaların Osmanlı aydınlarının ağzını açık bırakan o binaların hepsi de siyasal güç gösterisinden ibaret.

O dönemde Osmanlı entelektüel dünyası hangi konuları tartışıyordu bunu bilmiyorsak; Sinan'ın da Süleymaniye'yi niçin bu tarzda yaptığını izah edemeyiz. O sadece bir yapı değil. Bütüncül bir medeniyetin taşa yansıyan bir bölümü. Muhtemelen onunla aynı dönemde İstanbul'da, Kahire'de, Bağdat'ta, Osmanlı'nın entelektüel dünyasında o tartışmanın bir karşılığı vardı.

Paris'e giderseniz görürsünüz. Eski Paris'i Fransızlar bugün yeniden inşa edemediler. Çok dehşetli bir merkezî imparatorluğun ve sermayenin, gücün oraya aktığını görüyorsunuz. Onun normal şartlarda bir ulus devletin bugün bile elde edemeyeceği bir servet olduğunu hissediyorsunuz. Ama o servet başka türlü değil: binalarda, caddelerde, bulvarlarda ve görkemli binalarda tezahür ederek aslında bir güç ve iktidar göstergisi. İhtiyaçtan çok güç ve iktidar göstergisi. Bunu çözmemiz lazım. Bunu aşamadığımız vakit "bizde niye yok" sorusunda hep gelir kalırız. Estetikten diyecek olursanız, ondan bahsetmiyorum, o ayrı bir konu. Bu estetik algı, kültüre göre değişir. Ama bizi hayran bırakan, özellikle Osmanlı aydınını ilk planda şaşkına çeviren büyük saraylar, malikâneler, kâşaneler dedikleri yerler aslında merkezi imparatorlukların güç gösterisi.

Mesela şöyle bir ayrıntıyı düşünmedik: İngiliz mimarisiyle Fransız mimarisi taban tabana zıt gibidir. Britanya İmparatorluğu herhalde tarihin gördüğü en büyük imparatorluklardan biriydi, güneş batmayan imparatorluk kurmuşlardı. Ama Londra'da, Paris kadar görkemli binalar bulamazsınız. Daha sefil, miserable dedikleri binalar vardır. Niye? Siyasal modelleri karşılaştırdığımız vakit bunun niyesinin cevabını da verebiliriz. Fransa çok daha merkezi bir imparatorluktu, siyasi irade çok güçlüydü, iktidar çok güçlüydü; İngiltere'de ise şirket imparatorluğu vardı. Dolayısıyla yaygın bir güç dağılımı vardı. Temerküz edilmiş bir siyasal güç olmadığı için kendiliğinden oluşan bir mimari tarz vardır. Mesela bunun siyasal bir izahıdır sadece siyasal değil tabii gelenekle falan da alakalı. Dolayısıyla temel ihtiyaç nedir, sorusunu önce sorup ona göre cevaplamak lazım bu soruyu.

Yusuf Yerli: Sohbetinizin başında sormuş olduğunuz bir soruya ben cevap vermek istiyorum. Burada mimarlık öğrencisi var mı, diye bir soru sordunuz veya mimar var mı diye. Başlangıçta ilk yapmış olduğumuz 300 kişilik bir toplantıda elde ettiğimiz veriler çerçevesinde bir eleme yapacaktık. Bu elemelerde ne yaptık ilk önce? İlk elemelerde o toplantıya gelenler ve gelmeyenler şeklinde ayırdık. 300 kişi orada otomatik kalmıştı. Daha sonra eleme mevzuuna girdiğimizde akademi-deki arkadaşlarla şu prensibi dikkate aldık: mimarlık bölümü ve şehircilik bölümünde okuyan kim müracaat ettiyse onları otomatikman alalım dedik. Sonuç itibarıyla baktığımızda 30 kişi vardı. Bu 30 arkadaşımız ilk 2 dersten sonra irtibatı kestiler.

Ben şuraya gelmek istiyorum. Türkiye'de mimarlık şimdiki haliyle sanatçı-mimar ilişkisinden daha çok mimar-mühendis-inşaatçı-müteahhit, yani, mimar-müteahhit ilişkisi ön planda görülüyor anla-



şılan ve böyle bir beklenti belki de oluşuyor. Ama sizin başta söylemiş olduğunuz, mimarlık en ideolojik mesleklerden herhalde birisi. İdrakin mekâna yansımaları yapan nihayetinde mimarlar. İdrakimizi oluşturan en temel mevzular nedir, diye sordumuzda; varlık-bilgi-değerler-zaman-mekân-siyaset konusunun altını, biz bunun için çizmiştik. Hatta Gönül Hanım burada. O da ayakta kalan şehirci ve mimarlardan birisi. İlk seminerde ona şunu söylemiştim: Hunat Camii taç kapısını seyrettiğinizde onun size neler söyleyeceğini, bu derslerden sonra, farklı bir söylem içerisinde olacağını anlayacaksınız, demiştim. Böyle bir bilgi vermiş oldum. Aslında bu da bir soru. Mimarlık, felsefe, sanat...

Akif Emre: Bu aslında biraz da şununla alakalı. Niye mimar yok anlamında değil, kime hitap ediyorum diye. Konuştuğumuz kitlenin genel hissi nedir, o

anlamda. Yani terciye tere satmış olmayalım diye. Ama böyle bir teknik arka plan da faydalı oldu benim için.

■ **Soru-4: Hocam şöyle: bana bu süreçler sanki Türkiye'deki şehirleşme, mimari faaliyetlerle doğru orantıda, Batılılaşma süreciyle bağlantılı gibi geliyor. Şöyle ki özellikle Türkiye'de son dönemde her şeyin yenisini aldık. Bu Batılılaşma sürecinin tamamı da böyle. Mesela millete küfreden mimarlar ya da kendi varlıklarıyla ön plana çıkmaya çalışan müteahhitler vs. bunlar sürekli ön plana çıkmaya çalışıyorlar. Bunlar toplumda sürekli öne atılan insanlar haline geldiler. Onun için bizim doğrudan doğruya algıyı değiştirmemiz gerekiyor gibi geliyor.**

● Bu halkla alakalı değil. Evet, halkta da aynı şey var ama halkı yönlendiren, halka şekil veren, halkın önünü açacak olan kimlerdir, her toplumda? Ulema-

dır, aydındır, Batılı anlamda entelektüeldir, üniversitelerdir vs. Şimdi üniversiteler yeni bir şey üretmekten çok taklitle meşguller. Yani dünya çapında yeni bir teori, yeni bir tez, yeni bir paradigma geliştirmiş kaç kişi var? İster sosyal bilimlerde olsun ister teknik bilimlerde olsun, böyle bir şey göremiyoruz. Üniversiteler Batı'da üretileni buraya aktaramıyor



bile. Aydınlar ise genellikle Batıcı aydınlar, onların işi kolay, Batı'daki düşünce akımlarını olduğu gibi buraya aktarmak, tercüme etmek, edebildikleri kadarıyla, buradan orijinal bir şey çıkmaz.

Buna eleştirel yaklaşan kesimlerin ise kendi geleneğiyle sağlıklı bir ilişkisi yok. Yani İslam kültürünü, İslam fikriyatını, düşüncesini, felsefesini nerede canlandıracaksınız? Bir kere İbn-i Arabî'den bahsediyorsak İbn-i Arabî'nin kavram dünyasına nüfuz etmekten bile mahrumuz, Arapça bilip bilmemek meselesi değil. O zaman Endülüs'te Müslümanlar neyi tartışıyor da İbn-i Arabî bu konuları gündeme getirdi? Yani İbn Rüşd'le Gazali meselesini sadece Batılıların anladığı anlamda işte bir felsefe var mı yok mu, meselesine indirgenirse çok oryantalist bir yaklaşım olur. Dolayısıyla biz oranın künhüne de vâkıf olabilecek bir ilişki biçimine girebilmiş değiliz. Gelenekle irtibatımız kopmuş. Yani gele-

nek derken sadece geçmişi tekrarlama anlamında söylemiyorum; bir yol, yöntem olarak söylüyorum. Geleneği taşıyacak olan nedir? Eğitim kurumlarıdır. İslam medeniyeti bunca ilmî, fikrî, entelektüel her neyse birikimi kim, nereye taşıyacak?

Kur'an kursuyla olacak işler değil. Kur'an kurslarını küçümsemiyorum ama bugün Batı medeniyetini bugünkü medeniyet seviyesini yükselten üniversitedir. Üniversitelerin de nereden gelip geçtiği belli. Modern akademinin, üniversitenin kendisine göre bir sorunsalı var. Bu sorunsala cevap arıyor. Bizim eğitim sisteminin, "medresenin" soruları, dünya tasavvuru, görüşü, hakikat algısı başka. Onu bugünkü dile aktaracak, en azından bizim kavrayıp yeniden üretebilmemize imkân verecek kanallarımız yok. Yani daha entelektüel ve ilmi derinliğe girmeye gerek yok. Siyasi anlamda bile, Orta Doğu'nun tapusu bizde falan filan diyoruz ama hariciyede Arapça bilen kaç tane diplomat var? Yoktur bile. İngilizce üzerinden, Fransızca üzerinden gidiyoruz, her alanda bu böyle.

Dolayısıyla kendi geleneğimizin diline yansıyan mimarî eserlere, şehirlere yaklaşım bir Fransız gibi. Mimar Sinan,

Süleymaniye'yi yaparken niye öyle değil de böyle yaptı? Sadece mimari bir ustalık tercihi değil. Eğer siz o dönemin şartlarında Osmanlı entelektüel dünyası hangi konuları tartışıyor bunu bilmiyorsanız, bilmiyorsanız; Sinan'ın da Süleymaniye'yi niçin bu tarzda yaptığını izah edemeyiz. **O sadece bir yapı değil. Bütüncül bir medeniyetin taş a yansıyan bir bölümü.** Muhtemelen onunla aynı dönemde İstanbul'da, Kahire'de, Bağdat'ta, Osmanlı'nın entelektüel dünyasında o tartışmanın bir karşılığı vardı. O tartışmanın taş a yansımış biçimidir. Birbirinden kopuk değildir, medeniyet bir bütündür. Yani onu oradan al, çakma bir Sinan yap; ne entelektüel arka planı var, ne teknik arka planı var, ne estetiği var. Bu değil. Tamam, o şekilde gidebilir, o ayrı bir şey, küçümsemiyorum o ayrı bir şey ama olması gereken bu değil. Dolayısıyla bir mimari esere bakmak, yaklaşmak da sadece taş a bakmak, bir yapıyı incelemek değildir.

Aynı zamanda o dönemin ilmi, entelektüel tartışmasına vâkıf olmak demektir.

- **Hocam bu aynı zamanda özellikle biraz derdin olması gerekiyor gibi geliyor. Şöyle: Ömer Lütfi Barkan Hoca özellikle Kolonizatör Türk Dervişlerini anlatırken oradaki yapılarla ilgili şunu söyler: ilk planda cami kurulur, caminin etrafında şehirler kurulur, orada dervişler bir taraftan üretirler, bir taraftan dini yaymaya çalışırlar. Dert var ama. Burada sanki dert yokmuş gibi. Aynı zamanda bir de Batı karşısındaki sürekli yenilginin doğurduğu bir aşağılık duygusunun tezahürü gibi geliyor bana açıkçası. Özellikle bu müteahhitler örneği de sanki...O alğının nihayetinde bir yansıması.**

- Müteahhit diyorsun başka bir insan tipi. Yani müteahhitlik aslında, olması gereken mimarlık fakültesi-nin sanat tarihçileri, ressamlar, sanat eleştirmenlerinin beyin yapısı müteahhitten daha ileride değilse müteahhit ne yapsın? Müteahhit var olan perspektifle, var olan imkânları uygulayacak. Onun görevi o. Zaten ondan çok büyük sanatkârlık bekleyemezsin.

- **Hocam müteahhit derken o total hali, birleşim hali.**

- Üniversitenin müteahhitten farkı yok, problem orada. Gerçekten müteahhitten farkı yok.

- **Şöyle mesela: biz gecekonduda büyüdük. Yıllarca Türkiye'de özellikle birileri aracılığıyla gecekonduda, gecekonduda diye aşağılandı. Şimdi 15 katlı binalarda oturuyor, herkes. Ama insan ilişkisi yok, hiçbir şey yok. Bizim gecekondular mükemmeldi, gerçekten de mükemmeldi.**

Gecekondulardan daha iyi istifade ediliyor. Şu anda TOKİ binalarından daha iyi istifade ediyor. Tabiata dönüşme şansı vardır hala. İnsani ölçekte yapılmış şeylerdir. Ama TOKİ'leri, o beton yığınlarını tekrar tabiata kazandıramazsınız.

- **Soru-5: Hocam benim de kafama takılan bir soru var. Şehrin sekülerleşmesi konusunda da görmüştük. Bugün sizin anlattığınız gibi kendi kültürünü sömüren bir ulus olduğumuzdan bahsettik. Eskiden merkez camiden daha yüksek binalar olmaz ve bütün yollar ona çıkarmış. Hani insanlar onu görsün, ona çıksınlar gibi. Ama şimdi biz caminin gökdelenler arasında kaybolduğunu görüyoruz. Özel sektörün de gittikçe yaygınlaşmasıyla bu durum daha vahim bir hal aldı. Artık hiç telafi edilemeyecek bir noktada mıyız?**

- Benim dikkatimi çeken bir şey var son dönemlerde. Şunu hissediyorsunuz: camilerin arsının en

değersiz kısmına, en kenarına ilştirildiğini imar planından anlıyorsunuz. Yani biraz da şehri, siteyi planlayan mimarların dünya görüşüyle alakalı şeyler bunlar.

- **Soru-6: Teşekkür ederim. Hocam, süreçle ilgili bütün tespitlerinize katılıyorum. Belki çok daha konuşulacak ayrıntıları var o işlerin ama son konuşan kardeşimizin sözü biraz da benim sormak istediğim konuya değinmiş oldu. Ve bir şehir planlamacısı aday olarak soruyorum ben ayrıca. Diyelim ki bir dönem sonra önüme planlama kararları gelecek ya da ben plan yapacağım bir şey için. Tüm bu dediklerinizi de bilerek birçok şeyi yapmak istemiyoruz, o imzayı da atmak istemiyoruz. Buna nasıl direneceğiz?**

Hız. Âdem'den (a. s.) bu zamana insan doğası hemen hemen aynı insan. İhtiyaçları da hemen hemen aynıdır. Bir takım ihtiyaçlar eskiden var olmayan ama şimdi var olduğunu saydığımız bir takım ihtiyaçlar var belki de ihtiyaç mı değil mi onu tartışmamız gerekiyor. İhtiyaç sahibi kılınıyoruz daha çok.

- Hatırlarsanız bir şey söyledim: çözüm bulmaktan önce anlamlı sorular soralım. Bunlar kafamızda soru işareti olarak belirmese zaten arayışa giremeyiz. Arayışa sahip olabilmek için bazı şeylerin yokluğunu, yanlışlığını duymak, bilmek, hissetmek gerekir. Onun için öncelikle soru soralım diyorum. Yani şu anda biz soru aşamasındayız. Şöyle şöyle yaparsanız şu olur demek kolay.

Biz bu sorulara, benzer tartışmalara çok değil 15 yıl önce başlamış olsaydık belki şimdi çok daha farklı bir noktaya gelirdik. Ama iyi hatırlıyorum rahmetli Turgut Cansever bir ara İstanbul Büyükşehir Belediyesi'nin danışmanlığını yaptı ama hiçbir şey danışmadılar herhalde. O zaman şöyle bir teklifte bulunmuştum, yazdım bunu da. Turgut Cansever Mimarlık Okulu açılmalı. Bu illa resmi, YÖK'ten izinli olmayabilirdi belki o zamanın şartlarında ama bu formüle edilebilirdi. Şurada nasıl kurs, ders yapıyorsa benzer biçimde, yüksek lisans, doktora düzeyinde 15 tane 30 tane mimar, sanat tarihçisi veya inter-disipliner alanda seçilmiş insanlar, böyle bir tedrisat sistemine başlanmış olsaydı, Turgut Cansever veya başka biri her neyse, muhtemelen şehir, yapılaşma, yatay model, dikey model, konut mima-



▲ Yahya Efendi - İstanbul

risi modelleri üzerinde çok daha sağlıklı ve verimli somut şeyler üzerinde tartışıyor olacaktık. Şu anda muhayyel şeyler üzerinde, elimizde var olan geçmişe ait veriler ve önümüzdeki kötü örnekler var. Birkaç tane de olsa iyi modeller, örnekler olmuş olabilir. Şimdi Mimar Sinan'la burada övünüyoruz ama Mimar Sinan'ın doğduğu şehre layık bir şehir kuruyor muyuz, bir ülke kuruyor muyuz, İstanbul'u, Kayseri'yi veyahut başka bir yeri.

Bu, şu veya bu değil, bir süreç. Topyekûn yangından geçmiş bir toplumdun bahsediyoruz. Bu yangından hepimizin zihinleri etkilendi. Muhtemelen şurada konuşurken bile 10 yıl sonra düzeltereğimiz bazı tespitler var. Bu doğal bir şey. Ama esas olanın, anlamlı olanın bu arayış içerisinde olmak olduğunu düşünüyorum. Anlatabiliyor muyum?

■ **Soru-7: Teşekkür ederim. Hocam ben biraz şehirle alakalı konuşalım istiyorum. Ben Kayserili olduğunuzu bilmiyordum. Kayseri'yle alakalı ne söylersiniz? Mesela az önce Turgut Cansever'den örnek verdiniz. O bahsettiğiniz kitapta Bonapart'ın çizdiği bir Paris mimarisinden bahsediyor. Paris'ten bahsederken, Paris'i anlattık Paris'te bir anlayış var, bir meydan çiziyor, Paris planını çiziyor. Altında bir amaç var. Şu olursa ileride bir ihtilal olur, savaş olur, ben şehrimi savunurum diye şehir meydanını kendi anlayışlarına göre dizayn ediyorlar. Yine, mesela Osmanlı mimarisine baktığımız zaman camiler var. Camilerin etrafında oluşan bütün yapıların, evlerin pencereleriyle, ebatlarıyla bir oynama var. Bu nedir? Şehrin içinde bulunan camileri ya da dinî mekânları ya da devlete ait kurumları daha ihtişamlı daha gösterişli kılmak amacı var. Yine aynı şekilde, mesela Batılı insanlar Osmanlı insanlarıyla ilgili hep şöyle bir algıya sahiptirler: Osmanlı insanları veya Türk erkekleri daha ihtişamlıdır, daha babayiğittir, daha iri-yarı, güçlü erkeklerdir. Aslında bunun Turgut**

Cansever bir kurgu olduğunu söyler. Çünkü Osmanlı'da evler olsun, camiler olsun pencereleri küçük olduğu için insanları daha gösterişli, daha iri-yarı hale getirir. Bunların hepsinin altında bir amaç var, bir anlayış var. Yani yapmak istedikleri ya da yaptırmak istedikleri, vermek istedikleri bir mesaj var. Ben Kayserili olduğunuzu varsayarak Kayseri'yle ilgili şunu sormak istiyorum: Kurşunlu Cami var, hemen arkasında Gevher Nesibe Şifahiyesi var, arkasında büyük bir Mimar Sinan Parkı var, hemen yanında büyük bir medrese (Sahabiye) var. Yani nasıl bir anlayış ki bunun ortasına bir Hilton'u dikebiliyor? Bu anlayışla ilgili ve Kayseri'yle ilgili neler söylemek istersiniz? Bununla ilgili biraz konuşabilir misiniz?

- Şöyle bir şey var: bu anlayış dediğimiz şeyi süreç belirliyor. Devletin, belediyenin, siyasetin şehirlerde ne tür imar politikası var? Yani biz de 10-15 yıllık resme bakarak geçmişe yorumluyoruz. İnşaat sektöründe, geçmişte inşaatı kimler yapıyordu mesela? Gerçekten şehrin dokusunu belirleyecek oranda bir sermaye birikimi, bir inşaat sektörü var mıydı geçmişte, Türkiye genelinde? Yoksa bu inşaat dediğimiz; kamusal alanlara, sivil mimariye damgasını vuran ve bir şekilde devletle uzantılı, devletin yapı faaliyetleri miydi? Bütün bunlar o sorularla doğrudan alakalı. Dolayısıyla her şeyin devlet denetiminde olduğu bir dönemde mimari tarzı da, estetiği de biraz da devlet politikaları belirlemiştir. İşte, Türkiye'deki ulusal mimari projeleri süreçleri, Kemalist dönemden beri çok sık tartışmalar olmuş, dönüşümler yaşamış. Cumhuriyetin ilk dönemlerindeki mimari tarzla, daha sonraki dönemlerde modern mimari, taş binaların dışını bile betonla sıvama modası. Bunlar modernlik algısıyla alakalıydı.

Dolayısıyla anlayış, devlet seçkinlerinin anlayışı şehre de yansdı. İlla şehirler şöyle olacak, böyle olacak diye bir şey yok. O da Batı tasavvuruyla alakalı bir şey. Batı'da böyle bizde de böyle olacak türünden. Çoğu estetikten mahrum ama tek tipleştirici şehir modelleri. Tabii çok zengin de olmadığı için belli bir zihniyetin dışına çıkamıyor. Belki Cumhuriyet tarihinden beri ilk defa Türkiye son 10-15 yılda biraz varsıllaştı. Fakat bu varsıllaşma

topluma da bir miktar yansdı: inşaat sektörü, özelleştirme vs. Şimdi bu veri üzerinden biz geçmişe okuyoruz. Aslında geçmişte inşaat sektörü neydi? Bu sektörel durumu bilmeden de yorum yapmak zor. Mesela inşaatların yüzde kaçını özel sektöre aitti, yüzde kaçını devlet eliyle yapılmıştı? Bunu bilmeden niye halkımız böyle, devlet böyle, binalar niye böyle, Kayseri'de böyle, öbür tarafta böyle sorusuna cevap vermek biraz zor. Doğrusu benim elimde öyle bir veri yok şu anda ama...

- **Lojmanlara bakarsak devlet bunları zaten çizdi. Belli görevler memurlar için standart bir ev ve yaşam tarzı var.**
- Onların tipleri zaten belli, Sovyet mimarisini andıran şeyler.
- **Onlar zaten toplumun diğer kesimine, sivil kesimine yansması için bir örnek meydana getiriyor. Modelimiz buydu. Biraz daha suyu akan, iki odası olan, üç odası olan yerler. Tek ailenin yaşayacağı evler bunlar.**
- Tabii tabii dedemden hatırlıyorum. İşte Kayseri'de falan ağanın üç katlı binası. Yıllar sonra büyüdük baktık ki orası köhne bir yer. Sermaye de onunla alakalı bir şey. Dolayısıyla bu tür estetik vb. şeyler zenginleşmeyle doğrudan doğruya alakalı. Eğer temeli yoksa o zenginlik yozlaşmayı getirir. Temeli varsa o; rafine bir zevki, ince bir estetiği oraya taşır.

Kıyaslama yapalım: İran ekonomik olarak bizden iyi değil ama İran'da yeni bir şey yapıldığında görüyorsunuz ki bu İran'a ait diyorsunuz. İran estetiğini görüyorsunuz onlarda. O estetik bize uyar mı uymaz mı ayrı bir mesele ama adamlar o geleneği sürdürüyor, tahrip olmamış bir doku var hala. Bu adam seküler de olabilir, dindar da olabilir, Batıcı da olabilir fark etmiyor. Ama ortak o tarihi süreçten devralınıp gelen, o imbiğten geçmiş bir estetiği görüyorsunuz, diyorsunuz ki bu İran. Bizde o kalmadı. O gelenek sadece beceri anlamında değil ama estetik algımızda deforme oldu, tahrip oldu.

Peki, sabırla dinlediğiniz için teşekkür ediyorum.♦

Âkif Emre'nin Düşünür Kimliği ve İslâmcılık Düşüncesi

HÜSEYİN SU

I Kendisini tanıdığım günden beri, Âkif Emre adı anılır anılmaz şöyle bir fotoğraf belirir gözlerimin önünde: Dünya ona değil o dünyaya hükmeden, sonra da dünya karşısında kendisine hâkim olmasını beceren, mü'min bir insan olarak sınırlarını iyi bilen ve bu sınırlar içinde eklem yerleri son derece sağlam, sahil, mütevazı bir hayata razı, mutmain, insanların koşuşturmalarına, kapışmalarına ve dalaşmalarına katılmayan, kendisi de kimsenin önünden bir şey kapmayan, ihtirasla koşuşturmayan, dalaşmayan, hatta bütün bu anlamdaki çekişmelere uzaktan ve isyankâr sakallarının ağırlığına yakışan bir tebessümle bakıp sonra da arkasını dönerek çekip giden mustağnî bir insan... Âkif Emre de bir 'insandı' şüphesiz ama şahitlik ederim ki tanıdığım günden beri bu insanın bendeki fotoğrafı, asıl rengini ve ana çizgilerini hiçbir zaman yitirmedi. Bu fotoğraf, hayatın acımasız şartları içinde zaman zaman belki örselendi ama solmadı, sararmadı ve hiç kırışmadı. Herkesin bir önceki günkü hâliyle utanıp gizlemeye

çalıştığı bu garip zamanlarda, Âkif Emre hem fotoğrafına hem de özüne sonuna kadar sadık kaldı.

Tasavvuf kitaplarında, inanç, düşünce ve hayat hassasiyetlerimizi belirleyen dikkatler ve ilkeler bağlamında, bir tekkeye, dergâha ilk intisap etmek için gelen derviş adaylarına şöyle bir tavsiyenin yapıldığı ve sınıandığı söylenir: Dünyayı, dünya itinin önüne at, *ondan sonra buraya gel!*.. Hayat karşısında korunması gereken bu inceliğe ve dikkate işaret eden, Divan şairlerinden Nâbi'nin de çok bilinen şöyle bir beyti var: "*Dünyaperestin anlamuşuz secdegâhını/Pür nakş-ı sîm ü zer nice seccade görmüşüz*"...

Âkif Emre'nin çizmeye çalıştığım benim gönlümdeki bu fotoğrafı, işte bu dergâh tavsiyesi ile Nâbi'nin bu beytinin anlamını, kitaplarda ve dilde kalan bir güzelleme olmaktan çıkartıp yaşanılabilir bir gerçek hayat olarak somutlaştırıyor. Âkif, dünyayı, hırslarak birbirinin elinden kapışan dünya itlerinin önüne atmış bir insandı. Atmıştı ama yine de hiçbir yere kabul edilmedi. Âkif'in hiçbir zaman *sîm ü zer*'le işlenmiş



bir seccadenin başında durduğunu ve secde ettiğini görmedim. Hatta herkesin secde etmek için böyle seccadeler aradığı ve birbirinin ayağını kaydıracağı bir zamanda onun bu tok, minnetsiz tavrı, kendisinin yakınında, uzağında bulunan birçok Müslüman'ı, bize nerede durduğumuzu gösterdiği için olmalı mütemadiyen rahatsız ediyordu. Muhtemelen Dursun Çiçek'in çektiği bir fotoğrafı var Âkif'in: Kırdı, bir tepenin başında namaz kılarak tahiyatta oturmasını gösteren fotoğrafı... Onun dünya ile ilişkisini, ilgisini, söylemeye çalıştığım bağlamda en iyi ifade eden bir Âkif Emre fotoğrafı bu...

II

Âkif Emre'nin anladığı, tartıştığı, yazdığı, savunduğu İslâmcılık düşüncesi üzerine konuşmamız gerekirken böyle bir girizgâh yapmamın sebebi şu: En

güzel, en iyi, en doğru düşünceler bile, ancak karakter sahibi bir insanda güzel, iyi ve doğru olarak görünebilir. Kanaatimce din de bu genel ilkeye dâhildir. Değilse, inancın da düşüncenin de iyiliğinin, güzelliğinin ve doğruluğunun hayata tekabül etmesi mümkün olamaz; sadece kendinde kalır. İslâm da İslâmcılık düşüncesi de ancak karakter sahibi, seciyesi temiz bir insanın dilinde, kaleminde ve hayatında yaşanılabilir görünür, diğer insanları inandırabilir ve etkili olabilir. İnanan, düşünen, birikimli, bilgili, kaleminden kan, dilinden de bal damlayan ve deha sahibi olmak gibi daha birçok özelliklerin hepsinin de güzel durması, imrenilesi olabilmesi için bunları taşıyan insanın önce 'insan' olması gerekir. Âkif'ten daha çok daha fazlasını bilen, daha keskin dilli, kariyer sahibi, nüfuzlu ve daha yırtıcı nice insanlar, onunla aynı

düşünceleri, aynı inancı, aynı gazetelerde, dergilerde yazıp konuşuyordu ama dilleri de kalemleri de Âkif'in dili ve kalemi kadar etkili değildi. Elbette Âkif'in düşünceleri ve düşünüş biçimi de önemli ama öncelikle onun 'karakter sahibi, temiz seciyeli bir insan' oluşu çok daha önemli kanaatimce. İnancı, düşünceleri, birikimi, yazdıkları ve diğer özelliklerinin hepsi bu temiz seciye ve sağlam karakter üzerinde daha farklı duruyor ve daha etkili olabiliyor. Âkif'in yazdıklarının on kat daha fazlasını yazanların, konuşanların eserlerinin sürekli önümüzdeki çamuru çoğaltmaktan başka bir etkisi olmazken, Âkif'in düşünceleri daha şimdiden geleceğe dönük birer işaret taşı işlevi görüyor. Bu nedenle de Âkif Emre, sadece düşünceleriyle değil, duruşuyla ve hayatıyla da bir



İslâmcıydı. İnancı, düşünceleri ve hayatı bir bütünlüğe sahipti.

Âkif Emre'nin düşüncelerine, yazılarına, yaptığı belgesellere, hatta çektiği fotoğraflarına, gezdiği şehirlere, ülkelere ve bütünüyle hayatına böyle bir noktadan ve dikkatle bakılırsa daha yararlı ve daha anlaşılır olacağını düşünüyorum. Âkif'e bir *televizyoncu* veya *gazeteci* olarak bakıldığında, onun nereden konuştuğu fark edilemez, yazdıkları da düşünceleri de anlaşılabilir. Ne yazık ki böyle yanılmaya müsait bir iş yapmak zorunda kaldı.

Âkif'in yazılarının tamamı, katıldığı programlarda, televizyonlarda ve radyolarda yaptığı konuşmalar, çektiği belgeseller, dostlarıyla paylaştıkları, eşine dostuna yazdığı mektupları, notları, varsa arşivi.. bugün itibariyle elimizde değil. Yazı hayatı boyunca hep gazetelerde ve dergilerde yazdı. Yazdıklarını kitaplaştırma konusunda, piyasanın değer ölçülerine uzak durmak dikkatiyle çekinceleri vardı. Bu nedenle vefatının ardından bugünlerde Âkif'in

düşüncelerini ele alıp değerlendirirken daha kapsamlı çalışmalara ihtiyaç olduğunu göz önünde bulundurmak gerekir. Yazı ve düşünce alanındaki birikimini bütünüyle, derli toplu değerlendirme imkânı bulduğumuzda onun düşüncelerini, dertlerini, yaralarını, hassasiyetlerini eminim çok daha iyi anlayacağız. Bu açıdan Âkif Emre, önemli bir düşünce mirası bıraktı. Yazdıklarının yol göstericiliği, gelecek perspektifi nedeniyle yıllar önce yazdığı yazılar, gündemdeki sorunlar için sanki bugün yazılmış gibi hayranlıkla, heyecanla paylaşıyor. Kanaatimce Âkif'in İslâmcılık düşüncelerinin de temel dinamiklerinin sağlıklı ve uzun erimli oluşuna bir de bu açıdan bakılmalı.

Bugünler itibariyle elimizdeki beş kitabının (*Göstergeler*, *İz'ler*, *Küreselliğin Fay Hatları*, *Çizgisiz Defter*) sonuncusu *Müstağrip Aydınlar Yüzyılı*, kendisinin de çok önemseydiği İslâmcılık düşüncesine odaklanan yazılarından oluşuyor. Şüphesiz diğer kitapları ve kitaplaşmayı bekleyen bütün yazıları da Âkif

Emre'nin 'Düşünür Kimliği' nin ve 'İslâm Coğrafyası'nın sınırları içinde dolaştırıyor okuru. Akif Emre'nin yazılarına, sözlerine ve diğer çabalarına, dikkatinin ve bakış açısının odaklandığı bu iki ana başlıktan, yani 'Düşünür Kimliği'nden ve 'İslâm Coğrafyası' ufkundan bakmak gerekir. Yaklaşık olarak otuz yıldan beri gazetelerde yazmış olması, ne yazık ki onun 'Düşünür Kimliği'ni yeterince fark edemeyen ve tanımayan okur için yanıltıcı bir tuzaktır. Çünkü Âkif Emre bir 'gazeteci' değil!.. Hiçbir zaman olmadı!.. Kim bilir belki de özellikle olmadı!.. Hâlbuki otuz yıl boyunca gazetelerde sayfalar düzenledi, yöneticilik ve köşe yazarlığı yaptı. Kurumlar ve televizyonlar için belgeseller çekti. Ekmeğini kazandığı bu gazetecilik işini, inanan bir insan olarak olabildiğince ilkeli, dikkatli, inanç ve ahlâkî hassasiyetlerini ihlâl ve ihmal etmeden, medya alanındaki görünür görünmez belirleyici güçlerin, siyasanın veya sermaye rüzgârının estiği yöne göre hiçbir zaman eğilmeden, birçok haksızlıklara

maruz kalarak ve mahrumiyetlere de katlanarak yaptı. Onun bu çabalarının temelindeki niyetini, Müslümanca yaşama ve düşünme dikkatiyle 'nasıl var olabiliriz?' sorusu bağlamında yazdıklarını, İslâm dünyasında yaklaşık yüz elli yıldan beri 'İslâmcılık' kavramıyla ifade edilen düşünce birikimi içinde ve önemli bir katkı olarak değerlendirmek gerekir. Akif'in yazı ve düşünce emeği bir gün topluca değerlendirildiğinde, İslâm düşünce birikimine ne denli önemli katkıların olduğunu görülecektir.

III

İstanbul'daki yüksek öğrenim yıllarından itibaren içinde bulunduğu hemen her ortamda farklı dikkatlerinin, farklı ilgilerinin ve ısrarla altını çizdiği, bir 'iz'e dönüşmesi için ihtimam gösterdiği hassasiyetlerinin olduğu, onu tanıyan dostlarının, yakınlarının malumudur. Dinden siyasete, kültürden sanata, tarihe, mekâna, zamana... kadar hemen her konuda ilk gördüğüyle yetinmeyi değil, daha

derinden kavramayı, belli bir mesafeye biraz daha geriden serinkanlı bakmayı tercih eder. Bir konuyu öğrenirken de değerlendirirken de eleştirirken de hep arka plânda kalanı, temelde olanı görmeyi ister. Sadece hakikatin hatırı için bakar ve görür. Başka bir hesabı olmadığı gibi hesabı olanla da işi yoktur. Onun ısrarla izlediği bu ince çizgi, gerek Türkiye'deki siyasal çalkantıların ve gençlik hareketlerinin yoğun olduğu dönemlerde, gerekse Mısır, İran, Pakistan, Afganistan gibi önemli Ortadoğu ülkelerinde ve daha sonra da İngiltere'de yaşadığı sürgün yıllarında yine aynı dikkatle derinleşmiş, büyümüş ve önemli bir düşünür kimliğine ve birikime dönüşmüştür. Âkif Emre, bu ince çizgi üzerinde özünü hem korumuş hem de büyütülmüştür. Onun bu ince çizgisini fark eden okurlar, şüphesiz onun 'iz'lerinin kılavuzluğunun önemini de fark edeceklerdir.

Çoğu insanın kaybolduğu, kendi inancına, değerlerine, kültürüne, medeniyetine yabancılaştığı, Doğu'dan

Batı'ya yaşadığı bu sürgünlük sürecinde Âkif, ferasetle korunmuş, kendisine önemli ve sağlıklı bir istikâmet edinmiş ve bu istikâmetten de hayatı boyunca hiç şaşmamıştır. *Doğunun Oğulları* gibi kaybolmamış, sürgünü kazanıma, birikime dönüştürerek evine geri dönmüştür. Bir yandan yukarıda sözünü ettiğimiz 'İslâm Coğrafyası', bir yandan da bu coğrafyanın inancı, tarihi, kültürü, medeniyeti, imkânları ve sorunları bağlamında 'İslâmcılık Düşüncesi' sağlıklı bir bilinç ve paradigma olarak Âkif Emre'de belirginleşmiştir.

Onun önemseydiğim özelliklerinden birisi olarak dikkat çekeceğim şu husus ilk anda Âkif'in çizmeye çalıştığım fotoğrafla çelişir gibi görünse de bu sürgün yıllarında iyi bir *entelektüel birikim* edinmiştir. Bu birikimi, Batılılaşma sürecinde sayısız örneğini görebileceğimiz *Müstağrip Aydınlar* da olduğu gibi kendi inanç ve düşünce dünyasında bir eklektik yanlışa düşmeden ferasetle ayıklamasını bilmiş ve İslâmî birikimiyle sağlıklı bir eklemlemeye ulaşmıştır. Az



önce de andım; Âkif, iyi bir entelektüel birikime sahipti ve hayatı boyunca iş olarak da ilkeli, dikkatli, ahlâklı bir gazetecilik uğraşı oldu ama o, hiçbir zaman kendisine 'entelektüel' veya 'gazeteci' denmesine razı olmadı ve buna izin vermedi. Hatta bu sıfatlarla anıldığında rahatsız olduğunu dile getirirdi. Âkif Emre'nin düşünce ve dikkatle ilgili en çok önem verdiğim özelliklerinden birisi de onun bu 'tefrik etme' hususiyetiydi. Akli, mantığı, kalbi, vicdanı, sosyal, siyasal düşünceleri, entelektüel birikimi, bütünüyle inancı, bu tefrik etme hususiyetinin ve hakkaniyet duygusunun kontrolündeydi. Çürümeye, çamura, gürültüye, toza dumana katkıda bulunmazdı.

Âkif Emre'nin hem genel olarak düşüncelerinin hem de özel olarak İslâmcılık düşüncesinin dikkat çekmesi, etkili olması, onun inancına, düşüncelerine katılmayanlar tarafından bile saygı görmesi, öncelikle sağlıklı bir insanî zemine sahip olmasıyla ilgiliydi. Kanaatimce Akif'teki bu çok önemli insanî zemini üç ana husus belirliyor: 1) Onun karakteri, seciyesi, birikimi ve mü'min duruşu, 2) Sağlam, ilkeli bir düşünür melekesine (kafasına, kalbine, diline) sahip olması, 3) İslâmcılık da dâhil bütün düşüncelerinin, görüşlerinin, siyasal bakışının, hatta hissedişinin sağlıklı bir İslâmî, yani 'dinî' bağlama ve perspektife sahip olması...

Âkif Emre, ele aldığı, üzerinde düşündüğü, tartıştığı hiçbir konuya, güncellik, görünürlük, popülerlik açısından bakmaz. Hâlbuki yaptığı gazetecilik işinin en büyük tuzağı onun hiç itibar etmediği, uzak durduğu bu hususlardır. Âkif'in düşüncelerinin ve yazdıklarının kalıcılığı da işte bu ilkeli tavrından kaynaklanır. Diğer gazetecilerle Âkif'in düşünür ve yazar kimliğini ayıran önemli bir husustur bu. Âkif'e göre güncel olan hiçbir olay, sadece o günkü durumundan ibaret değildir. Geçmişteki köklerini, geleceğe dair etkilerini arar ve bunlarla birlikte



düşünür. İslâmcılık düşüncesini de güncel siyasî düşüncelerin, gelişmelerin, ilişkilerin, etkilerin, olayların dışında görür, anlar ve değerlendirir. O nedenle, İslâmcılık yükseldi, düştü, öldü... dili ve yaklaşımıyla yapılan tartışmaları, bağlam dışı dedikodular olarak görür ve itibar göstermez. Bir Müslüman olarak düşüncelerinin, inandığı değer yargılarının ve geleceğinin, güncel ekonomik, siyasal, kültürel çıkar kaygılarına yem olmasını istemez ve izin vermez.

Âkif'in düşüncelerinin en belirgin özelliklerinden birisi de *efradını cami, ağyarını mani* bir düşünce oluşudur. Eleştirirken haksızlık etmekten kaçındığı kadar, toptancı değerlendirmelerden ve kabullerden de kaçınır. Meşruyet sınırları içinde anlayış ve yorum farklılığını mahkûm etmez. Susar ve her düşüncenin kendisini bu sınırlar içerisinde doğrulamasını bekler. Bununla birlikte, son yüz elli yıldan beri Müslümanların yaşadığı kompleksli, sorunlu dil ve zihin karışıklığıyla bütün düşünce sınırlarını ihlâl etmelerini, hassasiyetlerini yitirmelerini, kendi değerlerinden, inançlarından vaz geçme sürecini yaşamalarını, iman

ve küfür sınırını mütemediyen aşındırmalarını, demokrasi, liberalizm, sosyalizm, modernizm, sekülerizm, insan hakları... vb. daha pek çok düşünceyle bir uzlaşma arayışına girmelerini, dinî (İslâmcı) düşüncenin dışında görür. Sağcı, muhafazakâr, çağdaş, milliyetçi, ulusalcı... düşüncelerle İslâm düşüncesi (İslâmcılık) arasında çok belirgin bir sınır çizgisi olduğunu söyler. Onun için İslâm düşüncesinin (ve İslâmcılık düşüncesinin) bağlamı, perspektifi, ufku, ümmet düşüncesidir. İslâm düşüncesiyle ilgilenen Batılı araştırmacıların açısından değerlendirmez İslâmcılık tartışmalarını. Siyasal karşıtlık veya yakınlıkla da ele almaz. İslâm'ın bugünkü dünyada, Müslümanların yaşadığı sorunlar karşısında yeniden ve yeni bir dili olarak değerlendirir. Bir anlamda yenilenme bilinci, sesi ve çabası olarak görür.

IV

Âkif Emre, İslâmcılık düşüncesi bağlamındaki çabalarını, ne yazık ki hem kavramsal hem de tarihsel anlamda sistematik bir çalışmayla ortaya koyma imkânı bulamadı. Hâlbuki kendisi,

sorunlarımızı kavramlarla değil niyetlerle konuşmamızdan sürekli şikâyet eden, bu yaklaşımı hep eleştiren biriydi. Düşünce akımlarının kendi dillerini kuramamalarını önemli bir sorun olarak görür ve bundan sürekli yakınırdı Âkif Emre. İslâmcılık düşüncesi çerçevesinde yapılan tartışmaların da kendi dili ve kavramlarıyla yapılmadığının altını hep çizerdi. Düşüncelerini bir gazete köşe yazarlığının sınırları içinde, mesleğin takvimine ve hızına bağlı olarak yazmak, ifade etmek zorunda oluşu, onun sistematik bir çalışma yapmasının önündeki önemli engellerden biriydi. Ayrıca onun hayat galesiyle başka işler de yapmak mecburiyetinde oluşu, en çok önemseydiği, düşüncesinin merkezi olan bu konuda yeterince çalışmasına fırsat vermedi. Bir kitabı, en baştan 'kitap' olarak kurgulamak ve yazmak gerektiğini söylerdi. Bu dikkati de yazılarını kitaplaştırmak konusunda ağırdan almasına yol açıyordu. Özellikle İslâmcılık konusunda böyle sistematik bir kitap yazması gerektiğini kendisiyle sürekli konuşuyorduk. İslâmcılık düşüncesinin tarihi seyri, bu kavramın ilk kez ne zaman ve hangi nedenlerle nerede yazılıp konuşulduğu, dinî ve kavramsal bağlamı, İslâmcılık düşüncesinin sorunları, imkânları, gelecek perspektifi, batınlık ve seleflik geleneklerinden etkilenmeleri ve en önemli temsilcilerinin bu düşünceye katkıları... gibi daha pek çok konuda sistematik olarak araştırıp yazması konusunda hem sorumluluğunun hem de önemli dikkatlerinin olduğu ortak kaygımızdı. İslâmcılığı, 'din' bağlamında anlıyor ve kafa yoruyordu Âkif. Siyasal nedenler değildi onu bu konuda düşünmeye, yazmaya ve tartışmaya sevk eden. Şüphesiz kendisi apolitik bir insan ve yazar değildi. Tam tersine gençlik yıllarından itibaren siyasanın, siyasal hareketlerin içinden geliyordu. Bununla birlikte, İslâmcılık düşüncesine politik kaygılar, gündemler, politik kişiler ve sorunlar üzerinden bakmıyordu. Müslümanlar



olarak, belki buradan bir çıkış yolu bulabiliriz, düğümü çözebiliriz, diye düşünüyor ve umut ediyordu.

Âkif'in yaklaşımına da uygun bulduğum için sadece 'karşı' bir düşünce olarak görülmemesi açısından, İslâm düşüncesi tarihinde 'İslâmcılık' kavramını karşılayabilecek ve düşünce geleneği içinde aidiyet itibarıyla bağ kurulabilecek bir kavramın olup olmadığını konuşurken, 'İslâmiyyun' kavramının araştırılabileceğini önermiştim. Daha sonra bu konuda araştırmaya, okumaya başladığını ve mutlaka yazmayı düşündüğünü söylemişti. Çalışmalarının arasından bu konuda da dikkate değer bir şeylerin çıkacağını umuyorum. İslâmcılıkla ilgili yazılarını derlemeye başladığında yine aynı sistematik bir tasnif ve düzenlemeyle

düşünce tarihimiz sürecinde böyle tarihsel ve kavramsal bir bütünlük içinde bu yazıların üzerinde yeniden çalışmayı düşünüyordu. Bu niyetlerin gerçekleşmeyişi, onun düşüncelerinin değerini düşürmemekle beraber şüphesiz önemli kaygılardı.

Bunları, Türkiye'de İslâmcılık düşüncesi konusunda en sağlıklı, en isabetli dinî, sosyal, siyasal yaklaşıma ve düşünüş melekesine sahip olan yazarın Âkif Emre olduğuna inandığım ve böyle düşündüğüm için hayıflanarak dile getiriyorum. Yine de bütün bu muhtemel soruların cevaplarının, onun bugüne kadar yazdıkları arasında bulunabileceğine ve buradan sistematik bir bütünlük çıkartılıp kurulabileceğine inanıyorum. Çünkü Âkif, zaten böyle bütünlük görüncesine ve kurgusuna

sahip bir zihinle düşünüyor, yazıyor ve yaşıyordu.

V

Âkif Emre, yukarıda söz konusu ettiğimiz yazma biçimi ve yazma süreci nedeniyle çoğu konuda olduğu gibi İslâmcılık konusunda da köşe yazarlığı takvimine uygun olarak aralıklarla ve değişik zamanlarda birçok yazı yazdı. Bu yazıların bazıları kendisinin İslâmcılık üzerinde özel olarak 'düşüncelerini', bazıları da gerek Türkiye gerekse İslâm dünyasında çeşitli zeminlerde yapılan, yazılan İslâmcılık tartışmaları vesilesiyle eleştirilerini, uyarılarını, öfkesini ve katkılarını... dile getirir. Aynı konu veya sorunla ilgili farklı zamanlarda 'bir kez daha' yazma ihtiyacı duyduğu için tanım, tarih, kavram ve sorunları ele alırken 'yeniden' ve 'bir kez daha' ifade edişinde tekrara düşmeme dikkatiyle ve daha çok konuyu açmaya, zenginleştirmeye çalışır. Bu yazıların birçoğu yanlışlara karşı, öyle değil böyle, demek anlamına gelir.

Müstağrip Aydınlar Yüzyılı'na yazdığı yarım kalan giriş yazısında İslâmcılığın tanımını bir kez daha yaparken önemli bir hususun altını çizer ve İslâmcılık kavramının kullanılmasını bir *genelleme* olarak görür. 'Müslümanca düşünme, yaşama ve dünya görüşüne aidiyet duyanların' böyle bir genellemeye tabi tutulduklarını belirtir. Sanki Müslümanların düşünme, yaşama çabaları başkaları tarafından ve dışarıdan böylesine bir genellemeyle paranteze alınmak istenmektedir. Batı karşısında *inançlarından, geçmişlerinden, varoluş şartlarından kuşkuya düşen Müslümanların* böylesine bir duruma maruz kalmaları sonucunda 'düşünme, yaşama ve aidiyet' arayışının bir başlangıç noktası olarak görülmesi gerekir. Yine bu noktada İslâmcılığı bir *iddia, iddiası olan bir tavır* olarak görür. Bazen düşünce kavramı, bazen de düşünen insanlar üzerinden tanımlar yapar: "İslâmcılık Türkiye'de, her zaman için bu toplumun dinamik

unsurlarına yaslanan ve 'kültürel ve toplumsal' meşruiyete sahip tek akımdır." Bu *meşruiyet vurgusu* aynı zamanda bir temellendirir. Yanlış olan, İslâmcılığın dışındaki düşünceler ve çıkış yolları olarak önerilenlerdir. İslâmcılar, *sürekli bir iddia sahibi* oldukları için İslâmcılık da bir *ideali*, bir *tasavvuru* içerir. Bütün bunlar ise 'ontolojik duruş sahibi olmanın asgarî şartıdır.' İslâmcılık düşüncesinin ve tasavvurunun kaynaklarının ve doğuşunun haklılığına işaret eder. Eğer bu konuda tartışılacak bir şey varsa bunun İslâmcılık değil, 'İslâmcıların güncel sorunlara ilişkin bir teklif üretip üretmedikleri' olduğunu düşünür.

İslâmcılığın en belirgin özelliğinin onun *muhalif tavrında* tezahür edeceğini ve İslâmcıların gerçek bir muhalefet tavrı sergilemeden iktidar olamayacaklarını, ayrıca olsalar bile iktidarlarının bir anlamının olamayacağını belirtir. Bu muhalif tavır alış, İslâmcılığı, *sol ve sağ muhafazakârlıktan ayıran, diri kılan, hatta varoluşundaki haklı meşruiyetini pekiştiren* bir siyasetinin olduğunun da işareti sayılır. Bu muhalif tavrı, anarşist tavrıla karıştırmamak gerekir. İslâmcılığın muhalif tavrından sonra ikinci ve önemli bir özelliği de 'ulus-devlet sınırlarını aşan bir ümmet (bilincine) anlayışına sahip olmasıdır.' Bu da milliyetçilik düşüncesiyle İslâmcılık arasında önemli bir ayrımdır. Bu 'iki temel alâmet-i farikası' her zaman güncel siyasetin üstündedir ve İslâmcılık bu düzleme indirgenemez. İslâmcılığın dili, 'günah çıkartan itirafçı veya mahkûm edici, üstenci bir dil' değildir. Bu yönüyle de sinik muhafazakâr, sağcı dilden ayrılır. İslâmcılığın siyasal, muhalif tavrının olması, 'siyasal İslâm' kavramıyla ifade edilmek istenenini aşar. Ona göre Türkiye'de, 'siyasetin sosyolojisi ve hissiyatı, İslâmcılık fikriyatıyla karıştırılmaktadır.' Siyasetin insanî zemini olan Müslüman halkın sosyolojisi üzerinden üretilen siyaset söylemi ile İslâmcılık anasındaki farkın

görülmesini ister. Siyasal zemindeki doğrular, yanlışlar üzerinden İslâmcılık eleştirisi veya savunusu yapılmasını doğru bulmaz. Görüldüğü gibi düşünürken daha çok ayırıcı özelliklerden ve tartışma verilerinden hareket eden Âkif Emre, 'İslâmcılığın, emperyal bir devlet için yedek lastiği' veya 'küresel sisteme entegrasyonun, küresel sistemle iş tutmanın meşrulaştırıcı aracı' olmadığını, Müslüman halkın değerleri üzerinden araç olarak kullanılmayacağını özellikle görülmesini ister. Çünkü İslâmcılık, *yeryüzünde işgal ettiği yerin farkında olma bilinci ve ayrıcalığıdır*.

Âkif Emre, İslâmcılık düşüncesini, Müslüman halkın yüzyıllardır yaşadığı tarih, kültür, inanç ve medeniyet kopukluklarından sonra bir anlamda geri dönüp köklerini arama çabası olarak görür: 'Kül altında kalan tohumu yeniden yeşertmek kavgası.' Bir hesaplaşma kaçınılmazdır ve bu da İslâmcılıkla yapılabilir. Türkiye'nin tarihsel macerası da bize bunu dayatır. Bu bağlamda Türkiye düzleminden baktığında, tam anlamıyla sömürgecilik olmasa bile benzer bir 'kültürel yangından' geçildiğini, 'kültürel sömürgeleştirme süreci' yaşandığını yazar. Daha da vahim olanı, 'kendi kendini sömürgeleştirmeyi başarmış nadir toplumlardan biriyiz' der. Âkif Emre'ye göre İslâmcılık, böyle bir maceranın yaşandığı toprakların doğası gereği evrensel, yerli birikimi ve imkânı olmakla birlikte eksiklerinin olması da kaçınılmazdır. 'Yangın yerinden yeni bir filizi yeşertmenin kavgası'dır ve bu filizi bazı yanlışları nedeniyle vurmak, 'sağcı yerelliğin sığ sularında' boğmak iyi niyetle açıklanamaz. İslâmcılık birikiminin, muhafazakâr, dindar cemaatlerin aksine, bütün Müslümanların çabalarından, tecrübelerinden sonuna kadar yararlanmasını bildiğini ve bu konuda beslenmeye açık oluşunun bir başka benzerinin olmadığını düşünür.

VI

Ne var ki kimi İslâmcı yapıların ve yazarların da sefilik, modernizm ve siyasetle kurdukları ilişkileri nedeniyle medeniyet tecrübesinden, tarihsel, kültürel ve düşünce birikiminden yeterince yararlanabildiğini, özümseyebildiğini söylemek pek kolay değil. Bu bağlamdaki eleştirilerini de İslâmcılıktan yana bir dikkatle dile getirir: 'İslâmî düşünüş ve oluşumların henüz kendi sesini bulamadıkları, kendi var oluş tasavvurlarının modern dünyaya ne söyleyeceği, nasıl şekillendireceği sorusuna kuşatıcı bir cevap veremedikleri, karşı karşıya kaldığımız tarihi meydan okumayla yüzleşecek düşünsel olgunluğa henüz ulaşamadığı hususu bir zaaf değil, bir tespit olarak kaydedilmeli.' Bütün bu zaafın, başarısızlıkların kaynaklarına da işaret eder. Geleneksiz tavır, geleneği ayıklayarak değerlendirememesi zaafı, İslâmcılığın modern zamanlara dair var olan sözünü, teklifini söyleyememesinin nedenidir. Bu zaafı aşmak için: 'Evrensel açık ama yerli bir oluşum olarak model olmak ne kadar iddia sahibi olmayı gerektiriyorsa, farklı birikimlerin imkânlarını, verimlerini devşirebilmek de tarihî olduğu kadar entelektüel olgunluğu gerektirir.'

Âkif Emre, İslâmcılığın, tezi olmayan, sadece tepkici bir düşünce olmadığını defalarca yazar ve savunur. Eksikleri olsa da samimi bir gayret olduğunu kimse inkâr edemez. İslâmcılık düşüncesi, bu niyetlerle 'Osmanlı'nın çöküşe geçtiği süreçte; İslâm dünyasının Batılılarca aklının bir emperyal güç olarak Batı dışındaki dünyada egemenlik kurmaya başladığı bir dönemde İslâmcı aydınlar tarafından, İslâm âleminin yeniden ayağa kalkması için giriştiği çaba'nın adıdır. Bu çabanın en önemli ilk iki temsilcisi olarak da Sait Halim Paşa ile Mehmet Âkif'i görmek gerekir. Âkif, Sait Halim Paşa'nın *medeniyet buhranını anlamaya yönelik çabalarını ve tekliflerini*, Mehmet Âkif'in de öfke

ve aksiyonunu anlamadan İslâmcılığın da anlaşılamayacağını belirtir. İslâmcı aydınlar, temelde bir medeniyet sorunu olduğu kanaatindedirler, *temel tezleri de İslâm medeniyetinin ölü bir medeniyet olmadığıdır* ve buradan hareketle *modern dünyaya cevap vermeye çalışırlar*. Âkif Emre, İslâmcılık açısından bu durumu bir artı olarak görür. Ne var ki İslâmcılık düşüncesinin en önemli sorunlarından birisi de bu değil midir? Ayrıca bu husus, Âkif Emre'nin dinle İslâmcılığı özdeş olarak görüp değerlendirmesiyle de örtüşmez.

İslâmcılar, zaman zaman İslâmcı düşüncenin siyasal boyutunu öne çıkartsalar, bu tavrılarından dolayı edilseler de İslâmcılık 'bütüncül bir dinî düşünceyle hayata bakıştır.' İslâmcılık inancının kendisidir. İslâmcılık kimi zaman bazı cemaatlerin (Nurculuk, Selametçilik, Süleymanlık vb.) adıyla anılsa da, 'bu ülkenin sahih düşünce birikiminin bulunduğu (asıl) mecradır.' Bu sosyolojik ve kültürel yakınlık nedeniyle İslâmcılık düşüncesinin *diri, düşünsel ve aksiyoner karakterini tehdit eden en büyük kırılma muhafazakârlaşmadır*. Muhafazakâr uzlaşma, *adaletin, merhametin sesinin* susturulması demektir. Bu yönüyle muhafazakârlık, İslâmcılığın içini boşaltmanın dili ve bir yoludur. Hâlbuki Türkiye'de İslâm'ı istemek anlamında, bir *talep dili* sayılır İslâmcılık düşüncesi. Yine bu bağlamda İslâmcılık, 'Müslümanlığın, dolayısıyla bu toprakların içinde bulunduğu temel var oluşsal meydan okumalara karşı üretilmiş cevapların yekûnu'dur. Ayrıca, 'modern dünyanın İslâm medeniyetinde meydana getirdiği yıkım ve sarsıntılar karşısında modernlikle yüzleşmekten kaçınmadan kendini üretebilme tecrübesinin hasılası'dır. Sürekli yinelenen bu tanımlar çerçevesinde Âkif'in İslâmcılık düşüncesinde; 1) Gelenekle sorunlu, teknik anlamdaki İslâmcılık ve 2) Gücünü gelenekten alıp modern

dünyada var olarak onu dönüştürme çabasındaki İslâmcılık olarak iki tür İslâmcılıkla karşılaşırız. O, ikisini de bir ortak paydada birleştirir. İslâmcılık, modern dünyada doğmuş olabilir ama *modernizmin ürünü* bir düşünce değildir. İnanca dayalı bir toplum modelini inşa çağrısıdır. Hayata da siyasete de modern dünyaya da kendine özgü bir *teklifi* vardır İslâmcılığın. Asıl sorun ise İslâmcıların; 'küresel sisteme zihnen ve fiilen entegre edilip edilemeyecekleridir.' Bu entegrizm çabasına karşı direnen de yine her zaman İslâmcılar olmuştur.

Âkif Emre'nin İslâmcılık düşüncesi bağlamında çabalarının temel tezi, Türkiye'de ve İslâm dünyasında Müslümanların, içinde buldukları düşünce ve medeniyet krizinden ancak yine İslâm'dan hareket ederek entelektüel, siyasal, kültürel bağlamda muhalif bir paradigma kurularak çıkabileceği yönündedir. Bu da ancak yüz elli, iki yüz yıllık bir birikime sahip olan İslâmcılık düşüncesinin var olan sorunlarını aşarak, bu düşüncenin inanca dayalı iddiası, muhalif ve dinamik imkânlarıyla yeni bir dil, heyecan ve ideal inşa ederek mümkün olabilir. Geleneksel, modern ayak bağlarından kurtularak *Siyasal İslâm, Türk İslâm'ı, Müslümanlık, muhafazakârlık, sağcılık, milliyetçilik...* gibi siyasal, düşünsel, kültürel tuzaklara düşmeden, politik dejenerasyona uğramadan bir inanç toplumunu inşa etmek gerekir. Müslümanların tarihsel birikimlerinin farkında olması, bu birikimi iyi değerlendirmesi gerekir. Geleneği donmuş, kültürel enkaz olarak görmeden, dinamik bir toplumun ihtiyacı olan aidiyet bağı olarak anlamak gerekir. Akif'e göre İslâmcılık, içinde bulunduğumuz şartlarda Müslüman bir topluma ulaşmak önemli bir çıkış yoludur. ➡

Akif Emre Müstakil Bir Duruş

MUSTAFA ŞAHİN

BİR DÜŞÜNÜR, BİR YAZAR, BİR AĞABEY VE BİR DOST OLARAK Akif Emre üzerine konuşmak ve yazmak zor iş. Onu çok özledik. Bir senedir hemen her gün onunla konuşuyoruz. Yalnız onunla konuşulacak öyle çok şey var ki. Akif Emre kimdir, dünyası nasıl bir dünyadır? Malcolm X demiş ki, 'bütün uyuyanları uyandırmaya bir tek uyanık yeter'. O kırk yıllık yazı eylemiyle bu işi gördü, bütün uyuyanları uyandırma işini. Mekânı cennet olsun. Allah cennetinde cemaliyle müşerref eylesin ve bizi de orada kavuştursun. Biz şahidiz, o güzel bir Müslümandı.

Akif Emre düşüncesini, inancını ve kendi asaletini yere düşürmeyen bir İslam aydınıdır. Kalbiyle düşünen, egemen Batı uygarlığına, dünya sisteme ve yerleşik düzene karşı muhalefet eden bir aydındır. Akif Emre'nin en bariz vasfı, istikamet üzere iz sürmektir. Onun dünyası hiçbir zaman eklektik ve sentezci bir dünya olmadı. Berrak, şeffaf Müslüman kimliğinin üstüne altına yanına yöresine başka bir kimlik eklemeydi. Müslüman kimliği ona yetti. İslam noktayı nazarından dünya sisteme ve yerleşik düzene direnç gösterdi,

muhalefet etti. Reddiyecisi, teklifsiz ve yıkıcı bir muhalefet değil, hakikate nispetle teklifi olan bir muhalefet.

Dünyaya, olaylara, mekâna daima bir medeniyet penceresinden baktı ve hayatı, hadiseleri öyle yorumladı. Her meseleye en geniş zaman içinde baktı. Bir başına yürüdüğü düşünce hattında yahut hayat karşısındaki duruşunda kendini yalnız mı hissediyordu? Böyle olduğunu söyleyenler var. Bu doğrudur ama bu başkalarının onu görmezden gelme tutumundan ziyade onun tercihidir. Bir kez göz kırpsa hangi kapıların açılacağını bile bile, yani tercihan o Akif Emre oldu ve öyle kaldı. Özenle seçti insanları ama insan bu çiğ süt emmiş. Ziyadesiyle kendini sakınıyor, en kıyıda oturuyor, rağbet edilen bir insan olmak istemiyordu. Kelimenin bilinen anlamıyla yalnız değil, kelimenin tam anlamıyla müstakildi. Bu vasfı uğruna her bedeli ödedi ve pişmanlık duymadı. Ona atfedilen yalnızlık biraz da konumlandığı yerle, bulunduğu yükseklikle, kumaşıyla ve tevarüs ettiği asaletiyle ilgiliydi.

Akif Emre hayat boyu sadece yazdı ve ömründe hiçbir şebekeye tenezzül



etmedi, hiçbir şebekeye dâhil olmadı. Toplumsal hayatın her alanıyla alakadar olduğu, gazete ve dergilerde ömür boyu yazdığı halde bir şebekeye dâhil olmaması çok manidardır. O kadar uzun süre yazarlık yaptığı, kamuoyunun önünde durduğu ve fikir beyan ettiği halde hem müstakil kalması hem de iz sürmesi her babayığidin başarabileceği bir iş değildir. O, sahipsiz İslami çizgide yürürken nevezuhur bir modernist olmadığı gibi geleneği tekrar eden bir yazar da olmadı. Geleneğin içinden konuştu ve İslam ulularının silsilesine dâhil oldu. Sezai Karakoç ve Aliya İzzetbegoviç gibi İslam'ın ruhunu medeniyetinden ayrı düşünmedi. Akli tarafı ile kalbi yanı karşı karşıya değil birbirini tamamlıyordu.

Hatır için bir gün olsun sağa sola başını çevirmedi. Kimseye, kimsenin sofrasına gönül indirmede. Güç ile ilişkisini ahlak üzerinde temellendirdi. Dönemsel dalkavuklara, menzilin, mevziisini terk edenlere acı duyarak baktı. Nabza göre şerbet vermedi, kimselere şirin görünme çabasında olmadı. Şartlara, reel politığe göre değil, hakikate göre tutum sergiledi. Zengin vitrinlerde ve sofralarda herkesin elini uzattığına elini uzatmadı. Dünyaya ve içindekilere karşı daima müstağni ve mesafeli oldu. Dönemsel bir düşünür ve yazar olmadı. Çoğunluğun yaptığı, yapmasını istediğini yapmadı. Kalabalıkların diliyle konuşmadı, alkışa karşı durdu, popülizme, moda düşüncelere, reytinge, tiraja, sloganlara, ayran kabartan retoriğe, köpüklü sözlerle, parlak epigraflara tenezzül etmedi.

Dünyayı değiştirmek istediği ilk gençlik yıllarındaki idealist, saf, temiz hüviyetini özenle korudu. Peşaver'den Londra'ya dünyayı erken bir zamanda bilmesi tanınması durumu zerrece değiştirmede. Batı'ya gider gitmez efsunlanan aydınlarımız gibi olmadı. Her daim ilkeler üzerinden konuştu ve hiçbir meseleye özel isimler üzerinden bakmadı. Ne iç ne dış politik mesele-



▲ Akif Emre'nin objektifinden Mustafa Şahin ve İbrahim Çelik

leri analiz ederken özel isimler, tekil olaylar üzerinden değil, daima tarihsel ve coğrafi derinliği esas alan, geniş açılı bir perspektifle yaptı analizlerini. Dolayısıyla küresel sisteme ve yerleşik düzene muhalefetini, itirazını ve fikri takibini daima ilkeler üzerinden sürdürdü. Hadiselerin büyüklüğü ve önemi ilkesel tutumunu değiştirmede.

Akif Emre'nin endişeleri, korkuları ve kaygıları vardı. Onun bir işi de endişeydi. Endişe yani düşünce.. 'İslamcılığın muhafazakarlaşması' ona göre hem İslam dünyasının, hem Türkiye'nin büyük kaybı olacaktı. Bu endişesinin ne kadar doğru ve haklı bir endişe olduğunu ne hazindir ki, zaman bize de gösterdi. İslam'ı esas alan insanların ulus devlet diline duçar olması ve 'milliyetçiliği içselleştirmesi' tehlikesine ilk işaret eden ve bu uyarısını sürekli tazeleyen Emre 'İslamcılığın milliyetçiliğin kucağına itilmesi'ne ve 'İslamcılığın sağcılaş-

masına' da aynı endişe ile bakıyordu. Keza 'İslamcılığın protestanlaşması, dünyevileşmesi ve sağcılaştırılmasını' bir operasyon olarak gördüğünü ve bu operasyonun geleceği şekillendireceğini yıllar öncesinden yazmıştır.

Ona göre, onun için İslamcılık dünyaya İslam noktayı nazarından bakmak itikada taalluk eden bir meseleydi. Yani Akif Emre'nin İslamcılığı itikadından bağımsız olmayan, dünyaya ve ahirete bakan bir İslamcılıktı. Bu nedenle İslam'ın yanına eklenen hiçbir ideolojik terkibi kabul etmediği gibi sentezcilere karşı hayat boyu büyük direnç gösterdi. Bütün İslami akımlara karşı merhametli bir dil seçmiş, adalet duygusundan ayrılmamış, hamasete, retoriğe, slogana, nefretin kahrolsun diline, milliyetçiliğin ya sev ya terk et anlayışına, hakikati avcunda tuttuğunu zannedenlerin kibrine zerre kadar prim vermemiştir. Zor ve kritik dönemlerde

hiçbir zaman esnememiş, tevazudan ayrılmamış, çürümeye son nefesine kadar direnmiş, fikir namusunu özenle korumuş, fikirleri için kimselerden diyet istememiştir.

Kendisi kırılmış, kimsenin kalbini kırmamıştır. Değiştirmedeği usul ve adabı sayesinde ahlakından ve hakkaniyet duygusundan herkes emin olmuştur. Nitekim kutuplaşmanın dorukta olduğu bir zamanda vefatının ardında kaleme alınan yazılarda herkesin şahitliği onun çok özel ve itibarlı konumunu işaret etmiş, belirginleştirmiştir. Onun vicdanı yalnız kendisi gibi düşünenler için işleyen tarfgir bir vicdan değildi. İnsandan ve dünyanın bütün mazlumlarından yanaydı. Mücadele alanındaydı, kamuoyunun önündeydi ama ketum ve sükût ehliydi. Gerçek anlamıyla bir fikir işçisiydi. Her hastalığın reçetesi bende yahut reçeteniz bizde kolaycılığına, emniyetine kendini salmış, ona buna

laf yetiştiren ağı kalabalık biri değildi, olmadı. Acelesiz, endişeli, serinkanlı, klişesiz ve şablonsuzdu. Vakar sahibiydi, dönemsel dalgalanmalara, reel politığe kendini bırakmadığı için vakarına gölge düşürmedi.

Akif Emre süte su katmadı. Tetikçiler, troller, düşünceden behre nasibi olmayanlar onun kalbini yordular ama o hakikatten bir an olsun yüz çevirmedi. En mühim dikkati kavramsal bütünlüğünü korumak oldu. Herkesin başarıyı kutsadığı ve başarısızlıktan fena halde korktuğu bir zamanda o bütün melekeleriyle istikamete odaklandı. Güncel teslim olmadı ama hayatın günlük akışını kenarda yahut fildişi kuleden izleyen konformist bir entelektüel tutum içinde de olmadı. Güncel coşkular, heyecanlar, politik simülasyonlar, stratejik kurgu ve tasarımlar ile yüksek politik retorik onu hiç büyülemedi. İşti tümünden gelerek tüme vararak analiz ve kritikti. Analiz ederken aklını, birikimini, kalbiyle birlikte işletti. Yeryüzüne ve gökyüzüne aynı nazarla baktı ve herkes için umudun kapısını açık tuttu. Kendine özgü bir lügatçesi vardı ve hemen her analizinde batıyı, dünya sistemini, modernizmi, ulus devleti, küresel sermayeyi unutarak, ihmal ederek yahut göz önünde tuttu.

Arap Baharı denilen yıkım başladığında İslam dünyasının bütün aydınları Batının medya/ sosyal medya üzerinden yürüttüğü propaganda zokasını yutarken; o bir başına, o muazzam kurguya, o görkemli simülasyona karşı cepheden tavır aldı ve sular seller gibi olan biteni devrim ve diriliş diye alkışlayarak büyük fetih rüyaları gören ütöplastlerin yağmına Batı Batıdır prensibinden bakarak tek başına yel değirmenleriyle mücadele etti. Onun dediğinin gerçek olduğu gün gibi aşikâr oldu ama küresel propagandaya inanan pişkinler mahcubiyet ve pişmanlıklarını bildirmediklerinden, onların çelişki ve yanılgılarının acısını hissetmek de Akif Emre'nin kalbine kaldı.

O hayatın her aşamasına kavga yerindeydi, meydandaydı. Kaybettiklerine, gidenlere, dönmeyenlere çok üzülüyordu. Belki en çok buna, yani gidip de dönmeyenlere, mevzilerini terk edenlere hayıflanıyordu. Mahcup bir insandı ve hayâ perdesi yırtılanlar adına da hayâ ediyor, hicap duyuyordu. Güzelliğe meftundu. Erguvanlara, şehirlere, şehirlerin sırlarına, bahusus İslam şehirlerine, Balkanlara, İstanbul'a, Erciyes'e, Sinan'ın eserlerine hayrandı. Muhtemelen gidip dönmeyenler yüzünden insanlara güveni ağır yara almış, yakından bakıldığında bu durum onu içine döndürmüştü. Hem insanı çözdüğünden hem de biricikliğini

eğitimi almış. Analitik düşünmesi acaba ne kadar eğitimiyle alakalıydı. Hesap edebilme, geometrik hesap edebilme, perspektif, zaviye, odaklanma, hareket noktası muhtemelen onun bu yanıyla ilgiliydi. Keza, zaman ve mekânla ilgisi de estetik duygusuyla alakalı olmalı. İstanbul başta olmak üzere her güzellik onun gözlerini kamaştırırdı. Beypazarı'nda, Ankara Kalesi'nde, Üsküdar Çeşmesi'nde, Yahya Efendi Dergâhı'nda, Boğaziçi'nde, Saraybosna'da, Mostar'da, Travnik'te, Blagay'da, Paris'te güzel mekânlar karşısında gözlerinin nasıl parladığını bizzat gördüm. Hani denmiştir ya 'mekan peteklerinde saklar zamanı.' Öyledir.



▲ Yahya Efendi - İstanbul

hissettiğinden kendine fazlaca eğiliyor, dışarıya karşı daha çok korunaklı olma ihtiyacı hissediyordu. 'Keyfin nasıl' derdi sözü açarken ve 'hadi bakalım' diye bağlardı. Hadi bakalım.

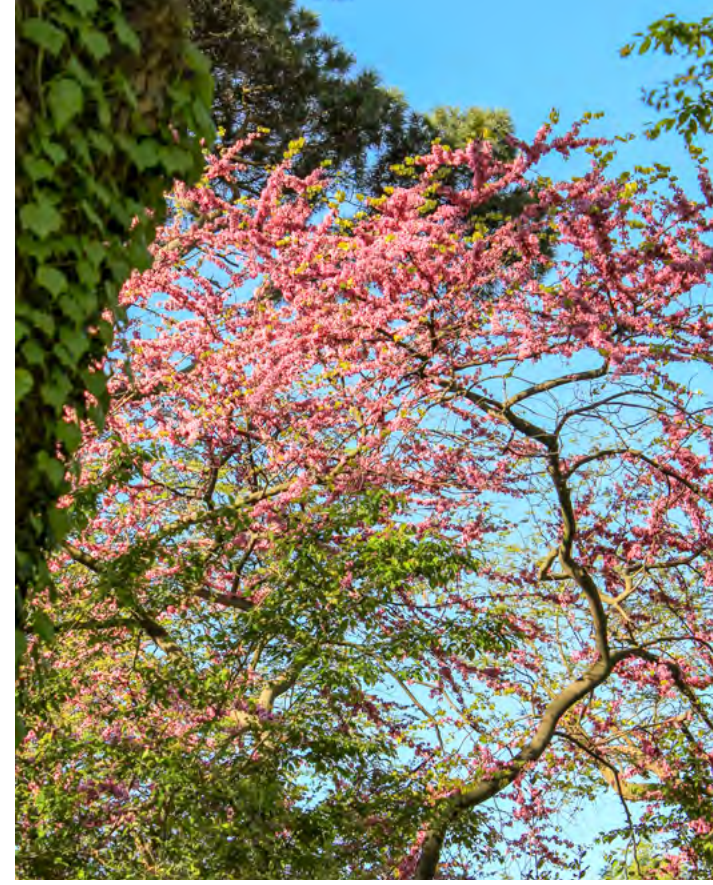
Mühendislik eğitimi almıştı ama mühendislikle ilgisi olmamıştı. Yine de merakı değer, eğitimi acep nasıl etki-lemişti onu. Mühendislik öncesi Sanat Okulunda da iyi bir teknik ressamlık

İslam yurdunun her karış toprağına, bütün renk ve desenlerine vurgundu. Keza İslam yurdundaki her sosyal, siyasal ve kültürel hareketi hararetle takip ederdi. Onun için İslam dünyası içten dikişli yekpare bir dünyaydı. Hiçbir ulus devletin yerli milli ulusçu teranelerine kulak kabartmadığı gibi hiçbir zaman yersiz yurtsuz, aidiyetsiz ve mensubi-yetsiz bir yeryüzü vatandaşlığına da

heves etmemiştir. Dünyaya buradan, bu memleketten, yaşamış ve yaşayan din, iman, medeniyet, tarih ve geleneğimizin içinden, İstanbul'dan, Süleymaniye'den, Fatih'ten, Hunat Camii'nden, Çamlıca'dan, Üsküdar'dan bakmıştır.

Akif Emre'nin yayınlanan kitaplarına ilaveten henüz yayınlanamayan eserleri de yayınlanır ve bir lügatçesi de hazırlırsa düşünce hayatımızdaki müstakil ve saygın yeri daha çok belirginleşecektir. Bilindiği üzere Türkiye'de yaklaşık iki yüz yıldır söz alan bütün edebiyatçı, yazar, sanatçı ve düşünce adamları sözlerini neredeyse sadece devlete söyleme derdinde olmuşlardır. Bir istisna olarak Akif Emre bu anlamda da nadirattandır. Sözünü devletin koridorlarına ulaşmak için söylemediği gibi hiçbir zaman dışarıdan konuşan, yabancılaşan, evine hariçten hor bakan biri de olmamış, aksine her daim içeriden, evin içinden konuşan, seccadesi toprağa serili bir yazar olmuştur. İç dünyasının ipuçları evlatları Taha, Benginur ve Selçuk isimlerinde aşikârdır.

Ağabeydir. El verdikleri, izledikleri, umut bağladıkları, emek verdikleri ve üzerine titredikleri bir hayli yekûn tutar. Işık gördüklerine şefkatini illa ki hissettirir ve gösterir. Zor güvenir, güvenini kazanmak zaman alır ama takibe aldıklarını özenle izler. Hatıralarına, izlerine, dikkat kesildiği göstergelere, nişan taşlarına, eşine, evlatlarına, dostlarına, yol arkadaşlarına, derdine, davasına sadakatle bağlıdır. Ama dökülenler evet onlar ona çok acı vermektedir. Çok acı. Taşlamalarına karşı kendimce ona Ankara'yı sevdirmeye çalışırdım. 'Ankara'nın taşına bak' dedikçe 'Ankara bir Selçuklu şehridir' derdim. 'Bak sen', derdi. Bak sen. Fatih Camii avlusundaki Fetih Yurdu'nda kalmıştı üniversite yıllarında. O mekân gençken benim de hayalimdi ama nasip olmadı. Alnındaki secde izleri pırlanta gibi parlayan bir nesil orada zuhur ediyordu. O neslin, o senelerin ifadesi olduğu gibi durdu



▲ Akif Emre'nin objektifinden Mustafa Şahin

Akif Emre'nin yüzünde. Mahcup, metin, vakur, heybetli, haşyet sahibi, suskun, ketum, endişeli, düşünceli, illa ki, emniyet ve güven veren ve Allah'ı hatırlatan bir yüz. Ben bu yüzü ilk İnsan Yayınları'nda gördüm. Yeni Şafak'ın kuruluş sürecinde biraz daha yakından tanıdım ama onun koyduğu mesafeyi aşamadım. Yıllar sonra türlü zorluklarla ve emin referanslarla ona yakın olma çabamda biraz muvaffak olabildim. Haberiyat çıkarken içeriden yazılar yaz dedi. Nasip o kadarmış.

Akif Emre kafa karışıklığı yaşayan, meşruiyet sorunu olan, sele, rüzgâra kapılanlar gibi olmadı. Müstakil olduğu kadar müstakimdi. Hassas, kırılğan, ince ve zarif bir insan ama küçük duygusallıkların düşünce eylemini durdurmasına da izin vermedi. Edebiyat dünyasını içeriden biliyor, izliyordu. Esasen bir edebiyat adamıydı ama

kendine odaklı ediplerimizin zaaflarıyla malul değildi. Kalın, kaba ve içlerine dönemeyen insanlar kalbi olan insanları içe dönük yahut içe kapalı olarak nitelediler. O dahi ziyadesiyle buna maruz kaldı. Düşünce yükü taşımayanlar onu mizaç özellikleriyle çerçeveleyerek ona sizi şöyle alalım dediler ama o ev sahibi asaletiyle oralı olmadı ve kitabın ortasından konuşmaktan ve hakikati yazmaktan zerre miktar taviz vermedi.

Kaba, kalın ve içlerine dönemeyen insanların ona nasıl baktıklarına dair sayısız şahitliklerim oldu. Kendimce bir yöntemim var. Tanımadığım insanları kestirmeden tanımak için cümlenin bir yerinde Sezai Karakoç ya da Akif Emre isimlerinden birini geçiriyor, alacağım yankıyı bekliyordum. Bir başınalığın gücü fazlaca bilinmez. Akif Emre'nin o tenezzülsüz, müdanasız, müstakil ve müstağni duruşundan, evet sırf bu

nedenle, böyle durmanın, böyle kalmanın hala mümkün olduğunu gösterdiği için fiyakası bozulan adamları yakinen bildim, gördüm ve çokça üzüldüm. Lakin onu bütün kalbiyle, varlığıyla sevenleri, varlığına şükredenleri, her yazdığını dikkatle okuyanları, hatırasını hürmetle yad edenleri, analizlerini, Müslümanca bakışını pusula gibi görenleri, insani hasletlerine hayran olanları ve ardı sıra onun izzetli duruşunu hasretle özleyenleri de yakinen bildim, biliyorum. Hamdolsun, onlar iyi ki varlar ve Akif Emre'nin baktığı yerden dünyaya ve hadiselerle bakıyor, göstergelerini okuyor, izlerini sürüyorlar.

Kalabalıklar duygusal politik köpük ile avunduklarından çoğu yazar da bu köpüğe heves eder. Çoklarının o girdaba girdiklerini ve bir daha dönemdiklerini görmüşüzdür. Akif Emre fikirlerini olayların akışına, alkışa göre

revize etmez, ucuz popülizme, reel politığe prim vermezdi. Rüzgârgüllerinden, duruma göre pozisyon olan maslahatçı dalkavuklardan hiç haz etmezdi. Kendini ziyadesiyle sakındığı, yüzüne bakmadığı insanlardan kendi düşüncelerine kaçtığı ve sözünü hiç israf etmediği onu tanıyanların bildiği esas hasletlerindendir. Gazetede yazıyordu ama gazeteci değildi. Hiçbir zaman provoke olmayan bir yazar oluşu, kavramsal dünyasını her zaman koruması ve güncelle teslim olmayışı onun gazeteci olmadığını gösterirdi. Gazeteciler, polisler ve avukatlar gibi vukuat ve şahıs eksenli bakmıyordu dünyanın işleyişine. Her daim geniş zamanda geniş açıyla ve kavramsal bir yerden bakıyordu olan bitene.

Daha açık vurgulamalı. Akif Emre, kırk yıllık yazı ve düşünce çizgisinde, yazarlığında, yayıncılığında, editörlü-

ğünde, yöneticiliğinde, belgesellerinde, sözünde, duruşunda hiçbir zaman süte su katmadı. İslamcılığa başka hırkalar giydirmede ve zamanın ruhuna göre konuşan, yazan eklektik, sentezci bir düşünür olmadı. Batı'yı, Batı zihin dünyasını arka planıyla, İslam karşı-sındaki tarihsel önyargılarıyla, kültürel kodlarıyla ve bahusus sömürgeci, işgalci karakteriyle iyi biliyordu ve karşısındaki tutumu netti. Bakışı bulanları, meşruiyet krizine girenleri, dünyalık emelleri için menzilin ve mevziini terk edenleri, kolaj ve sentez yapanlar, süte su katanları ise affetmiyordu. Hamasetten başka ağı olmayan, tarih övgüsünden beslenen, teorik temeli olmayan, bol köpüklü düşüncelere tenezzül etmiyor, en zor şartlarda dahi adaletten, merhametten, vicdandan, hakkaniyetten taviz vermiyordu. Terk etmesini, red etmesini ve hayır demesini biliyordu. Öyledir. Kalbi, gönlü, ruhu olan insanlar elde ettikleriyle değil, terk ettikleriyle, elinin tersiyle reddettikleriyle büyürler. Akif Emre bu anlamda eşsiz bir tereke, muhteşem bir miras bırakmıştır.

Allah'ın rahmeti, merhameti üzerine olsun. ♦



Akif Emre'nin İslamcılığında
Mekân Temsil ve Hafıza

Zaman ve Mekân İçinde Akif Emre

Hakikati bulmak için sahte hayatlardan vazgeçelim önce...

Akif Emre

DURSUN ÇİÇEK

Aydınların yetiştiği sosyal çevre şartlarına dair sosyolojik analizler bir yana küçük insan hikâyeleri, mekânlar daha çok açıklayıcı olabiliyor. Edebiyat da tam bu noktada devreye giriyor zaten. Hatırlatmayı silikleştiren hız dünyasına karşı hafızayı diri tutan ayrıntılar, zaman ve mekân örgüsü...

İslamcı aydınların, sanatçıların ortak mekânları ve burada öbekleşen çevreler, yoğrulmuş düşünceler bir neslin zaafı olduğunu kadar imkânlarını de ele verir. Mekânla kurduğumuz ilişki biçimleri, tutduğumuz mekânın albenisi dünyaya bakışımızı ne kadar etkiliyor?

Aşkla yoğrulmuş hissiyatın fikriyat ve fiiliyata geçmesi için sabırla örülmüş bir neslin hikâyesi... Önce mekân kaybedildi, sonrası çorap söküğü gibi geldi. Bugünlerde İslamcılık tartışmalarının neden tuhaf bir mecraya evrildiğini anlamak isteyenler, neleri kaybettiklerine baksınlar. [Kaybedilen Mekanlar]



▲ Mostar Köprüsü

GİRİŞ

1980 sonrası İslamcılık tartışmaları Akif Emre olmadan elbette yapılamaz. Ben de Postmodernizmin İslamcılar Üzerindeki Etkisi çalışmamı yaparken doğal ve zorunlu olarak Akif Emre ile uzun uzun konuştum ve fikirlerini aldım. Özellikle onun İslamcılık kavramı ve olgusu ile ilgili kendine has tutum ve duruşunu bu süreçte çok daha iyi gözlemledim. Benim özellikle 80 sonrası İslamcılığı ile ilgili olumsuz görüşlerimi ve modernist İslamcılarla ilgili katı tutum ve bakış açımı bildiği için bir kaosa, yani İslamcılık üzerinden İslam eleştirisi ve dışlaması yapanlara öncelikle dikkat çekti. İslamcılığı ile ilgili tanım yapmayanları asla İslamcı kabul etmedi. Birilerinin İslam'la özdeşleştirmek ve olumsuz nitelendirmelerine zemin hazırlamak için yaptığı tanımları ve nitelendirmeleri özellikle gözden kaçırmamak gerektiğini belirtti.

İslamcılıkla ilgili söyledikleri, iddiaları, tanımları en açık ve net olan insandır Akif Emre. Onun için İslam veya İslamcılık sırf epistemolojik bir söylem, ideolojik bir tavır, geleneksel bir duruş, siyasi bir hareket değildir. Ya da bir 19. veya 20. yüzyıl hareketi ve söylemi hiç değildir. İslam nasıl bir yoruma indirgenemezse, İslamcılık da yukarıda saydığımız olgulardan herhangi birine indirgenemez. Çünkü ona göre indirgemeci yaklaşımlar "İslamcılık" vasıtası ile İslam'ı bağlamından kopararak seküler ve rasyonel bir bilgi konumuna indirger. Oysa ona göre İslamcılık bir ütopya veya distopya değildir. İslamcılık İslam'ın müteal kaynağı ve boyutu ile beraber, tarihsel anlamda yaşanan, uygulanan, tarihî tecrübesi ve mirası olan, zamanı ve mekânı yorumlayan ve somutlaştıran, bugün için sözü, yarın için iddiaları ve kaygıları ve derdi olan bir dinin ve hareketin, inanma ve yaşama biçiminin,

eşya ve hadiseleri anlama ve yorumlama biçiminin adıdır.

Ona göre siyasal İslam dâhil İslamcılıkla ilgili indirgemelerin hepsi modern ve seküler bakış açılarından kaynaklanır. Çünkü "İslamcılık tartışmalarında tarihsel bağlamda modernlik, sömürgecilik üzerinden yapılan tasnif ve tanımlamaların günümüze ilişkin olarak özellikle atlanan yanı, İslamcılığın bir siyasal tasavvuru olduğudur ki, bu 'siyasal İslam' kavramsallaştırmasını aşan bir durumdur. Siyasal tasarımı enine boyuna konuşulmadığı gibi çeşitli nedenlerle (bir kısmı yasal neden olabilir) genel İslamcılık tartışması da eksik olduğu kadar yanıltıcıdır da. İslamcılık fikriyatının devletle, siyasetle ilişkisini, devletin farklı dinî mülahazalarla, dinle kurduğu ilişki ile karıştırmamak gerekiyor..." Dolayısıyla, "İslamcılık/İslam düşüncesi ne büyük, emperyal bir devlet için yedek lastiktir, ne de küresel sisteme entegrasyonun, küresel



▲ Isfahan - İran

sistemle iş tutmanın meşrulaştırıcı aracıdır. İslamcılığın tarihi, tecrübesi, gelecek tasavvuru gibi siyasal tasavvuru da konuşulmadan ve bu konuşulmadığı için her şey birbirine karışıyor.”

Bu tanımlar ve teorik tartışmalar özellikle Müstağrip Aydınlar kitabında Akif Emre tarafından uzun uzun ve detaylı biçimde tartışılmıştır. Yani Akif Emre'nin İslamcılıkla ilgili teorik boyutu çok açık, net ve keskindir. Ben burada aslında onun İslamcılığının müşahhas yanına dikkat çekmek istiyorum. Bazı ütöpic, İslam'ı zaman ve mekân dışı yorumlara tabi tutan kesimlerin veya distopyacıların aksine Akif Emre'nin İslamcılığının pratik yönünün altını çiziyorum. Akif Emre aslında pratik hayatı ile savunduğu ve

tanımladığı İslamcılığın pratiğini de imkânları nispetinde bize gösterdi. Bir bakıma o sadece kelimelerden ibaret kalmadı. Söylediklerinin “İz”inde giderek, gördüklerini, yaşadıklarını, zaman ve mekân içinde algıladıklarını “Çizgisiz Defter”ine not aldı ve bunların görüntülerini, gelenekle, geçmişle, öze ilgili “Göstergeler”ini bize bıraktı. Onunki İslam'ı “yeniden anlama” çabası değil yaşama, yeniden yaşama çabası ve derdiydi.

Teorik derinliğinin yanı sıra pratikteki bu çabası tesadüf değildi Akif Emre'nin. Omzunda fotoğraf makinesi veya cebinde kayıt cihazı, çantasında çizgisiz defteri ve kalemi sürekli gezdi, seyahat etti. Çektiği fotoğraflar turistik kaygı ve bakış açısı ile çekilen fotoğraflar

değildi. Gezdiği mekânlar, sırf göreyim veya bakayım diye gezilen mekânlar değildi. O aslında İslamcılık tanımının gereği olarak bir şeylere dikkat çekti fotoğrafları ile ve mekân yazıları ile. İslam'ın, Müslümanların ve bir dünya tasavvurunun müşahhas hallerini gösterdi. Yolda olmayı ve yoldayken mekânla ilişkisini her zaman önemsemi. Yolculuğu önümde açılan çizgisiz bir defterdir diye tanımlayan Akif Emre'ye göre yol olmasaydı bilinmeyene kanat çırpamak bu kadar cezbedici olmazdı. (Çizgisiz Defter. 9)

Bunun içindir ki Akif Emre'nin zaman ve mekânla ilgili tanımlarını bilmeden İslamcılığını anlamak da mümkün değildir. Çünkü İslam bütün müteal/vahyi yanına rağmen bu dün-

yada Medineleşen, medeniyetleşen bir niteliğe sahiptir. Modern süreçle birlikte kaybolan, zevale uğrayan bu yanı yok saymaya çalışan modernist ve postmodernist İslamcılarının hafızasızlıklarına dikkat çekerek, zaman ve mekân üzerinden bir hafızaya, birikime dikkat çekmiştir. Çünkü modern kasırğa sadece bizim geleneğimizi değil tüm gelenekleri yerle bir etmiş, onları yok saymış, ilkelletirmiş ve tarihe antropolojik ve arkeolojik bir malzeme veya bir müze mevzuu olarak bırakmıştır. İşte Akif Emre'nin zaman ve mekânla ilgili kaygıları tam da burada öne çıkar. Onun için İslam tarihi ve geleneği bir müze mevzuu olmadığı gibi, romantik bir bağlamda ele alınmaz ve arkeolojik ve antropolojik bakış açılarında indirgenemez. Modernist/pozitivist/muhafazakâr ekseninin antropolojik, arkeolojik ve romantik bakış açısı ile anlaşılacak bir şey değildir. Hatta aksine bu bakış açısı İslamcılık iddiasında olanları da kendine katacak ve entegre edecektir.

Ona göre modern bir kafa ve zihniyetin başkasının tarihine değil, kendi tarihine bile arkeolojik ve antropolojik bir malzeme olarak bakması ve sadece insan olarak arzu ve özlem duyduğunda romantik boyuta girmesi çok doğaldır. Modernite totaliterdir ve insanı tek düze ve tek tip yapar. Bunun içindir ki insan düşünme ameliyesini yitirerek içinde bulunduğu tüketici ve sahip olucu durumu tek ve mutlak gerçeklikmiş gibi algılar. Öyleyse geçmiş sadece nostaljinin ve romantizmin konusudur.

Akif Emre ise aksine modernitenin bir illüzyon ve halisünasyon olduğunun altını çizer. Asıl simülasyonun modernite olduğunu, görme, görüntü, görünen üzerinden ısrarla anlatır.

Bu anlamda Göstergeler kitabına topladığı yazılarla başlamakta fayda vardır. Çünkü o öncelikle görme, görünen, görüntü, gösteri, imaj vb. kavramların tartışmasına girer. Görme ile bakma, görüntü ile görünen arasındaki farkı



▲ Hafız'ın Kabri Şiraz - İran

bilmeyen bir insanın sadece tarihe ve düşünce dünyasına değil, içinde bulunduğu zamana ve mekâna sağlıklı bakabilmesi de imkânsızdır.

Ona göre “bakmak ile görmek arasındaki ayrımın farkına varılması yeni bir durum değil şüphesiz. Hikmetle, aşkın olanla bağlantısını koparmayan insanlık, gözün hikmet ile olan bağlantısını “göz önüne” almıştır hep. İnsan uzvunun aşkın boyutla en ilgili olanı

kalb/gönül ile göz ilişkisini görmeden geçebilir miyiz? Tasavvuf kültüründe zengin bir içeriğe sahip kalp gözü kavramının halkımızın düşünce ve evreni algılayış biçiminde, değerler sisteminin oluşmasında belirleyici etkisini günlük olaylar karşısında takındığı tavırlardan hemen çıkarılabilir. Zaten bir şekilde vahiyle bağlarını koparmamış, en azından vahiy etkisinde olan her kültürde, görmenin aşkın boyutuna ilişkin bir

karşılık, bir etki görmemek mümkün değildir.” (Göstergeler. 15)

Öyleyse birinci derecede olması gereken şey görmeyi ve bakmayı bilmektir. Bu anlamda ona göre tarihî yapılar, mimari eserler, resim veya fotoğraf gibi göze hitabeden görseller, zamanı ve mekân algılama ve onun izinden giderek geçmişi anlama ve bugünü yorumlama bakımından önemlidir.

kolay değildir. Her şeyin yanılısamaya dönüştüğü bir dünyada görmek zordur.

Akif Emre medeniyetlerin ve düşünme biçimlerinin sembollerini önemser. Çünkü bir anlam sembolleşerek anlam haline gelir. Bir evin, bir caminin, bir medresenin, bir sokağın, bir şehrin sembolik anlamı onun müteal boyutu ile ilgilidir. Her ne kadar moder-nite mekânı yok etse de sembolleri tam

turur. Onun İslam coğrafyasını (çoğu bugün kaybedilmiş) şehir şehir gezmesinin ve oradaki göstergeleri ve izleri ortaya çıkarma kaygısı ve çabasının sebebi budur. Modernleşen bir topluluğa asıl göstergelerinin ne olduğunu hatırlatmaktadır onun yolculukları. Çünkü ona göre İslam sadece tarihsel bir yaşamışlık ve uygulanmışlık değil, bütün çözümlümlerine, bozuluşlarına

zeminle olan ilişkisidir. O “bir uygarlığı en iyi yansıtan mimari göstergeler”dir der. Dolayısıyla buradan yola çıkarak toplumsal karakteri ve insan tipolojisini de okumak mümkündür. (Göstergeler. 129) Bu anlamda Akif Emre’de mimarlık vurgusu ile birlikte Mimar Sinan vurgusu (Turgut Cansever’i de buna ilave edebiliriz) hemen fark edilir. Akif Emre’ye göre Mimar Sinan İslam düşüncesinin, inanma ve yaşama biçiminin müşahhas yanlarını ortaya koyan en önemli göstergedir.

O Mimar Sinan ve Turgut Cansever üzerinden hareketle, mabed, ev, sokak, şehir ekseninde hala İslam’ın pratik yanlarını ortaya koymaya çalışır. Kimi zaman bir ev üzerinden Batılı ev anlayışı ile İslam ev anlayışını ortaya koyar, kimi zaman mabed ve meydan üzerinden İslam ve Batı şehir anlayışını mukayese eder. Mesela “Türkler evlerini yaşamak için yaparlar. O yüksek duvarların arkasında gerçekten yaşadıkları kendi hayatları vardır. Batı’daki gibi başkalarına göstermek için ev yapmazlar.” (Göstergeler. 120) Dolayısıyla Akif Emre’ye göre bir İslami bilinç mimaride kendini en somut biçimde ortaya koyar ve yansıtır. İnsanın tıpkı ibadet gibi inandığını somutlaştırmasının en görünür yolu “Medine” inşa etmektir. Öyleyse bir şehir Müslüman bir insan için, dünya tasavvurunun, inancının, bugünle ve gelecekle ilgili tasavvurlarının ve tasarımlarının sonucudur.

Mimari yapılar sembolik ve göstergesel yanlarını hemen her gezisinde ve yazısında öne çıkaran Akif Emre Mostar köprüsünün bombalanarak yıkılmasında Müslümanların bu hale gösterdiği tepkiyi önemser. Yıkılana kadar belki de fark edemediğimiz köprü ve mekânla ilgili duygularımız, tarihî boyutumuz o olayla birlikte hemen tezahür etmiştir. Tek bir kare fotoğraf veya görüntü bizi tarihî bilincimiz üzerinden asli zamana ve mekâna götürdü ve olay bir tarih bilincine dönüştü.

AKİF EMRE’DE SEMBOLLEŞEN MEKÂNLAR

Akif Emre’nin yolculukları tesadüfi yolculuklar olmadı hiçbir zaman. Tarih bilinci, onun gideceği mekânları biraz da zorunlu olarak belirledi. Belgeselinini yaptığı veya fotoğraflarını çektiği şehirler onun için göstergesel/temsili bir anlama sahipti.

Akif Emre’nin mekânları sayılabilecek olursa zaten sözünü ettiğimiz bu durum hemen ortaya çıkar. Anadolu’yu merkeze alırsak, Ortadoğu (Filistin ve Kudüs), Mekke-Medine, Kırım, Türkiye, Afganistan/Pakistan/Hindistan

sohbette “Kudüs’ü görmeden şehir ve mekân üzerine yorum yapma. Orayı gördükten sonra bütün fikirlerin değişecek” demişti. Gerçekten de onunla gitmek nasip olmasa da (çünkü onunla Kudüs, Saraybosna ve Kurtuba planı yapmıştık) Kudüs’ü gördüğümde Akif Emre’nin ne yapmaya çalıştığını iliklerime kadar hissettim. O sadece tarihin değil, bir inancın ne denli yaşandığının ancak şehirler, mekânlar ve mimari eserler üzerinde görülebileceğini söylemişti. (İzler. 43) Nitekim Kudüs seyahatinde bana anlattığı her şeyi adeta elimle koymuş gibi buluyordum. Bütün pey-

İslamcılık İslam’ın müteal kaynağı ve boyutu ile beraber, tarihsel anlamda yaşanan, uygulanan, tarihi tecrübesi ve mirası olan, zamanı ve mekânı yorumlayan ve somutlaştıran, bugün için sözü yarın için iddiaları ve kaygıları ve derdi olan bir dinin ve hareketin, inanma ve yaşama biçiminin, eşya ve hadiseleri anlama ve yorumlama biçiminin adıdır.

hattı, İran, Balkanlar, Endülüs onun coğrafi yolculuklarının öne çıkanlarıdır. Şehir üzerinden somutlaştırırsak yine İstanbul’u merkeze alarak, Kayseri, Kudüs, Mekke, Medine, İsfahan, Ohri, Saraybosna, Kurtuba vb. onlarca şehir sayılabilir. Dikkat edilirse çoğu bugün Müslümanların ellerinde olmayan bu mekânlar onun için özellikle önemlidir. Osmanlı Şehirleri belgeselini yaparken de, Moriskoları yaparken de hep aynı bilinçle hareket etti Akif Emre. İnsanların zihinde kaybettiklerini mekânda aramaya, bulmaya ve göstermeye çabaladı. İşte onun pratik İslamcılığı dediğim şey tam da budur.

Bazen bir camide, bazen bir evde, bazen bir kütüphanede gördüğü, bulduğu bir sembolü ve detayı önemsendi. Onun tarihle bağlantısını kurarak ne anlama geldiğinin altını çizdi ve bugün modernleşen ve sekülerleşen Müslümanlara haz aldıkları hayatlarından vazgeçme riskine rağmen sundu. Bir gün şehirler üzerine yaptığımız özel bir

gamberler (Adem’in çocukları) oradaydı. Üzerinde yürüdüğümüz, yanından geçtiğimiz her mekân bir peygamberin, bir tasavvurun, bir hikâyenin, bir kıssanın müşahhas haliydi.

Kudüs aynı zamanda modern tasavvura karşı Müslümanları temsil kabiliyetine sahip bir şehirdi. Mekke ve Medine’nin ve benzer şehirlerin çoraklaşmasına rağmen Kudüs hala o tarihi ve ilahi yapısını muhafaza ediyor ve insana ötelere ilgili bir şeyler hatırlatıyordu. Ona göre Kudüs, Müslüman bilincin sürekli diri tutması gereken bir emanettir. Hatta Müslümanların yeryüzünde varlık iddiasını sürdürmesinin en temel göstergesidir. Kudüs’ün tutsaklığı aslında İslam dünyasının beden ve zihnen rehin alınışını hatırlatmalıdır. (Çizgisiz Defter. 95)

Aslında Akif Emre tüm İslam coğrafyasında Medine’nin izlerini arıyordu. Ona göre Medine risaletin somut hali. Kudüs Medine’yi temsil eden yegâne gösterge. Bunun dışındaki şehirlerde



▲ Elhamra - Endülüs

Çünkü geçmişe ait bir iz ancak onun görünmesi ile mümkündür.

Akif Emre’ye göre mimari yapılar (ki resim ve fotoğraf bunu bize aktaran araçsal unsurlar olduğu sürece önemlidir) bir kültür ve medeniyetin bir anlam dünyasının göstergeleridir. Ona göre göstergelerini üretmeyen toplumların veya kendi göstergelerine yaslanmayan toplumların medeniyet üretme ihtimallerinin olmadığı apaçıktır. (Göstergeler. 22) Özellikle de simülasyonun, imajın, gösteri ve görüntünün her şeyi belirlediği bir çağda, gözü ve gönlü sürçmeden bu ayrımı yapabilmek

olarak yok edememiştir. Dolayısıyla mekândan bugüne artakalan izlerden yola çıkarak bu sembolleri yeniden anlamamız mümkündür. Bunun mümkün olabilmesi de mekânların bilinmesinden, tanınmasından ve sahiplenilmesinden geçer. Onun içindir ki Akif Emre hala Batı uygarlığına veya modern sürece tek ciddi ve anlamlı karşı koyuşun Müslümanlardan ve İslam’dan olduğunun ısrarla altını çizer. Bu ona göre teorik bir şeyin de ötesinde pratik anlamda karşılığı olan bir durumdur.

İşte bu varsayımdır ki Akif Emre’nin seyyahlık yönünün arka planını oluş-



▲ Isfahan - İran

rağmen “yaşayan bir İslam uygarlığı” (Göstergeler. 96) vardır.

Akif Emre literal anlamda İslamcılık yapanları elbette önemser. Ancak bunun çoğu zaman erken tıkandığı veya kişinin bireysel yorumları ile malul olduğu da göz ardı edilemez. Nitekim zamandan ve zeminden kopuk İslamcılıkların ve İslamcılarının nerelere nasıl evrildiklerini son yüz elli yıldır görmekteyiz. Buna karşılık siyasal anlamda çözümlerimizin evrilme sürecini de biliyoruz. Belki de bunun için Akif Emre’nin İslamcılık tasavvurunun diğerlerinden en önemli farkı mekânla/zamanla ve

de aradığımız bu göstergeler ve izlerdi. Nitekim Üsküp camilerinin kubbelerinde yaşadığı metafizik ürperti, ya da Blagay Tekkesinde hissettiği mavera hissi mekânla iç içeydi ve insana mekânın en soyut halini de yaşatıyordu. Blagay Tekkesi görülmeden Bosna görülmez (İzler. 98) diyen Akif Emre mekânda zamanı idrak edebiliyordu. Hatırla o zamanı ki ilahi emrini hatırlıyordu.

Yine Mostar'da bir mezarlık üzerinden yakaladığı anlam sözünü ettiğimiz bilincin en somut yanlarındandır. Mostar Müftü'sünün Neretva Nehri'nin kenarında minaresi yıkılmış Osmanlı Camisinin yanında söylediğinin altını çizer: "Biz artık geleceğe güvenle bakıyoruz. Çünkü Müslüman mezarlıklarının park yapıldığı dönemden sonra parkların bile şehitlik yapıldığı bir savaş verdik." (İz'ler. 137)

Akif Emre'nin ısrarla Balkanlarda Osmanlı-İslam izlerini araması tesadüf değildir. O göstergelerin peşindedir ve göstergelerin bilincinde olmayan bir toplum neyi kaybettiğini fark bile edemez. Çünkü ona göre tarihle ilişkimizde metin üzerinden yabancılaşma yaşanmasına karşılık, görsel temasın sürdürülmesi belki yaşadığımız travmayı ve kültürel erezyonu kısmen telafi edebilir. En azından Osmanlı tarihine dair sosyal, siyasal, kültürel temsiliyeti anlamında görsel malzemelerle doğrudan temas edebilirsek kafamızda o döneme ait doğru bir resim/fotoğraf oluşturabiliriz ve bu da bizi imgeler dünyasında geçmişle tasviri bir temasa götürür. (Çizgisiz Defter. 107) Bu anlamda Akif Emre için burası fotoğrafın da başladığı yerdir. Ona göre Abdülhamid'in tüm coğrafyayı fotoğraflaması tesadüf değildir. Öyleyse fotoğraf ve benzeri araçları, hikâye, masal ve romanlardaki mekân tasvirlerini çok iyi bilmek durumundayız. Çünkü modernitenin hafızasızlaştırma çaba ve gayretine karşı bir direniş ve karşı koyuşun önemli unsurlarından biri de burasıdır. Bugün yeni yeni haberdar

olduğumuz Abdülhamid'in fotoğrafları, dönemle ilgili bize mekânsal anlamda önemli bilgiler vermektedir. En azından bugün bu fotoğraflar vasıtası ile Müslüman Selanik'in veya Balkanların şehir tasavvurunu, mekân anlayışını görebiliyoruz.

Bu nostaljik bir arayış veya öykünme değildir Akif Emre için. O zamana, mekâna ve tarihe turistik bir bakış açısıyla bakmaz. Tarih antropolojik bir malzeme değildir. Aksine bugünkü modernitenin mekansızlığına karşı bir tavır alıştı. Bir zihniyetin ve kültürün mekân tasavvurunu somutlaştırarak, zamana ve zemine saygının, insani dengenin ve şehirlerin insan yanının yeniden gündeme taşınmasıdır onun yaptığı.

Akif Emre'nin mekanını anlamak için önemli bir anekdot daha vermek istiyorum. "Mıgırdıç Margosyan'ın "Gavur Mahallesi" kitabını okurken kendimi bir anda Müslüman mahallesinde hissettim." (İz'ler. 151) Sadece bu cümleden bile Müslümanın mekân anlayışı ile neyi kastettiğini ve kuşattığını anlamak mümkündür. Yani mekân Müslümanlaştığında orada yaşayan gayrimüslim bile o kültürün dışına çıkmıyor.

Mimarlığı Batılı anlamıyla da en ideolojik alanlardan biri olarak gören Akif Emre Osmanlı ve İslam dünyasındaki münevverlerin bozulmalarının ve yabancılaşmalarının da bu boyutta başladığını söyler. "Garbı gezip, gördüğü kâşaneler, saraylar karşısında hayret ve şaşkınlığa düşen Osmanlı münevverinin aydın olma evrimi bu hayıflanma ile başlar." (İz'ler. 199) Daha sonra Çetin Altan ve Robert Fisk üzerinden verdiği örnekle bu durumu somutlaştırır. Marmara Depremi ile ilgili sonuçları değerlendirirken Çetin Altan tipik bir batıcı ve oryantalist etki ile sorumlu olarak Osmanlı'yı ve oradan gelen anlayışı tutarken, Robert Fisk batıdan esinlendiğini iddia eden ve bunu da başaramayan kesimleri

sorumlu tutar. Hatta Osmanlı'nın neden ahşap mimaride ısrar ettiğinin altını çizer.

Kudüs, Balkanlar ve Endülüs üzerinden bir şey anlatır Akif Emre. Mekânı kuşatabilmek zihinsel bir tavır ve duruşu gerektirir. Zihinsel tavır ve duruş kaybedildiyse bunun izini mekân üzerinden sürdürmek gerekir. Öyleyse izi süreceğimiz mekânlar İslam adına göstergelerle dolu mekânlar olmalıdır. Kudüs, Bosna ve Endülüs tesadüfi mekânlar değildir. Akif Emre sembolleri öylesine ele alır ve yorumlar ki bazen Bosna'yı köprüler üzerinden (Mostar ve Drina), Endülüs'ü minareler üzerinden (Kiliseye çevrilmiş mabedler), Kudüs'ü mescidler ve mezarlar üzerinden anlatır. Bu bağlamda Moriskolar üzerinden Endülüs'ü öne çıkarması bir tarihsel duruşun ve bilincin sonucudur. O, Moriskoları ele alırken Endülüs'ün asıl sakinleri vurgusunu öne çıkarır. Bunu ısrarla yapar. Çünkü bugünkü Batılılar ve İspanyollara göre İslam ve Müslümanlar Endülüs'ün bir gerçeği değildir ve buraya ait olamaz. Buraya ait olmayan ise çekip gitmiş, kaybolmuştur. Oysa Akif Emre Endülüs'ü, bölgeyi İslamlaştıran ve fetheden Emevi Araplar üzerinden değil, bölgede Müslümanlaşan Moriskolar üzerinden ele alır. Moriskolar o topraklarda Müslümanlaşan Endülüslülüdür. Müslümanlar ve bu topraklarda ürettikleri geçici değildir. Bu topraklara aittir. Kurtuba'dan, Gırnata'ya mekân Müslümanlarca oluşturulmuştur. Kültürü, sanatı, musikisi Endülüs'e aittir. Hâsılı Müslümanlık Endülüs'ün yabancı değil, bizatihi özü ve kendisidir. Nitekim Moriskolar kendilerini Arap değil Endülüslü olarak kabul ederler. (Çizgisiz Defter. 40)

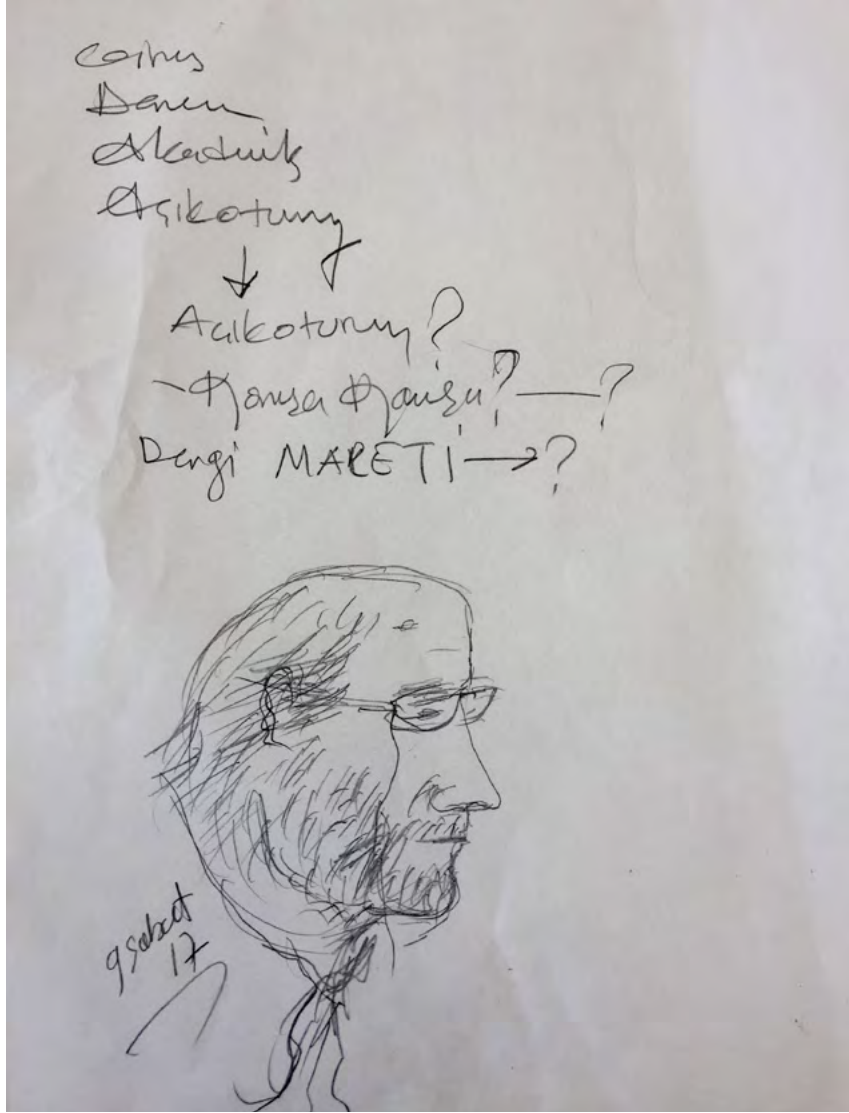
Akif Emre mekânın göstergelerini gittiği yerlerdeki bazı hatıralarla da güçlendirir. Mostar köprüsü yıkıldığında orada yaşayan Müslüman insanların travmasına dikkat çeker. Bir Bosna'nın köprü yıkıldıktan sonra her sabah uyanırım ve köprüye baktım. Sanki ışığı

kaybetmişim ve dünyam kararmıştı diyen insanın mekân ilişkisine ve mekâna yüklediği anlama göndermede bulunur. Mekândan eksilen sadece mekândan değil, insandan ve tarihten eksilendir. Ancak sembol ve göstergenin farkında olan bilinç yıkılmış olsa da o köprüyü muhayyilesi ile her sabah penceresinden bakarak kurar. O köprüyü maddi yokluğuna rağmen orada görür. Çünkü o bir anlam, bir ruhtur ve suret olarak eksilse de anlama olarak ruh mekânı ve şehri terk etmez.

Nitekim bu anlamda mezarlar da mekân olarak onun için ayrı bir anlama sahiptir. O toprakların tapu senedidir mezarlar. Aidiyet belgeleridir. Mekânın hafızaları, zamanın mihenk taşlarıdır. Akif Emre için her Müslümanın mezar taşı aslında yüce bir dağdır da aynı zamanda. Aliya'nın mezarını ziyaret ettiği bir demde suretin de ötesinde mavera eksenindedir anlam. Gökubbeyi yeryüzüne indiren bir uhrevilik çağrışımı yapıyor Aliya'nın mütevazi türbesi derken ölüme diriliş bilincine gönderme yapar. (Çizgisiz Defter. 197) Ölürken uhrevi diriliğin muştusunu taşıyanlar ölümleriyle de hayata dair bir şeyler fısıldıyorlar. İşte burada aslında kelimeler tükenir ve anlam konuşur: "Hafız'ın ve Aliya'nın kabrinden sonra can evimin, kabrinde beyazlar içindeki toprağa verdiğimde ölümü aynı duygularla karşılayabilecek miydim? Ölüm Hafız'ın kabrindeki gibi şiirsel olabilir miydi? Ya da Aliya'nın üstünü örten kubbeye benzer bir gök kubbe inşa edebilecek miydim üşüyen ruhumu ısıtmak için? Toprağa bırakıp kafamı kaldırdığımda gökubbeyi tutan beyazlar içinde bir sonsuzluk muştusu gibi duran Erciyes'i gördüm. Sinan'ın yeryüzüne oturttuğu kubbelere ilham veren Erciyes ak biir ölüm düşüncesi olmuştu adeta. Erciyes; ürperen, hüzne boğulan ruhumu ısıtan ötelere ihtişamlı bir güzelliği gördüğüm..." (Çizgisiz Defter. 197)



▲ Oğlu Taha ile Aliya'nın Kabrinde - Bosna



▲ Akif Emre'nin Çizgisiyle Dursun Çiçek

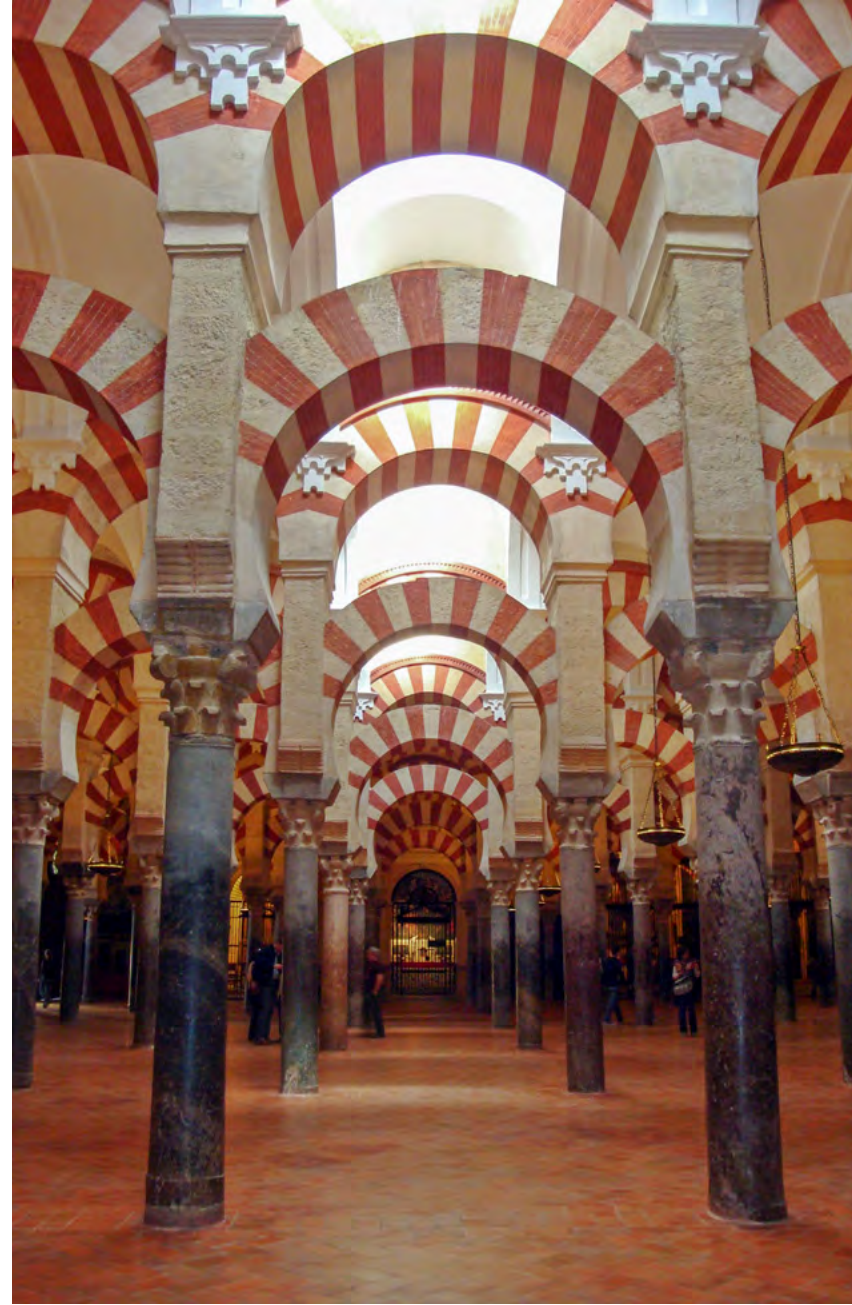
SONUÇ YERINE

Akif Emre'nin öne çıkardığı ve dikkat çektiği mekânsal kavramsal laştırmalarından biri de Batılılar ve Batıcuların ısrarla yok etmeye çalıştığı İslam Âlemi vurgusudur. Batılıların ısrarla kullandığı Müslüman Dünya tanımlamasının coğrafyadan, tarihten ve mekânsal gerçeklikten kopuk olduğunu belirten Emre, İslam Âlemi diye bir gerçekliğin varlığında ısrar eder. Ona göre Batılılarca İslam dünyasının olmadığı iddiasıyla İslami çözüm arayışlarından, İslam Âlemi ütopyasının

realize edilme beklentisinden vaz geçmemiz istenmektedir. Lakin Akif Emre'ye göre İslam dünyası çok daha karanlık dönemlerden geçti; bu derin krizi atlatacak birikime ve en önemlisi ilahi vaade sahiptir! Burada da dikkat edilirse bir gerçekliğin ütopyalaştırılmasına ve gerçeklik dışına atılmasına dikkat çekmektedir.

Akif Emre mekânı kalıcı kılan mimari boyuta göndermelerde bulunurken, ondaki estetik eksene de dikkat çeker. Belki de mekânı kalıcı yapan mimarinin bir adım ötesi olan ya da mimarinin

şiiresel boyutu olan estetik durumudur. Nitekim İsfahan ve Endülüs üzerinden yaptığı yorumlarda bu boyuta da dikkat çeker. "Bu klasik İslam şehrinin (İsfahan) bütününe bakıldığında devasa abidevi eserler yok; hemen her şey insani ölçekte. İstanbul'la kıyaslandığında Süleymaniye gibi gök kubbeyi tutan bir camii yok ama Nakş-ı Cihan gibi yatay bir tasarıma var. Abidevi ihtişama sahip Süleymaniye'deki taşın taş olarak işlev gördüğü sadeliğe karşın, İsfahan'da daha küçük ölçekte eserlerle, alabildiğine muhteşem renk ve arabeskin tüm formlarıyla bezenmiş satıhla karşılaşıyorsunuz. Kubbelelerin dış yüzü muhteşem renk ve süslemenin göz kamaştırıcı örneği. Camilerde ışık ve akustik tekniğinin hayrete düşüren uygulamaları... Hepsinden önemlisi tüm eserlerde insanı büyüleyen güzelliğin nakış nakış işlenmiş bir soyutlama ifadesi olarak karşımıza çıkan, tekrarlanarak sonsuzluk fikrini telkin eden figürler... İslam sanatında ve estetik anlayışında resmin yerine, tabiattan bir şeklin kırık çizgilerle sonsuz sayıda tekrarlanarak oluşturulan süslemelerin nasıl olup da bu denli sadelik duygusunu öne çıkarabildiğini izah edemiyorum; bir tür acziyetle birlikte bitimsiz bir tat duygusu kaplıyor. Gölgesiz, olayı değil faaliyetin tipini esas alan ve süreklilik duygusunu pekiştiren çizimler... İslam sanatının non-figuratif özelliği, tabiatın koparılmış çizgilerin sonsuz sayıda tekrarı, canlı renklerin farklı kullanımının bu denli çarpıcı kullanılırken aynı zamanda sadeliğin, abartısızlık düşüncesini de insanda uyandırabilmiş olması, soyutlamada ne denli başarılı olduğunun kanıtı değil mi? Detaylarda süslemenin bu denli yoğun olarak kullanılışıyla karşısında muhteşem bir sadelik fikrine kapıldığım başka bir örnekleri, İslam medeniyetinin en Batı'daki temsilcisi Endülüs eserlerinde görecektim. El-Hamra'nın renklerden çok kabartma tekniği ile tüm yüzeyi süslemesine rağmen Batı resminde



▲ Endülüs

olduğu gibi abartılı bir temsiliyet ve süslemeden tümüyle farklı bir sadelik hissi vermesi... Özellikle hüsnü hat sanatının İsfahan'da ve Gırnata'da, kullanım biçimi farklı bile olsa, aynı soyutlamayı başarıyla uygulaması, Müslüman sanatçının farklı zaman ve mekânlarda benzer estetik tecrübeyi

belli dil ve üslup içinde somutlaştırabilmesinin evrensel ölçekte örnekleri değil midir?"

Bütün verdiğimiz bu örneklerden sonra diyebiliriz ki Akif Emre sırf literatür üzerinden bir İslamcılık yapmayı tercih etmemiştir. Literatüre vukufiyetine rağmen böyle bir tercihte bulunmamış

olması muhtemelen içinde yaşadığı zaman diliminde modern ve postmodern süreçlerin İslamcılar üzerindeki literal ve zihinsel etkisi olmalıdır. Bunun açmazlarını gören Akif Emre kendinden sonraki insanlara da bir yol göstermiştir. Sadece literatüre hâkim olmanın tek başına anlamsız olduğunu göstericesine, zamandan ve mekândan kopuk bir İslamcılık anlayışının sekülerleşme ve modernleşmeden kurtulmayacağını göstermeye çalışmıştır. O ısrarla İslamcılıkla ilgili söylemlerinde hamaset dolu literal söylemler yerine (asla teorinin önemini reddetmez) İslam'ın tarihsel anlamda uygulanmış, yaşanmış bir tecrübe olduğunu ısrarla vurgulamış, bugün için modern sürece tek karşı duruşun İslam medeniyeti ve tecrübesi olduğunun altını çizmiş ve yarın için de İslam'ın söylediği ve söyleyeceği sözlerinin olduğunu belirtmiştir. Bunu yaparken de tarihsel uygulamaların ve tecrübenin somut ürünlerinden hareket etmiş, bir hafızaya dikkat çekmiştir. Bir yenilgiden söz etmek yerine, bir durdurulmanın altını çizerek, paradigma değişiminden söz etmiş, eşya ve hadiseleri anlama dilinin değişmesinden dolayı ortaya çıkan travmayı ve bunun yol açtığı kültürel ve düşünsel erozyonu aslı değil arızî bir durum olarak nitelemiştir.

Müslümanların metodolojik anlamda bakmayı ve görmeyi kaybettiklerini ve dolayısıyla bakmayı ve görmeyi öğrenerek, modernite tarafından yok sayılan ve yok edilen İslam âleminin göstergelerine yani temsillerine yeniden vakıf olacaklar ve bunların izinden giderek hatırlamak suretiyle hafızalarını mekân üzerinden yeniden dirilteceklerdir. Nitekim bu göstergeler onlara Medine'nin anlamını yeniden kazandıracaktır. Göstergeler olmadan İz'ler bulunamaz. Bulunan İz'ler ise Çizgisiz Defter'e yazılan yol ve mekân düşüncesi ile bizi şehre, Medine'ye, hakikate ulaştıracaktır. ❖

Akif Emre'nin

Mekân

Hassasiyeti

"Hayat mekânla sınırlı, zamanla kayıtlı..."
Akif Emre.

KÖKSAL ALVER

MEKÂN: ZİHNİYET, BİLİNÇ VE KİMLİK

Mekân, bir toplumun, kültürün, medeniyetin varlık sahasına çıkışının ana damarlarından biridir. Var oluş bir yerde gerçekleşir. İnsanın ve insan ilişkilerinin var oluş zemini yer ve mekândır. Daha geniş adıyla coğrafyadır. Yer ve mekân olmaksızın bir kültürün, geleneğin, hayatın olagelmesi dünya ilişkileri bağlamında mümkün değildir. İnsan zamandan ve mekândan münezzehtir; zamanla ve mekânla kayıtlı bir varlıktır. Bu temel gerçek, zaman ve mekânın hassas unsurlar olduğunu, toplumla, kültürle, inançla, değerlerle bağlantılı bir özellik arz ettiğini göstermektedir. Dolayısıyla bir hassasiyet gerektirmektedir; çünkü her iki unsur da toplumsal hayatın kurulmasında ve süreklilik kazanmasında büyük rollere sahiptir. Mekân hassas bir terazidir; küçük bir ölçüsüzlük insan ilişkilerinde olumsuz izler bırakır.

Akif Emre, mekânın hassas bir terazi olduğunun bilincinde olan ender düşünürlerden biridir. Mekân hassasiyeti onun ruhunda izler bırakır, yaşam tarzını etkiler, görme biçimlerine yön verir. Hayli duyarlı, duygulu ve algısı açık bir zihin olarak Akif Emre'nin mekân hususunda ne kadar hassas olduğu aşikardır. Düşünsel ve zihinsel uğraklarının başında yer alan mekân, onun için bir bilinci, yöntemi, bakış açısını, tasavvuru ve hayat tarzını imler. Mekân bir

bağlama dahildir, kendi başına var olan bir unsur değildir. Onu var eden temel saik ise kültür, medeniyet ve inanç değerleridir. Yani toplumların hayat tarzıdır.

Akif Emre'nin yazılarının ana ekseninde mekân ve şehir ayrıcalıklı bir yere oturur. Mekân ve şehir bilinci, onun yazılarının genel halesiyle uyumludur. Mekân ve şehir bilinci, mekân ve şehir yazıları Emre'nin genel yaklaşımının birer tezahürüdür. Onun siyasal, sosyolojik, dini, kültürel

referansları ve ilkeleri öne çıkaran ama yerliliği iptal etmeyen, yerliliği bir zemin olarak gören ama asla kutsallaştırmayan bir düşünceye sahiptir. Onun düşünsel duruşunun bir diğer yönü ise Batı'nın dünyayı egemenliğine alıp sömürgeleştirmesine karşı çıkmak, Batı modernliğinin ürettiği toplumsal ve kültürel dünyanın eleştirisini yapmak ve Batı zihnine karşı alabildiğine dikkatli olmak. Batılılaşma siyasetinin İslam dünyasında özelde Türkiye'de açmış olduğu gediklerin



okuma tarzı, ele aldığı ve tartıştığı tüm konularda etkisini hissettirir. Bu anlamda onun yazılarının yörüngesini ve eksenini belirleyen birkaç husus öne çıkar. İlk, Akif Emre'nin referanslarını İslam'dan aldığı, klasik ve çağdaş İslam düşünürlerinin halkasına dahil olduğu, kendini İslamcılık içinde konumlandığı görülmektedir. İslami

yerel ve İslami dinamiklerle kapatılması, onun en temel gayretlerinden biridir. Bu anlamda düşünce, sanat, kültür, siyaset ve iktisat alanlarında özgün üretimlerin, muhalif duruşların, sağlıklı söylemlerin inşa edilmesi gerektiğini düşünür. Muhalif olmak, eleştirel olmak onun için önemlidir ama bir o kadar da ne dediğini, ne yaptığını yahut yapması



▲ Mostar

Şehir manifestodur. Kültürel, sosyal ve siyasal imgeleri kendinde toplayan güçlü bir iddiadır. Medeniyetler ve toplumlar, şehirleri ile kendilerini sunarlar ve gösterirler. Çünkü şehir çok somut ve pratik bir şekilde hayatın resmini ortaya serer. İnanç değerleri, yaşam biçimleri, düşünceler, davranış şekilleri, adab-ı muaşeret, duygular hep şehir ilişkilerinde kendini açığa çıkar.

gerektiğini bilen inşacı/ihyacı tavır da bir o kadar önemlidir. O her iki duruşu da mevzi bilir.

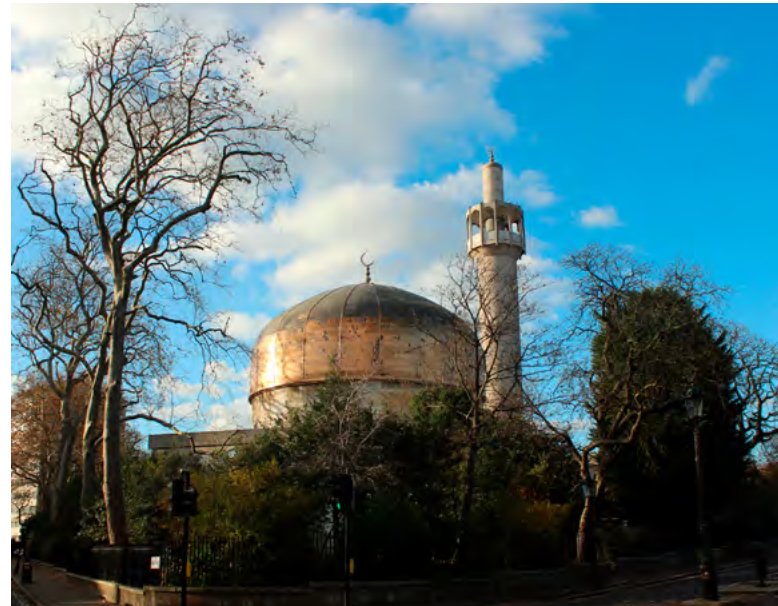
Mekân, bir zihniyetin dışı vurması, somutlaşmasıdır. Mekânların üretimi ve tüketimi, değişimi ve dönüşümü bir zihniyet çerçevesinde olabilmektedir. Zihinsel duruş mekânlara yansımakta, mekânlar zihinsel duruşa referans olabilmektedir. Zihinsel bunalım, mekânsal bunalıma yol açmaktadır; bir bunalımın en net görüleceği alanlardan biridir mekân. Bu noktada mekân asliyetini yitirmiştir ve kimliksiz bir yapıya dönüşmüştür. Akif Emre'nin zihniyeti temele alarak bir mekân okuması yapması, mekânla zihniyet arasındaki güçlü bağı işaret eder.

Tıpkı zihniyet gibi mekânın hatırlattığı en önemli kavramlardan biri de kimliktir. Akif Emre'nin mekân okumalarında en çok dikkat çeken kavramdır kimlik. O, özellikle mekân kimliğine işaret eder, mekânların kimliklerinden, kimlik bunalımlarından, yabancılaşmalarından yahut aidiyetlerinden söz eder. Mekânlar ait oldukları toplumun/kültürün göstergeleridir ve onun ruhuyla beslenmektedir. Bunu yitiren mekân bunalıma girmekte ve kendini kaybetmektedir. Kimlik bunalımına maruz kalan toplumların dil,

gündelik hayat, zihniyet, bilinç, zaman ve mekân algıları değişir. Kendi olmaktan uzaklaşır.

Mekân bir değer alanıdır aynı zamanda. Değer yargularını, ahlakı ve gündelik hayat ritüellerini içerir. Mekân ile ahlak iç içedir, buna kültür, siyaset, inanç, iktisat, gelenek eklenir. Tüm toplumsal yapılarla ve kurumlarla mekânın doğrudan ilgisi bulunmaktadır. Mekân tüm süreçlerle bağlantılıdır ve karşılıklı etkileşim halindedir. Örneğin kimlik meselesi mekânla doğrudan ilgilidir. Mekân kimliği, kimlikli şehir, mahalle kimliği gibi kavramlar mekânın bir aidiyet ortamı olduğunu ifade eder. Akif Emre'nin en fazla dikkat çektiği husus, İslam dünyasındaki mekânların ve şehirlerin modern zamanlarda kimliklerini kaybetme potansiyelidir. Her şehrin birbirine benzediği, farklılıkların ortadan kaldırıldığı bu süreçte kimlikli bir şehir olagelmek esaslı bir iştir. Kimlik bunalımı ve kültürel kimlik erozyonu, mekânların kişisiz olmasına, kendiliğini kaybetmesine yol açmaktadır.

Mekânın kimlik, zihniyet, bilinç ile bağımlı anlatırken çokça somut örnekler sunan Emre, belli başlı mekânlara dikkat çeker. Tartıştığı sorunları örneklemek adına pek çok mekânı zikreder. Onun yazılarında onlarca şehir ve mekân ismine rastlamak mümkündür. Özellikle İslam coğrafyasının belli başlı bölgelerini, şehirlerini ve mekânlarını gezip notlar alan, bu bölgelerin tarihsel ve güncel yönlerine ilişkin değerlendirmelerde bulunan Emre, sembol mekânları zikretmekten geri kalmaz. Sultanahmet Camii, Süleymaniye Camii, Şehzadebaşı Camii, Mescid-i Aksa, Mostar Köprüsü, Başçarşı, Blagay Tekkesi, Tac Mahal, El Hamra, Halep Çarşısı ve daha başka birçok sembol mekân, onun referans noktalarını belgeler.



▲ Londra Merkez Camii



▲ Darsiyak - Kayseri

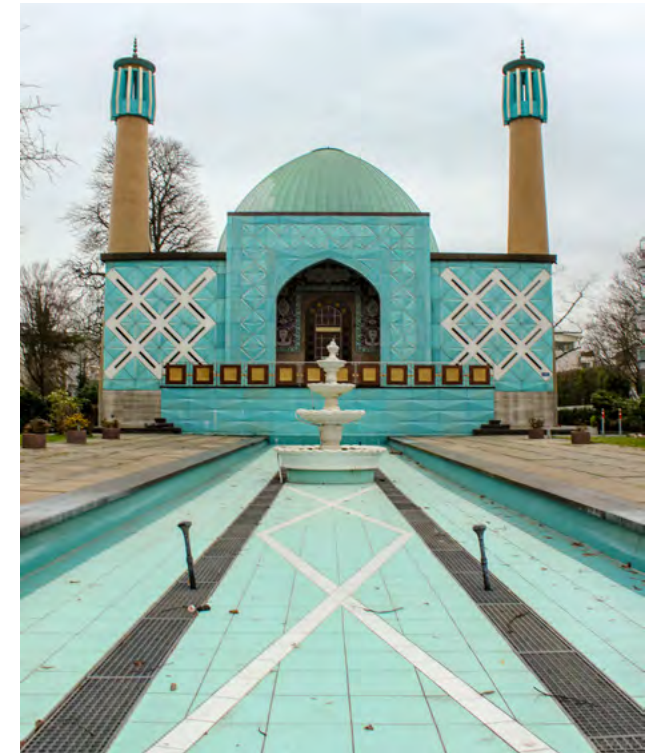
ŞEHİRLERİN RUHU

Şehre aşına bir ruhtur Akif Emre. Yazılarının ana odağında şehir yer alır. İnsan ilişkileri, siyaset, hayat tarzları, tüketim alışkanlıkları, inanç değerleri, kültürel hayat gibi konuların genelde şehir ortamında tartışıldığı görülür. Şehir hayatını önceleyen Emre, şehirli bir hayatı, şehirli bir bakış tarzını, şehirli davranışı öne alır. Esasen aradığı husus, şehir kuran iradenin temel nitelikleri ve bu iradenin zaman içinde almış olduğu biçimlerdir. Osmanlı, şehir kuran bir iradenin mümessilidir; ancak ondan geriye kalan eserler ve yaşama biçimi büyük darbeler almış, yolundan saptırılmış böylece şehirler gibi insanlar da bir kimlik bunalımına dûçar olmuşlardır. Aslolan, var olan iradenin devamlılığı ve yeni zamanlara taşınmasıdır. Bunun için de en başta bilinç gerekmektedir.

Şehir öncelikle bir 'yapı' birimidir; binalarla var olmaktadır. Bina bir toplumun, kültürün ve medeniyetin referans çerçevesidir. Bina, malzeme, işlev ve estetikle meydana gelen bir göstergedir. Emre, binaların estetik yönüne özellikle dikkat çeker. Bir estetik algıyı ve duruşu temsil etmektedir

Emre, binaların estetik yönüne özellikle dikkat çeker. Bir estetik algıyı ve duruşu temsil etmektedir binalar/mekânlar. Ona biçim veren ise mimaridir. Mimari bir uygarlığı en iyi yansıtan göstergelerden biridir ve toplumsal karakteri, insan tipolojisini okumak adına önemli bir kaynaktır.

binalar/mekânlar. Ona biçim veren ise mimaridir. Mimari bir uygarlığı en iyi yansıtan göstergelerden biridir ve toplumsal karakteri, insan tipolojisini okumak adına önemli bir kaynaktır (1997: 129). Mimar Sinan'dan Turgut Cansever'e



farklı mimar portrelerini dikkatle takip eden Emre için mimari gerçek anlamda düşünsel bir uğraş olduğu kadar bir tavidir aynı zamanda. Mimar, yaptığı eserlerle kendi tavrını, temsil ettiği dünya görüşünün mekân algısını şehre kazıyan kişidir.

Şehir onun için soluk alıp veren canlı bir organizmadır, bir varlıktır, bir hayat alanıdır. Şehrin anlaşılması bir duyarlılığı, hassasiyeti, hatta bilinci gerekli kılmaktadır (1997: 133). Şehre bir varlık alanı olarak yaklaşmak, onun ruhunun korunması ve incitilmesini engelleyen bir tavidir. Bu merhamettir. Merhametten yoksun ellerin şehre dokunması büyük yıkımlar, trajediler ve travmalar meydana getirir.



Hep bir yıkımdır, hep bir ilkesiz dönüşüm. Akif Emre, en büyük yıkımlardan geçmiş şehirlerin başında İstanbul'un yer aldığını, özellikle Cumhuriyet döneminde İstanbul'un baştan sona dönüştürüldüğünü belirtir. Merhametsiz ve bilinçsiz bir dokunuşun şehre reva gördüğü şey, ne yazık ki İstanbul'da karşımıza çıkar. Oysa şehre varlık olarak bakan, onu canlı kabul eden zihniyet, şehri bir emanet olarak görecektir. Bir semtinin adı 'Şehremini' yani şehir eminliği olan İstanbul'un başına gelenlerin emanet düşüncesiyle bir ilgisi bulunmamaktadır.

Şehirler elbette bedendir ancak aynı zamanda birer ruh iklimidir. "Şehirlerin de bir ruhu vardır. Orada, oraya özgü olamı hemen hissedersiniz. Bir bütün olarak şehir, toplumun manifestosu sayılabilir. Bu yönüyle şehir, siyasal boyutu olan göstergeler bütünüdür" (1997: 131). Şehir, mukimine bir ruh verir, mukim o ruhun içinde deveran eder. Ruh, bir bakış ve terbiye verir, her şehir kendi hayat biçimini ruhunda ve bakışında ayan eder. Her şehrin havası/ruhu orada yaşayanlarca hissedilir. Bu ruh insanı mekân ve hayatla donatır. Ona belli bir tavır ve davranış armağan eder. İnsan yaşadığı mekânların ve şehirlerin potansiyelinden/imkânlarından azade olamaz.

Şehir manifestodur. Kültürel, sosyal ve siyasal imgeleri kendinde toplayan güçlü bir iddiadır. Medeniyetler ve

toplumlar, şehirleri ile kendilerini sunarlar ve gösterirler. Çünkü şehir çok somut ve pratik bir şekilde hayatın resmini ortaya serer. İnanç değerleri, yaşam biçimleri, düşünceler, davranış şekilleri, adab-ı muâşeret, duygular hep şehir ilişkilerinde kendini açık eder. Şehirli kültürel ve sosyal sistem içinde kendi şahsiyetlerini bulurlar. Şehir bu anlamda terbiye edici bir rol üstlenir; şehir öğretir, belletir ve şahsiyeti, toplumsal hafızayı, toplumsal bilinci besler. Açık bir şekilde İslam toplumları, dünya tasarımlarını, bir yüzü öteye dönük olarak şehirlerinde somutlaştırırlar (1997: 131). Dünya algısı, dünya yaşantısı, dünyaya bakış bütünüyle şehirde kendini belli eder. Şehir ilişkileri insan ilişkilerinin niteliğini belirler.

Her şehir aynı değildir. Şehrin imgesi, gerçekliği, tarihselliği, yoğunluğu, sosyo-kültürel mirası ve güncel hayata katkısı şehirler arasında dağınıklık arz eder. Tarihin kırılmalarını kendinde toplayan şehirler vardır; bir ülkenin ağırlıklı değeri ve sembolü olan şehirlerin varlığı gibi. "Kimi şehirler, büyük yerleşim birimi olmaktan öteye anlam yüklenmişlerdir. Tarihle, kutsalla iç içedir kimi şehirler. Bazı şehirlerin belli misyonları olduğu kabul edilir." (1997: 169). Örneğin İstanbul böyle bir şehirdir ve her daim 'pusula' olma misyonu ile öne çıkar.

Dünya şehirleri de birbirinden farklıdır. Aynı medeniyetin halesinde yer alan şehirlerin farklılaşması gibi farklı medeniyet şehirleri de birbirinden farklıdır. Örneğin Batı şehri ile İslam şehri farklı yönleriyle öne çıkarlar. Batı şehri dikeydir; sınıfsal ayrışma ve ayrımcılık öne çıkar. İslam

Şehir, mukimine bir ruh verir, mukim o ruhun içinde deveran eder. Ruh, bir bakış ve terbiye verir, her şehir kendi hayat biçimini ruhunda ve bakışında ayan eder. Her şehrin havası/ruhu orada yaşayanlarca hissedilir. Bu ruh insanı mekân ve hayatla donatır. Ona belli bir tavır ve davranış armağan eder.

şehri yataydır; yan yana ve bir arada olma öne çıkar. Ancak İslam şehri, doğudan batıya aynı ortak 'doku'ya sahiptir, bu doku hem mekânsal ve biçimsel hem de kültürel ve manevi bakımdan kendini belli eder. İslam şehri, aynı dokunun farklı coğrafyalardaki tezahürüdür. İslam şehrinin prototipi Medine'dir. "Medine bir şehir olmaktan daha fazlasını ifade eder. Bir medeniyeti bağrında besleyip yeşerttiği, ona biçim ve mana verdiği için 'medine'dir; yani bir kent değil... Yeşerttiği medeniyetin anlamı, onun bizatihi kutsiyetinden kaynaklanır. Beşer planında yapıp etmelerini, birikimini aşan boyutu da budur. Çünkü onunla ve onun sayesinde medeniyet inşa edildi... Tüm bunları katman katman içinde

barındırırken bir şehir olarak Medine, şehir temelli olan İslam medeniyetine, medeniyet kavramının muhtevasını karşıladığı için 'medine'dir" (2016: 245). Benzer dokuyu ve örnekliği İstanbul, Kayseri, Bursa, Saraybosna, Mostar, Kahire, Trablus, Bakü, Kudüs, İşkodra, Filibe, Tiran, Zahidan, El Halil, Üsküp, Bahçesaray, Sofya, Kalkandelen, Lahor, Gırnata, Tanca, Selanik, Prizren, İsfahan, Halep, Bağdat, Kerkük, Cezayir ve diğer gezip gördüğü, tahlil ettiği şehirlerde de takip eder.

İslam şehrinin kurucu mekânları arasında ev, sokak, mahalle, cami/imaret ve çarşı/bedesten yer alır. Bu mekânlar ve içerikleri olan hayat biçimleri, şehrin ahengini meydana getirir. Her bir unsur, şehrin temel dinamikleridir ve kendine özgü fonksiyonlar icra eder. Evlerin, sokakların, mahallelerin kendilerine özgü bir yapılaşma ve hayata şekil verme gücü bulunmaktadır. Sokak konusunda özellikle çıkmaz sokak bahsine önem veren Emre, bunu mahremiyetle izah eder. "Çıkmaz sokak bir bakıma ev mahremiyeti gibi mahalle mahremiyetini koruyan, güvenliğini sağlayan bir anlayışın ürünü. Oraya işi olmayan bir yabancı girmesi düşünülemez. Rasgele giren biri hemen fark edilir" (2001: 147). Çarşı örneğinde ise Saraybosna'nın merkezi olan Başçarşı zikredilir. Başçarşı, şehir kuran Osmanlı medeniyetinin bir özeti. Hayatın ritmi tarihin derinliği ile burada buluşmakta ve somutlaşmaktadır. Burası Osmanlı şehrinin hangi temeller üzerine kurulduğunu göstermektedir. Cami, medrese, çarşı. Yanı başında ise mahalle (2016: 113).

Akif Emre, 'şehir inşası' kadar 'şehir sorunları' üzerine de düşünür ve çözümler geliştirir. Bu anlamda eleştirel düşünce ve muhalif duruş sergiler. Şehir politikalarına ve şehir uygulamalarına eleştirel bir çerçeveden yaklaşır. İslam şehrinin geçirdiği dönüşümleri irdeler. Dönüşümün genelde kimlik kaybı ve yabancılaşma şeklinde olduğuna kanaat getirir. Şehirlerimizin asli hüviyetinden kopartıldığı, kurucu değerlerinden uzaklaştırıldığı ve bu şekilde kimlik-siz hale getirildiği hususunda ciddi eleştiriler yapar. Bazı şehirlerde yapılan restorasyon ve sokak/meydan yenileme çalışmalarının 'müze şehir' ile ilgili olduğunu ve yaşamdan çok turizme dönük işlemler olarak var olduğunu belirler. Şehir hayat verendir, hayatı içeren bir yaşam alanıdır. Oysa 'müze şehir' yaşayan değil donduran, tüketen ve öldüren şehirdir. Bu anlamda şehre 'nostaljik' bakışın da doğru olmadığını belirler. Nostalji geçip gidene yazıklaşma ve onu



▲ Persepolis

yüceltmedir. Oysa şehir yaşayan bir yapı ve organizmadır. Şehir için gerekli şey nostalji değil hayatın bizzat kendisidir.

Akif Emre'nin mekân ve şehir alanlarındaki hassasiyeti ve titizliği dikkate değer bir farkındalık oluşturmaktadır. Mekân ve şehri, bağlamlarıyla, ait oldukları ruh iklimleriyle, sosyo-kültürel atmosferleriyle birlikte değerlendirir. Bir manifesto ve iddia olan bu alanların daha doğru bakışlara, samimi önerilere ve hakkaniyetli uygulamalara sahne olması gerektiğini hatırlatır. Mekân ve şehir alanındaki karmaşa, dağınıklık ve ne yaptığını bilememe durumu, kimlik bunalımının bir göstergesidir. Kimlikli, şahsiyetli, kendi olmayı başarmış bir algı ve tasavvur elbette kimlikli mekânlar ve şehirler inşa edebilecektir. Mekân hassasiyeti ve şehir bilinci bunu gerektirir. ♦♦

KAYNAKLAR:

- Emre, Akif, 1997, Göstergeler, İz Yay., İstanbul.
- Emre, Akif, 2001, İzler, Yöneliş Yay., İstanbul.
- Emre, Akif, 2016, Çizgisiz Defter, Büyüyenay Yay., İstanbul.

Belki de Her Şey Yeni Başlıyordur

CEMAL ŞAKAR

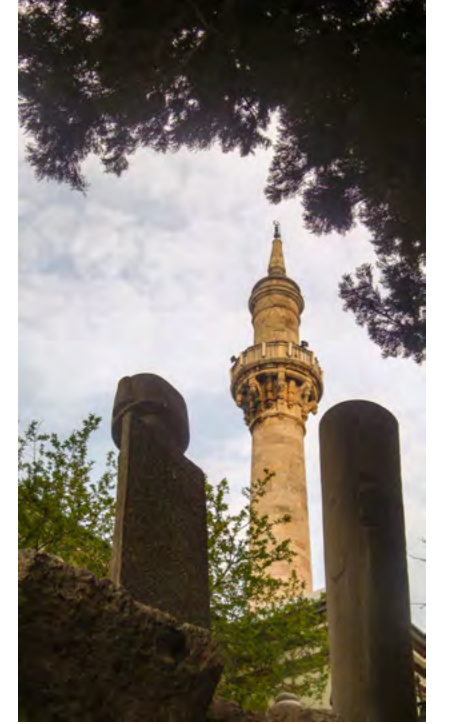
AKİF EMRE YOL İLE ARASINDA ONTOLOJİK BİR BAĞ KURAR. YOL, bir anlamda bilinmeyene yönelik tecesüsün somutlaşmış halidir. Bu yüzden insanın önünde rotası belirlenmiş bir yol yoktur. Bilinmezliğin beraberinde getirdiği keşif duygusuyla insan yürür ve kendi yolunu açar. İnsanın kendi yolunu açması sorularının peşinde koşması anlamına gelir. Çünkü soru sormak öncelikle bir meseleyi fark etmekle sonra da çözümünü konusunda adım atmakla, yönelmekle ilgilidir. İnsan, hayatı boyunca önünde daima çatallanan yolların kavşağındadır ve yaptığı seçimleriyle, yönelişleriyle kendi yolunu açar. Bu yolculukta her şey mahrem ve masumdur. Akif Emre'nin, kitabına Çizgisiz Defter (Büyüyenay Yay. İstanbul 2016) adını vermesi manidardır; defter boştur, yol boyu yaşanan keşiflerle dolacaktır. Bu yüzden seyahatleri turistik bir gezi değil, kendini arayışının önemli bir parçasıdır; eksik yanlarını tamamlamak, sorularına cevaplar bulmak gibi.

Onun seyahatlerinin ortak paydası 'yitik bir mirasın peşinde olmak'tır. Mirasın yitik olması nedeniyle Müslümanların bugünkü hali, medeniyet bilincinden uzak bir geçmiş özleminden

ibarettir. Seyahat yazılarında her daim bu bilinci görürüz. Gezdiği şehirlerde modern hayata dair izler oldukça siliktir. Çünkü modernlik zaten her yerde birbirine benzer görüntüler oluşturmuştur. O, daha çok yitik mirasın peşindedir. Bu arayış da sadece mirasın izlerini bulmak için değildir. Toplumlar da bir dip dalga olarak süren mirasın bugüne etkisini görmek ister. Örneğin Endülüs bağlamında, yüzeysel bakışla görülecek olan birkaç saray ve kiliseye çevrilmiş camilerden ibarettir. Bu bakış turistlere özgüdür, onlar bakarlar, yüzeydekini görürler ve hemen fotoğrafını çekip portföylerine katarlar. Oysa seyyahlar yüzeydeki göstergelerin toplumsal hayattaki izlerini ararlar: "Daha yakından

bakıldığında muhteşem bir medeniyetin izlerinin tarihi kalıntılarından çok hayatın içine, İspanyol kimliğine işlediğini şaşkınlıkla fark edilecektir" (s. 23). Mesela İspanya'da birçok hidayet hikâyesi dinler; evveleminde, 1568 yılındaki isyanın fitillendiği Volan köyünü görmek ister: "Endülüs bir nostaljiden öte bir tarih bilincine dönüşüyor. Acıların hatırasını, muhteşem Endülüs medeniyeti kadar hafızama kazıdım. Elhamra, bir medeniyeti olduğu kadar çürümeyi; Endülüs, muhteşem bir medeniyetin zenginliğini hatırlattığı kadar isyanla alevlenen bir direniş ve diriliş ruhunu da hatırlatmıyorsa tarih eksik yazılıyor demektir" (s. 22).

Gelenek süreklilik demekse, bu sürekliliğin aktığı yer hayattır, insanlardaki davranış biçimleridir. Kimi topraklarda yüzyıllar boyunca süren İslam medeniyetinin, sonraki zamanlarda en sert, en barbar şekilde silinmeye çalışılması, o medeniyetin izlerinin kökünün kazındığı anlamına gelmez. Bir şekilde hayata sızır ve insan ilişkilerini, insanın bakışını belirlemeye devam eder. Tersini bir gelenek de Batı topraklarında sürmektedir. Özellikle İslami simgelerin Avrupa'da görünürlüğüne getirilen yasaklamalar, kısıtlamalar Avrupalılık fikriyle alakalıdır. Emre'ye göre, Avrupalılık fikrinin kökünde biz ve onlar ayrımı yatmaktadır. Bu ayrım



sayesinde Avrupa kimliğinin diğer tüm kimliklerden yüksek olduğu düşüncesi zinde tutulur. Üstelik Avrupalılık kimliğinin belirleyici unsurunun, dini değerlerden sekülerizme doğru kayması da bu durumu değiştirmez; İslam, başından beri Avrupa için ötekidir.



▲ Kosova

Emre, seyahatlerinde Avrupa'nın ötekileştirmesine inat, ısrarla İslam medeniyetinin izlerini sürmeye devam eder. Örneğin Viyana'da Yusuf Bin Hammer'ın mezarının peşine düşer; Paris'te, Berlin'de, Londra'da camilerdir onun en çok ilgisini çeken. Benzer bir şekilde saraylar üzerinden medeniyet okuması yapar. Paris'teki Louvre Sarayı büyüklük tutkusunu gösterirken, aynı zamanlarda inşa edilen İsfahan'daki Nakş-ı Cihan meydanındaki Ali Kapu nerdeyse bir av köşkü mesabesinde.

Birisi halktan kopmanın; diğeri camisiyle, medreseleriyle, kapalı çarşısıyla halkla bütünleşmenin nişanesidir. Toplumsal hayatı düzenleyen dört temel kurum, din, ilim, siyaset ve iktisat bir meydana yan yana getirilmiştir. Medeniyetleri kuran zihniyeti, hem insan ilişkileri hem de ortaya koydukları yapılar üzerinden çözümlenmek en sağlıklı yollardan birisidir. Çünkü teorik tartışmaların sekter tutumu, hayatın dinamizmi karşısında çözümlür. Teorik olarak neler iddia edildiğinin bir önemi kalmaz. O medeniyeti inşa eden zihniyetin hayata, insanlara ve kurumlara ne şekilde sirayet ettiği, nasıl anlaşılıp yorumlandığı hayat için somutlaşır. Söze değil, işe bakılır. Avrupa medeniyetinin özgürlük, eşitlik, kardeşlik iddialarının gerçekliği, o iddiaların hayatı ne şekilde biçimlendirdiğine bakılarak gözlemlemek mümkün hale gelir. Emre, seyahatleri boyunca iki medeniyetin ne şekilde karşılaştığını gözlemler, karşılaştırır ve yargılarda bulunur.

Avrupa'daki seyahatleri medeniyet merkezliyen, İslam şehirlerinde

Emre'nin bakışı daha çok siyasidir. Çünkü İslam dünyasının hali pürmelali ister istemez böylesi bir sorgulamaya yol açar. Yaşanan çözümler, çatışmalar özeleştiriyi zorunlu hale getirir. Bir kandil gecesi Kudüs'te yaşadıkları bu bağlamda açıklayıcıdır. Arap âleminde kandilin karşılığının olmadığı bilinir. O, bu durumu bir eksiklik ya da fazlalık olarak değerlendirmez. Osmanlı dünyasındaki kandil geleneği daha çok zenginliğin alametidir: "Bu 'çok İslamlılık' vurgusu dini hayatın zenginliğini, çeşitlilikle birlikteliğine vurgu yapması açısından önemli. Bu nedenle kendi mezhep anlayışını resmi ideoloji haline getirenlerin tarih adına her şeyi yok etmesi, kendi dini görüşünün dışındakileri din dışılıkla itham etmesini doğuran modern akımların dışında bir zenginlik sunar" (s. 96).

Bir İslam coğrafyası olarak Balkanların durumu elbette farklıdır. İmparatorluğun emaneti olmaları bakımından hüznü duygusu baskındır. Türkiye'nin yüz yıl boyunca kendi içine büzülmesi nedeniyle Balkanlar gündemden düşmüş, bir anlamda kendi kaderlerine terk



▲ Endülüs

edilmiştir. Müslümanlar maalesef süreç boyunca baskı, yıldırma, asimilasyon politikalarına maruz kalmışlardır. Avrupalılık kimliği bu coğrafyada da kendini göstermiş ve İslam'a ait tüm sembelleri yerle bir etmiştir. Hatta Balkanlardaki ötekileştirme iki katmanlıdır; birincisi Avrupalı kimliğinin ötekileştirmesi, diğeri ise Osmanlı sonrası gayrimüslimlerin, Müslümanları ötekileştirmesi. Bu tür oryantalist tavırlar, yeni doğan ulus

hezimetlerinden birini yaşadığımız Balkan Savaşı sırasında adeta kurşun sıkılmadan Selanik'in teslimini simgeler. Diğeri yine aynı politikaların sonucu olarak Osmanlı'nın siyasal anlamda sonunu işaret eden, muktedir son halife denilebilecek Abdülhamid'in sürgünü-nün mekanı..." (s. 109). Burada tarihi mekanlar korunmuş olmaz, tarihle birlikte mekan da yeniden inşa edilir. Zaten Avrupa, İslam'a dair sembelleri



▲ Pocitelj - Bosna

devletlerin komplekslerini bastırma, büyüklük tutkularını tatmin etme gibi işlevleri olduğu açıktır. Balkanlardaki Müslümanlara yönelik tutumlarda bu bilinç her zaman belirleyici olmuştur. Yunanistan örneğinde görüleceği gibi, Tahsin Paşa Konağı ve Alatini Köşkü özenle korunmuştur: "Her iki bina da Hareket Ordusu'nun başlattığı süreçle doğrudan alakalı. Biri Abdülhamid'i tahttan indiren İttihatçıların basiretsiz yönetimleri sonucu tarihimizin en büyük

yerle bir edip karşısına kendi dini sembellerini dikmekle sadece mekanı yeniden inşa etmekle kalmaz, buna uygun bir tarih ve kimlik de inşa eder. Akif Emre'nin seyahatlerinin temelini, medeniyetin izlerini sürmek olduğunu söylemiştik. Bu iz sürüş, sadece nostaljiden ibaret değildir. O, hâlâ bu medeniyetin toplumsal ilişkilerin derinlerde aktığına inanır. Özellikle Balkanlar söz konusu olduğunda derindeki akış daha da gün yüzüne çıkar.

Ama Balkanlardaki sorun, Balkanların bir yandan ulus devletlere dönüşerek parçalanmaları, diğeri yandan da ulusal kimlik inşasında Osmanlı nefretini merkeze koymalarıdır. Bu yaklaşım, nefret söylemini beslemekte ve halkların bir arada yaşamlarına engel oluşturmaktadır. Türkiye açısından da benzer bir sorun görülür. Devletin Osmanlı'yla barışması, bir zihniyet dönüşmesine vesile olmasa da önemli bir adımdır; ama Balkanlarla ilişkilerde, bunun bir patronaj ilişkisine dönüşmesi başlı başına bir sorundur. Yapılması gereken, Osmanlı medeniyetinin temel özelliği olan çoğulculuk ve hoşgörü merkezinde, halkları bir arada tutabilecek politikalar üretmektir.

Akif Emre için gezdiği yerler, sadece kimi hatıraları taşıyan mekanlardan ibaret değildir. Onun için seyahat etmek, İslam medeniyetinin izlerini sürmek, medeniyetlerin karşılaşmalarında yaşanan çatışmaların sonuçlarını gözlemlemektir. İşte bu gözlemler seyyahı değiştirir, dönüştürür. Seyyah, turist olmadığı için gittiği yerlere dokunur ve o yerlerin ona dokunmasına izin verir. Seyahatin bereketi buradadır; değiştirirsin ve değişirsin. Onun, Başçarşı için söylediklerinden mülhem olarak şu tespiti yapmak yerinde olacaktır: Seyyahın gezdiği yerlerde 'kim ve ne' sınırı aşılır, eşya 'ben'e ve 'ben' mekana dönüşür, iç içe geçer. Böylesi anlarda yaşanan iç içe geçişle birlikte hatıralar, sembeler, mekan ve zaman üst üste binerek 'şimdi'de toplanır ve seyyah 'geniş bir şimdi'yi yaşar. İslam medeniyetinin ihtişamı, Avrupalılığın ötekileştirip üzerinden silindir gibi geçmesi, özeleştiriyi, yarına dair umutlar... hepsi bu anın içinde toplanır. Tam bir; "Her şey bitmiş değil henüz. Belki de her şey yeni başlıyor henüz" (s. 115) duygusudur yaşanan. ➡

Akif Abi'nin Düşünce Dünyasına Dair

YÜCEL BULUT

AKİF ABİ ÜZERİNE KONUŞMAK/YAZMAK BENİM İÇİN OLDUKÇA ZOR. ÖNCE-
LİKLE DUYGUSAL OLARAK ZOR. SONUÇTA 'AKİF ABİ' İŞTE!.. AKİF ABİ'MİZ!..
Akif Abi üzerine yazmak ayrıca zor bir iş. Buradaki zorluk Akif Abi'nin
düşünce dünyasının derinliğinden ve kapsamından kaynaklanıyor. Zira Akif
Abi'nin düşünce dünyasına ilişkin bir değerlendirme yapmak aynı zamanda
devasa bir mirasa sahip İslamcılık düşüncesini/hareketini dikkate almayı ve
üzerinde durmayı gerektirir. Buna ek olarak, bütün bir İslam dünyasının batı-
lılaşma/modernleşme tecrübeleri hakkında konuşmayı gerekli kılar. Kısacası,
Akif Abi'nin düşünce dünyasına değinmek, -iktisadî, askerî, siyasal, düşünsel,
kültürel ve toplumsal bütün boyutlarıyla- dünya tarihinin özellikle son üç
yüzyıllık dönemiyle hemhal olmayı zorunlu kılıyor.

Akif Abi'nin İslamcılık, İslam medeniyeti, İslam kültürü, din, fıkıh, kelim,
sanat, estetik, mimarî, kent vb. gibi kavramlara, yaklaşımlara dair teorik tartış-
ması pek yok. Bütünlüklü bir kuramcı/teorisyen olarak bu tartışmalara dahil
olmuyor. Ancak bu tartışmaları yakından takip ettiği, bu tartışmalarda kimin
ne dediğini, nerede durduğunu gayet iyi bildiği, hakkaniyetle ve isabetli bir
biçimde değerlendirdiği yazılarında ve konuşmalarında görülüyor. Akif Abi,
işin daha ziyade pratik yönüyle ilgili ve katkısı da bu tür tartışmaların, böylesi
kavramlara ve konulara dair yaklaşımların ve uygulamaların Müslümanların
yaşamlarında yarattığı/yaratacağı pratik sonuçlarını sorgulamasında ortaya



▲ Endülüs

çıkıyor: Bu kuramsal bilgi ve bilinç, Müs-
lüman halkın pratiğine nasıl yansıyor?
Bu düşüncelere muhatap olan 'millet',
'Müslüman millet' Türkiye sınırlarını da
aşan bir bağlamda bu değerleri nasıl
pratize etmiş, ediyor? O daha ziyade
bu somutluk üzerine yoğunlaşmış
durumda. İslamcılık olarak adlandırdığı
bu teorik bilinci, Müslüman halkın
yaşantısındaki somut tezahürlerini ve
onlarca, yüzlerce yıla dayanan mirası
her daim tanımaya, tanıtmaya ve
hatırlatmaya çalışmış. Yapmış olduğu
belgeselleri, çıkmış olduğu gezileri
ve gezi izlenimlerini bu bağlamda
değerlendirilebileceğimizi sanıyorum.

Entelektüel çevrelerin açtığı tartış-
maları, siyasi çevrelerin başlattıkları
projeleri ve söylemleri de yine işin bu

yönüyle ilişkili olarak değerlendiriyor.
Biraz daha farklı bağlamda elbette: Bu
entelektüel tartışmalar (medeniyet,
kültür, siyaset, ekonomi, toplum, din
vb. gibi kavramlar ve konular etrafın-
daki tartışmalar) milletin zihniyetinde,
bilincinde somutlaşmış, yerleşmiş ve
kökleşmiş 'bu Müslüman bilinci'ni
nasıl etkilemiş, etkiliyor ve etkileyecek?
İslamî ideallerin savunuculuğunu
yapma iddiasıyla Müslüman hassasi-
yetine sahip kesimlerin sözcülüğüne
ve temsilciliğine soyunanların iddia-
larını, projelerini ve uygulamalarını en
nihayetinde bu kutlu davaya, ideallere
yapacağı olumlu katkılar ya da vereceği
zararlar bakımından değerlendiriyor.

Örneğin 'kültürel İslam' tanımlaması
bağlamında şu değerlendirmeyi yapıyor:

"Ne demektir dinin kültürelleşmesi?
Türkiye'de özellikle 1990'lardan itibaren
gündeme getirilen bu kültürel İslam
meselesi, İslamcılığın muhafazakar-
laşmasının entelektüel temellerini
oluşturdu. Bir yanda post-modern
darbenin baskıları, diğer yanda özen-
dirilen hayat tarzları bugün muhafaza-
karlaşma olarak sonuçlandı. Modern
hayatın nimetlerini en ilkel biçimde,
kültürel formda içselleştirenler adalet,
özgürlük gibi, temel taleplere kulak
tıkamaya elverişli öbeklerinde, küçük
adacıklarında mutlu olabiliyorlar.

İslamın kültürelleştirilmesi, hayattan
çekilmesi demektir. Bu tür simgesel
forma indirgenmesi, yani inanmasan
bile hayatın bir aksesuarı, kültürel



▲ Pattani

zenginliği olarak saygı duyulacak antropolojik bir olguya dönüştürülmesi demektir.”¹

Türkiye’deki siyasal gelişmeler bağlamında, 28 Şubat sürecine göndermelerde bulunduğu değerlendirmeleri de bu noktada onun düşünme tarzına ilişkin önemli ipuçları sunuyor:

“Muhalefet de bir bakıma iktidarın işidir. ‘Komünistlik yapılacaksa onu da biz yaparız’ söylemi bunun ifadesidir. (...)

Gelişmeler ve bu kesimin yönelimleri Türkiye’de muhalefet yapmanın İslamcılara bırakılmayacak kadar ciddi bir iş olduğunu bir kez daha ispatlamış oluyor. İslamcıların geçerli siyasal ortam içinde ellerinde tuttıkları en büyük iktidar olma imkanları, gerçek anlamda bir muhalefet

geliştirmelerinde yatıyordu. Ekonomik ve siyasal anlamda meşruiyeti sorunlu güce eklenerek iktidar olmaya razı edilmekle, meşru bir iktidar olmanın imkanlarını sağlayacak muhalefet imkanı ellerinden alınmış oluyor.

Siyasi oluşum çabalarından gazete ve yayın kurumlarına kadar pek çok alanda kendini gösteren muhalif olmadan iktidara talip olma kolaylığı ile karşı karşıyayız. Türkiye’nin birikim (leri) i ile muhalif/alternatif entelektüel dokunun örgüsü tamamlanmadan içerik boşalmasına razı olmak, kurumların olduğu kadar bu ülkenin de kaybıdır. (...)

Türkiye’de Müslümanlara demokrasi dersi vererek onları ehliştirmeye çalışanlar kadar ‘demokratik tutum ve terbiye’ye muhtaç hiç bir elit yoktur. Diğer taraftan başarısızlıklarını, varlık nedenleri olan değerlerde görmeye ikna olmuş (kimi) İslamcılarının ödünç kavram ve siyaset tarzına sığınarak meşruiyet gerekçelerini iptal etmeleri ise nevezuhur bir durumdur.”²

Mesele derin. Çok boyutlu, kapsamlı ve karmaşık bir tartışma. Aynı kavramlara yüklenen o kadar fazla anlam var ki... Dolayısıyla bir noktadan sonra bu tartışmada kendi meramımızı anlatmak için bu –bir anlamda kirlenmiş- kavramlarla iş görmemiz hayli zorlaşıyor. Türkiye’de yapılan tartışmalarda karşımıza çıkan önemli bir sorun da budur. O nedenle entelektüeller kendilerini ifade etmek için ya yeni kavramlar üretme yoluna gidiyorlar ya da var olan kavramların önce içini boşaltıp sonra yeniden tanımlayarak tedavüle sokma çabasına girişiyorlar. Veyahut ta kavramlar etrafında gelişen tartışmalardaki tarafların dertlerini, birbirlerinden farklılıklarını gösterip meselenin özünü ortaya koymaya çalışıyorlar. Akif Abi’nin kimi zaman kendisini ifade etmede zorlanması, hareket ettiği temel noktayı tanımlamakta zorlanması biraz da bu problemten kaynaklanıyor gibi.

Akif Abi’nin –bilinen manada- telif bir eseri yok. Onun yayınlanmış eserleri birer derleme... Gazete ve dergi yazılarının derlenmiş hali... İçlerinde kapsamlı, hacimli makale sayısı bile hayli sınırlı. Elbette bütün bunlar Akif Abi’nin kaleminden çıkmış yazılardan oluşuyor ve birer telif niteliği taşıyorlar. Fakat çoğunlukla günlük gelişmelerin etkisiyle kaleme alınmış değerlendirmeleri içeriyor. Bu yazılarda köklü ve sağlam bir entelektüel geleneğin güncel gelişmeleri nasıl değerlendirdiğinin, hatta nasıl değerlendirmesi gerektiğinin derinlikli örneklerini bize sunuyor. Bu özellikleri sebebiyle de her biri ayrıca önemli ve kıymetli yazılar. Öte yandan da, güncel gelişmeleri değerlendiren bu

teorik zihnin bütünlüklü bir resmini çıkartmanın zorluğunu artıran bir özelliğe sahipler.

Ancak belgesellerini, yayıncılık yaptığı yıllarda yayınlamaya değer bulduğu ve yayınladığı eserler, gidip görme ve tanıtma ihtiyacı hissettiği ülkeler/şehirler/mekanlar/halklar, tanıtma zorunluğu duyduğu düşünürler, isimler, liderler... İşte dağınık ve parçalı bir yapı arz eden bütün bu eserlerin tamamı, Akif Abi’nin yegane ‘telif eseri’dir. Bütün bunların tamamı, onun bütünlüklü/bütünleşik tek telif eserini oluşturuyor. Akif Abi’nin entelektüel portresinin ancak bu bütünlüğü dikkate almak suretiyle çizilebileceği kanaatindeyim. Bütün bunların tamamı, gerçekte, Akif Abi’nin temel yaklaşımını, tek davası olan ‘İslam/cılık’ı, İslamcılıktan ne anladığını özlü bir biçimde anlatıyor. Mimari eserleri, kent meydanlarını, insan ilişkilerini, sanat eserlerini, şiiri, medreseyi, ilimi, siyaseti vs. adına İslam medeniyeti dediğimiz o ‘kolektif ruh’la ilişkili bir biçimde değerlendirmek gerektiğini ve ancak o zaman anlaşılabilirliğini savunmasına benzer şekilde, onun köşe yazılarına serpiştirdiği derin tefekkür ürünü fikirlerinden başlayarak, tersine bir yol izlemek suretiyle, Akif Abi’nin düşüncesinin özüne doğru bir yolculuk yapmak mümkün, hatta gerekli de. Onun zihninde söz konusu unsurların her biri aynı zamanda İslamcılık akımının, modern-sömürgeci/kapitalist Batı’ya karşı ürettiği alternatif çözümün teorik çerçevesi, ruhsal özü, tecrübe boyutu ve pratiğiyle de ilişkili.

Akif Abi bu çerçevede okuyor, geziyor, tefekkür ediyor ve yazıyor. Bir müfettiş edasıyla günümüz dünyasında bu köklü geçmişin izlerini arıyor, açığa çıkarmaya çalışıyor ve her bir örnekte yaşanmakta olanları bu temel değerlerle ilişkisi bağlamında olumlu-olumsuz boyutlarıyla tartışmaya, gözler önüne sermeye gayret ediyor. Bu noktada, yapıp ettiğimiz her bir şeyi kendisine bakarak değerlendirebileceğimiz ‘değişmez bir öz’ümüzün olup olmadığı, bu ‘değişmez öz’ün nasıl bir şey olduğu/oluştugu veya entelektüel dünyamızı

birbirine tamamen karşıt, birbiriyle etkileşime girmekten özenle kaçınan iki ‘öz’ün daha ziyade çatışmacı/rekabetçi niteliğini öne çıkaran ‘özcü bir anlayış’ üzerine kurup kuramayacağımız sorulabilir. Bu sorular, bütünüyle anlamsız ve boş sorular da değildir kuşkusuz. Akif Abi, bu tartışmada çok nettir. Bu apaçıklığa nasıl ulaştığını bize göstermez. Bu yönde teorik bir tartışmasıyla karşılaşmayız. Belki ondan böyle bir şey beklemek de anlamsız. Zira bir hareketin lideri, teorisyeni ya da belli bir konunun uzmanı/otoritesi olmak gibi bir iddiası da, uğraşı da olmadı. Bir anlamda sözü edilen öz-bilinçle donanmış şahsiyet sahibi bir insan olarak yaşadığı hayatı (insanları, mekanları ve süreçleri ile) gözlemledi, deneyimledi ve kimi zaman bu sürecin bir parçası olarak, kimi zaman da uzak durarak fakat her zaman eleştireliliğini koruyarak katkı vermeye çalıştı. O sebeple daha ziyade vardığı bu apaçık bilinçten hareketle geçmiş ve güncel siyasî, kültürel ve entelektüel gelişmeleri eleştirel bir biçimde sorguladığı bir tür vaka-analizlerine muhatap olur, bu analizlerden elde edebileceğimiz ipuçlarını takip ederek değerlendirmelerindeki temel hareket noktalarından yola çıkarak zihinsel berraklığını, düşünce dünyasının çok boyutlu yapısını ve derinliğini kavrama imkanı buluruz.

Akif Abi, çok da ayrıntısına girmeden ve temel olarak, Türkiye üzerinde ‘İslam’la, ‘İslam’ın Anadolu coğrafyasında tecrübe edilmesiyle ilişkilendirdiği ‘kurucu bir ruh/öz’ olduğuna,³ bunun özenle korunması ve bilinç düzeyinde sürekli yaşatılması gerektiğine inanıyor ve bu özden hareket ediyor. Ancak aynı zamanda bu bilincin günümüz koşullarında uygulanma biçimlerinin geçmişteki uyarılama/yorumlama/uygulama biçimlerinden farklılaşabileceğini de düşünüyor. Fakat aynı zamanda bu ‘yeniden yorumlama’ iddialarına ilişkin uyarılarda da bulunuyor.⁴ Akif Abi için önemli olan bu özbilinç ile onun insan hayatının her alanına ilişkin yorumu arasındaki bağın ve uyumluluğun sürekli kılınmasıdır. Farklı coğrafyalarda ya da farklı dönemlerde yaşayan Müslüman

3 “Türkler Anadolu’ya geldiklerinde Müslüman olarak geldiler. Anadolu’yu vatan haline getirmeleri aynı zamanda burayı İslam toprağı haline getirmeleri anlamına gelir. Bu nedenle bu topraklardan İslam’ı çektiğiniz vakit Türklük de kalmaz; zira Türklerin bu topraklarda yaşlanabilecekleri İslam’dan başka bir mazileri yok. Bu şu demektir, Türkler eğer bu topraklarda varlık iddialarını sürdürcekse bunun meşruiyetini ancak İslam’ı referans olarak sağlayabilir[ler] demektir. Bu aynı zamanda Anadolu’yu Müslümanlık sayesinde vatan edinen farklı Müslüman etnik gruplarla da bir/lik olmamızın tarihi meşruiyet zeminini sağlar. İkinci husus: ‘keşke Anadolu Müslüman olmasaydı’ ifadesine açıkça itiraz etmeyen seçkinlerin, bizzat Türklüğün bu topraklardaki varlığını hedef aldığının altını çizmek gerekir. Türkler buraya Müslüman olarak geldikleri gibi, burası onlar eliyle Müslümanlaştırıldı. Dolayısıyla ‘Anadolu Müslüman olmasaydı’ demek Türkler keşke gelmeseydi demektir.” Bkz. Akif Emre, “İrticadan Ulus Çıkarmak”, *Müstağrip Aydınlar Yüzyılı*, s. 213 [ss. 211-216].

4 “Türkiye’nin 28 Şubat sonrası içinden geçtiği siyasal ve sosyal şartlardan herkes ders çıkarmalıdır. Gelinek nokta dinin resmi ideolojinin emrine, siyasilerin insafına bırakılmasını meşrulaştıracak bir durum değildir. (...) Sosyal gerçeklikler, siyasi şartlar dinin genel hükmünü değiştirmez. Ancak bu şartlara cevap veren çözümler üretilebilir. Şartlara göre dinin ilkeleri, vahyin temel unsurları biçimlenemez. Siyasilerin siyasi hedef ve amaçlarla dini biçimlendirme anlamına gelecek [şekilde] din adına konuşmaları/hüküm çıkarmaya kalkmaları farklı şeylerdir. İkisini birbirine karıştıracak tutumlar sadece despotik laikçi projelere hizmet eder. Dini biçimlendirmeye, yeni din projeleri üretmeye Cumhurbaşkanının hakkı olmadığı gibi, (Müslüman bile olsa) bir siyasetçinin laik siyaset çerçevesinde, ‘ehli olmadığı’ konulara girerek yeni bir din tanımlama hakkı da yoktur. Şartlara göre siyaset yapmak, siyasi projeler üretmekle şartlara göre din geliştirmeyi birbirine karıştırmayalım.” Bkz. Akif Emre, “Parti Laikliği, Parti İslâmı”, *Müstağrip Aydınlar Yüzyılı*, s. 111 [ss. 109-111].

1 Akif Emre, “Kültürel İslâm Devri/mi!”, *Müstağrip Aydınlar Yüzyılı: Gölgele Kelimeler, Ödünç Alınmış Hayaller*, İstanbul: Büyüyen Ay Yay., 2017, s. 147-148 [ss. 146-153].

2 Akif Emre, “Muhalefil Olmadan İktidar Olmak”, *Müstağrip Aydınlar Yüzyılı*, s. 115-116 [ss. 115-117].



▲ Çifte Minareli Medrese - Erzurum

toplumun, özellikle de seçkinlerinin farklı yorumlama ve uyarılma fırsatlarını/imkanlarını 'geri kalmışlığımız'ın sebebi olarak gördükleri 'bu bilinçten/özden kopma' olarak değerlendirmeleri ya da 'bu özü mahkum etmek ve ondan kopmak' gibi sonuca yol açabilecek bir yola girmeleri Akif Abi'nin kabul edebileceği bir şey değildir.⁵ Onun öfkesinin yöneldiği yaklaşım ve çevreler de, bu türden eğilimler ve eğilim sahipleridir. Başka bir deyişle, 'İslam/cılık'ın (bu kullanım, Akif Abi'nin tercih ettiği yazım biçimlerinden biridir) araçsallaştırılmasından duyduğu rahatsızlık her bir yazısında kendisini hissettirir.

Akif Abi'nin yazıları irdelendiğinde aynı durumla/meseleyle ilgili bir çok farklı kavram kullandığı görülür. Bu kavramların her biri ayrıca tartışılabilir kavramlardır ve kimileri anlatılmak istenen durumu ifade etmek açısından kullanışlı kavramlar olarak da gözükmezler. Bu noktada Akif Abi'nin yazılarında belli meseleleri ifade etmek için uygun sözcüğü bulmada bir sıkıntının yaşandığı, bir ifade güçlüğünün yaşandığı açıktır. Bu bir yönüyle, belki Akif Abi'nin o andaki meseleyle ilgili olarak –sorunun tespiti ve çözümüne ilişkin- kafasının karışıklığı ile ilgilidir. Belki zihinsel yorgunluğundan kaynaklanır. Belki işlediği konunun özellikle Müslüman/İslamcı tarafıyla ilgili olarak yaşadığı hayal kırıklığı ve üzüntünün etkisidir. Kendilerini İslam'a atıfla tanımlayan ve sunan, Müslümanları temsil etme iddiası taşıyan kişilerin, çevrelerin en hafifinden bitmez tükenmez aymazlıklarını karşısında yaşanan bir hayal kırıklığı ve bunları artık hicap ederek dile getirme sorumluluğunun yarattığı yorgunluk... Belki de, toplumun –özellikle de İslamcı çevrelerin- zihinsel durumuna, 'iktidar', 'dünyevî güç' karşısındaki duruşları hakkındaki kuşkuları sebebiyle tartışmanın nerelere gideceğine ve nasıl sonuçlanacağına ilişkin endişelerinden kaynaklanır. Başka bir deyişle, tartışmanın İslam/cılık bakımından hayırlı sonuçlar doğuracak bir zeminin mevcut olmadığını düşündüğü için 'korumacı' bir tavrı tercih etmesiyle alakalıdır.

Kimi karışıklıklar ise, üzerinde durduğu konuların her birinin ayrı ayrı araştırma alanlarına ait olmalarından kaynaklanır. Doğal olarak bu konular birer uzmanlık alanıdır ve gündelik hayatta göründüklerinden farklı boyutlara ve anlamlara sahiptirler. Ama Akif Abi'nin –yukarıda ifade edildiği üzere- zaten herhangi bir konunun uzmanı olmak, herhangi bir konuda eksiksiz, mükemmel teoriler geliştirmek gibi bir derdi de yoktu, uğraşı da. O nedenle, işin bu yönüne takılıp kalmamak ve Akif Abi'nin o konularda söylemek istediği, vurgulamak istediği esas meseleyi açığa çıkarmak, kavramak ve yoğunlaşılmasını arzu ettiği hayati meseleleri hakkını vererek araştırmaya, çalışmaya ve inşa edici sahici bir tartışmaya yönelmek gereklidir.

Aslında bu yazıda benden istenen şey, Akif Abi'nin Müslüman entelektüel çevrelerin düşüncelerinin şekillenmesinde oryantalist etkiye ilişkin eleştirilerinin bir değerlendirmesini yapmamdı. Akif Abi'nin –artık elimizde ondan geriye sadece konuşma/yazı metinleri ve hatıralar kalması sebebiyle merkeze almak zorunda kaldığım- metinlerinde müstakil bir inceleme konusu olarak oryantalist meselesi mevcut değil. O halde bu meseleyi nasıl ele alabiliriz?

Düşünce dünyamız üzerindeki oryantalist etkisi, bir bakıma Akif Abi'nin bütün yazılarında, özellikle de İslamcılık merkezli yazılarında/konuşmalarında kimi zaman dolaylı, kimi zaman doğrudan biçimde değerlendirme konusu edilmiştir. Bu anlamıyla düşünce dünyamızdaki 'oryantalizm etkisi' çok kapsamlı bir bağlamda ve kompleks bir biçimde karşımıza çıkıyor.

Müslüman dünyada, hatta tüm dünya ölçeğinde Müslümanlarla ilgili siyasal, kültürel ve toplumsal gelişmeler bağlamında Batılı veya yerli siyasetçi, entelektüel çevrelerin akademide ya da medyada yürüttükleri sözde-bilimsel tartışmalarda dillendirilen kimi tanımlamalar (örneğin, siyasal İslam, ılımlı İslam, sert/terörist/medeniyet-düşmanı İslam, kültürel İslam vb.), İslamcılığın çağdaş dünyadaki durumuna ilişkin kimi analizler (örneğin, 'siyasal İslam'ın ölümü' gibi iddialar) ya da Hilmi Yavuz, Murat Çizakça, Naipoul ve başka akademisyen ya da aydınların iktisadî düşünce, medeniyet, kültür, mimarî, sanat, estetik vb. konularda dile getirdikleri hakkında kaleme aldığı yazılarda oryantalistin genel kabullerinin çağdaş dünyanın güncel gelişmelerine ilişkin değerlendirmelerde nasıl hayat bulduğunu, yeniden üretildiğini ve –günümüzün teknolojik ve iletişim imkanlarından da yararlanılarak- mikro alanlara nasıl başarıyla uyarlandığını kendisine özgü ferasetiyle ve basiretiyle ifade ediyor.

Akif Abi'nin düşüncesinin, daha önce ifade ettiğim gibi, aslında tek bir meseleye hasredilmiş olduğu kanaatindeyim: Müslüman dünyanın yaşadığı –bir kısmı kendisinden bir kısmı da kendisine yönelmiş dış tehditlerden/tehlikelerden kaynaklanan iktisadi, toplumsal, düşünsel, kültürel, edebi vs.- her türlü kriz. Bunları birbirinden ne ölçüde başarılı bir biçimde ayırt edebiliriz, o da ayrı bir mesele. Akif Abi'nin düşünce dünyasında sorunun ve tartışmaların somutlaştığı ve birleştiği nokta ise İslam/cılık tanımı ve tartışmalarıdır.

Müslüman dünyanın yaşadığı iç ve dış sorunlara çözüm üretme çabası olarak İslamcılık, belli bir bilinçten hareketle üretilen çözüm önerilerinin toplamıdır. Akif Abi için önemli olan, gerek bu köklü ve güncel sorunları tespit ederken ve gerekse de çözüm üretirken Müslüman dünyanın kendisiyle ve dışarıyla kurduğu ilişkinin biçimidir, yöntemidir. Neyin sorun olduğu, sorunlarının nereden kaynaklandığı, çözüm yollarının ne olduğu, modern dünya ile nasıl bir ilişki

kurması gerektiği (ya da modern dünya karşısında nasıl bir pozisyon alması gerektiği) vb. gibi hususlarda Müslüman dünyanın (ve bu dünyanın 'en sahici ve yerli hareketi olarak İslamcılığın') mı yoksa mücadele ettiği, karşısında pozisyon aldığı, değerleriyle köklü bir biçimde farklılaştığını ifade ettiği sömürgeci-kapitalist Batı veya onun kontrolündeki yerli idarelerin mi belirleyici olduğu sorusu Akif Abi'nin değerlendirmelerinin merkezinde yer alır. Onun bu hassasiyetini, her bir çalışmasında görebilmek mümkündür. İslamcı entelektüel ya da siyasetçilerin kimi önerilerini bu çerçevede değerlendirir; tanımlama/adlandırma, strateji ya da çözüm önerilerinin bu çevrelerin kendilerini affettikleri İslamî değerlerle çelişik yanlarını ortaya koyar. Pek çok yazısında İslamcı çevrelerin iktidar, güç ve nüfuz elde etme arzularının bu davaya verdiği zararı göstermeye çalışır.⁶

Akif Abi, İslamcılığı siyasal ya da kültürel statükoların bir parçası olarak değerlendirmeyi ve Müslüman dünyanın içinden çıkmış en sahici ve yerli bir muhalefet hareketi olarak tanımlar. Bu çerçevede mevcut siyasal kadroları İslamcı siyasetin temsilcileri olarak görmekten ziyade kendilerini nasıl adlandırıyorlarsa öyle adlandırmayı tercih eder ve 'muhafazakarlar' olarak adlandırır. Gerek İslamcı düşünce içerisinde kendilerini görenlerin ve gerekse de –kendilerini İslamcı olarak adlandırmayan ama böyle algılanmaktan da siyasî faydaları sebebiyle rahatsız da olmayan- muhafazakar siyasî çevrelerin sömürgeci-kapitalist Batı ve Batıcı elitler karşısındaki edilgen pozisyonlarından, uzlaşmacı tavırlarından duyduğu rahatsızlığı pek çok vesileyle dile getirir.

Akif Abi'nin yazılarında teorik bir oryantalist tartışmasına rastlamayız. Ancak oryantalist özellikle Edward Said'in Şarkiyatçılık kitabında sunmuş olduğu o meşhur tarifi üçüncü ayağındaki anlamıyla kavradığını söyleyebiliriz. Said, bilindiği üzere, oryantalist "hepsi birbirine dayalı bir çok şey" olarak anlamakta ve genel kabul gören anlamlarını "en kolay kabul gören akademik manası"ndan başlayarak sıralar: "İster özel ister genel yönleriyle uğraşsın –antropolog, sosyolog, tarihçi ya da filolog olması fark etmez- Şark hakkında yazan, ders veren ya da Şark'ı araştıran kişi Şarkiyatçıdır, yaptığı iş de Şarkiyatçılıktır. (...) Kazanımları, dönüşümleri, ihtisaslaşmaları ve aktarımlarıyla kısmen elinizdeki çalışmaya konu olan bu akademik gelenekle bağlantılı, daha genel bir anlamı da vardır Şarkiyatçılığın.

6 Örneğin bkz. "Alternatif olmanın tarihi sorumluluğunu taşıyamayan, bu ülke ve bu ülkenin insanı için ne anlama geldiğini kavrayamayan çözüm arayışları, uzlaşma adına suç ortaklığına itilmek tehlikesiyle karşı karşıyadır. Bu tavrın varacağı somut nokta bu zamana kadar 'İslamcılık yaptık da ne oldu?' gibi, kaba bir söylemden ileriye gidemeyen özgüven kaybıdır. Bu özgüvenin yitirilmesi, bu zamana kadar oynanmakta olan, ülkeyi iflasa götüren kirli oyuna dahil olmak, suç ortaklığına davet edilmek, ehlileştirilmektir. Toplum mühendisliğini devletin tüm imkanlarını kullanarak uygulamaya koyanların bu anlamda tümüyle başarısız oldukları söylenemez. İslamcılık yaptık da ne kazandık?' mantığını yürütmeye zorlayan şartlar ne kadar somut ve yaşanan bir gerçeklikse, dayatılan bu şartları bozmanın imkanları da bu söylemden o kadar uzaktır. Ne uluslararası konjonktür, ne ülkenin iç dinamikleri ne de karşılaşılan krizin mahiyeti alternatif siyaset tarzından vazgeçmeyi değil bilakis daha gerçekçi projelerle ortaya çıkmayı gerektiriyor." Akif Emre, "İslamcılık Yaptık da Ne Oldu?", *Müstağrip Aydınlar Yüzyılı*, s. 47 [ss. 46-53].

5 "Diğer taraftan başarısızlıklarını[n sebeplerini], varlık nedenleri olan değerlerde görmeye ikna olmuş (kimi) İslamcıların ödünç kavram ve siyaset tarzına sığınarak meşruiyet gerekçelerini iptal etmeleri ise nevezuhur bir durumdur." Bkz. Akif Emre, "Muhalefilik Olmadan İktidar Olmak", *Müstağrip Aydınlar Yüzyılı*, s. 116.



▲ Yivli Minare

Şarkiyat, 'Şark' ile (çoğu zaman) 'Garp' arasındaki ontolojik ve epistemolojik ayrıma dayanan bir düşünme biçimidir. (...) Kabaca belirlenmiş bir başlangıç noktası olarak onsekizinci yüzyıl sonu alınır, Şarkiyatçılık, Şark'la -Şark hakkında saptamalar yaparak, ona ilişkin görüşleri meşrulaştırarak, onu betimleyerek, öğreterek, oraya yerleşerek, onu yöneterek- uğraşan ortak kurum olarak, kısacası Şark'a egemen olmakta, Şark'ı yeniden yapılandırmakta, Şark üzerinde yetke kurmakta kullanılan bir Batı biçemi olarak incelenebilir, çözümlenebilir."⁷

Bilindiği üzere Said, oryantalizmin özellikle de 19. yüzyıldaki kurumsallaşmasıyla (akademik bir disiplin haline gelişiyle) ilgilenir ve Avrupa devletlerinin -özel olarak da dönemin en önde gelen sömürgeci ülkeleri olarak İngiltere ve Fransa örneklerinden hareketle- sömürgecilik girişimleriyle oryantalist bilginin üretimi arasındaki doğrudan ilişkiye yoğunlaşarak oryantalizmin bir söylem olarak kuruluşunu inceler. Aynı eserinde Said, yüzyılın dönüm noktasında T. E. Lawrence ('Arabistanlı Lawrence'), Gertrude Bell, Harry St. John Bridges Philby, Edward H. Palmer, D. G. Hogarth, Ronald Storrs, William G. Palgrave gibi bölgenin siyasî gelişmelerinde etkin olan oryantalist isimlerin faaliyetlerinden de söz eder ve kendilerini 'şarkiyatçı ve imparatorluk ajanı'⁸ olarak adlandırır.

Oryantalizm, yüzyılın dönüm noktasında Doğu toplumlarına ilişkin kimi yaklaşımlarını ve ele alış biçimlerini, özellikle de Müslüman Doğu'da anti-empyalist İslamcı direniş hareketlerinin yol açtığı gelişmeler vesilesiyle gözden geçirmeye ve farklı yaklaşımlar geliştirmeye yönelmişti. Ancak yaşanan iki savaş, oryantalistler içerisinde artık daha yüksek sesle ifade edilmeye başlanan oryantalizmin Doğu toplumlarına ilişkin yaklaşımlarına yöneltilen kimi eleştirilerin ve açılan tartışmaların nihai bir sonuca erişmesine engel oldu.

İkinci Savaş'ın bitimiyle bir tarafında ABD'nin, diğer tarafında SSCB'nin bulunduğu çift kutuplu bir dünyanın ortaya çıkması, ABD'nin 19. yüzyılın sömürge mirasını -Batı-dışı dünya nezdinde olumsuz olan kimi özelliklerini ve bu arada Avrupa-merkezci yaklaşımları da mahkum ederek ve reddederek- devralması, yaşanan kapsamlı *de-colonization* süreci ve bazı diğer gelişmelerle birlikte oryantalist çalışmaların yeni merkezi olarak ABD öne çıktı. Bu dönemde ABD'de oryantalizm Grunebaum, Gibb vb. gibi Avrupalı önde gelen bazı oryantalistlerin devşirilmesi suretiyle yeniden biçimlendi ve kuruldu. Oryantalizmin ABD'de kurumsallaşmasının en önemli özelliklerinden bir tanesi, oryantalizmin yeni çalışma tarzının ve örgütlenmesinin ABD'nin dış politika ihtiyaçlarını dikkate alan bir perspektifle gerçekleştirilmiş olmasıdır. Artık Batı-dışı dünyayı genel olarak ele alan bir oryantalizmden ziyade bu dünyanın belli parçalara ayrılması ve üzerinde uzmanlaşılması söz konusuydu. Bu çerçevede Türkiye, İran, Arabistan, Mısır, Suriye, Çin, Japonya ve diğer ülkelerin her biri ayrı bir uzmanlık alanı olarak kuruldu. En temelde Batılı uzmanın sahip olduğu oryantalist bilinç, bütün bu uzmanlık alanlarının her birisinde ortak zemini oluşturur. ABD'yle yeniden kurumsallaşmasıyla başlayan

oryantalist söylemin ikinci önemli özelliği, sosyal bilimlerin hemen her alanının (sosyoloji, iktisat, tarih, antropoloji vs.) söz konusu bölgelerin araştırılmasında interdisipliner bir perspektifle devreye sokulması ve bölge çalışmalarına ağırlık verilmesidir. 1950'ler itibarıyla özellikle Batı-dışı toplumların gelişmişlik/kalkınma meselelerini merkeze alan -bir anlamda kurulan yeni dünya düzeni içerisinde fakat farklı bir düzlemde sömürge/bağımlılık ilişkilerinin sürdürülmesini temin edecek- modernleşme kuramları da yine ABD sosyal bilim çevreleri tarafından geliştirildi ve yaygınlaştırıldı.

18. yüzyıl sonu itibarıyla yeni düşmanıyla (modernleşmiş, kalkınmış, ilerlemiş, aydınlanmış Avrupa'yla) karşılaşan İslam dünyası ortaya çıkan bu yeni sorunu anlamaya, çözüm yolları üzerinde düşünmeye başlamıştı. Elbette tek bir tespit ve tek bir çözüm önerisi olmadı. Fakat zamanla tartışmalar belli alanlarda ve belli başlıklar altında temerküz etmeye başladı: 'İslam terakkiye mani midir?', İslam dünyasında kadın meselesi, İslam'da yönetim biçimi, din-bilim ilişkileri, bağımsızlık vs. gibi... Bu soruların sorulması ve çözüm yollarının önerilmesinde Avrupalı düşünürlerin ve siyasetçilerin etkisi de önemliydi. Burada üzerinde duramayacağımız kadar kapsamlı bir tartışma olan Batılılaşma siyaseti de bu etkilerin Müslüman dünyaya sirayetini ve yaygınlığını artırdı.

20. yüzyılın özellikle ortalarından itibaren başlayan yeni tartışmalar yine Batılılaşma süreçlerinin doğurduğu yeni araçlarla birlikte daha etkin bir şekilde Müslüman dünyanın sorunlarını ve çözüm yollarının tespiti, tanımlanması, adlandırılması, kavramsallaştırılması üzerinde belirleyici bir etkide bulundu. 1950'lerden itibaren Türkiye özelinde geçmiş modernleşme tecrübemizin, sosyal bilimlerin imkanlarını da kullanmak suretiyle, yeniden ele alınma ve incelenme çabası bu anlamda tesadüf değildir. Oryantalizmin kurum-sallaşma sürecine eşlik eden, oryantalist söylemin ürünü olan kimi değerlendirmeler farklı kaynak düşünürler ve farklı biçimler altında söz konusu çalışmalarda tekrar tekrar karşımıza çıkar. Şerif Mardin'in, S. F. Ülgener'in, Hilmi Ziya Ülken'in, Niyazi Berkes'in ve başka pek çok akademisyenin ve entelektüelin eserlerine bir de bu gözle bakmak gerekir. Bakıldığında da, oryantalist söylemin dönemin bilim anlayışları çerçevesinde sosyal bilim diline aktarılmış Batı-dışı dünyaya ilişkin kimi oryantalist genellemelerin izlerinin sanıldığından çok daha fazla olduğu görülecektir.

1945 sonrasında ABD'de kurumsallaşan yeni oryantalist çalışma biçiminin önde gelen ve en önemli temsilcisi (yakınlarda ölen) Bernard Lewis'tir. Birbirinden farklı özelliklere ve yaklaşımlara sahip, kimisi daha dengeli, kimisi daha taraflı olarak değerlendirilebilecek Olivier Roy'dan Yvonne Y. Haddad'a, John Esposito'dan John O. Voll'a, Gilles Kepel'den

Maxime Rodinson'a, Fred Halliday'den Daniel Pipes'a, Ian Buruma'ya ve isimlerini burada zikretmemizin mümkün olmadığı kadar çok sayıda yeni ve farklı bir oryantalist sosyal bilimciler kuşağı yetişti. Bu uzmanlar inceleme nesnelerini kendi ülkelerinin çıkarları açısından yeniden ele aldılar. Bu çerçevede oryantalist inceleme alanına egemen yaklaşımları kimi zaman eleştirdiler, kimi zaman o imgelere yeniden

Oryantalist söylemin gücü, söylediği sözün doğruluğundan kaynaklanmaz. Tekil oryantalistlerin iyi niyetle ya da objektif bilimsel ölçütlere uygun olarak yaptıkları çalışmalardan da kaynaklanmaz. Oryantalizmin eleştirilmesi bu bireysel düzlemde baktığımızda iyi niyetle çalışan İslam uzmanlarının çalışmalarının kıymetine bir zarar da vermez.

başvurma ihtiyacı hissettiler, kimi zaman da o malum oryantalist imgeleri sosyal bilimlerin terminolojisi içine gömerek yeniden ürettiler. Hatta oryantalist söylem alanının kendi içindeki dönüşümü ve revizyonu bu inceleme alanının 100 yıllık bir geleneğe sahip periyodik olarak yapılan oryantalist kongrenin ismini 'Kuzey Afrika ve Asya Konulu Beşerî Bilimler Kongresi' şeklinde değiştirmeye kadar vardı.

Fakat oryantalizm içerisinde yaşanan bütün bu iç tartışmalara ve dönüşümlere karşın, 'sömürgeci-kapitalist Batı' dünyası -Said'in deyimiyile- 'Şark ile Garp arasındaki ontolojik ve epistemolojik ayrıma dayalı' oryantalist söylemden ve bu söyleme dayanarak da Batı-dışı dünyayı tanımlama ve yönetme iddiasından hiç bir zaman vaz geçmedi. İyi-kötü, vahşi-medenî, bilgili-cahil vb. gibi insana ait bütün niteliklerin olumlu olduğunu düşündüklerini kendisine ve olumsuz/kötü olduğunu varsaydığı özellikleri kendi dışındaki dünyaya atfederek dünyanın geri kalanı üzerinde elde ettiği egemenliğini pekiştirmeye ve sürekli kılmaya çalıştı. Oryantalist söylemin arkasındaki devasa iktidar aygıtı da bu söylemin yaygınlaşmasını temin etti.

Oryantalist söylemin gücü, söylediği sözün doğruluğundan kaynaklanmaz. Tekil oryantalistlerin iyi niyetle ya da objektif bilimsel ölçütlere uygun olarak yaptıkları çalışmalardan da kaynaklanmaz. Oryantalizmin eleştirilmesi bu bireysel düzlemde baktığımızda iyi niyetle çalışan İslam uzmanlarının çalışmalarının kıymetine bir zarar da vermez. Fakat oryantalist söylem, kendi gücünü ve meşruiyetini varlığını da borçlu olduğu o devasa iktidar aygıtından alır. Bu mekanizmanın kendisine sağladığı otorite olma konumu'ndan hareketle de, kendi dışındaki dünyayı kendi çıkarları doğrultusunda adlandırır, konumlandırır

7 Edward W. Said, Şarkiyatçılık: Batı'nın Şark Anlayışları, çev. Berna Ülner, İstanbul: Metis Yay., 1999, s. 12-13.

8 Edward W. Said, a.g.e., s. 209. Ayrıca bkz. "Hepsi de birer Şark uzmanı olan Gertrude Bell, T. E. Lawrence, St. John Philby gibi kimselerin, Şark ile Şarklılara dair derin, ihtisaslaşmış bilgilerinden ötürü imparatorluk ajanı, Şark dostu, alternatif siyaset mucidi olarak Şark'a yol- lanmaları da rastlantı değildi." (Said, a.g.e., s. 239).

ve yönetmeye çalışır. 'Özgürlük' isteyip istemediklerini, 'özgürlük'ten ne anladıklarını, nasıl bir 'özgürlük' istediklerini hiç bir şekilde dikkate almaksızın Batı-dışı dünyayı özgürleştirmeyi, oraları aydınlatmayı ve oralara demokrasi götürmeyi insanlığın/tarihin kendisine ('beyaz insan'a) yüklemiş olduğu kutsal bir görev olarak sunar. Kadim dünyanın felsefi geleneklerinden de izler taşıyan bir biçimde kendisini 'erkek' (zira, *erkek olmak* insan olarak tamamlanmış olmak anlamına gelmektedir), 'ötekileştirdikleri'ni/'başkaları'nı da 'kadın' (bu düşünce ve karşılaştırma biçiminde *kadın olmak* nakıs olmakla özdeştir) olarak konumlandırması bu karşılaşmada kendisinden yerine getirmesi beklenen tarihsel-kutsal görevinin meşruiyeti için kafidir. O nedenle de, 'kemale ermiş bir bütünlük' olarak 'sömürgeci-kapitalist Batı', 'öteki'leştirdiği ve 'oryantelize ettiği' Müslüman dünyayı sürekli olarak kendi çıkarlarına uygun kavramlarla tanımlamaya çalışır. Müslüman dünyanın kendisi üzerinde düşünme ve kendisini adlandırma/tanımlama imkanlarını da elinden almaya uğraşır ve çoğunlukla da alır. Nitekim Müslüman dünyayı –kendisiyle ilişkisine ve kendisine bakışına bağlı olarak- tasnif eder, önüne getirdiği çeşitli sıfatlarla pek çok 'İslam' üretir. Müslüman dünyayı kendi ihtiyaçları doğrultusunda bir anlamda ehlileştirilmeye çabalar. 1980'lerde oryantalizm tartışmaları alevlendiğinde, teorik çerçevesinin ve iddialarının ne olduğu ciddi bir problem olan oryantalizme karşıt olarak üretilmesi gerektiğine vurgu yapılan 'garbiyatçılık' kavramının içeriğini de yine oryantalistler doldurmaya gayret etmişlerdi ve hala da ediyorlar. Örneğin Ian Buruma ve Avishai Margalith'in ortak çalışması *Garbiyatçılık: Düşmanlarının Gözünde Batı* (çev. Güven Turan, İstanbul: YKY, 2009) bu yöndeki güncel çabalardan sadece bir tanesidir.

Oryantalist söylemin oluşumunu, muhtevasını, çağdaş durumunu, oryantalizm eleştirilerini değerlendirmek bu yazının amacı değil. Konu ile ilgili literatür oldukça zengin ve hayli problemlidir. Akif Abi, meselenin teorik tartışmaları ve problemleriyle çok da ilgili değil gibi gözüküyor. Daha ziyade, 'sömürgeci-kapitalist Batı'nın oryantalist söylem aracılığıyla kendisi ve ait olduğu değerler üzerinde tanımlama teknelini elinde tutma iddiasını ve belirleme çabasını her fırsatta ifşa edip reddediyor.

Akif Abi, özellikle İslamcılık ve İslam medeniyeti bağlamında gerçekleşen tartışmalarda meselenin özellikle bu yönüne hassasiyet göstermektedir. Her fırsatta İslamcı/Müslüman entelektüel ve siyasî çevreleri, İslam'ın 'ılımlı

İslam', 'terörist İslam', 'yenilikçi İslam', 'kültürel İslam' vb. şeklindeki tasnifin kimler tarafından hangi gerekçelerle yapılmış olduğunun farkına varmaya davet eder. Müslüman dünyanın ve İslam'ın gerçekliğiyle uyuşmadığını düşündüğü tasniflerin ve adlandırmaların nihaî noktada kimin hangi amacına hizmet ettiğini göstermeye çalışır. Başka bir deyişle, bu türden tanımlamaların çeşitli araçlarla kendisini gizleyen gerçek kaynağının 'sömürgeci-kapitalist Batı' ve onun öznel çıkarları olduğu konusunda tüm dünyayı uyararak ister.

Daha önce de belirtildiği üzere, Akif Abi meselelerin teorik pek çok boyutuyla çeşitli mülahazalarla ilgili değildir. Onun önceliğini, Müslümanların kendilerini adlandırmalarından başlayarak her türlü tanımlama tekelinin 'sömürgeci-kapitalist Batı' ve onun Batı-dışı dünyadaki yardımcısı olmaktan başka bir özelliği, gücü ve meşruiyeti bulunmayan iktisadî, siyasî ve kültürel anlamda yabancılaşmış 'yerli seçkinler'in elinde bulunmasından duyduğu rahatsızlık oluşturur. İslam adına hareket etme iddiasındaki çevrelerin hedeflerini ve stratejilerini belirlerken ya da iktidarda olduklarında takip ettikleri/etmeyi vadettikleri politikalar, programlara ilişkin değerlendirmeleri onun hassasiyetlerinin ipuçlarını vermektedir.⁹

İslam ekonomisi merkezli tartışmaların seyrine, 'kalvinist İslam' yaklaşımlarının kökenine ilişkin değerlendirmelerinde de, söz konusu tartışmaların içeriğinin ve çerçevesinin şekillenmesinde oryantalist etkinin varlığını bize gösterir ve İslam'ın 'sömürgeci Batı'yla, 'kapitalist Batı'yla ortaklığının kurulmasının mümkün olmadığı farklı bir insan, toplum ve ekonomi anlayışına sahip olduğunu ısrarla vurgular. İster İslam'ın ilerlemeye engel olmadığını göstermeye dönük bir niyetle olsun, ister başka bir niyet ve gerekçeyle olsun nihayetinde *yalnızca* Batı'nın konumunu, bakış açısını ve değerlerini merkeze alarak yapılan her tür İslam-Batı karşılaştırması eksik ve yanlış bir mukayesedir. Hele hele temel/kurucu değerleri itibariyle birbirine benzemez olan bu iki dünyayı aynı şeymiş gibi göstermeye, yorumlamaya çalışan yaklaşımlar Akif Abi'ye göre bütünüyle bir aymazlık içinde ve aşağılık kompleksiyle hareket etmektedirler. Bu çerçevede yazdığı kimi yazılarda bu iki dünya arasındaki farklılıklara dikkat çekmeye, bu farklılıkları görmezden gelmenin sonuçta ne türden yanlış yorumlara ve sonuçlara yol açabileceğini, bu türden birbirine benzemez ve birbiriyle uzlaşması mümkün olmayan bütünlükleri aynı şeymiş gibi gösterme çabalarında oryantalist söylemin, Avrupa-mer-



▲ Eşrefoğlu Camii - Beyşehir

kezci soruların ve söylemlerin nasıl bir karmaşık etkide bulduklarını göstermeye çalışır.¹⁰

Akif Abi'nin düşünce dünyası temel olarak 1960'ların fakat özellikle 1980'lerin İslamcılık tartışmaları bağlamında

oluşturdu ve şekillendi. Türkiye'nin o dönemdeki koşullarına uygun kimi farklılaşmalara uğramışsa da, bu tartışmalar temel olarak 19. yüzyılın büyük İslamcı tartışma gündeminin güçlü izlerini taşımaktadır. İslam medeniyeti kavramsal-laştırması, Batılılaşma eleştirileri üzerinden hem Batı'yı hem de yerli Batıcı seçkinlerin eleştirisi, anti-emperyalist muhalif söylemin yerli seküler ulus-devlet yönetimlerine muhalefeti de içine alacak şekilde yeniden üretilmesi, muhafazakar/sağcı/devletçi zihniyetlerle arasına özellikle de seküler-Batıcı hükümetlere siyasal muhalefet etme bağlamında mesafe koyması ve kendi bağımsız, muhalif, devrimci kimliğini inşa etme çabası gibi bir dizi özellikle tanımlanabilecek İslamcı söylemin izleri Akif Abi'nin tüm eserlerinde kendisini hissettirir. Orta Doğu'daki çağdaş İslamcı hareketler olarak sunulan yapılanmaları 'Müslüman toplumları koruyan gelenek'ten köklü bir biçimde kopuk oldukları şeklindeki saptaması onun İslamcılık yorumuna ve anlayışına dair bize önemli ipuçları verir.¹¹

Bu geleneğe sıkı sıkıya bağlı kaldı. İslamcılığın temel iddialarına ve hassasiyetlerine bağlılığını hayatı boyunca sürdürdü. Muhalif İslamcı kimliğinden taviz vermedi. İslamcılığın bir fikir, bir ümit olarak her daim var kalacağına, bu toprakların yegâne kurtuluşunun İslam'da olduğuna inanarak yaşadı. İdeallerinin mücadelesini verdi ve bu dünyadan göçtü. Göçerken de geride kalanlar için ilan panosuna bir iki not bıraktı:

"Ne uluslararası konjonktür, ne ülkenin iç dinamikleri ne de karşılaşılan krizin mahiyeti alternatif siyaset tarzından vazgeçmeyi değil, bilakis daha gerçekçi projelerle ortaya çıkmayı gerektiriyor."¹²

"Özellikle dinin konservatif anlamda yaygınlık kazanması ile sekülerleşmenin atbaşı gitmesi açmazının anlamlandırılması, herkesten önce Müslümanca düşünme kaygısı duyanlara düşer."¹³ ♦

9 Örneğin 2010 Avrupa Kültür Başkenti projesi çerçevesinde Nobel ödüllü Naipaul'un 'onur konuğu' olarak İstanbul'a davet edilmesini konu edindiği "Muhafazakarlığın Entelektüel İktidarla İmtihanı" başlıklı yazısı için bkz. *Müstağrip Aydınlar Yüzyılı*, s. 201-203. Arap Baharı özelinde yeniden gündeme gelen İslamcılık tartışmaları bağlamında kaleme aldığı "Post İslâmıcılık Neyimiz Olur?" başlıklı yazısı için bkz. *Müstağrip Aydınlar Yüzyılı*, s. 38-45. "İslâmî kaygı ve iddialarla siyasî yapanların iktidara yürüyüş, iktidar oluş ve iktidarda kalma mücadelelerinde yaşadıkları kırılmalara dair kaleme aldığı "İslâmıcılık Yaptık da Ne Oldu?" başlıklı yazısı için bkz. *Müstağrip Aydınlar Yüzyılı*, s. 45-53.

10 Örneğin *Star* gazetesinden Fadime Özkan'ın Murat Çizakça'yla yaptığı ve "İslâm ekonomisi kapitalizmin çirkinleşmemiş halidir" başlığıyla yayınlanmış mülakattaki ifadeleri değerlendirdiği "İslâm Kapitalizmin Suç Ortağı mı?" (*Müstağrip Aydınlar Yüzyılı*, s. 75-78), Türkiye'nin ev sahipliğini yaptığı G-20 zirvesi vesilesiyle kaleme aldığı "İslâm, Batı'nın Suç Ortağı mı?" (*Müstağrip Aydınlar Yüzyılı*, s. 72-74), Kayseri ve Konya merkezli Müslüman girişimcileri adlandırmak için kullanılan 'kalvinist İslam' tartışmaları bağlamında yazdığı "Kapitalizm/e Biat Ettirmek" (*Müstağrip Aydınlar Yüzyılı*, s. 62-68) ve Hilmi Yavuz'un bir yazısı vesilesiyle kaleme aldığı "Gardırop Müslümanlığı mı Dediniz?" başlıklı yazılarında bu hassasiyetin oldukça kuvvetli bir şekilde vurgulandığı görülür.

11 Oryantalist merkezlerce başlatılan ve yaygınlaştırılan 'İslamcılığın öldüğü'nü ilan eden yaklaşımları irdedelediği ve eleştirdiği "Yanlış Zeminde İslamcılık" (*Müstağrip Aydınlar Yüzyılı*, s. 82-89) başlıklı yazısında şöyle diyor: "Oysa konjonktürel olarak siyasal ve toplumsal planda yükselen bir çok oluşum zaten Ortadoğu'da modernleşmenin ve son olarak da küreselleşmenin tahribatına karşı Müslüman toplumları koruyan 'gelenek'ten hayli kopuk oluşumlardı. Entelektüel anlamda da siyasal ve toplumsal gelenek anlamında da Müslüman direncini besleyen kaynaktan çok uzağa düşen çabalardır. Oysa İslâm toplumlarının bizzat Müslümanlıklarından kaynaklanan, çözülmeye karşı dirençleri, kendi modernitelerinin yeniden üretilmesi de dahil olmak üzere (Doğu ve) Batı karşısında kompleksiz duruşu ve özgüveni temsil etmektedir. (...) Türkiye'nin bizzat varlığı Müslümanlıkla doğrudan ilintilidir ve hangi dünya görüşünden olursa olsun herkesin bir şekilde kendini ilişkilendirmek durumunda olduğu sosyal-kültürel realitedir. Konjonktürel İslamcılık üzerinden bu toplumun hayat veren damarlarının (Müslümanlık [la] bağlantısını[n]) kesilmek istenmesini globalizmin patronları nezdinde anlamak mümkün ama yerli oryantalistlerin çabalarını anlamlandırmak o kadar kolay değil." (s. 86-87).

12 Akif Emre, "İslâmıcılık Yaptık da Ne Oldu?", s. 47.

13 Akif Emre, "Seküler Muhafazakarlık Hali", *Mustağrip Aydınlar Yüzyılı*, s. 187 [ss. 186-188].

"Müslüman-cı"lık vs. İslamcılık*

AYNUR ERDOĞAN COŞKUN

BU YAZIDA AKİF EMRE'NİN İSLAMCILIK VE MÜSLÜMANCILIK KAVRAMLARIYLA İŞARET ETTİĞİ SİYASİ VE TOPLUMSAL DEĞİŞİM ELE ALINACAKTIR. Özellikle yeni yayınlanan bir din sosyolojisi araştırmasının¹ Müslümancılığın görünümüne dair ortaya koyduğu tespitler üzerinden Emre'nin İslamcılığın entelektüel ve pratik imkanlarına yaptığı vurgunun ne kadar isabetli olduğu gösterilmeye çalışılacaktır. Bunun için önce kavramların tanımını yapma ve sonra birbirinden farklarını tespit ederek neden bu iki kavramın karşıt olarak konumlandığını gösterme gayretinde olacağız.

İSLAMCILIK VE MÜSLÜMANCILIK NEDİR?

İslamcılık, modern dönemde Müslümanların içinde yaşadıkları çağa yönelik ürettikleri cevaplar bütünüdür. Modernleşmenin dine karşı konumlanışı ve çoğu zaman sömürgeci siyasetin payandası olmasından dolayı İslamcılık modernizme karşı olmakla birlikte bunun doğurduğu sorunlara cevap aramaktan

¹ Bu araştırma tek başına dikkatli eleştirel değerlendirmeleri hak ediyor. Ancak biz burada sadece Türkiye'deki siyasal ve toplumsal değişimi ifade etmek amacıyla kullanılan "Müslümancılık" kavramına yüklenen anlamı konu edeceğiz. Türkçeye tercüme edilerek kitaplaşan araştırma (Çevik, *Türkiye ve Ötesinde Müslümanlık: Modern Dünyada Din*), haddi zatında "Müslümancılık" kavramı üzerine inşa edilmiş ve orijinal isminde söz konusu kavram (Muslimism) kullanılmış olmasına rağmen kitap kapağında neden "Müslümanlık" yazdığı merak konusu. Ancak kapak isminde kavramın geri çekilmiş olması bu kavramı 90'lı yıllardan beri yazılarında titizlikle işleyen Akif Emre'ye hiç atıf yapılmama eksikliğini gidermiyor.

* Akif Emre'nin 3 Mayıs 2001 tarihli Yeni Şafak yazısının başlığı



▲ Göynük - Bolu

ve modernlikle yüzleşmekten de geri durmaz. Bu durumun oluşturduğu çelişki, modern çağın Müslümanlarının ve İslamcılığın yakın tarihte yaşadıkları gerilimli süreçlerde izlenir. Bu sebeple İslamcılık muhalif bir kimliğe bürünürken modern dünyaya alternatif bir gelecek tasavvuruna sahip olmuştur. Bu temelden hareketle, Akif Emre'ye göre, İslamcılığı diğer siyaset yapma biçimlerinden ve özellikle sağ-muhafazakarlıktan ayıran en önemli siyasi özelliği, muhalif/alternatif oluşu ve ulus-devlet sınırını aşan ümmet anlayışıdır. Böylece Müslümanları kendi tarihi tecrübelerinden koparan modernist uygulamalar karşısında eleştirel bir tavır takınırken bu tecrübeden beslenen özgüvenle İslami dayanışmayı canlı tutar.

Modern dönemde Müslümanların inanç mücadelesi vermek zorunda kalışları onları çoğunlukla muhalefete itmiştir. Bu sebeple İslamcılık Türkiye'de

mecradır (Emre, 30).” Bu sebeple İslamcılığa “Müslümanlığın, dolayısıyla bu toprakların içinde bulunduğu temel varoluşsal meydan okumalara karşı

Emre'nin İslamcılık tanımıyla karşılaştıracak olursak Müslümancılığın modernlikle yüzleşen ve hesaplaşan değil onu “kabul eden” olarak ve yine modernliğe karşı üretilmiş cevapların yekûnu olmak yerine sadece “kültürel bir kimlik” olarak İslamcılıktan farklılaştığını söyleyebiliriz. Oysa İslamcılık; fikrî, ilmi ve siyasi çalışmalarını ihtiva eden bir bütünlüğe sahiptir.

farklı mecralarda ortaya çıkan muhalif sesten beslenen bir muhteva edinmiştir. “Bir dönem nasıl İslamcılık Nurculuk’la eş anlamlı anlaşılınca, bir dönem de Selamet çizgisiyle eşdeğer görülmüştür. İslamcılık düşüncesi bu ülkenin sahil düşünce birikiminin bulunduğu

üretilmiş cevapların yekûnu olarak” bakmalıdır (Emre, 31).”

Müslümancılık ise, Çevik'in (28) tanımlamasıyla, “modern hayatın unsurlarını kabul eden, bir yandan da bu hayatı kutsal, ahlaki bir düzene tabi kılan karma bir kimliktir. Dahası,



▲ Endülüs

Akif Emre'ye göre, İslamcılığı diğer siyaset yapma biçimlerinden ve özellikle sağ-muhafazakarlıktan ayıran en önemli siyasi özelliği, muhalif/alternatif oluşu ve ulus-devlet sınırını aşan ümmet anlayışıdır. Böylece Müslümanları kendi tarihi tecrübelerinden koparan modernist uygulamalar karşısında eleştirel bir tavır takınırken bu tecrübeden beslenen özgüvenle İslami dayanışmayı canlı tutar.

kendi kendisine isim koyan bir hareket veya örgütlenme değil, toplumdaki bireyleri şekillendiren kültürel bir çerçeve ve kimliktir." Modernlikle hesaplaşmak yerine uzlaşmayı ifade eden Müslümanlıkla, Müslüman bireyler, özel hayatlarında modern kapitalist değerleri benimseyebilirler.

Müslümanlığı benimseyenler alternatif bir arayışa girmeyerek demokratik, liberal ulus-devlet modeline razı

olabilirler. Bu sebeple bu anlayıştan beslenen bir siyasi parti de liberal siyasetin ve ekonominin ilkeleriyle hareket ederken Avrupa Birliği'ne dahil olmayı savunabilir. Diğer taraftan Müslümanlık devlet ve siyaset merkezli değildir ve bireylere odaklanır. Bununla birlikte tamamen kültürel bir ifade de değildir; değişimin bir aracı olarak siyasette etkin olmak ister. Ancak liberal siyasete meydan okuyucu bir muhtevası

yoktur ve siyasi aktörler üzerinde etkili olarak değişimi yönlendirmeye çalışır (Çevik, 40-4).

İSLAMCILIK NEDEN FARKLI?

Emre'nin İslamcılık tanımıyla karşılaştıracak olursak Müslümanlığın modernlikle yüzleşen ve hesaplaşan değil onu "kabul eden" olarak ve yine modernliğe karşı üretilmiş cevapların yekûnu olmak yerine sadece "kültürel bir kimlik" olarak İslamcılıktan farklılaştığını söyleyebiliriz. Oysa İslamcılık; fikrî, ilmi ve siyasi çalışmaları ihtiva eden bir bütünlüğe sahiptir.

Dönem dönem siyasi boyutunun öne çıkması, İslamcılığın sadece siyasi bir hareket olarak sunulmasında/itham edilmesinde, devrimsel niteliğe sahip müdahalelerin payı büyüktür. "Bir gecede medeniyet değiştirmeye zorlanmış, kaynaklarıyla irtibatı koparılmış birikimin, yeniden inşası çabası söz konusuydu. Bu süreçte siyasal boyut göz ardı edilemezdi (Emre, 30)." Bu bağlamda İslamcılarının siyasi ve toplumsal haksızlıklara karşı mücadele etmeleri, sadece entelektüel bir hareket olmadığının ve bütüncül bir çerçevede pratik hedeflerinin de olduğunun göstergesiydi. Bu doğrultuda hem ilmi ve fikri hem pratik çaba İslamcılığı belirleyen ve yönlendiren kaynaklar oldu.

Diğer taraftan siyasi boyutun ağırlıklı olduğu ithamı kadar gelenekle bağının zayıf olduğu eleştirisi de modern dönemin karakteriyle ilgili görülme-lidir. Zira geleneksel olanla toplumsal irtibatın ve aidiyetin koparılmasını amaçlayan uygulamalar karşısında bir taraftan yeni bir kimlik inşası, diğer taraftan yeniden geçmiş ve gelecek tasavvurlarının tasarımı İslamcılığın önündeki sorumluluklar olmuştu. Bu noktada "geleniğin yeniden keşfi" aynı zamanda bir kimlik inşası (Emre, 33) anlamına gelecektir. Bu kimlik çerçevesinde, koşullar gereği hayata geçiremeye de, bir takım ideallere ve gelecek tahayyülüne sahip olması bu



▲ Endülüs

hareketi diğerlerinden ayıran en önemli özelliğidir.

Emre'ye (19) göre, "Türkiye'de İslamcılar'ın bir projesinin olup olmadığı ile bir iddialarının olup olmadığı arasındaki ayrımın fark edilmesi gerekir. Proje sunabilmek sonuçta; pratikle ilgili sosyal ve entelektüel organizasyon yeteneği ile doğrudan alakalıdır. Bir iddia sahibi olmak ise doğrudan ontolojik bir duruş sahibi olmanın asgari şartıdır; pratiği aşan bir tasavvura sahip olmak, ideal olanı dillendirmeyi içerir." Pratiği aşan bir tasavvura sahip olmak, modern zamanlara dair alternatif bir sözü ve teklifi olmayı da gerektirmektedir. Bu sebeple "muhafazakar kitlesel dalgaların siyasal yükselişi ile İslami söylemin kendi sesini bulması, yani iddiasının içini

doldurması farklı durumlara işaret eder (Emre, 27)." Bu noktada iddia sahibi olmak İslamcılığı Müslümanlıktan ayıran en önemli özelliğidir. Bu durum, İslamcılığın devamlı muhalefette kalması gerektiği ve iktidara yüklenen kanaatinin aksine iktidara yüklenen anlamla ilgilidir. Zira Emre'ye (49) göre, "bir Müslüman için iktidara ne mutlak anlamda kirli ne de iktidara uzak durmak her zaman tek başına faziletli bir eylemdir. Bir Müslümanın güç ve iktidara sahibi olması adaleti ve temel ilkeleri gerçekleştirmek içindir." Dolayısıyla İslamcı siyasete göre iktidara giden yol, bir toplumsal-ekonomik sınıf mücadelesi olmadığı gibi muktedir olan da kişiler değil İslami ilkeler olacaktır.

NİÇİN İSLAMCILIK YERİNE MÜSLÜMANCILIK

İslamcılık, 19. yüzyıldan beri İslam dünyasında doğan ideolojilerin ve siyasi hareketlerin içinde en güçlüsü iken ve diğer hareketlerin siyasi konumlarını İslamcı duruşa göre düzenlemeleri





gerekmişken, diğer taraftan, hayata geçirilmesi en fazla engellenen fikri ve siyasi akım oldu. Tarihi tecrübesi bakımından koşullara göre değişen çeşitli meydan okumalarla karşılaştı. "Siyasi İslam" kavramının icat edilerek İslamcılığın sahaya sürülmesi ise henüz çiçeğe durmuş, düşünsel olgunluğa ulaşmamış bir hareketin erken hasadıyla ortaya çıkan en önemli meydan okumaydı. Bu, İslamcılığın gelecek tasavvurunun, ideallerinin doğmadan boğulması anlamına geliyordu. Bunun ardından da "İslamcılık öldü" denilerek bu hareketin en temel rüknü olan İslam dayanışması ideali yıkılmak ve bu imkan Müslümanların elinden alınmak istenmiştir.

Muhafif ve alternatif bir kimlik olma imkanının elinden alınmaya çalışılmasının diğer bir boyutunu da İslam'ı protestanlaştırma çabaları oluşturuyordu. Sosyal bilimsel literatürde "post İslamcılık" olarak karşılık bulan bu gelişmeyle İslam'ın kapitalist piyasa koşullarıyla uyumlu olduğu iddia edilerek Kalvinist bir iktisadi anlayışla İslam dünyasının kalkınacağı savunuluyordu. Ancak Akif Emre bu durumun en temel İslami ilkelerle bile çeliştiğini:

"Post İslamcılık... Müslümanları bireyselleştirdi, kutsal metninin tarihselleştirdi, kutsal ve mutlakın göreceleştirdi bir din anlayışında yeşeren umut... Post İslamcılık tanımlamasına sıkıştırılan beklenti aslında dinin protestanlaşmasıdır.... Kulluk bilincinin iptal edildiği sadece birey ve özgürlük odaklı bir protestanlaşma... (Emre, 39)" şeklinde ifade ederken bu operasyonun Müslümanları kapitalizmin suç ortakları kılmakla sonuçlanacağına dikkat çekiyordu.

İslamcılığın düşünsel olarak olgunlaşmadan, modernitenin meydana getirdiği hasarlara dair tam anlamıyla cevap üretmeden sahaya sürülmesinin bir sonucu da Türkiye'de "kültürel İslam" olgusunun ortaya çıkmasıydı.

"İslami düşünüş ve oluşumların henüz kendi sesini bulamadıkları, kendi varoluş tasavvurlarının modern dünyaya ne söyleyeceği, nasıl şekilleneceği sorusuna kuşatıcı bir cevap geliştiremedikleri, karşı karşıya kaldığımız tarihi meydan okumayla yüzleşecek düşünsel olgunluğa henüz ulaşmadığı hususu bir zaaf değil, bir tespit olarak kaydedilmeli. Zaaf sahaya sürülmek istenmesidir. Üstelik tarihsel nostaljinin yedeklediği bir nesne olarak; modern dünya ile hesaplaşmasını yapmadan, yeni bir cümle kurup, kendi sesini bulmadan, geleneğin yüzeysel cazibesine kapılarak... (Emre, 26)

Post modern darbenin ardından ortaya çıkan bu yeni siyaset yapma tarzı,

müslim "öteki" ile etkileşimi kabul eder." Bu noktada "siyasi İslam" gibi "kültürel İslam" kavramlaştırmasının da İslamcılığın anlamını daraltan ve Müslümanların sahip oldukları tarihi tecrübenin gücüyle çağdaş dünya için teklifler üretme imkanını ortadan kaldıran siyasi gelişmeler olduğuna dair Emre'nin ihtarı daha fazla değer kazanmaktadır. Zira eğer "öteki" ile yaşamak, farklılıkların hukukunu üretmek, ahlaki zemini güçlendirmek gibi bugün politize edilen meseleler hakkında öneri üretmek için bu tür kavramlaştırmalara gerek duyuluyorsa bu bağlamda Müslümanların tarihi uygulamalarının ve fikri birikimlerinin zengin mirası daha fazla ilgiyi hak

Emre'ye göre Müslümanlar tarihi güç ve yetilerini canlı tutmalı ve tarihi tecrübelerine istinaden "hiçbir komplekse girmeden felsefeden, teknolojiye insanlığın bütün birikimiyle yüzleşmesini bildikleri gibi, istifade de" etmelidir. Bununla birlikte yararlandıkları insanlık birikimini eleştirip süzgeçten geçirerek kendi malları haline getirmeliler. Aksi takdirde dünyaya alternatif olma misyonlarını müşteri olma durumuyla değil tokuş edeceklerdir.

Akif Emre'nin kavramlaştırmasıyla "Müslümanlık" tır. Bu yeni siyaset tarzı, İslamcılık yapmadan İslamcılığı kollamayı, İslami ilkeleri değil Müslümanları iktidar yapmayı amaçlar. Bu bakımdan Müslümanlık, son derece pragmatisttir. İslamcılık gibi bir ideoloji değildir ve siyasal bir iddia içermez. Bu sebeple Müslümanlık adeta bir klan siyasetini andırmaktadır.

Müslümanlık İslam'ı bir ideoloji olarak değil kültürel bir kimliğe bağlılık olarak görür. Çoğulcu modern siyasetten beslenir ve liberal sistemle çatışmaz. Çevik'e (45) göre Müslümanlık "içsel etiği, hakları ve bireysel seçimi dışsal otoritenin önüne koyar; çoğulculuğu, kültürel toleransı, seküler ve gayri-

etmektedir. Bu imkan varken Müslümanların liberal düşünce ve siyasete mahkum edilmesi söz konusu imkanın/alternatifin boğulduğu anlamına gelecektir. İslamcılığa Kemalist dönemin tektipleştirici karakterinin özelliklerini yüklemek ve sonra bireysel özgürlük ve özerklikler için liberal, kültürel rengeyle Müslümanlığı savunmak, en hafif tabirle entelektüel bir körlük olsa gerek.

Müslüman coğrafya "hala değer yargıları, medeniyet anlayışı bakımından sisteme tümüyle entegre edilemeyen, hatta alternatif olma iddiasını (challenge) sürdüren tek model (Emre, 42)" iken Müslüman hayat tarzının kapitalizmle uyumlu olduğunu iddia etmek yaşanan gerçekliğe aykırıdır.

Diğer taraftan Müslüman toplumlar neo-liberal politikalara uygun adımlara imza attıkça kitlelerin Müslümanlığının ve hatta İslamcılığın dini taleplerinin sorun olmaktan çıktığını görmek gerekmektedir.

Asıl sorun Müslüman dünyanın modern dünyanın birikimleriyle nasıl yüzleşeceğine dair entelektüel ve pratik organizasyon geliştirme gücüne sahip olabilmesidir. Yaklaşık iki yüzyıllık mücadele tarihiyle İslamcılık bu tür güç ve yeti anlamına gelmekle birlikte İslamcılığın siyasileştirilmesi ya da kültürelleştirilmesi söz konusu güç ve yetiyi iptal etmek anlamına gelecektir. Bu sebeple Emre'ye göre Müslümanlar tarihi güç ve yetilerini canlı tutmalı ve tarihi tecrübelerine istinaden "hiçbir komplekse girmeden felsefeden, teknolojiye insanlığın bütün birikimiyle yüzleşmesini bildikleri gibi, istifade de" etmelidir. Bununla birlikte yararlandıkları insanlık birikimini eleştirip süzgeçten geçirerek kendi malları haline getirmeliler. Aksi takdirde dünyaya alternatif olma misyonlarını müşteri olma durumuyla değil tokuş edeceklerdir. ➡

KAYNAKLAR

- Akif Emre, Müstağrip Aydınlar Yüzyılı: Gölgele Kelimeler, Ödünç Alınmış Hayaller, Büyüyen Ay Yayınları.
- Neslihan Çevik, Türkiye ve Ötesinde Müslümanlık: Modern Dünyada Din, Hece Yayınları.

Akif Emre'nin



دوتبانی بیع ان وصایا میلند عمل کام ستود

ALEV ERKİLET

AKİF EMRE 2001 YILINDA YAYINLANMIŞ OLAN *KÜRESELLİĞİN FAY HATTI* adlı kitabının sunuşunda, yıllar içindeki üretimlerinin ana omurgasını oluşturan duruşu ve bu duruşun yaslandığı temel tespitleri özetlemişti. Ona göre, Soğuk Savaşın bitişiyle Dünya Ticaret Merkezi'nin yıkılışı arasında geçen kısa sürede dünya adeta yoğunlaştırılmış bir yüzyılı yaşamış gibi oldu. Belirsizliklerle dolu bu dönemde Türkiye, dünya sistemi karşısında nasıl bir tavır takınması gerektiği hususunda onun tarihsizlik olarak adlandırdığı bir durumun içine düşmüştü. Zira "Soğuk Savaş döneminde tarihi, jeopolitik, jeo-kültürel potansiyelini dondurarak sistem içinde kendini güvene aldığını düşünen Türkiye, buzların eriyişi karşısında fark ettiği büyüklüğü ve



▲ Bosna

Fosiller ve Mukallitler başlıklı yazısında Toynbee'nin Afganistan bağlamında tartıştığı Herodyen ve Zealot tutumlar, Emre'nin de birer çıkmaz sokak olduğunu gayet iyi bildiği tutumlardı. O "geleneğin içinde hapsolmuş, tepkici, eskiye sığınmış, yeniliğe kapalı" Zealot'unda, "değişimi, yeniliği temsil eden üstün donanımlı düşmanlarının yolunu taklit eden Herodyen'in" de başarısızlığa mahkûm olduğunu düşünürdü

sorumlulukları ile zihnen ve fiziki anlamda hazırlıksızlığının gerilimlerini, çelişkilerini aynı anda yaşadı. Adeta dondurduğu gücünün açığa çıkması karşısında dumura uğratılmış, felç

olmuş uzuvlarıyla uyum güçlüğü çeken beden görünümü sergiledi" (Emre 2001: 11). Emre'ye göre bu dönemde, gücünü yalnızca jeo-stratejik konumundan ibaret zanneden resmi Türkiye söylemiyle,

medeniyet birikiminin bilincindeki derin Türkiye'nin çelişkileri her alanda yaşanmıştı. Derin Türkiye kadim medeniyet birikiminin özgüvenini hayata aktaracak geçerli araçlardan yoksundu. İslam dünyasının ve Türkiye'nin medeniyet birikiminin karşılığı olan pozisyonu alamamasının verdiği bir gerilim söz konusuydu; dahası, bu potansiyelin kendisi dahi Müslümanları dünya sistemin lanetlileri haline getirmeye yetiyordu. İslam dünyasının edilgen varlığı bile kurguları bozuyor, dünya sisteme alternatif olarak algılanması şimşekleri üzerine çekmesine yol açıyordu (Emre 2001: 13).

Akif Emre'nin tüm entelektüel yolculuğu, İslam dünyasının ve Türkiye'nin medeniyet birikimini alternatif bir sistem inşası için nasıl kullanabileceğimiz meselesine odaklanmıştı. Çok sevdiği Safahat yazarının deyişiyle bu asır için anlamlı olabilecek bir sözün yükseltilmesi omuzlarımıza yüklenmiş tarihi bir sorumluluktan ibaretti. Bu açıdan bakıldığında, Akif Emre'nin insanları kimlerdir? sorusunun cevabı dünyanın neresinde olurlarsa olsunlar, bu istikamette çaba gösterenlerdi. Onları sever ve yoldaşı sayardı. *Fosiller ve Mukallitler* başlıklı yazısında Toynbee'nin Afganistan bağlamında tartıştığı Herodyen ve Zealot tutumlar, Emre'nin de birer çıkmaz sokak olduğunu gayet iyi bildiği tutumlardı. O "geleneğin içinde hapsolmuş, tepkici, eskiye sığınmış, yeniliğe kapalı" Zealot'un da, "değişimi, yeniliği temsil eden üstün donanımlı düşmanlarının yolunu taklit eden Herodyen'in" de başarısızlığa mahkûm olduğunu düşünürdü (Emre 2001: 60). Onun yolu, aynı yazıda bahsettiği gibi kendi geleneğini yeniden keşfederek, yenilenecek başka medeniyetlerle temasa geçmek ve dünyaya ilişkin yeni şeyler söylemekti; alternatif bir iddiayla ortaya çıkmaktı. Kültürel çiçeklenme ve yaratıcılık böyle mümkün olabilirdi. Kısacası Emre'nin insanları üçüncü yol üzere olanlar yani İslamcılardı.

Onlar “kendi medeniyetinin/kendinin farkına vararak global bir krizin eşiğindeki insanlığa bir muştı sunacak imkanı diriltme” (2001: 64) çabası içinde olanlardı.

Emre’ye göre, tarihe “özeleştiriyi de içeren bir bütün olarak bakmak” ve onunla “hesaplaşmak”, tarihi yarğalamak yerine anlamaya çalışmak gerekiyordu (2001: 98-99). 700 yıllık Osmanlı geçmişini Osmanlıcı olmadan, Osmanlıcılık yapmadan analiz etmek, anlamaya çalışmak, Pax-Otoman’a’nın dayandığı dinamikleri ve farklı kimlikleri bir arada yaşatmadaki başarısını kavrayabilmeliydik (Emre 2001: 101-103). Nitekim Emre Balkanlarla olan ilişkilerde de Türklük vurgusu yerine tarihi ve kültürel mirası esas alan doğal etki alanını vurguluyordu (2001: 135). Hareket alanı ve sorumluluk kavramlarını tekrar tekrar zikrediyor, hem Türkiye’de hem de Osmanlı hinterlandında yer alan ülke ve coğrafyalarda İslami bir yaklaşımla milliyetçilikten kaçınılmasını öneriyordu. Ancak çok-kültürlülüğün hâkim kılınması durumunda tarihin bize yüklediği sorumlulukları yerine getirme imkânımız olabiliirdi. Bu yazıda, Akif Emre’nin yukarıda bahsettiğimiz ölçütlerden hareketle sevdiği, değer ve önem verdiği insanlardan bazılarında değinmek istiyoruz.

ELİ ÖPÜLESİ YEGÂNE ADAM: ALİYA İZZETBEGOVİÇ

Akif Emre’nin belgesel, yazı ve söyleşiler aracılığıyla hayatı boyunca takip ettiği, her daim hürmet ve muhabbetle andığı insanların başında Aliya İzzetbegoviç gelmektedir. Aliya ile ilgili yazılardan biri *Bilge Kralın Farkı* başlığını taşır. 2001 Şubat’ında kaleme aldığı bu yazıda Sovyetler Birliği’nin dağılmasından sonra kurulan ve Yugoslavya’dan ayrılan devletlerde başa geçen liderlerin tamamının, Aliya hariç, eski komünist rejimde yöneticilik yapmış isimler olduğuna dikkat çeker.



▲ Aliya İzzetbegoviç’in cenaze töreni

Bunun yegâne istisnası olan Aliya eski dönemde hiç bir idari ve siyasi görev almamış hatta komünist partiye bile üye olmamışlığı nedeniyle “tümüyle sivil ve sade bir vatandaş” (Emre 2016: 121) olarak övülür. Politikacı ile bilge devlet adamı arasında ayırım yaptığı bu yazıda değer verdiği insanlarda aradığı özelliklerin en önemlilerinden birini zikretmektedir. Benliğini yükseltmek, resimlerini her yerde görmek isteyen politikacı tipine karşı Aliya girdiği toplantılarda duvarda asılı olan resmini indiren adamdır. Bu detayı 2013 yılında Hamburg’a yaptığımız bir ziyarette kendisinden dinleme imkânı bulmuştuk. Aliya’nın 10. ölüm yıldönümüydü ve Hamburg Üniversitesinde bir Aliya anması olacaktı. Akif Emre orada Aliya’yla ilgili pek çok şey anlattı ama bu resim meselesi hiç aklımdan çıkmadı. Politikacı-bilge devlet adamı ayırımına dair yazdıklarını görünce o konferansı bir kere daha hatırladım. Sonra aynı anekdotla *Küreselliğin Fay Hattı*’nda

Taliban ya da Aliya (2001: 145-147) başlıklı yazıda karşılaştım. Aynı yazıda Aliya’nın sivilliğe verdiği öneme dair değerlendirmeler de yer alıyor.

Genelkurmay başkanlarından Rasim Deliç’in anlattığına göre Aliya, askerlerin savaşa ilgili görüşlerine itibar etse de, Boşnak ordusunun temelinde sivil otoriteye bağlılık yatar imiş. Emre de bu tespitleri aktardıktan sonra Dino Merlin gibi sanatçıların adına besteler yapmasını, Henri Levi gibi aydınların kuşatmanın ağır deneyimini onunla paylaşmak adına Saraybosna’ya koşmasını sivilliğe yönelik bu hassasiyetine bağlamıştır. Ve her daim akla hürmetkâr olan bu inançlı adamın duruşuna olan saygılarına. Aliya kaynağını İslam medeniyetinden alan gerçek çok-kültürlülüğü siyasetinin merkezine koyan, birlikte yaşama ilkesini bizzat uygulayarak tüm dünyaya gösteren bir Müslüman lider tipidir. Savaşın düşmana benzeyerek kaybedileceğinin bilincinde olduğu için savaş sırasında diğer dinlerin ibadet

yerlerinin yıkılmamasından duyduğu memnuniyeti açıkça ifade edebilen, intikama uzak bir önder tipi. Balkanların son Osmanlısı olan bir önder. *Kosova’da Son Osmanlı’yı Anmak* başlıklı yazısında Emre Murad Hüdevendiğar’la Aliya arasında bağlantı kurmaktadır. Diğer bir deyişle Balkanların ilk Osmanlısıyla son Osmanlısı arasında. Aliya;

“Balkanlarda tarih yeniden yazılırken İslam’ın burada tekrar kurucu bir rol

gibi İttihat-ı İslam görüşünü savunmuş tarihi kişilikleri de önemsiyor ancak onları bugün için taklit edilecek birer model olarak sunmak yerine Aliya İzzetbegoviç gibi yeni önder tiplerine yöneliyordu. “Güney Afrika’dan Java adasına, Türkistan’dan Libya çöllerine kadar karşılık bulan İttihat-ı İslam” (2017: 57-58) çağrısı, İslam ve Osmanlı dünyasının durumunda temel bir değişiklik meydana getirememiştir belki

Emre İslam dünyasının bir medeniyet ve kimlik krizi yaşadığını düşünüyordu. Bu nedenle de Aliya’nın medeniyet çerçevesinden düşünce planına taşınmış sloganik olmayan hakiki bir dil/söylem geliştirerek entelektüel bir çıkış aramasını, Batıya meydan okumasını, düşünce ve örgütçü eylem adamı, diplomat ve asker yönlerini birlikte seferber ederek geleceğin liderinin nasıl olması gerektiğini göstermesini çok önemsiyordu.

almasa gerektiğini hem Avrupa’ya hem de Müslümanlara hatırlatm[ıştır]... [İslam’ın] ölü bir medeniyet değil diriltici özgürlük muştusu olduğunu düşünce ve mücadelesiyle göster[miştir]... Avrupa’nın tüm evrensellik iddialarına karşın sınırlarının nerede bittiğini deşifre et[miştir]... Bosna’da verilen mücadelenin ayırt edici vasfı, Aliya’nın şahsında somutlaşan değerler karşısında mağrurların ahlaken paramparça oluşlarıdır” (Emre 2016: 136-137).

Aliya mücadele, çile, entelektüel derinlik, sadelik, dinginlik demektir; İslam dünyası için doğmakta olan yeni bir liderliğin ilkörneğidir (Emre 2015: 136). Emre İslam dünyasının bir medeniyet ve kimlik krizi yaşadığını düşünüyordu. Bu nedenle de Aliya’nın medeniyet çerçevesinden düşünce planına taşınmış sloganik olmayan hakiki bir dil/söylem geliştirerek entelektüel bir çıkış aramasını, Batıya meydan okumasını, düşünce ve örgütçü eylem adamı, diplomat ve asker yönlerini birlikte seferber ederek geleceğin liderinin nasıl olması gerektiğini göstermesini çok önemsiyordu. Bu nedenle, Abdülhamit

ama “bugüne kadar süregelen, evrensel boyutu olan, yegâne yerli düşünce olarak gör[ülmelidir]”. Abdülhamit tarafından siyasi bir proje olarak sahiplenilmiş olan bu fikir, hem dış saldırılara karşı bir savunma hem emperyalistlere karşı tehdit haline getirme çabası hem de Osmanlı tebaası Müslümanların kendi aralarındaki bir çatışma ihtimaline karşı tedbir olarak anlaşılabilir. Akif Emre bu fikrin ve sahibinin hakkını verir ve tarihsel önemini vurgulamaktan geri kalmaz ama bir Osmanlı ya da Abdülhamit güzellemesi de yapmaz. Tam tersine bugüne ve tüm dünyaya konuşan yeni bir önderlik tipinin peşine düşer: Örneğin Aliya’nın.

Aliya medeniyetin geleceğinin süreklilik içinde yenilenmesiyle gelişebileceğini gören nadir insanlardan biridir. Görüşmeye gittiğinde hürmetle elini öptüğünden bahsetmesi de bunlardan dolayı olmalı. Çünkü Akif Emre el öpmeyi sevmez, dik başını kimselere kolay kolay eğmez. Ama Aliya’ya duyduğu hürmet ve muhabbet belki de hayatının tek istisnasını yaptırmış

ona. Hayatları muhalif konumlarda nihayetlenen çoğu İslamcıdan farklı olarak uzun bir süre iktidarda kalan Aliya’yı böylesine sevmesinde iktidarı “yalnızca ahlak ve adaletin mümkün kılınmasını sağlıyorsa meşru sayılabilecek çürütücü bir faktör” olarak görmesinin de rolü vardır muhakkak: “İktidarı meşrulaştıran gücün mutlaklaştırılması değil bizzat ahlak ve adaletin hâkim kılınmasıdır. Bunu da iktidarı dönüştürecek temel ilkelerin tasarımı yetisine, “metne” sahip olanlar gerçekleştirebilir. İktidarlar da tüm meşruiyetlerini bu temel tasarımdan, hukuki ve ahlaki ilkelerden alır. İktidarı mutlaklaştırmayanlar iktidar aygıtına temel ilkeleri gerçekleştirmek için katlanırlar” (Emre 2017: 49).

Aliya Akif Emre’nin iktidara gerçekten yalnızca katlandığını, omuzlarına yüklenen tonlarca yükü tevazu içinde ve sorumluluk bilinciyle taşımaya çalıştığını gördüğü tek adamdır ve onun için elini öper. Bunun, İslami teklif anlamında çok ama çok anlamlı bir modele işaret ettiğini düşünür. “Temel ilkeler adına katlanılan misyon olarak iktidar” anlayışı Aliya’yı işaret eder. Aliya ve arkadaşlarının Avrupalı bir İslam kimliği inşa çabaları da onun için önemli bir diğer boyuttur. Aliya için olduğu gibi Emre için de “Boşnak kültürünün yüzü Avrupa’ya dönük, kökü ise İslam medeniyetine aittir.

ÇELİŞKİSİZ BİR DÜRÜSTLÜK VE ŞAHSİYET ABİDESİ: MEHMET AKİF

Akif Emre’nin yaşarken tanıma şansına eriştiği, defalarca ziyaret ettiği, söyleşiler yaptığı Aliya İzzetbegoviç hakkında pek çok yazısı olduğunu biliyoruz. Ama onun yazılarına bir kere daha dikkatle baktığımızda Mehmet Akif hakkında da on yıllara yayılan pek çok yazı kaleme aldığını görüyoruz. Mehmet Akif’in hayatı boyunca unutulmuşluğa terk edildiğini, yok sayıldığını düşünen ve bu nedenle

onu daha bir muhabbetle seven Akif Emre, adaşının askeri yenilgilerin arkasında bir medeniyet sorunu olduğunu anlamış İslamcı bir aydın olarak, İslam medeniyetinin ölmediğini, yeniden ayağa kaldırılabilirliğini vurgulayan devrimci duruşunu çok önemsemiştir. Her daim onun öfkesine ve aksiyonuna (Emre 2017: 29) atıf yapmıştır. Mehmet Akif'in "asrın idrakine söyletmeliyiz İslam'ı" derken vurgulamaya çalıştığı hususu Akif Emre İslamcılıkla ilgili bir yazısında şu sözlerle dile getirir: "İslamcılık modernizme karşı olmakla beraber modernliğin doğurduğu sorunlara cevap arayışıdır... Modernlikle yüzleşmekten kaçınmadan kendini üretebilme tecrübesinin hasılası olarak da okunabilir... Gelenek sahibi olmakla geleneksel olmak nasıl farklı ise, modernliğe cevap geliştirmekle modernist olmak arasında da benzer türden bir ilişki vardır. İnanca dayalı bir toplum modelini inşa çağrısı ..." (2017: 31).

Emre "İki Farklı Mehmet Akif" (2016) başlıklı yazısında, onun bir imparatorluğun dağılıp, ümmetin perişanlığını aksettirdiğini söylemektedir. Son bir hamle ile yıkılışı durdurmanın, İslam'ın yurdunu kurtarmanın derindeydi. Ama olumsuzlukları eleştirmekten bir an bile geri durmadan. Akif, döneminin diğer aydınlarında görülen "Batı ile hesaplaşma", "gelişme", "medeniyet" gibi meselelere kafa yormuştu. "Klasik İslamcı düşünürlerin kafa yordukları tüm konuları onda da görmek mümkündür" diyen Emre, bu ortaklıkları İslam birliği ideali, milliyetçiliğin parçalayıcı ve dağıtıcı bir ideoloji olarak görülmesi, kültürel anlamda Batı ile hesaplaşma, siyaset konusunda mevcut durumdan rahatsız olunsu da Batı siyaset düşüncesinden etkilenme şeklinde özetlemektedir. Örneğin Sait Halim Paşa'yı da bu bağlamda ele almak mümkündür. Batının "dünyada egemenlik kurmaya başladığı bir dönemde İslam âleminin ayağa kalkması için müthiş bir çaba içine girmiş olan aydınlar kuşağından

Said Halim Paşa'nın içinden geçtiğimiz medeniyet buhranını anlamaya dönük çaba ve teklifleri" (2017: 29) de Mehmet Akif'inkilerle birlikte değerlendirilebilir.

Ancak Mehmet Akif ile ilgili çarpıcı değerlendirmelerinden biri, onun yeni rejim tarafından milli şair ve İslamcı şair olarak nasıl ayrıştırıldığı ve milli şair olarak resmi ama mesafeli bir kutlamaya tabi tutulurken, gerçek hayatta İslamcı şair oluşu nedeniyle sürgüne zorlanarak yalnızlığa mahkûm edildiği saptamasıdır. Milli Mücadele'ye İslamcı bir şair olarak coşkuyla katılan Akif, Cumhuriyet seçkinlerinin uygulamalarıyla barışmamıştır. Mehmet Akif'in Milli Mücadele'ye destek veren, İstiklal Marşı'nı yazan tarafı öne çıkarılmış ama tüm bunları kuşatan İslam şairi sürgüne gönderilmiştir. Milli Mücadele döneminde iktidara karşı çıkan korkusuz bir aydın olan Mehmet Akif'in Şeyhülislam Mustafa Sabri Efendi'nin oğlu İbrahim Sabri Bey'e söylediklerini aktarırken bir kez daha içi yanmıştır muhakkak: "Bu yapılanlar bana çok ağır geldi. Perişanlığımın derecesini size şöyle anlatayım: Secde-i sehivsiz namaz kılamaz oldum. Yahu namazda dalıp gidiyorum. Zihnim öyle perişan" (Emre 2016, İki Farklı Mehmet Akif).

Zulümlere maruz kalan, yaralanan, incitilen Mehmet Akif, Oğuz Atay gibi "karşı yakadan" bir yazarın bile derinden etkilendiği arı duru bir kişiliktir. Emre 2012'de kaleme aldığı "Oğuz Atay'ın Mehmet Akif'i" başlıklı yazısında Oğuz Atay'ın mektuplarına atıfla onun Akif'ten ne denli etkilendiğini şöyle yazmıştır: "Mehmet Akif'i (Safahat) okudum. Adamın gücüne, sevgisine hayran oldum. Şimdiye kadar böyle gerçekten imanlı bir adama rastlamamıştım".

Akif Emre "Bir Sürgün Şairi Mehmet Akif" (2012) başlıklı yazısında ise, sürgünden döndükten hemen sonra vefat eden, ancak ölmek için vatanına dönebilen Akif'in "sürgünlük durumunu hatırla/t/mak" ve "onu sürgüne zorlayan şartlarla

yüzleşmek" gereğinden bahsediyor. Zira o, hayattan sürülmüş bir medeniyetin temsilcisi olarak/olmak nedeniyle ve olmak sıfatıyla sürgüne gönderilmiştir. Bize de "milli şairini sürgüne gönderen yegâne ulus olmak payesi" düşmüştür. Mehmet Akif, Osmanlı devletinin çöküşünü durdurmak için çırpınan, imparatorluktan kalan son parçayı kurtarmaya gayret eden ama parçalanmış imparatorluğun başka bir köşesine savrulmaktan kurtulamayan adamdır. "Müslümanlıkta anasır mı olurmuş ne gezer/Fikr-i kavmiyeti telin ediyor peygamber" diyen adamdır. Bütün bu nedenlerle Mehmet Akif onun en sevdiği sıralamasında bence başa güreşir. Onun açısından eli öpülesi yegâne adam İzzetbegoviç'tir dedikse de; bu, Akif ile adaşının dünya gözüyle karşılaşmamış olmalarındandır. Yoksa Akif, Akif'e olan sevgi, şefkat ve hayranlığı nedeniyle onun da önünde saygıyla eğilirdi.

YÜZYILIN VİCDANINI SARSACAK GÜR SEDA: MUHAMMED İKBAL

Muhammed İkbal Akif Emre'nin Mehmet Akif'le karşılaştırmaya layık bulunduğu, ona benzettiği ve sevdiği insanlardan biridir. Bir yazısında İkbal'in doğumunu (9 Kasım 1877), aynı tarihte gerçekleşen Berlin Duvarının ve Mostar köprüsünün yıkılması olaylarıyla birlikte anmakta ve bir çınarın yeşermeye başlaması olarak değerlendirmektedir. İkbal yüzyılın vicdanını sarsacak gür sedadır. Mehmet Akif gibi hayatı boyunca ümmetin acısını duymuş ve bu acıları dile getirmeye çalışmıştır. Emre 1984'te Lahor'u ziyaret etmişti. İz'ler kitabında değindiği üzere, Cuma mescidiyle Ekber Şahın mezarı arasında bulunan İkbal'in anıt mezarını görünce aklına "Vücudum Keşmir bahçesinde bir güldür, Gönülüm Hicazlı, yani Müslümandır, şiirim de Şirazlıdır" (2015: 74) dizeleri gelmiş. İkbal pek çok şiirinde olduğu gibi "sen daha

yol geçidindesin, mekâna bağlılıktan geç... Hicaz ve Şamlı olmaktan geç, Acem ve Turanlı olmaktan geç" dizelerinde de milliyetçiliklerin birbirinden kopardığı Müslümanların "ümmet bilinci içinde birleşmesi" gerekliliğine vurgu yapmaktadır. Asıl mesele İslam ümmetinin geçmişinden beslenerek geleceğe dair kurucu mahiyette bir sözü söyleyebilmesidir (Emre 2016: 143). Mehmet Akif ve İkbal gibi Akif Emre de hayatı boyunca bu ümmetçi bilinci merkeze almıştır

Akif Emre "Bir Sürgün Şairi Mehmet Akif" (2012) başlıklı yazısında Akif ile İkbal'i kıyaslamaktadır. Ona göre Muhammed İkbal sömürge yönetimi altındaki Hindistan'da, "Hint-İslam coğrafyasında ırk, milliyetçilik ayrıştırmasına karşı evrensel bir çizginin renklerini şiirine aksettiriyordu". M. Akif yıkılmakta olan bir imparatorluktan kalanları kurtarmaya çalışırken İkbal sömürgeleştirilmiş bir imparatorluktan yeni bir devlet çıkartma davasındaydı. Kurduğu ulus devlet hayalinin gerçekleştiğini göremeden vefat etti. Bu değerli şair ve düşünür de tıpkı M. Akif gibi "alt üst oluşları yaşarken şiiri aşan bir perspektif sunmaya çalışmıştır". Gerek M. Akif'in gerekse İkbal'in bakış açısı, çağdaşları olan Müslüman düşünürlerinki gibi olumlu yanları kadar zaafı da olan düşüncelerdi. İslam medeniyetinin geleceğini kuracak olan söz, bu düşünürlerle gerçekçi bir hesaplaşmadan doğacaktır.

Derin, hikmet sahibi bir aydın, şair ve düşünür olan İkbal ile karşılaştırıldığında aynı kıtanın çocuğu olan ve İkbal'in hayali olan Pakistan'ın yetiştirdiği Ebu'l A'la el-Mevdudi'nin Emre'yi aynı derinlikte etkilememiş olduğu söylenebilir. 1985'te Rewalpindi'de tanık olduğu bir seçim kampanyasını anlatırken Mevdudi ve Cemaat-i İslami hakkında şu analizleri yapmıştır:

"Cemaat-i İslami yöneticileri ve seçkin üyeleriyle buranın şartlarında bayağı eğitilmiş ve elit parti görünümü

veriyor. Yöneticilerinin ve üyelerinin hali vakti yerinde, dünyada olup bitenlerden haberdar insanlardan oluştuğu yönünde bir kanı var. Mevdudi'nin tabana açılmamasının nedenlerinden biri de bu belki. Seçkin bir anlayışı var. Peşaver'deki salon toplantılarında... şöyle bir baktım; bir seçim kampanyasından çok konferansı takip etmeye gelmiş insanların havası var" (Emre 2015: 122).

Bu değerlendirmeler beni şaşırttı zira İkbal'le ilgili bir yazı için okuma yaparken onun Mevdudi'yi yalnızca ibadet meseleleriyle ilgilenmesi gereken bir molla olarak gördüğüne dair değerlendirmelere rastlamıştım. Nasr'a göre İkbal Mevdudi'yi Batılı ve İslami ilimleri

Mehmet Akif'in hayatı boyunca unutulmuşluğa terk edildiğini, yok sayıldığını düşünen ve bu nedenle onu daha bir muhabbetle seven Akif Emre, adaşının askeri yenilgilerin arkasında bir medeniyet sorunu olduğunu anlamış İslamcı bir aydın olarak, İslam medeniyetinin ölmediğini, yeniden ayağa kaldırılabilirliğini vurgulayan devrimci duruşunu çok önemsemiştir. Her daim onun öfkesine ve aksiyonuna atıf yapmıştır.

bünyesinde mezmetmesi beklenen Darü'l İslam'ın entelektüel sorumluluğunu üstlenebilecek biri olarak görmüyormuş (2000: 79-81). Bu açıdan bakıldığında, İkbal'i İslam felsefe, düşünce ve şiirinin en derin ve incelikli temsilcilerinden biri belki de en başta gelenlerinden biri olarak nitelemek yanlış olmayacaktır.

FİKİR VE MEDENİYET ÖFKESİ: NECİP FAZIL

Emre (2015: 190-191), Necip Fazıl'ı anlatırken, "Türk toplumunun içinden geçtiği tarihi kırılmanın tüm dönüm noktalarını yaşamış bir fikir adamı olarak yıkıntıların acısını ruhunun derinliklerinde hissetmiş, yaşadıklarını bir çile yumağına dönüştürerek fikir örgüsünü tamamlamaya çalışmış ve kalemine yansıtmıştır" der. Onu bir neslin vicdanı olarak nitelendirir. Şerif Mardin'in bir tespitini aktarır. Necip

Fazıl Batı şiir kuramını çok iyi kavramış bir şair ve modern bir kişi olmasına rağmen modernleşme uygulamalarının toplumun değerlerini ve yaşamını hiçe sayması nedeniyle resmi söylemler arasına mesafe koymuştur. Bu uygulamaları sızlanarak karşılamak yerine, "iddiası ve davası olan bir fikir adamına yakışır bir fikir öfkesiyle" mukabele etmiştir. Emre açısından N. Fazıl'ı önemli kılan hususlardan bir diğeri de, kendini savunmak adına bile olsa muarızlarından ödünç kavram almayı reddetmiş olmasıdır. Zira savunmacı reflekslerle başkalarından kavram ödünç alanların başarı şansı yoktur Emre'ye göre. Önemli olan, fikir öfkesinden hare-

ketle ve özgün kavramlarla mücadele vermektir ve Necip Fazıl bunu yaptığı için üstatlar arasında sayılmaktadır.

Bu kavram meselesi Emre için her zaman özel bir yer tutmuştur. *Müstağrip Aydınlar Yüzyılı* (2017: 15) başlıklı son kitabının önsözüne şunları yazmıştı: "Türkiye'de siyasal düşünce tarihinin sağlıklı biçimde yazılamamasının en önemli nedenlerinden biri kavramlarla değil niyetlerle konuşuluyor olmasıdır... Bir başka deyişle, hiç kimse birebir yalın anlamların karşılığını konuşamadığı için gölgeli kelimeler kullanıyor". Batının büyük saldırılarına cevap vermeye çalışan İslam dünyasının örtük bir dil kullanması ve bu yıkıcı güç karşısında gözlerinin kamaşması çok önemli bir sorundur. Zira Müslümanları inançlarından, geçmişlerinden ve varoluş şartlarından kuşkuya düşürmüştür. Bu nedenle 20.



▲ Hasene Mahmud ile

yüzyıl müstağrip aydınlar yüzyılı olarak adlandırılır. Bu göz kamaşmasını aşacak bir fikir öfkesine ve bu öfkeyi yaratıcı biçimde taşıyacak özgün bir kavramlar manzumesine ihtiyaç bulunmaktadır. Emre'ye göre, N. Fazıl'ın İslamcılığı da yangın yerinden bir filiz yeşertme iddiası olarak medeniyet öfkesinden doğmuş (2017: 25), özgün kavramlara yaslanmaya çalışmış yerli ve evrensel bir çaba olarak değerlendirilmeyi hak etmektedir.

MAHALLESİ OLMAYAN DÜŞÜNÜR: NURETTİN TOPÇU

Emre "Mahallesi Olmayan Düşünür" (2013) başlıklı bir yazısında Nurettin Topçu'dan bahsetmektedir. İsmail Kara'ya atıfla "Cumhuriyet devri düşünce dünyası, milliyetçi, muhafazakâr, Anadoluçu, İslamcı ve sosyalist fikir hareketleri açısından ehemmiyet taşımaktadır" diyen

Emre, Topçu'nun düşüncelerinin tüm bu akımlara yerleştirilebilecek bir seyri olduğundan bahseder. Bu kadar farklı düşünce akımıyla ilişkili olabilmesini ve bunu bütünlüklü ve tutarlı bir şekilde başarabilmesini de onun kişiliğine bağlar. "Muhafazakârlıkla Hareket felsefesini tasavvufi bir muhtevada eritme çabası"; "misak-ı milli sınırları içinde Müslüman Türklük ruhunu işleyen, devletle barışık milli çizgisi"; "Anadoluculukla formüle edilen sosyo-ekonomik temelli İslam sosyalizmi" Topçu düşüncesinin önemli başlıkları arasında sayılabilir. Ama Topçu'yu Emre'nin ilgi alanına sokan yukarıda saydığımız düşüncelerinden ziyade adaletli, dik ve kararlı duruşu olmuştur diye düşünüyorum. Özellikle de bu duruşun Kanlı Pazar gibi Türkiye Müslümanları açısından turnusol kâğıdı işlevi görmüş bir olay

bağlamında gündeme gelmesi Emre'yi heyecanlandırmış olmalıdır.

Soğuk Savaş döneminde komünizmin kurumsal dinlere olan karşıtlığının neden olduğu rahatsızlık, bazı Müslümanları Amerikan siyasetinin arkasında durmaya yöneltmişti. Komünizmi İslam'la önleme stratejisi olarak niteleyebileceğimiz Yeşil Kuşak Doktrini, Türkiye dâhil pek çok ülkede taraftar bulmuştu. 1969 yılının 16 Şubat'ında 6. Filo'nun İstanbul'a gelişini ve Amerikan askerlerinin karaya çıkışını protesto etmek üzere toplanan sol eylemciler, polislin gözü önünde saldırıya uğramış; iki kişi bıçaklanarak öldürülmüştü. Bu saldırının gerekçesi, Amerikan politikalarını protesto etmek isteyen "komünistlere haddini bildirmek" idi. Bu olay tarihe Kanlı Pazar olarak geçmiştir. Nurettin Topçu (Hece 2006), Ercüment Özkan gibi isimler bu dönemde İslam'ın

Amerikan siyasetinin bir aracı olarak devreye sokulmak istenmesine kati bir şekilde itiraz etmişlerdir.

Nurettin Topçu Kanlı Pazar'la alakalı olarak, olayı düzenleyen ve katılan muhafazakâr çevrelere yönelik sert bir yazı kaleme almıştı. Akif Emre bu yazıya dikkat etmiş. Yazının İslami cemaat ve çevrelere karşı oldukça sert, sol çevrelere daha anlayışlı bir tutum sergilediğini bunun da Topçu'nun milliyetçiliğiyle alakalı algıyı boşa çıkardığını vurgulamış. Mustafa Kutlu'nun anlattığına göre, "sağ-muhafazakâr camianın birbirinden ayrılmadığı dönemlerde" hazırlanan bir bildirin sonuna konuyla alakalı olmadığı halde 'kahrolsun komünizm' gibi bir slogan eklenmesine de Topçu

değerlendirmeye çalışırken otuzlu yaşlarında şizofreniye yakalanmış ancak "delilik ülkesi" dediği modern aklın sınırlarını aşmanın, "başka bir aklın varlığını keşfetmenin serüvenini" yaşama cesaretini göstermiştir. Emre'ye göre Şasa'nın bu süreçlere dair notları aslında modern dünya ile felsefi bir hesaplaşmadır. Onunki "mistik bir huzur arayışı" kolaylığı değildir; kararlı bir felsefi hesaplaşmadır.

Ayşe Şasa'nın ardından kaleme aldığı yazılardan birinde iki hususun mutlaka hatırlanmasını istemiş Akif Emre, bunu hem ahlaki bir zorunluluk hem de vefa borcu olarak görmüş. 17 Haziran 2014 tarihli *Gönül Sakası* başlıklı yazısında Ayşe hanımın ömür boyu bir hakikat

Emre, Gönül Sakası başlıklı yazısında Ayşe hanımın ömür boyu bir hakikat yolcusu olmanın bedelini ödediğini, tanınmış bir sinemacı, Cumhuriyet döneminin varlıklı ailelerinden birinin mensubu oluşunu hiçbir zaman öne çıkartmadığını ama "eski arkadaşlarıyla insanca ve Müslümanca arkadaşlığını sürdürürken yine hakikat peşinde olmaktan geri durmadığını" anlatmaktadır. Önemseydiği ikinci husus ise onun samimiyeti ve bedel ödeme konusundaki cesaretidir.

itiraz etmişti. Bu itirazı kabul görme-yince ceketini alıp 'mahalleden' bir daha geri dönmek üzere ayrılmıştı. Akif Emre bu tepkiyi "tam bir ahlak abidesi duruş" olarak niteliyor ve Topçu'yu da dik duruşlu saygı duyulması insanlar arasına yerleştiriyor.

BİR GÖNÜL SAKASI, BİR HAKİKAT AVCISI: AYŞE ŞASA

Akif Emre Ayşe Şasa'nın vefatından sonra *Dünya Bülteni*'nde (Kardaş 2014) "Akıllı Akılla Yenerek Sahile Ulaşmanın Öyküsü" başlıklı bir yazı kaleme alır. Bu yazıda Şasa'nın hayat yolculuğunun modern batılı aklı aşma yönünde yapılmış tehlikeli bir yolculuk olduğunu söyleyecektir. Ayşe hanım kendisinin de belirttiği gibi "dünyayı modern batının sığ, hastalıklı, perişan ölçüleriyle"

yolcusu olmanın bedelini ödediğini, tanınmış bir sinemacı, Cumhuriyet döneminin varlıklı ailelerinden birinin mensubu oluşunu hiçbir zaman öne çıkartmadığını ama "eski arkadaşlarıyla insanca ve Müslümanca arkadaşlığını sürdürürken yine hakikat peşinde olmaktan geri durmadığını" anlatmaktadır. Önemseydiği ikinci husus ise onun samimiyeti ve bedel ödeme konusundaki cesaretidir. Bunu çeşitli yazılarında ısrarla hatırlatmıştır bize. 1968 kuşağının bir temsilcisi olarak Ayşe hanım "hakikat sandığı idealler uğruna gemisini kayalıklara sürme cesaretini göstermiş" bir hakikat avcısı, bir gönül sakasıdır. Çağdaşlaşma prosesinin tükendiği noktayı gözler önüne sererken modern aklı aşıp divaneliği göze almış, kendisini irfanın kılavuzluğuna

bırakmayı başarabilmiştir. Bugünün dünyasında çoğu insan güçlüden ve kazananan yana durmayı tercih ederken o peşine düştüğü hakikat uğruna sahip olduklarını terk etmeyi göze almıştır. Ama kimseyi gözden çıkartmadan, arkada bırakmadan. Yüz yüze görüşemediklerini telefonla arayarak. Akif Emre onun telefonla ilişkisini pek çok kez gündeme getirmiştir. Onun mekanik bir iletişim aygıtı olarak telefonu "metateleks"e dönüştüğünden bahseder. Zekâsına, cesaretine, arayışlarına çok değer verdiği gönül ehli bu kadın, Akif Emre'nin hürmetle sevdiği insanlardan biriydi.

Akif Emre "Ayşe Şasa'nın Tarafı" başlıklı yazısında onun kendisine hediye ettiği bir zarf açacağından bahseder. Bu, gümüş renginde, üzerinde duaların yazılı olduğu, kılıç şeklinde bir açacaktır. Ayşe hanım Kapalı Çarşı'da bundan üç tane yaptırmış ve birini de Akif Emre'ye hediye etmiş. Kılıcın üzerinde bir dua yazılıymış. Akif Emre hediye olarak bu açacağın tercih edilmesini "gönül yapmayı kendine yol bilen birinin iman-küfür ayırımında keskin kılıç metaforuyla tavrını koyması, tarafını belirtmesi" olarak yorumlamıştı. Ona göre Şasa, sufi meşrep olması hasebiyle farklı olana karşı çoğu kişiden daha hoşgörülüydü lakin "taraf olduğu yerde tavizsizdi". Akif Emre'nin kendisi gibi.

SONSUZ MEKÂNIN PEŞİNDE: TURGUT CANSEVER

Akif Emre 30 Kasım 2010 tarihinde Turgut Cansever hakkında "Sonsuz Mekânın Peşinde" başlıklı bir yazı yazmış. Bu yazıda Cansever'den, 1960'lı yıllarda doçentlik tezini hazırlarken modernizmin kendisinin post-modernizmi doğuracağını belirtmiş bir düşünce adamı olarak bahsediyor. Cansever'in sanat tarihi alanında yapılmış ilk doktora tezinin sahibi olmasını, tezin bir medeniyetin farklı birikimleri içine katarak nasıl zenginleşebileceğini ortaya koymasını çok önemsemiş. İslam mede-



niyetinin ölü bir medeniyet olmadığını ve 21. yüzyılda asli bir iddia ile ortaya çıkması gerektiğini düşünen Akif Emre, medeniyetin tezahür alanlarından biri -belki de en önemlisi- olarak kente büyük ehemmiyet veriyordu. Gerek Çizgisiz Defter'de gerekse İz'ler'de toplanan yazılarında İslam kentine dair birbirinden anlamlı yazılar kaleme almıştı. Cansever hocanın Selçuklu ve Osmanlı deneyimine "kendinden önceki birikimleri yok saymadan kendi dünya görüşü ve medeniyet anlayışı içinde eriterek geliştirebilmenin şaheser bir örneği" olarak bakması da Akif Emre'yi heyecanlandırmıştır. Cansever'in yalnızca tezine değil İslam mimarisi ile ilgili tüm çalışmalarına eğilmiştir. Özellikle de mimari ile anlam ve değerler arasındaki ilgi ve bunun İslam ve Batı mimarisindeki izdüşümleri üzerine yazdıklarına. Zira "İslam mimarisinin eşyayı aslına

rücu ettiren anlamının tespiti, sanat ve estetik teorisi açısından önemlidir". 3 Mart 2012'de Cansever'e bir kere daha eğilmiş. "Turgut Cansever ve Dini Düşünce" başlıklı yazısında, Türkiye'de Müslümanlığın imkânları üzerine söz söylemenin yolunu politik okumalardan geçirmeye çalışan zihin yapısını eleştirerek, Turgut Cansever'in bir mimar ya da mimarlık üzerine sözleri olan bir isim olmakla sınırlandırılmasının onun anlaşılmasının önünde ciddi bir engel oluşturduğuna dikkat çekmiş. Zira o sadece bir mimar değil "hayata Müslümanca bakmanın varlık meselesi olduğu şuuruyla hareket edenler nezdinde her şeyden önce bir mütefekkir olarak" kabul görmüştür. Emre, Cansever'de "Müslümanca bir hayatın, şehrin, medeniyetin ipuçlarını" bulur. "Hem dinden ne anlaşılması gerektiğine dair hem de dini düşünüşün kapsamı, insan

hayatını kuşatan çerçevesi ile mimari arasında kurduğu ilişkiye dair tespitleri anlaşılmasın Turgut Cansever'in ne demek istediği tam anlaşılmasın. Tevhit ilkesinin, kutsal sanat anlayışının sükûnet içinde hareket yaklaşımı, dinin dünyayı güzelleştirme amacı çerçevesinde anlam kazan[mıştır]". Emre kendisi de her zaman her vesileyle kentlerin anlamsal bir arkeolojisini çıkartmaya çalışmıştı. Bu çabasında yoluna yoldaş olan isimlerden biri de Cansever'di kuşkusuz.

DEVİRİMCİ YANIYLA UZLAŞMACILIĞI UYUM İÇİNDE GÖTÜREN SİYASİ DEHA: HASAN TURABİ

Sudan İslami Hareketi açısından önemli isimlerden biri olan Turabi, Londra'dan Sorbonne'a uzanan eğitim macerası, Müslüman Kardeşler'e yakın başlayan ama sonrasında kendi toprağına

dönük özgün fikirlere doğru evrilen siyasi düşünceleri, İslami Anayasa Taslağı hazırlama girişimleri, **İslam Konferansı Teşkilatı**'na alternatif bir Kongre kurma çabaları ve İslamcı tutumun klasik özelliklerinden biri olarak mezhepçilikle mücadelesi gibi nedenlerle dünyanın dikkatini çekmiş bir kişiliktir. Onun, bir gazeteci, yazar ve İslamcı hareket adamı olarak Akif Emre'nin dikkatinden kaçmış olması imkânsızdı. Ancak kişisel görüşüm, Turabi'nin onun hassaten muhabbet ettiği kişilerden biri olmadığı yönündedir. Her ne kadar Turabi'nin Sudan Halk Kongre Partisi'ni kurarken "köklerimizimize dönüyoruz" demesini önemsemişse de (Emre 2001: 391); 1964-1999 yılları arasında aktif siyasette iken "her yönetimin hem arkasında olacak kadar içinde, hem de doğrudan sorumluluk almayacak kadar dışarda" durması (Emre 2001: 392) onu Emre açısından ikircikli bir pozisyona yerleştirmiştir. Nitekim onu şöyle tanımlar: "Hemen her devrimin bir şekilde içinde bulundu, onları geriden yönlendirmeye çalıştı. İpleri kontrol edemediğini fark ettiği durumlarda da hiçbir sorumluluğu olmayan biri gibi ilişkiyi istediği zaman kopardı (Emre 2001: 392).

Devrimci yanıyla uzlaşmacılığı uyum içinde götüren bir siyasi deha olduğunu söylemesine, içinde yaşadığı toplumun sosyolojik şartlarına uygun bir siyasi çizgiyi yakalamada bir tutarlılığı gözettiğini kabul etse de, bir vakitler devirmeye çalıştığı Numeyri hükümetinde adalet bakanı oluvermesini kendine pek yakın bulmamıştır. Emre'ye göre bu Turabi'nin mücadele biçimiydi. "Her zaman için idealindeki yönetime doğru toplumu şekillendirecek projeler peşinde koştu" (Emre 2001: 393). İslam anayasası konusunda yaptığı somut çalışmalar nedeniyle çağdaş İslam siyaset düşüncesinin pratiği açısından önemli bir isimdi. Bu düşüncelerin kısmen uygulamaya konulmuş olması onun önemini daha



da artırmaktaydı. "Dengeler üzerinde oynamasını çok iyi bildi". 2016'da vefat eden Turabi Emre'ye göre İslami hareketi kültürel temelli olarak ele almış;

savunduğu siyah-beyaz bir belgeselden bahsetmektedir. Londra'da SOAS'da (School of Oriental and African Studies) Çince altyazı ile izlemiştir bu belgeseli.

İslam medeniyetinin ölü bir medeniyet olmadığını ve 21. yüzyılda asli bir iddia ile ortaya çıkması gerektiğini düşünen Akif Emre, medeniyetin tezahür alanlarından biri -belki de en önemlisi- olarak kente büyük ehemmiyet veriyordu. Gerek Çizgisiz Defter'de gerekse İz'ler'de toplanan yazılarında İslam kentine dair birbirinden anlamlı yazılar kaleme almıştı.

silahlı mücadeleden uzak durmuş; karizmasıyla merkezi yönetimde uzun yıllar etkili olmayı, pratikle teoriyi ülke şartlarını dikkate alarak sentezlemeyi ve vargılarını hayata aktarmayı başarmış nadir kişiliklerden biriydi (2001: 388-389). Ama onun muhabbetle izlediği, hürmetle örnek verdiği has kişilikler arasında yer almıyordu.

HAC'DA ÖZGÜRLEŞEN RUHLAR: MALCOLM X VE ALİ ŞERİATİ

Emre "Malcolm X'in Firavunları" başlıklı yazısında (2015: 123-125) onun "piramitleri yapanlar siyahlardır; firavun medeniyetini siyahlar kurmuştur" tezini

Altı yıl sonra Mısır ve Sudan'daki piramitleri gezerken, firavunların siyah derili olduğuna dair düşüncelerle bir kere daha karşılaşır. Aynı anda da Ali Şeriatî'nin bahsettiği piramitlerin inşaatı sırasında ölen cefakâr kölelerin gömülü olduğu çukuru hatırlar. Acaba der Malcolm bu çukuru görse firavunların siyah derili olmasıyla övünür müydü? Ama sonra onun yaşadığı Hac deneyiminde "derinin rengini, insanın ırkını aşan İslami bir perspektife ulaşmış olduğunu" hatırlar. Malcolm'un şehit edilmesi tam da bu gerçeğin idrakine varmış olmasından kaynaklanmıştır.

Akif Emre İstanbul Müftülüğü *Din ve Hayat Dergisine* Hac (2007) ile alakalı

bir yazı yazmış, bu yazıda da özellikle iki kişiden Malcolm X ve Ali Şeriatî'den bahsetmiştir. Beyaz ırkçılığına karşı siyah olanın üstünlüğünü öne çıkaran Malcolm X'in büyük bir ruh devrimi, büyük bir manevi aydınlanma yaşayarak Malik el-Şahbaz olma sürecini ele aldığı bu yazıda, onun tevhidi, hangi sınıftan ve ırktan olurlarsa olsunlar tüm Müslümanların kardeşliğini idrak edişini söz konusu eder:

“İrkçılık gibi insanlık çizgisinin deniletiği bir coğrafyadan gelip kardeşlik çağlayanında yıkanan Malcolm X'in idrak ettiği hakikate insanlık hâlâ ulaşabilmiş değil... Malcolm X, ırk ayrımının mağduru bir yaralı yürek olarak geldi, tevhidin sırrına ererek, birleştirirken yürekleri zenginleştiren ümmet bilincini kuşanarak şehadete koştu. Şeriatî'nin de sınıf ayrımcılığı ve totaliter baskılar altında ezilenlerin vicdanını bu mahşer provasında kuşanarak şehadete koşması, ... haccın çağın hastalıklarına karşı verdiği bir mesajdır. Her iki simge isim de Safa ile Merve arasında koşarken aynı zamanda haksızlıklara karşı durmanın, direnmenin ve dirilişin bilincini bir kez daha kuşandılar” (Emre 2017: 63).

FİLİSTİN DAVASININ VE İSLAM UYGARLIĞININ SEBTKÂR HİZMETKÂRLARI: ROGER VE LEYLA GARAUDY

Akif Emre *Garaudy'nin Yitik Şehirleri: Kurtuba ve Kudüs* (2016: 97-99) başlıklı yazısında, Garaudy'nin Müslüman olmasının Batılı olması hasebiyle ve Batı karşısında duyulan aşağılık kompleksinin etkisiyle aşırı bir abartı ve coşkuyla karşılanmış olmasını eleştirmekte ama aynı zamanda Garaudy ailesinin İslam medeniyetine, İslam düşüncesine yaptığı büyük ve samimi katkıları muhabbetle ve saygıyla ele almaktadır. Emre'ye göre, Garaudy Avrupa'da Filistin davasına en fazla destek veren kişiydi. Eşi Leyla hanımla birlikte Filistin ve Endülüs için büyük



▲ Hammer'in mezarında

bir gayret göstermişlerdir. Onlar, petrol zengini Arapların Endülüs'teki İslam mirasını sahiplenmeleri, buradan ev satın alıp restore ettirmeleri yönünde kampanyalar yapmışlardı. Leyla hanım Kurtuba'daki bir Endülüs evini restore ettirerek burayı bir müze haline getirmişti. Garaudy adına kurulmuş bir vakıf da Endülüs döneminden kalma bir kulenin (Torre de la Calahora'nın) müze yapılmasını sağlamış ve Garaudy'nin İslam medeniyetini ayağa kaldırma çabalarının bir nişanesi olarak sonraki

kuşaklara hediye etmişti. Emre, Leyla ve Roger Garaudy ile hem şahsi dostluğunu hem de bu güzel ailenin İslam medeniyeti için fedakârca çalışmalarını her zaman önemsemişti. Leyla Garaudy onun hakkında yazı yazdığı az sayıda kadından biriydi.

İŞİNİ CİDDİYETLE YAPAN TARİHÇİ: JOSEPH FREIHERR VON HAMMER

Akif Emre *Viyana'da Tenha bir Mezar* başlıklı (2016: 69-71) yazısında Avus-

turyalı bir oryantalist ve Osmanlı tarihçisi olan Hammer'in mezarını ziyaret hikâyesini anlatmaktadır. Batılı ve oryantalist oluşundan dolayı başta kendisine karşı mesafeli bir haleti ruhiye içindedir. Ama onun İstanbul'un kent tarihi konusunda yaptığı çalışmaları okuduğunda, akademik ciddiyetinden, çalışmasındaki incelikten ve detaylara kadar inmesinden çok etkilenmiştir. O “işini ciddiyetle yapan” bir tarihçidir. Çamlıca'daki çeşmelerden akan suyun yazınki sıcaklık derecesine kadar araştırmış, Emre'nin oturduğu semti ondan daha iyi öğrenmiştir. Nihayet 13 Ocak 2013'te Viyana'ya gittiğinde onun mezarını ziyaret eder. İşini ciddiyetle yapan adamın, Wiedling köyünün çıkışında yer alan elitler mezarlığındaki kabri tüm kalıp yargıları altüst eder. Hammer'e duyduğu muhabbeti kat be kat artırır. Mezarın ayak kısmındaki taşın üzerinde Arapça “Hüvel Hay, ... merhum ve mağfur ve rahmete muhtaç... Yusuf bin Hammer” yazmaktadır. Mezarda ayrıca her nefis ölümü tadacaktır ayeti kerimesi ve “ziyaretten murat ancak duadır; bugün bana ise, yarın sanadır” beyti yer almaktadır.

VE

Dergi çıkarma heyecanı evinde ziyaret ettikleri Kudüs şairi Akif İnan; keşke Batı müziği yerine Türk müziğiyle uğraşsaydım, ut veya tambur çalabilseydim diyen Barış Manço; ebru, hat, minyatür ve resim sanatçısı Peyami Gürel, hayatı tüm zarafetiyle yaşayan Cahit Zarifoğlu; Batı medeniyetindeki temel krizin metafizik ürpertiden yoksun oluşundan kaynaklandığını söyleyen Sezai Karakoç; Moro İslami Kurtuluş Cephesi Lideri Selamet Haşimi; babası Şeker Camiinin hat levhalarını yazmış olan “yerli gâvur” Dayı Gülepik; Lawrence'nin kışkırttığı Araplarla yapılan savaşta Osmanlı ordusu Akabe'den çekilirken artçı birlik içinde şehit düşen Çanakkale kahramanı asteğmen Mehmet Akif Emre'nin insanları arasında sayılmalıdır.

Aslında Akif Emre'nin insanları kendisinin “Dava Adamı” başlıklı yazısında anlattığı insanlardır. Anadolu şehirlerindeki herhangi bir mekânda, bir dükkanda bir kahvede, “aydınlık alınlı” gençlere bir şeyler anlatmaya çalışan, muhtemelen modern eğitim almış, “hayatın içinde hayata karşı Müslümanca durabilmenin imkânlarını

göstermeye çalışan” insanlardır bunlar. Kariyer derdine düşmeden, ikbal peşinde koşmadan “fikir öfkесinin, samimiyyetin, karşılıksız vermenin, paylaşmanın erdemine” inanan insanlar. Her biri bir okul işlevi gören, bir neslin fikir hamurunu yoğuran, her yeni kitaptan heyecanlanan, “açları, susuzları sürgünleri duydukça kahrolan, elinde avucundakini bilmediği coğrafyalarla paylaşan insanlar”. Yetişmesine emek verdikleri gençler “büyük adam olup” dava adamından öğrendikleri ilkelere dudak bükmeye başladıklarında bile o yerinde sapaş sağlam durur. “Yıllar önce neyi niçin savunuyorsa onu aynı kararlılıkla anlatmaya, okumaya, paylaşmaya devam ede[r]; etrafı tenhalaşsa da hala büyük anlatıların, şiirin, derin mevzuların peşinde[dir]; fikir öfkesi ve dava heyecanı hala diri[dir]”.

Akif Emre de bu dava insanlarından biriydi. Böyle dava insanlarını severdi. Sevdiği insanları ve değer verdiği ilkelere yazdı, yazdıklarını yaşadı. İslam davasının bütünselliğine ve bu davaya adanmış insanlara duyduğu muhabbet ve hayranlığı hiç saklamadan, daima üretmek ve düşünerek bereketlendirdi ona verilmiş olan süreyi. Sonra sırlandı. ♦

KAYNAKÇA

- Emre, Akif (2001) Küreselliğin Fay Hattı, İstanbul: Yöneliş Yayınları.
- Emre, Akif (2007) “Hac: Malcolm X'in Dirilişi”, Din ve Hayat, Sayı: 3, Yıl: 2007, s. 62-63.
- Emre, Akif (2010) “Sonsuz Mekânın Peşinde”, Yeni Şafak, 30 Kasım 2010, [Erişim Tarihi 05. 03. 2018], <https://www.yenisafak.com/yazarlar/akifemre/sonsuz-mekanin-peinde-25092>
- Emre, Akif (2012) “Bir Sürgün şairi: Mehmet Akif”, Yeni Şafak, 27 Aralık 2012, [Erişim Tarihi 04. 04. 2018], <https://www.yenisafak.com/yazarlar/akifemre/bir-surgun-airi-mehmet-akif-35576>.
- Emre, Akif (2012) “Oğuz Atay'ın Mehmet Akif'i” Yeni Şafak, 07 Şubat 2012, [Erişim Tarihi 01. 04. 2018], <https://www.yenisafak.com/yazarlar/akifemre/oguz-atayin-mehmet-akifi-30969>.
- Emre, Akif (2013) “Turgut Cansever ve Dini Düşünce”, Yeni Şafak, 03. 03. 2012, [Erişim tarihi: 01. 04. 2018], <https://www.yenisafak.com/yazarlar/akifemre/turgut-cansever-ve-dini-duunce-31336>.
- Emre, Akif (2013) “Dava Adamı”, Yeni Şafak, 13 Temmuz 2013, [Erişim Tarihi: 01. 04. 2018], <https://www.yenisafak.com/yazarlar/akifemre/dava-adami-38557>.
- Emre, Akif (2013) “Mahallesi Olmayan Düşünür,” Yeni Şafak, 27 Temmuz 2013, [Erişim Tarihi 11. 04. 2018], <https://www.yenisafak.com/yazarlar/akifemre/mahallesi-olmayan-duunur-38764>.
- Emre Akif (2014) “Bir Gönül Sakası”, Yeni Şafak, 17 Haziran 2014, [Erişim Tarihi 07. 04. 2018] <https://www.yenisafak.com/yazarlar/akifemre/bir-gonul-sakasi-54367>.
- Emre, Akif (2015) ‘iz’ler, 2. b., İstanbul: Büyüyen Ay Yayınları.
- Emre, Akif (2016) Çizgisiz Defter, İstanbul: Büyüyen Ay Yayınları.
- Emre, Akif (2016) “İki Farklı Mehmet Akif”, Yeni Şafak, 29 Aralık 2016, [Erişim Tarihi: 04. 04. 2018], <https://www.yenisafak.com/yazarlar/akifemre/iki-farkli-mehmet-akif-2035205>.
- Emre, Akif (2016) “Ayşe Şasa'nın Tarafı,” Yeni Şafak, 18 Haziran 2016, [Erişim Tarihi: 01. 03. 2018], <https://www.yenisafak.com/yazarlar/akifemre/aye-asaunin-tarafi-2029793>
- Emre, Akif (2017) Müstağrip Aydınlar Yüzyılı: Gölgele Kelimeler, Ödünç Alınmış Hayaller, İstanbul: Büyüyen Ay Yayınları.
- Hece Dergisi (2006) Bir düşünce ve yarınki Türkiye tasarımı olarak fikir ve sanatta Hareket ve Nurettin Topçu özel sayısı. Sayı: 109, Ocak 2006.
- Kardeş, Hamit (2014) Tanıdıklarının Gözünden Ayşe Şasa”, Dünya Bülteni, 16 Haziran 2014, [Erişim Tarihi: 01. 03. 2018], <http://www.dunyabulteni.net/?aType=haber&ArticleID=301223>.
- Nasr, S. Veli Rıza (2000) Mevdudi ve İslami İhyanın Teşekkülü, Çev. Hasan Aktaş, İstanbul: Yöneliş Yayınları.

Muhataba Küçük Bir Not ya da

Akif Emre, Bosna ve Aliya Üzerine Bir Derkenar

FARUK KARAARSLAN

Bir hayata ancak sadelik yakışır...

Bütün şatafat, gürültü, gösteriş, lüks, sade bir hayat karşısında erir gider. Her şeyin bir gün son bulacağı, gelip geçeceği böylelikle hatırlanır. Ölüm, hayatın bütün gürültüsünü sonlandırır. Dünyanın en büyük fikri dahi bu gerçeğe yenik düşer. Geriye ancak edeple alınıp verilecek bir nefes, sade yaşamaya değer bir hayat kalır. Şairin dediği gibi bu gök kubbe de baki kalan hoş bir seda olur. Ötesi hep oyun oynaştır.

Konuşmanın ve görünmenin maharet sayıldığı bir çağda sade ve mütevazı bir hayat yaşamak oldukça meşakkatlidir. Hele ki hayata ve içinde yaşadığın topluma dair bir derdin varsa ve bu dert bütün dünyayı çepeçevre sarmışsa, yaşamak demirlenmiş bir gemiyi okyanuslarda seyahate çıkartmak gibidir. Sadelik, her an kırılacak bir zincire dönüşüverir.

Akif Emre sade bir hayat yaşadı ve arkasında hoş bir seda bıraktı...



Bağırıp çağırmaya gerek kalmadan, kendini anlatmak için canhıraş bir şekilde çabalamadan, bazen hiç konuşmadan, yazmadan, görünmeden yaşadı. Susmanın ayıplandığı bir çağda bütün iddialarını omuzlarında taşıdı. Diline pelesenk etmedi. Hayatı da vefatı da bir muhasebe vesilesiydi. Onun için vefatının arkasından yazılan bütün yazılar, yapılan bütün övgüler, şatafatlı cenaze töreni, avluya sığmayan insanların ona olan ilgisi, daha o yaşarken anlamsızlaşmıştı. Bütün iyi niyetli dilekler biraz mahcup, biraz da patavatsızdı.

Bizlere tevazuu fısıldayacak, hoyratça yaşamının anlamsızlığını hatırlatacak, siyasetin, rantın, zenginliğin, mevkiinin, makamın gereksizliğini öğütleyecek ve bütün bunları yaparken dünyanın en önemli meselesini çözmüş olmanın şairane kibrine kapılmayacak bir tavır, duruş daha yok artık. İyi insanlar iyi atlara binip gidiyorlar. İyi olmaya cesaret edemeyenler ise faniliğin künhüne vakıf olmadan yas tutuyorlar. Konuşuyorlar, yazıyorlar... Susmanın ne kadar manidar olduğunu, ehli dil olmanın ehemmiyetini, harflerin üzerine basa basa söylüyorlar. İyi insanların ne kadar da anlamlı sustuğunu, durduğunu anlatmaya çalışıyorlar. Akif Emre hakkında yazmak böyle bir nafîle uğraşın neticesi.

COĞRAFYA HASSASİYETİ

Akif Emre dünyamıza bir köşe yazarından ziyade, coğrafyanın politik anlamına dikkat çeken bir seyyah ya da İslam aleminin üzeri örtülmüş dertlerini dillendiren, hafızalara taşıyan bir kâşif olarak girdi. Onun için Bosna Savaşı'nın bütün acımasızlığını, soykırımlarını, sürgünlerini; bu savaşın liderliğini yapan Aliya İzzetbegoviç'in aynı zamanda bir düşünür olduğunu, ahlak anlayışını savaşta pratiğe dökmeye çalıştığını, ibretlik bir hayat hikayesi yaşadığını, ondan dinledik. Ya da insanlık tarihinin en eski soykırımlarından biri olan Endülüs katliamını, Moriskoların asimile edilmesini, sürgüne zorlanmasını, hafızasız bırakılışını; bu sürgüne maruz kalan, Tunus'a yerleşen bir Morisko'nun mektubunda ki "Tunus çok güzel ve iyi...ama bizim ülkemiz değil...çünkü bizim ülkemiz Endülüs'tür, orada doğduk, dedelerimiz oraya gömdük... Eğer ağaçlara ve sulara sorarsanız onlar size Endülüslü olduğumu söyleyecektir... Ben Endülüslüyüm" cümlelerini onun dikkati ile öğrendik, hatırladık. Avrupa'nın bütün sömürgeci politikalarına rağmen yaşamını devam ettiren, bütün imkansızlıklara rağmen varlığını sürdüren Afrika medreselerini ve bu medreselerdeki hafızlık çalışmalarını ilk defa ondan işittik.



Bu anlamlı izleri bırakmak bir köşeye çekilme, kulaklarını kapatma, hakikat karşısında susma, bütün kederine ve ağırlığına rağmen dünyanın kokuşmuşluğunu görmezden gelme lüksünü bırakmayı gerektirir. Bu sebeple anlamlı izler bırakmak dert sahibi olmakla mümkündür.

GÖNÜL COĞRAFYASI: BOSNA HERSEK

Akif Emre'yi biraz tanıyanlar onun coğrafyaya hususi bir ilgisinin olduğunu, coğrafyayı fiziki anlamının ötesinde düşündüğünü, bazı coğrafyalarla özleştğini bilirler. Onun için coğrafya politik anlamları olan bir yerdir. Tarihi keşfetmenin yolu coğrafyayı keşfetmektir. İnsanlık coğrafyada açığa çıkar. Coğrafyada neşvünema bulur. Coğrafya kadar haritalar da hususi anlamlara sahiptir. Haritalar coğrafyanın ifade biçimleridir. İnsanların kendilerini coğrafya üzerinde tanımlama çabasıdır. Coğrafya ve kültür nasıl ifade edilmek isteniyorsa, haritalarda o şekilde çizilir. Tamda bu sebeple

Patanili Müslümanların bağımsızlık mücadelesi verdiğini, Afrika'daki Sevakin Adası'nın Osmanlı'nın eserlerini miras olarak taşıdığını, Cezayir'deki Müslümanların gecekondularda sefil bir hayat sürdüğünü, Afgan direnişini organize eden liderleri ve daha birçok şeyi Akif Emre'nin dikkati sayesinde duyduk.

Bir köşeye çekilip kendisine tahsis edilen yerde haftalık yazılar yazmak, hatta birkaç kelime oyunu ve ilkelerden yapılan küçük tavizler ile refah bir hayat sürmek varken, seyyah olmaktansa turist olmayı seçerek, dünyanın en güzel şehirlerini gezmek, mekânlarını görmek dururken, Müslümanların unutulmuş acılarını deşmek, harabeye dönmüş mekânlarını yazmak, Müslüman liderlerin, düşünürlerin peşinden koşarak birkaç kelimayı kayda almak için mücadele etmek, her şahitlikte insanı kedere bürüyen acıları hassas ve vakur bir şekilde dillendirmek ne diye?

Akif Emre'ye göre esas mesele hayata dair anlamlı izler bırakabilmektir. Onun için seyahat etmek, yolda olmak, başka dünyaları keşfetmek, dert derlemek, çizgisiz bir defteri doldurmak gibidir. Her bir not, içinde yaşadığı dünyaya dair bir keşiftir. Onun ifadeleri ile zikredecek olursak: "Yolculuk önümde açılan çizgisiz bir defterdir. Ve her yolculukta atılan ilk adım alınan o ilk soluk bu çizgisiz defterin nelerle ve nasıl dolacağına bilinmezliği ile yeniden anlam kazanır. Defalarca gördüğümüz yerlere sefer ederken de ilk kez keşfedilmenin mahremiyetini, masumiyetini telkin eden ilk yolculuğa dönüşür..."¹

Akif Emre'nin çizgisiz defteri hayata bırakılmış anlamlı izlerle doludur...



▲ Işkodra - Arnavutluk

haritalar coğrafyanın ideolojik dilidir. Bir mühendis hassasiyetiyle coğrafyayı ölçmek, biçmek ve şekil vermektir. Kimin haritasını kullanıyorsak o şekle konu oluyoruzdur. Coğrafyayı o gözle okuyor ve anlıyoruzdur. Onun dünyasından hayata ve geçmişe bakıyoruzdur. Kim olduğumuz, nereden geldiğimiz ve belki de daha önemlisi nereye doğru gideceğimiz haritalarda işaretlidir.

Coğrafya ve harita ilişkisindeki bu ehemmiyet, Akif Emre'de haritanın ideolojik formasyonunu anlamayı

zorunlu kılar. Çünkü haritalar coğrafyayı okuma rehberidir. Onca meşakkat, seyahat, keşif bunun içindir. Bize sunulan haritaların dışına çıkarak bir izlek oluşturma çabasıdır. Kendimizi, kökenlerimizi arama girişimidir. Onun için Akif Emre'de rota bazen Afrika'ya, bazen Endülüs'e, bazen Bosna Hersek'e bazen de Afganistan'a, Hindistan'a çevrilir. Çünkü bütün bu coğrafyada kendimize ait izler vardır. Kendimizi bulmak ancak bu izleri takip etmekle mümkündür. Verili haritaların dilini aşmakla ve coğrafyaya şahadet etmekle imkân dâhilindedir. "Bir toplumun tarih bilincini, kendi olan ile öteki olan ayrımını somut biçimde haritalardan okuyabiliriz. Adeta tarih, siyaset, coğrafya, sosyoloji, jeodeziyi içine alan disiplinler arası çalışmanın belgeleri gibidirler. Doğal olarak (!) bizde basılan haritalarda toplum bilincinden çok resmi bilincin, resmi Türkiye'nin yansımalarını buluruz. Bu durum daha çok uluslararası ilişkilerde kendisini gösterir. Mesela Balkanlar diye bir yerde beş yüzyıllık maceramızı bir kalemde unutmuşsanız, sizin haritalarınızda birkaç yıl öncesine kadar Bosna Hersek diye, Kosova diye bir yer; Boşnak, Arnavut, Pomak diye hiçbir etnik ve kültürel unsurlar yoktur"²

Haritanız yoksa coğrafyanız yoktur...

Coğrafyanız yoksa tarihiniz yoktur...

Coğrafyaya, şehre, mekâna duyulan ilgi bu sebeptendir.

Akif Emre deyince ilk akla gelen coğrafya Bosna Hersek'tir. O doğup büyümediği, sokaklarında yaşamadığı Bosna Hersek coğrafyasına kendi mahallesi gibi muhabbet duyar. Mostar'ı, Saraybosna'yı, Travnik'i ve daha birçok Bosna şehrini kendinden görür. Bu şehirlere sahip çıkar. Orada yaşanan acıların bütününe yüreğinde hissederek. Çünkü bu şehirler bizim şehirlerimizdir. Haritalarımızda yer almasa da gidip gördüğümüzde, keşfine çıktığımızda, bizden çok şeyler bulabileceğimiz şehirlerdir. Dahası bu şehirlerin mekanlarında bizim hafızamız saklıdır. Onun için Bosna Hersek'i sahiplenmek hafızamızı sahiplenmek anlamına gelir. Hafızamızın yok oluşu ise bize ait şehirlerin yok olmasıyla mümkün hale gelir. Tam da bu sebepten dolayı Anadolu coğrafyasında yaşayan her insan Bosna'nın acısını hissetmelidir. Zira Bosna'nın ölümü tarihimizin yok edilmesidir, hafızamızın silinmesidir. Akif Emre bu hassasiyetle Bosna'nın anlamını bize anlatmaya çalıştı. Saraybosna'nın bombalanmasını, Travnik'in yağmalanmasını, Avrupa'nın Osmanlı'nın imzası olan her bir mekânı yeniden dizayn etme çabasını böyle bir derdin yekunu olarak dillendirdi. Mesela Mostar Köprüsü'nün yıkılışını bir medeniyetin yıkılışı olarak gördü. Bütün kalbiyle Mostar Köprüsü'nün bize ait olduğunu söyledi. Onun dilinden ve üslubundan söyleyecek olursak:

"Tarihi Mostar Köprüsü'nün resmini görüp de beş yüz yıllık bir Osmanlı macerasını hatırlamamız mümkün mü? Bizi, belki en az bir Süleymaniye kadar biz yapan, bize bağlayan bir köprü. 1993 yılında Mostar Köprüsü Hırvatlar tarafından bombalanarak yıkıldığında bu köprüye, beş yüz yıllık maceramıza daha çok bağlanmıştık. Mostar Köprüsü ayakta iken fark etmediklerimizi fark ettik, tek bir kare fotoğraf adeta bir tarih bilincine dönüşüverdi. Mostar Köprüsü yaşadığımız anla unuttuğumuz tarihi birbirine bağlayan, bilince dönüştüren bir göstergeye bürünüvermişti adeta. Ayakta iken yapmadığını yıkılırken başarmıştı..."

Ve bir bayram günü televizyon haberinde gördüğüm bir kare fotoğrafla bu köprü, tarihle var olan tüm bağlara ait tüm 'köprüleri atarak' tarihin zoraki reddi olarak karşımıza çıkarıldı. Türkiye'nin sahip çıkamadığı Mostar Köprülerinden birine Avrupa el atmış, tarihi kendine göre yeniden yazmıştı. Artık o Osmanlı Köprüsü yoktu. Artık Begoviç'in Henri Levy'ye dediği gibi dört yıl süren 'entelektüel katliamın' altındaki imza gibi, bu yeni köprünün dizaynında ve inşasında da Avrupa imzası vardı. Avrupa, Mostar Köprüsü'ne imza atan medeniyeti hatırlamaya cesaret edememişti, bunca katliamdan sonra"³

Akif Emre'ye göre keşfetmediğimiz, sahiplenmediğimiz, imar etmediğimiz her mekânın yok oluşu, bizim tarih sahnesinden ve coğrafyanın dilinden yavaş yavaş uzaklaşıyor olmamız anlamına gelir. Bosna bunun en veciz örneğidir. Onun için Akif Emre Bosna'yı anlatırken bizi anlatır

Akif Emre ile Bosna üzerine konuşmaya başladığımızda ağzından duyacağımız ilk kelime 'umut' olurdu. Çünkü o Bosna'nın ve Bosna halkının bütün yaşadıklarına rağmen hayata tutunma çabasını, onca katliama, tecavüze, sürgüne rağmen yaşama sevincini 'umut' kavramı ile ifade ediyordu. Ona göre Bosna hayata bağlı insanların ülkesiydi. Savaşın en acımasız günlerinde dahi Bosnalılar hayata tutunmuşlardı ve yaşama sevincini bir hayat tarzına dönüştürmüşlerdi. Akif Emre bir Bosna atasözünden yola çıkarak Bosna halkının kültürel kodlarına sinmiş olan umut kavramını sıklıkla dillendiriyordu;

"Umut ölen en son şeydir..."

Akif Emre Bosna'yı bir şarkı olarak tanımlıyordu. Umudla söylenen bir şarkı. Kendi ahenginde akıp giden ve her şeye rağmen dillendirilen bir şarkı. Tıpkı savaşın en çetin dönemlerinde dahi Saraybosna'nın ortasında yer alan Gazi Hüseyin Cami'de her gün devam eden hatimler gibi ya da yıkılmış Mostar Köprüsü'nün hemen yanı başında verilen bir konsere Bosna halkının büyük ilgi göstermesinde olduğu gibi, bombalanmış, kurşun izlerini taşıyan her mekânın 'unutma ve yaşa' mesajını verilerek restore edilmemesi gibi.



▲ Saraybosna

“Bosna, hayat ve ölüm, umut ve korku arasında bir şarkı demektir aslında. Modern olana aykırı olduğu kadar, geleceği kendi alışkanlıkları sayanlara da uzlaşmaz bir şarkı.

Bosna Nehri hep kendi şarkısını söyler.”⁴

Bosna'nın kendine has bir şarkısı vardır. Bu şarkıyı öyle bildik kalıplarla anlama imkânı yoktur. Onun için Akif Emre Bosna'ya nasıl bakılması gerektiğini bizlere söyler. Zira Anadolu insanının alışageldiği bir hayatı yoktur Bosna halkının. Mesela hayat tarzları ne olursa olsun isimleri, Ahmet, Mustafa, Fatma olduğu için yani sırf Müslüman oldukları için soy kırımına maruz kaldılar. Bosna tarihi ile özleşmiş, din temelli savaşlarda bir taraf oldular. Avrupa'nın orta yerinde diğer Avrupa ülkeleri ve halkları ile birlikte yaşama tecrübesi ile bir gündelik hayat şekillendirdiler. İslam'dan uzaklaştırılmaya çalışılsalar da derinlere sinmiş Müslümanlık kodunu her zaman muhafaza ettiler. Birlikte yaşama tecrübesinin bir ürünü olarak medeniyet tasavvuruna ve estetik değerlere sahip oldular. Savaşın bütün yıkıcı travmalarını göğüslediler ve İslam Dünyası'nın Avrupa'da bayraktarlığını yaptılar. Avrupa'nın orta yerinde Müslümanca yaşamının onurunu taşıdılar. Bizi biz yapan değerler için bedel ödediler.

Böyle bir hassasiyet ile Bosna'yı okumak, Bosna'ya ilgi duymak ve bir coğrafya olarak görmenin ötesinde harita ufku muza dahil etmek Akif Emre'nin deyimleriyle 'İslam dünyasının Bosna için verdiği ciddi bir medeniyet imtihanını' sırtlanmak anlamına gelecektir.

Ümit ve İyimserliğin Gölgesi

Bosna Aliya ile birlikte anlam kazanır. Onun mücadelesi, liderliği, bilgeliği Bosna'ya kim olduğunu hatırlatır. Aliyasız bir Bosna düşünülemez. Bosnasız da bir Aliya mümkün değildir. Aliya'nın bütün hikayesine Bosna sızmıştır. Bosna, derdiyle, hafızasızlığıyla, coşkusuyla, kim olduğu, nereden gelip nereye gittiği, madde ile mananın nasıl bir işleyişe sahip olduğu sorularını Aliya'nın zihin dünyasına işlemiştir. Yeri geldiğinde tarih sahnesine iterek bütün bir halkın mesuliyetini Aliya'ya yüklemiştir.

Onun için Aliya Bosna'nın çocuğudur... Bosna ise Aliya'nın hayalidir...

Akif Emre'nin bir düşünür, insan ve lider olarak en kıymet verdiği isim kimdir diye sorulduğunda herkes tereddütsüz Aliya'nın ismini zikredecektir. Ona duyduğu muhabbet ve bağlılık Akif Emre'nin bütün yazılarına sirayet etmiştir.

Bütün mesafesiyle, soğuk kanlılığıyla temkinliliğiyle insani ilişkilerini şekillendiren Akif Emre söz konusu Aliya



▲ Bosna

olduğunda her daim hayranlığını dillendirmekten geri durmamıştır. Belki de bu muhabbet Akif Emre ile Aliya'yı birbirine benzeştirmiştir. Akif Emre'nin yürüyüşü, düşünüşü, hayata yaklaşımı, yalnızlığı, sadeliği, tevazusu, bilgeliği dahası yaşayışı Aliya'nınki gibidir. Eskilerin ifadesiyle her haliyle Aliya'yı andırır. Bunun için Aliya'yı bilenler Akif Emre'yi anlamakta zorluk çekmezler. Çünkü her ikisi de kadim bir ortaklığı paylaşırlar. Aynı şarkıya kulak verirler. Kelimenin tam anlamıyla birbirleriyle dostluk yaparlar.

Akif Emre Aliya'yı 'yüzünde gölgesi olmayan bilge' olarak tanımlar. Onu sadece tarihe tanıklık eden değil tarihi yazan bir lider olarak görür⁵. Onu anlamının ne kadar önemli olduğunu vurgular. Bizlere bir Aliya portresi çizer. Müslümanların vicdanını konuşturur.

Bosna'yı, Aliya'nın hayat hikayesini ve düşünce dünyasını en iyi bilen isimlerden biridir Akif Emre. Bütün dikkatiyle ilgisini Bosna'ya ve Aliya'ya yöneltir. Aliya ile yapılmış en nitelikli röportajın sahibi olmasına, onun eserlerinin düşünce dünyamıza kazandırılmasında önemli rol oynamasına, bütün dostluğuna ve muhabbetine rağmen ne hikmetse Aliya'yı anma toplantılarında Akif Emre'yi görmek neredeyse imkânsızdır.

Akif Emre, Aliya'nın bir marka gibi kullanılmasına, seremonilerde tüketilmesine ve olur olmaz yerde çoğu zaman anlaşılmadan hakkında konuşulmasına karşı çıkar. Esas olanın onun duruşu ve fikirleri olduğunu düşünür. Onun için Akif Emre "Aliya İzzetbegoviç'in her vefat yıl dönümünde bir tedirginlik kaplar içimi. Aslında anılmaya değer tüm insanlar için bu tedirginlik geçerli. Onu anlamadan yapılan anma etkinliklerinin anlaşılmasının önünde en büyük engel olmaya başlamasının tedirginliği..."⁶ cümlelerini köşesine taşır. Akif Emre mevcut rüzgara kapılıp bir Aliya fetişizmi üretmek yerine, onun ortaya koyduğu metinleri tartışmanın ona hakiki bir saygı göstermenin yolu olduğunu düşünür. Aliya'yı kendi koşullarında, ürettiği metinleri ile, İslam coğrafyasına dair dertleriyle anlamayı önerir. Bunu her fırsatta ifade eder.

Akif Emre Aliya'yı iki kelime ile özetler. İyimserlik ve umut...

Aliya'yı savaşın bütün zorbalığında eyleme geçiren, mücadeleye iten, yaşatan bu iki kavramdır. Her durumda iyimser bakabilmesi ve bir umut taşıması onu farklılaştırır. Çünkü Allah varsa her an umutta vardır. Bu motivasyon Aliya'nın içinde yaşadığı toplumun zaafalarını ve yeteneklerini çok iyi tanınması ile birleşince bir halkın soy kırımından kurtuluş reçetesine dönüşür. Onun için Aliya Müslümanların bütün geri kalmışlığına umutla ve iyimserlikle yaklaşmayı gerektirecek bir sembol olmuştur.

Aliya, coğrafyamıza ulaşmamız için zihin haritamıza kazınmış en önemli işaretlerden biridir...Bosna coğrafyasını hakkıyla anlatacak, Aliya'nın derdini taşıyacak koca bir yürek bu alemde göç eyledi.

Bosna da, Aliya da Akif Emre'nin vefatıyla yetim kaldı... ❖

MUHATABA YETİM KALMAK ÜZERİNE KÜÇÜK BİR NOT



Kim duyacak, kim okuyacak, sana bunları kim anlatacak bilmiyorum. Nafile bir uğraştaki ısrar niyedir, ona da bir anlam veremedim. Ama şair diyor ya "yazmasam ölecektim".

Şimdi Bosna ve Aliya hakkında ne düşündüğünü yazıya dökme kaygısı gütmeyen, sosyal bilimci olmanın gerektirdiği bütün afracıyı tafracıyı bir kenara bırakarak söylemem gerek.

İçimde ince bir sızı var... Seni çok özledim be ağabey...

Bakışını, eleştirini, gülüşünü, tavrını, hayrete yer bırakmayan yüz ifadeni, huysuzluğunu, muhabbetini, tecrübeni ve daha birçok şeyi. Yokluğun bir yoksunluk sebebi. Adın her kulağıma iliştiğinde, yüzün gözümde geldiğinde yutkunmak zorlaşıyor. Hâlbuki benim vaktim daha vardı. Ertelenmiş muhabbetler hep bundan...

Bütün tesellim başka bir mecliste vakitsiz gidişin ve yarım kalmış sözlerin telafisini yapmak. Kim bilir, belki Aliya da gelir. ❖

5 19 Ekim 2013 tarihli Yeni Şafak Gazetesi'nde yer alan Aliya: Yüzünde Gölgesi Olmayan Bilge köşe yazısında bu tanımlamayı yapar.

6 20 Ekim 2016 tarihli Aliya Tedirginliği adlı köşe yazısından bu alıntılama yapılmıştır.

Akif Emre'ye MEKTUP

22 Mayıs 2018

HASANALİ YILDIRIM
hasanaliyildirim@gmail.com

Ağabey,
İnsan gafletle malûl bir mahlûk. Ve gafletle ödüllendirilmiş. Sahiplik iddia ettiğimiz şeyler, sanki ilânihaye bizimle birlikte kalacak. Bu gönüllü aldanma mekanizmasıyla donatılmasaydık çıldırırdık herhâlde. Hâlbuki yok öyle bir şey! İnsan neye sahipse ondan mahrum kalacak. Hayatım boyunca sahiplik iddia ettiklerimin arasında en asili ve en kıymetlisi, kuşkusuz senin dostluğundu. Senin ağabeyliğindi. Bir daha taklidine bile kavuşamayacağımı bildiğim yüce bir lütuftu bu. Öyle ya, binlerce insanla tanışıyoruz belki ve aralarından birkaçını ahabap belliyoruz. Ne ki hakikatte sahici dostluğun cümle kapısına bile yakınlaşmadan, dostluk için yaratılmış bu dünyadan göçüp gidiyoruz da mahrumiyetimizin farkına varamıyoruz.

İşte ben bu durumun istisnasıyım.

Menfaat beklentisinin her iki taraf için de aşıldığı bir ahabaplık hukukunun tesisi ne zor bu zamanda! Hele bu kişiler meslektaşsa.

Ağabey,

Farketmişsindir, Anadolu'dan kopup yolu bir şekilde İstanbul'a düşen genç varakperveranın ömrü hayatlarındaki en derin tahassüsleri, eserlerine hayran kaldıkları yazar taifesiyle



tanıştıklarında yaşadıkları sükûtu hayal ne kapanmazdır! Davulun sesi uzaktan hoş gelir misali satırlarda devleşen zevatın, hayranının gözünde cüceleşmesi için bir çay içimi muhabbeti yeterli gelir çoğunlukla. Belki kendisi gibi okumayı seven ahababına anlatacağı bir hikâyeye kavuşmuştur o genç ama o muhterem yazar, kavi bir hayran kaybetmiştir.

Dünyanın her yerinde böyle bu. Üstelik yalnızca edebiyat ve sanat alanlarında değil, düşünce ve bilim sahalarında da aynen geçerli bu durum. Üreten zihinler, yakınlarındayken mikroskobik varlıklara dönüşür; manen. Yaratmanın kefareti bu sanki. Gerçi bizdekilerde yaratıcılık azaldıkça kibirlenme artar ya, o da ayrı mesele.

Ama sen ağabey, dünyanın her yerinde, her kalem erbabı için aynen geçerli bu durumun biricik istisnasısın. "Başka istisna yok." demiyorum ki. "Ben tanımadım." diyorum.

Derinliği yakınlaştıkça artan. Muhabbeti çoğaldıkça katmerleşen bir istisna.

Düşünceleri benzeştigi için birbirini sevdiğini zannedenlere inat, zıt kutuplardakilerin üstün meddiydi bizimkisi.

Demem o ki sen ne başkaydın be Âkif Ağabey!

Ağabey, biliyor musun? Bir husus var... ki ifadesi çetin. Hayır, sadece ben ifade etmekte zorlanmıyorum, "Mal bulmuş mağribilere malzeme mi veriyorum gene?" hissi benimkisi. Geçenlerde hakkında yazdığım bir yazıda şöyle cümleler kurmuştum: "İktidarın hazzetmeyeceği şeyler söylemekten geri durmayacaksınız ama aynı zamanda iktidarın da, içinde bulunduğunuz camianın da yanında ve yakınında bulunmaya devam edeceksiniz. Başka bir ifadeyle onlara karşı gelirken dahi onları karşınıza almayacaksınız. Yani karşı mahalledekilerin elinde oyuncak olmayacaksınız; onların düşmanca bakışlarını taşıyan eleştiri dilinden, şeytandan kaçır gibi kaçmayı başaracaksınız." Bu sözlerimden hareketle bir kısım mağribi, "Adama bak. Bizim 40 yıllık Akif'imizi AKP'li yaptı." bile dedi be ağabey. Yüz yıl önce adaşının suratlarına tükürdüğü tiplerin İslâmcı torunları.

Yeri gelmişken söyleyeyim, Necip Fazıl'ı aştığını iddia edenler bile çıktı.

Hatta başka neleri, neleri...



kulenin en yumuşak melteme dahi dayanamayıp tek tek yere yığılmasındaki gibi, o ululama da ânında yerle yeksan olur. Zaten o putlaştırmanın, bırakalım yüceltmenin kendisinin, sahtesiyle bile uzaktan-yakından bir ilgisi yoktu ki. En başından beri gaye, devirmek için o kişiyi yukarı çıkarmaktı.

Bu hayvanat ve haşerat takımı, akıllarınca seni böyle ululayarak, ne bileyim, düşünür filân ilân ederek bir kere daha gömmek istiyorlar ağabey. Gözardı etmek... Yoksaymak... Hiçleştirme... Değersizleştirmek... Kendilerine benzetmek... Sorsan, onlar da "Hortlak bizimkinde değil, gâvurun kültüründe var." diyecekler. Gel gör ki, tövbe tövbe, hortlamandan korkuyorlar âdeta. Kalbi mühürlenlenler müstesna. Ölümünle onlar kurtuldu çünkü. Senden yakasını

Desinler tabii. O gücüne gitmiyor ki. İçimi kemiren husus şurası: Abi, nasıl desem... Meğer çevrende amma da akrep, çıyan, yılan, tilki, sansar ve çakal varmış.

Ve kurt.

Bozkır kurdu değil elbette; en keyfiyetlisi, bildiğin çürük elma kurdu.

Biliyorum, söz söyleyenin değil, dinleyenin. Yine de lâfi tersinden anlamaya ant içmiş nasipsizler, bütün bu hayvanat ve haşeratı bir mıknaş gibi kendine çektiğini iddia ettiğimi çıkaracaklar. Korkum o. Öyle vahim bir durum yani. Ben elbette kapağı açık bir bal kavanozuna en çok sineklerin üşüşüğünü bilenlerdenim. Adi sineklerin bala bu teveccühünde, balın zerre miktar kabahatli tutulmayacağını da. Fakat insanları anlamışlar, anlayanlar ve anlamak isteyenler diye tasnifimin üzerinden handiyse üç asır geçti. O kahir ekseriyet mi? Dedim ya, âlem mağribi dolu.

Müslüman 'ilmi hâl'ini bilmekle mükellef ya; o yüzden vurguluyorum: Zamanımızda asfaltın altı bile serapa akrep. Galiba bu abidevi tenakuzun sebebinin buldum. Bilmem sen ne dersin ağabey?

Bir yeniyetme cinliği vardır hani. Ana-babasını yahut bir öğretmenini serapa devasalaştırır ilkin. İnsanüstü vasıflarla donatır. Elinde mızrağı, etrafında dansederek tavaf etmediği kalır bir tek.

Oyun kâğıtlarından yapılan kuleleri andıran hayali yapıların üzerinde, stratosferin de üstüne çıkarılarak önce ulaşılmazlaştırılan bu kişi, vakti saati geldiğinde küçücük bir fiskeyle alaşağı edilir. Tıpkı o oyun kâğıtlarından kurulu



▲ Üsküdar

kurtaramayanlar, şu bizim gel-gitçi tayfa. Sahi, bu yüzden mi ağabey, muhafazakârlar aynayı sevmez?

Şimdiki tiki çocukları öyle değil tabii ki. Üç yüz yıl önce Frenk burjuvasının çocukları kendilerini nasıl hissediyorlarsa onlar dünyaya aynı gözle bakmaktalar; bilmez miyim!

Hiçbirine hakikaten yüz vermediğin bu taife, şimdilerde seni kendi mağaralarına çekiştirmekle meşgul.

Sık sık söylediğin gibi: Hayrolsun.

Bir bakarsın, herhangi bir günlük gazetenin görüş sayfasında bir-iki karalaması çıkan kişi, ertesi hafta yazardır ya bu ülkede. Yabancı dili varsa Batı basınından yaptığı yalan-yanlış çevirilere imzasını atan, yoksa da kenarda köşede kalmış isimlerin yazılarındaki bazı kelimeleri başka sözcüklerle değiştirdikten sonra 'benimseyen' zevatsa düşünür. Seni işte bu sürünün içine dâhil etmek istiyorlar ağabey. Sonra da her sene bir gün adını yâdedip geri kalan vakitte unutturmak.

Kibletaşı kadar kavi duruşun, onların yamukluklarının mihengi ya ağabey.

Demem o ki ağabey, biz bıraktığından beter hâllerdeyiz. Yani Kudüs daha bir kimsesiz, Bosna daha çok sahipsiz, İstanbul daha bir sensiz. Ben daha çok yalnız.

Senin o kendine özgü tavrının, yani partiye, hükûmete, hatta devlete başka türlü bakışının, yanibaşındayken bile uzakta kalışının yolunu ısırgan otları бүрүdü ağabey. Temsil ettiğin muhalefet anlayışının yeni bir mümessili yok. Şimdilik gelecek gibi de görünmüyor.

Nöbet yerin boş ağabey. Doğru fikirleri ifade etmek yerine dosdoğru bir tavır takınarak istikrarlı bir tarzda terketmediğin o noktanın, nöbet yerinin heveslisi çok ama hakiki taliplisi yok ağabey. Sana Necip Fazıl'ı aştrınlar, üç vakte kadar seni de aşacaklardır ya.

Takdir edilesi bir hokkabazlıkla lûgatlerinden haram kelimesini çıkarırlar, senin düşünce ahlâkını ve siyaset tavrını da benzeri bir Ali Cengiz oyunuyla sırlamak istiyorlar. Hâlbuki senin o emsallerini ancak İmamı Azam gibi büyüklerde görebildiğimiz ahlâki tavrın, düşüncelerinden bile kıymetli. Anlayana! Çünkü düşünceler, varlıklarını aslında biraz da olaylara, olgulara ve gelişmelere borçlu. Yani iman düzeyine taşınmamış her düşünce, olgulardaki değişikliklerden etkilenmek durumunda. Demek ki insanın düşünceleri değişebilir. Peki ya ahlâkı?



Belli bir inançtan, dünya görüşünden, hatta imandan hareket eden bir ahlâk, olaylar ve gelişmeler karşısında eğilip bükülebilir mi? Hâlbuki zamanımızda insanların düşünceleri sabit kalmakta ama ahlâkları en küçük rüzgâra göre değişebilmekte; tersi olması gerekirken. İşte senin bize miras bıraktığın asıl farkın da tam burada ya: Belirgin bir dünya görüşüne, belli bir imana sahiplik bilinciyle eşya ve hadiseler karşısında düşüncelerini esnettiğinde bile ahlâkından hiç taviz vermeme kaviliği...

Biliyor musun ağabey, masamıza gelip sohbetimizi bölen hayranlarını özledim. Teklifsizce oturan tanıdıklarını... Tanımadıklarını. Seni tanıdığını zannedenlerin pervasızca işgallerini. Hayatlarının en istisnai ânlarından birini yaşadıklarının bilincini kuşanmış gençlerin toy coşkusu...

Ağabey,
Senin o kendine özgü tavrının, yani partiye, hükûmete, hatta devlete başka türlü bakışının, yanbaşıdayken bile uzakta kalışının yolunu ısırğan otları bürüdü ağabey. Temsil ettiğin muhalefet anlayışının yeni bir mümessili

yok. Şimdilik gelecek gibi de görünmüyor. Uzakta durarak en başta nemalanmayı dışlayan, ardından da hiçbir muhalefet tavrının kaldıramayacağı kadar ilkeli ve anlayışlı bir tarzda ama aynı zamanda elinde neşter tutan operatörün kararlılığı ve 'acımasızlığıyla' doğru bildiğini ifade etmekten geri durmama anlayışının sırrı, simyanın sırlarından biri hâline geldi.

Ağabey,
İkibuçuklukken geldiğim, benliğimi idrak ettiğim, bütün mahrumiyetlerimi yaşadığım, bütün kavuşmalarına ümit bağladığım ve bütün hazlarımı tatmaktan vazgeçtiğim, "Ben artık başka bir yerde yaşayamam ki." dediğim, sahiden de taşrasına çıktığımda boğulur gibileştiğim İstanbul'da yaşamak istemiyorum artık.

Artık İstanbul'da yaşamak istemiyorum. Çünkü handiyse her köşesinde seninle ilgili bir hatırayı taşımak mecburiyetinde bırakıldım. Koca bir yıl olmuş ama ben Üsküdar İskelesi'nde vapurdan iner-inmez gözüm çeşmenin etrafını şöyle bir yoklamadan geçemiyorum. Haydi geçtim diyelim, otobüs duraklarına vardığımda bu sefer gönlüm seni orada arıyor.

Hiç bıkmadı yanılmaktan havsalam; hayalim hiç yorulmadı. Gittiğimiz lokantalarda senin sandalyen hep boş. Benimse ruhum.

Artık kahvelerde önüme konan çayların hararetiyle filân ilgilenmiyorum. Yahut tomurcuk konmasıyla. Nasılsa "Titizlenme o kadar." diyen o yumuşak bakışlar yok başucumda.

Bir yıldır bütün çaylar soğuk ağabey; bütün çaylar demsiz. Bayat ve demsiz. Sohbeti koyultan vasfını kaybetmiş bütün ölü tavşan kanları.

Kahveler nohut tozu.

Artık buralardan çekip gitmek ve seninle birlikte gezmediğimiz herhangi bir yerde yaşamaya devam etmek geçiyor içimden. Ben de kaç kere "Yazılarının ehemmiyeti, kitaplarının kuşatıcılığı yetmiyor mu?" diye düşünmeden edemiyorum tabii ki. Ama yetmiyor işte ağabey. Ben seni metinlerinden değil, yaşantıdan tanıyarak sevmiştim. Ondandır belki.

Ağabey,

Kimileyin siste, Şemsipaşa Sahili'ndeki gezintilerimin, kimileyin Fethipaşa Korusu'nun sokak lâmbalarının ışıklarının eşliğindeki bağdaş kurmalarımızın; hatta daha önceleri korunun tepesindeki Dilruba'daki gecelerimizin mahrumiyetinden başka nasıl uzaklaşabilirim ki? Yahut 15 senedir uğramadığımız Fokurtu bungalovlarındaki muhabbetlerimizin artık nasır bağlamış içburukluktan?

Kızkulesi'nin karşısındaki merdivenleri işgal eden çayhanelerdeki buluşmalarımızı hatırlıyorsundur. Çaylarını hiç beğenmediğim hâlde daha çok niçin tercih ederdim orasını, itiraf edeyim mi ağabey? Sırtımız yoldan gelen-geçene dönüktü ya, seni görüp muhabbetimize salçacılar daha az çıkardı orada da ondan.

Yağmurlu havalarda sığındığımız burnu büyük, keyfi küçük Kâtibim'in bile önünden geçerken gözlerimi kaçırmadan edemiyorum.

Biliyor musun ağabey, masamıza gelip sohbetimizi bölen hayranlarını özledim. Teklifsizce oturan tanıdıklarını... Tanımadıklarını. Seni tanıdığını zannedenlerin pervasızca işgallerini. Hayatlarının en istisnai ânlarından birini yaşadıklarının bilincini kuşanmış gençlerin toy coşkusu... Ve bu coşkunun son 10 yılda nasıl da adım adım bir küstahlığa evrileyazdığını. Birkaç hafta o gencin kaldığı yurttan atacağı "Şöyle şöyle dediydim de morarttımdı Âkif Emre'yi." telmaşa efelenmelerini. Ve senin, yanında kazaen 'yel uçuran' kadıncağız utanmasın diye kendini sağırılığa vuran Hatemi Esam misali küstahlıkları duymazdan gelmelerindeki âlicenaplığını.

Ve nihayet dönüp durakta kendi otobüslerimizi beklerkenki ayaküstü uzatma dakikalarımızı çok özledim ağabey.

Çoğunlukla senin otobüsün niçin daha önce gelirdi ağabey? ➡



Sûreti ile Sîreti Arasında Akif Emre

İHSAN FAZLIOĞLU

BİR İNSAN HAKKINDA İFADEDE BULUNMAK, BU İFADEYİ DE İBAREYE DÖNÜŞTÜRMEK ZANNEDİLDİĞİNİN TER-SİNE oldukça zordur. Çünkü bir kişiyle belirli bir mesafeden kurduğunuz beşerî ilişkinin verilerinden elde ettiğiniz tanıma, bir yaşantı olarak size anlamlı bir resim verse de, bu yaşantıyı ifadeleştirdiğiniz ya da ibareleştirdiğinizde, ister istemez sınırlı örüntülerle yetinmek zorunda kalırsınız. Çünkü her tanımlama teşebbüsü bir sınırlama etkinliğidir aynı zamanda. Öte yandan resme eşlik eden *anlam*, ifade ve ibarede içkin olsa da, tabir edilerek yeniden üretilmesiyle, ilk varlığa geldiği mekansal-zamansal bağlamı yitirdiğinden gittikçe silikleşecek, yeniden şekillenecektir. Bu çerçevede kişi hakkında her *anlatı* sözcüklerle yapılan bir tür fotoğraf çekmeye benzer. İlginçtir ki, bu kişinin kendi hakkındaki ben-anlatısı için de geçerlidir. Bu durum sadece dilin imkânlarına indirgenerek açıklanamaz; bizâtihi her tür gerçekliğin tanımlanma, sınırlanma, belirlenme vb... etkinliklere karşı direnme, hatta çekilme gibi karşı-oluşları da dikkate almak gerekir. Kişi söz konusu olduğunda bu tespitin toplumsal düzlemde daha tehlikeli bir sonucu vardır. Çünkü tanımlanan kişi, dondurma ve sabitlemenin doğal sonucu olarak 'idealize' edilir yani bir fikre, bir ideye, içeriksiz bir forma dönüştürülür. Bir ide haline getirilen kişi



de, ulaşılamaz olduğundan, artık genç nesiller tarafından 'örnek' alınmaz, alnamaz...

Akif Emre hakkında aşağıda dile getireceklerim bu iki temel tehlike eşliğinde okunmalıdır. Büyük oranda belirli ancak parçalı bir mekansal-zamansal süreçte yaşanan ilişkinin ifade ve ibaresi, idealize etmekten kaçınmaya çalışan, ama aynı zamanda bu sürecin belirli bir açıdan örüntüsel anlamda çerçevenmesi olarak görülmelidir. Daha yalın bir deyişle, söz konusu mekânsal-zamansal ilişki soru konusu kılındığında, yani bu yaşamışlık deneyimi içinde "Akif Emre, sizin için ne 'anlam' ifade ediyor?" denildiğinde, kasdî bir yönlendirmeye muhatap olmaksızın muhayyilede hayatiyet kazanan resmin, doğrudan ifade ve ibare düzeyinde kavramsal bir modellenmesi şeklinde mütalaa edilmelidir. Bu modellemenin Akif Emre ile yaşadığım hem bireysel hem de kamusal ortamlardaki deneyimin verilerden hareketle oluşturulduğuna; ancak bazı özel arka-planlara sahip olduğuna da dikkat kesilmelidir. Kısaca hem sevinç hem de çığlık duygu durumundan çıkıp bir ifade ve ibareye dönüştüğünde *hissiyatımı* ve *hassasiyetini* kaybeder; yeniden bir duygu durumuna dönüşmesinin asgarî şartı, hiç şüphesiz, yeniden *hissetmek*; akl etmek değil...

Türkçe'de kullanılan *surat* sözcüğü *sûret* sözcüğünün tahrif edilmiş hâlidir. Sözlüklerde genel olarak "şekil, görüntü, resim" gibi ikincil anlamlarıyla yer alan bu sözcüğün, felsefe-bilim geleneğimizi unuttuğumuzdan aslı anlamı geri çekilmiştir. Elbette bu yazı çerçevesinde *sûret* sözcüğünün felsefî çözümlemesine girişmeyecek, yalnızca konumuz çerçevesinde anlamını belirlemeye çalışacağız. *Sûret*, en genel anlamıyla "maddeye türsel özelliğini kazandıran ne-ise-ne"dir. Örnek olarak, bizi insan kılan katmanlı ve karmaşık maddî yapımız değil, o maddeye eklenen ve onu 'insan'a dönüştüren türsel *sûrettir*. Dış-dünya'da madde ve *sûret* birliktedir; ayrılamazlar. Zihindeki idrakleri ise maddenin *cinse*, *sûretin* de *fasla* tercüme edilip bir araya getirilmesi yani *mâhiyet* ile mümkündür. İşte *sûret*, zihnî anlamda da *mâhiyet*, özellikle bunun mukavvim unsuru *fasıl*, insan yüzünde müşahede edildiğinden insan yüzüne *surat* denilmiştir. Çünkü *sûretimizin* gölgesi *suratımıza* düşer. Nasıl ki, kadîm felsefî geleneğe *sûret*, akılla bakma (*nazara fi...*) yoluyla bilinmeyi, tanınmayı mümkün kılsa, insanın *suratı* da gözle bakma (*nazara ilâ...*) yoluyla onun bilinmesi ve tanınmasına imkân tanır. Elbette şimdiye değin dile getirilenler hakikî değil mecâzî anlamlarıyla



dikkate alınmalı ve *denmek istenene* yani *manaya* delâletleri cihetlerinden okunmalıdırlar.

Sîret ise, aslında kişinin *sûretini* yani kendini insan kılan her ne-ise-ne'yi yaşamasıdır. Ancak bu noktada şu soru sorulabilir: Herkes *sûretini*, *sîretine* yani 'örnek-yol'a dönüştürebilir mi? Çünkü şimdiye değin denilenler şöyle bir sonucu zorunlu kılar: İnsan, suratına düşen *sûretinin* gölgesini bir ömür boyu takip ederse, bu takip örnek alınacak bir *sîrete* dönüşür; başka bir deyişle böyle bir kişinin adımladığı mekân, başkaları tarafından da yürünebilecek bir '*örnek-yol*' hâlini alır. Tersî durumda ortaya "suratsız (: yüz-süz) insan" çıkar yani kendini insan kılan *sûretine* uygun davranmayan, *sîretine* yansıtmayan, bu nedenle de suratından *sûretinin* gölgesi müşâhede edilemeyen kişi... İşte kişisel kanım, Akif Emre, *sûretini*, suratına yansıtan ve suratına düşen *sûretinin* gölgesini bir ömür boyu takip eden, bu nedenle de *sûretini* *sîrete* dönüştüren, sonraki nesillerin de belirli yönlerden örnek alabileceği bir misâl, yürüyebileceği bir örnek-yol hâline getirebilen bir kişidir.



iyi çerçeveleyebiliriz. Çünkü bu ifade bir şeyi tanımlarken kullanılır ve tanımın yönünü gösterir. Örnek olarak «Ali, min hays el-tâlib» dendiğinde Ali'nin "öğrenci olmak haysiyetiyle" dikkate alındığına işaret edilir. Ancak, "Ali, min hays el-insân" dendiğinde ise Ali'nin "insan olmak haysiyetiyle göz önünde bulundurulduğu söylenilmiş olur. Öyleyse,

Söz konusu örneğin, belirli mekân ve zamanlarda kendisi hakkında edinildiğim, parçalı ve kısıtlı verilere bağlı bu silik resim çerçevesindeki en temel özellikleri nelerdir diye kendi kendime sorduğumda şöyle bir sıralama da bulunabilirim diye düşünüyorum:

Öncelikle yukarıda işaretlenen noktalar muvacehesinde en önemli özelliğin '*haysiyet*' olduğu söylenebilir. *Haysiyet* sözcüğünü derin idrak için günlük hayatta kızıldığında kişilerin birbirine karşı bağırarak seslendirdikleri hakaret anlamındaki *haysiyetsiz* kelimesini de göz önünde bulundurmak gerekir. Bir kişi niçin *haysiyetsiz* olarak nitelendirilir ve hakaret edilen kişide neyin *eksikliğine* delâlet eder? *Haysiyet* sözcüğü '*min hays*' ifadesi ile birlikte düşünülürse meramımızı daha

'*haysiyet*' bir kişi için kullanıldığında, o kişiyi insan kılan en temel niteliğine, özellikle *düşünme* ve *konuşma* yetisini birlikte içeren *nutk* özelliğine, kısaca *insanlığına* atıf yapar. Bu anlatılanlar ışığında *haysiyetli olmak*, *insan-olmak*; daha ayrıntılı olarak *insan olmayı mümkün kılan en temel niteliğe göre davranmak* demektir; ancak buradaki vurgunun yönü, dikkat edilirse, tıpkı *sûret* ile *surat* arasındaki ilişkide olduğu gibi, kişinin insan olmağını günlük yaşamında *eylemlerinde* göstermesi, yansıtmaması, *tecessüm* ettirmesi, somut bir biçimde temsil etmesidir. İşte ancak bu şartlardır ki, *sûret*, *sîrete* dönüşür, dönüşebilir.

İnsanlıığımızı yani *sûretimizi* yüzümüzde izhâr etmek yani *surat* ile *eylemlerimizde* temsil etmek yani *haysiyet*, oldukça zor ve yorucudur; çünkü ömür denilen süreçte bu izhâr ve temsil bir kerelik değildir, tersine süreklilik talep eder. Bu nedenle, *ciddiyet*, dâim *dikkat* ve çok tehlikeli olan *tutarlılık* isterler. *Tutarlılık* sözcüğünü tehlikeli olarak adlandırdım çünkü *zihni-aklı* yani fikirlerdeki *tutarlılık* ile *eylemlerdeki* *tutarlılık* oldukça iki farklı tutuma işaret ederler. Fikirlerdeki *tutarlılık* düşünce için beklenen, olumlu bir hâl iken, *eylemlerdeki* *tutarlılık* kişiyi

oldukça gerer; günlük yaşamdaki binlerce farklı değişken dikkate alındığında ise yorar. Nitekim, bir müzakeremizde Akif Emre, bir olay hakkındaki yaklaşımına yönelik bir öz-eleştiriye bulduktan sonra şöyle demişti: "Keşke bu kadar köşeli olmasaydım; bu beni yoruyor..!" *Ciddiyet*, *dikkat* ve *tutarlılık* ile bunların yarattığı gerginlik ve yorgunluk ise insanda bir *öfke* üretir. Bu *öfkenin* kaynağı, görüldüğü üzere günlük olgu ve olaylar ile psikolojik sâikler değildir ve başkalarından daha çok kişinin kendine yöneliktir. Akif Emre'de, yakın çevresindeki kişilerin özellikle inanç ve fikirleri ile *eylemleri* arasında gördüğü tutarsızlıklar karşısında hâsıl olan *öfkenin* temel nedeni, kanımca budur. Ancak tekrarda fayda var: Bu *öfke* karşındakilerden daha çok kendine yöneliktir; bu nedenle saldırmayı ve bağırılmayı değil, geri-çekilmeyi ve dahi gittikçe münzevileşmeyi getirir. Öyle de olmuştur! Kendi içine çekilmek, hicret etmek, bedeli ağır olmakla birlikte diğer hasletlerle birleştiğinde, kişinin kendine *zâtî/öz saygısını* besler; çevresi için de *saygın* kılar. İşte, *sûretin* *sîrete* dönüşmesi yani başkaları için örnek-yol hâlini alması, en nihayetinde kişinin *saygın* bir temsilde sürekli temessül edilebilmesi ile mümkündür.

EK

Ehl-i Dikkat Hakikatli Bir Adam: Akif Emre'

En zor şeydir bir insanın kapladığı yeri hakkı-ile tutması... Her dâim hak-ile olması... Akif Emre, şehâdet ederim ki, kapladığı yeri hakkı ile tutan, her dâim hak-ile olan hakikî bir dervîşti. "Huzûr, her dâim O'nun huzûrunda hâzır olma bilincidir; çünkü ancak hâzır olanlar huzûr bulurlar." cümlemi çok beğendiğini söylemişti bir gün ve eklemiştir: "Ben buna 'ölümü yaşamak' diyorum." 'Ölümü yaşamak' yani 'dâim dikkat'... Onun için kendisini 'ehl-i dikkat' olarak adlandırmıştım. 'Dikkat' sözcüğünün köküne 'dikkat' edilirse, "inceltme, ince eleyip sık dokuma, ayrıntılı olma, kılı kırk yarma" gibi anlamları olduğu görülür; ayrıca "dakika" sözcüğünde olduğu gibi ânın derin bir idraki olduğu da hissedilebilir. Tüm denilenler basit anlamıyla bir iş yaparken gösterilen hassasiyetlerle ilgili değil; tersine yaşarken, ifrât ve tefrîte düşmeksizin, yola ilişkin bilinçli bir yordamın eşliğinde yürümek demek... Bir kedinin avı karşısındaki gergin yakaza hâli; en son sınırına dayanmış yay gibi; en küçük bir

Bir kedinin avı karşısındaki gergin yakaza hâli; en son sınırına dayanmış yay gibi; en küçük bir ânı bile fevt etmemek için... Kısaca şuûr... Bu nedenledir ki, her zaman yorgun bir hâli vardı. Dalgınlığının nedeniydi dalgıçlığı... Yaşadığı zamanın şâhidi olmak kolay değildir; bunun için tüm ânları sürekli taramak; deyiş yerindeyse bir râsîd gibi sınırsız bir mekândaki olgu ve olayların her hareketini gözlemleyip anlamlı cümlelere dönüştürmek ve sonra da geleceği ön-görececek şekilde yorumlamak gerekir. Tüm bunları yaparken de hak-ile olmak, hakikat-ile yürümek; şahsî menfaati için yan-yollara sapmamak...

ânı bile fevt etmemek için... Kısaca şuûr... Bu nedenledir ki, her zaman yorgun bir hâli vardı. Dalgınlığının nedeniydi dalgıçlığı... Yaşadığı zamanın şâhidi olmak kolay değildir; bunun için tüm ânları sürekli taramak; deyiş yerindeyse bir râsîd gibi sınırsız bir mekândaki olgu ve olayların her hareketini gözlemleyip anlamlı cümlelere dönüştürmek ve sonra da geleceği ön-görececek şekilde yorumlamak gerekir. Tüm bunları yaparken de hak-ile olmak, hakikat-ile yürümek; şahsî menfaati için yan-yollara sapmamak... Ve Âmen-tu'sunun bedelini ödemeyi göze almak.. Akif Emre, istikâmeti muhkem, hakikatli bir şâhiddi; çağının, zamanının, ânının şâhidi... Âmen-tu'sunun bedelini ödemeyi göze almıştı; ödedi de... Ben de öyle olduğuna şehâdet ediyorum... Kendisine rahmet, sevenlerine sabır diliyorum... ❖

Direnmeyi Sürdüren Morisko

CİHAN AKTAŞ

ÇOĞUMUZUN ENDÜLÜS EMEVİ DEVLETİ'NİN YIKILMASINDAN SONRA MORİSKO OLARAK ADLANDIRILAN İSPANYA MÜSLÜMANLARININ BAŞINA gelen felaketler üzerine bir fikri var, ancak onları yaşayan bir varlıkla ilişkilendirme konusunda gerekli bilgi ve yorumdan yoksunuz, dahası bu yoksunluğun ne anlama gelebileceği konusunda da pek fikrimiz yok. Akif Emre, hakkında pek az bilgi olmakla birlikte büyük bir bilinç boşluğu alanını aydınlatacak bu felaketin üstü örtülmüş ayrıntıları için, bu ayrıntılarla bir açıklamaya ulaşmak üzere yıllarca çalıştı. Benim Dünya Bülteni'nde yazmaya başladığım 2008'de bu konuda hazırladığı belgesel bağlamında çeşitli ülkelere yolculuk yapmaktaydı.

Çeşitli işaretleri birbirine ulayarak bütünsel bir tasvir yapmaya çalışırken bu alanda mevcut bilgi boşluğu kadar sorumluluk yoksunluğunu da hatırlatıyordu sürekli. "İzler" ve "göstergeler"e dönük dikkatinin çok açık sebebi, görünürde patırtılı bir şekilde sunulmakta olanın gerçekler konusunda sürekli bir perde oluşturduğuna dair kanaatidir. Anılmaya değmeyen anılmamalıdır öyleyse, oluşturduğu bilgi kirliliği ve bununla gelen dikkat eksikliği nedeniyle. Endülüs Emevi Devleti'nin Avrupa'da yüz yıllar boyu etkileyici bir varlık göstermesinin ardından unutturulmasında bizlerin okuma kusurlarının da payı büyük. Akif Emre bir hayli çarpıcı ve sarsıcı da olsa dolaşıma sokulan fotoğraf veya diğer belgeler konusunda her zaman ihtiyatlı bir gazeteci, bir düşünürdü. Büyük bir kampanyayla gösterime sokulmanın bakışlarımıza dönük kontrolle ilgili oldu-



▲ Endülüs

ğunu hatırlatırdı okurlarına. Üzerimize yönelen imajlar sıklıkla görmememiz gereken bir strateji veya cinayetin maskeleriydi. Doğrusu okuma konusunda sorunlu bir toplumduk.

Endülüs acı veren bir tecrübe de olsa ne ölçüde bir ibret levhası olarak okunuyor?

Yüzyılların örttüğü bir varlığa ulaşmak için ne çok perdeden kurtulmak ve okuma konusunda da ne büyük bir birikime dayanmak zorunda hakikat yolcusu... Yaşanan felaketi Madam Curie, "Orada bilim sıfırlanınca, biz yeniden sıfırdan, onların yüzyıllar önce keşfettiği şeyleri bulmaya çalıştık ve yüzyıllar kaybettik" diye anlatmıştı. Peki, yakılan kütüphanelerden geriye kalanlar üzerine ne biliyoruz? Bekleyen bir şeyler vardı, açığa çıkarılmayı dileyen

Endülüs'ten Göstergeler" başlıklı yazısında Emre, sekiz yüz yıllık bir medeniyetin en barbar ve vahşice yöntemlerle bastırılması ve izlerinin silinmek istenmesinin o medeniyete ait göstergelerin bir şekilde hayatta karşınıza çıkmasının engelleneceği anlamına gelmediğinin altını çizdi.

hikayeler. "Zorla Hıristiyanlaştırılmak istenen ve İspanyollar tarafından artık 'Morisko' diye çağrılan Müslümanların suyla yıkanmaları bile engizisyon mahkemelerinde cezalandırılma nedeniyd. Bildiklerimizin sınırlı yönü, Endülüs dramından ders almamıza izin vermiyordu. "Endülüs'ten Göstergeler" başlıklı yazısında Emre, sekiz yüz yıllık bir medeniyetin en barbar ve vahşice yöntemlerle bastırılması ve izlerinin silinmek istenmesinin o medeniyete

ait göstergelerin bir şekilde hayatta karşınıza çıkmasının engelleneceği anlamına gelmediğinin altını çizdi.

Son Endülüs Sultanlığı'nın 1492'de düşmesiyle birlikte Endülüs Müslümanları Arapların son kalıntıları olarak hedef alındılar, Osmanlı ile de gizli iş birliği yapmış olmakla suçlandılar. Peki ya Müslüman İbryahılar... Sürüldüler, asimile edildiler, hayatta kalmak için Hıristiyan görüntüsü altında gizli gizli Müslüman kalmaya çalıştılar. Böylesine



▲ Elhamra - Endülüs

uzun ve etkileyici bir tarihsel dönemi layıkıyla konuşmaya engel olan nasıl bir bakış kaybidir... Bizim görmeme sürecimiz, yitimin sürerek arttığı ve fark etmesek bile bakış açımızın daralmasına yol açan bir silikleştirme anlamına geliyordu.

Temayüz etmiş bir medeniyetin ölümlü olmadığını hatırlatıyordu Akif Emre. Geriye gelecek olanı nasıl hak edebildik? O, göstergeleri keşfediyordu: Bir zamanlar minare olduğunu haykıran, kiliseye çevrilmiş camilerin çan kuleleri, Endülüs tarzı kemerli bahçe kapıları, suyun eşlik ettiği ses ve ışık harmonisini sergileyen bahçeler... Peki ya asimile edilmiş kimliklerde neleri keşfedebildik?

Çekim ve montajı bir yıl süren belgesel için daha önce defalarca İspanya'ya giderek saha çalışmaları yapmıştı Akif Emre. Sadece İspanya'da değil, Fas'ta da sürdürdü araştırmalarını. Söz konusu olan, izleri toplumdan ve kültürden silinmek istenmiş bir tarihin keşfi.



▲ Endülüs

Dürdane Emre'den öğrendiğime göre Küba'ya, çekim izni alamadığı için gidemedi. Ancak arkadaşları çeşitli görüntüler ulaştırdılar. Tunus'a daha önce yaptığı yolculuğun çalışmaları

rından yararlandı. "Eğer ağaçlara ve sulara sorarsanız onlar size Endülüslü olduğumu söyleyeceklerdir" diyen bir Morisko'nun 1609 yılında anayurdundan sürülmesinden yıllar sonra, 1630'da yazdığı mektuptan, onun yazılarıyla haberdar olduk. Endülüs göstergelerinin günümüzde ulaştığı direniş boyutunu da sıklıkla konu etti yazılarına.

Belgesel netameli bir çalışma olarak görünür bana, gerçeklikle oynadığı kumar yüzünden. Misal, Kieslowski'yi belgeselden kurgu filmlere geçmeye götüren sebep, gerçek gözyaşlarından duyduğu korku olmuştu. (Kayda alınan) gözyaşlarından duyulan korkunun üstesinden, belki sadece o gözyaşlarını gönülden kopan bir "selam" ile paylaşmakla gelinebilir. Akif Emre, çağının iletişim araçlarına vukufiyetle örneklik sergileyen bir düşünürdü. Kanal 7'nin ilk yıllarında belgesel alanında

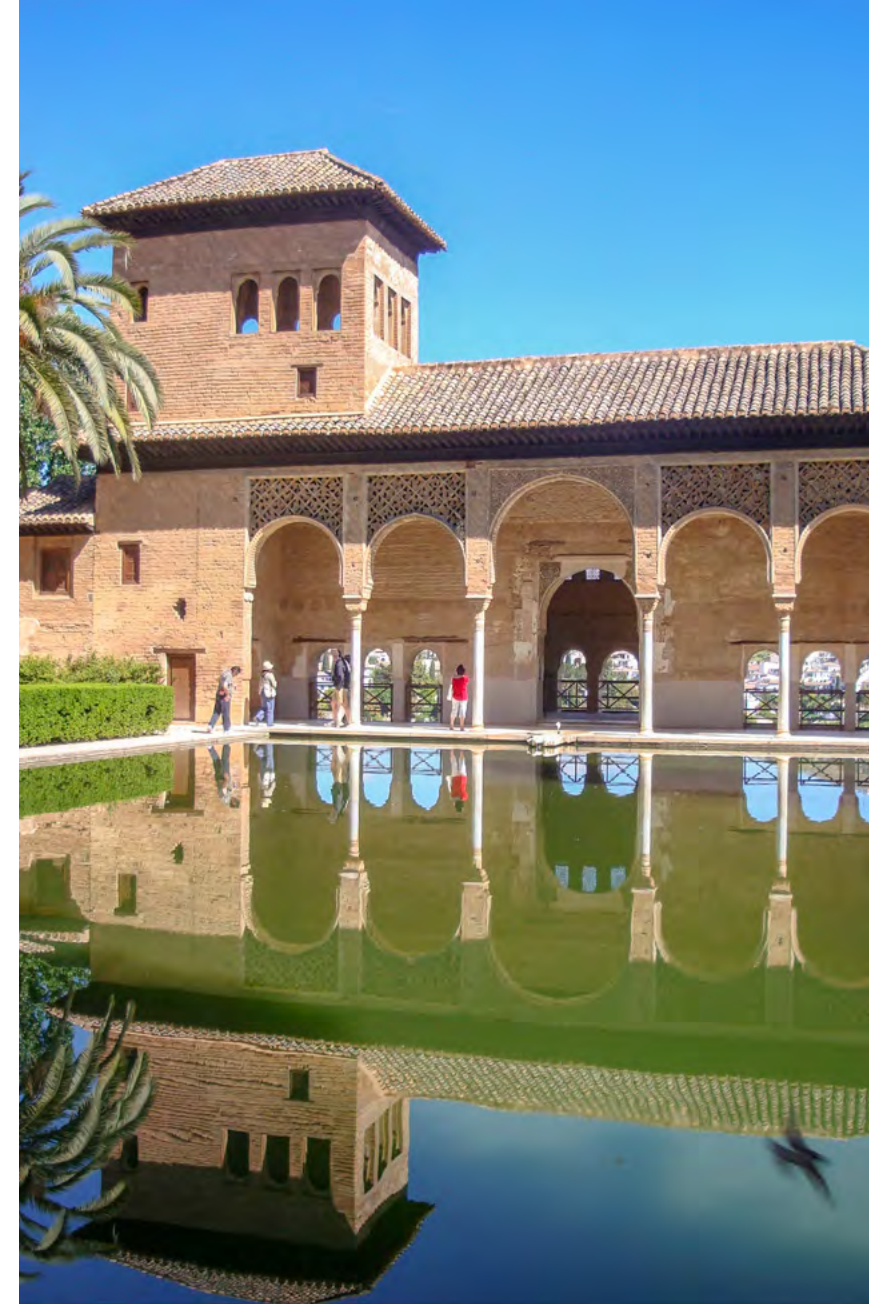
gerçekleşen faaliyetlerde payı büyük. Dönemin dilini oluşturmada önemine inandığı internet yayıncılığı için çalışırken de belgesel yapmayı sürdürdü.

Akif Emre'nin Moriskolar üzerine yazıları ve belgeseli, onun hayatı boyunca sürdürdüğü bir dil oluşturma çabasının önemli bir alanı olarak da incelenmeli. Çok önemsedığı bilge öncü Aliya'nın sözünün gösterdiği doğrultuda, aynı endişeyle süren bir sorumluluğu hatırlatır onun Endülüs çalışmaları aynı zamanda: "Yapmamız gereken neyi yapmadık yahut yapmamamız gereken neyi yaptık?" Eksik olan, eksilen neler oldu 1600'lü yıllara doğru, kaybedilen ve hala fark edilmemiş olan neydi, nelerdi...

"Elveda Endülüs: Moriskolar", hızlı bir tempo gerektiren internet sitesi genel yayın yönetmenliği yıllarında, kesintili olarak çekilmekle birlikte bütünlüğünü koruyacak bir özenle tamamlandı.

Yapımcılığını Kuzey Haber Ajansı'nın üstlendiği ve Akif Emre'nin yönettiği belgesel, sayfaları eksik bir tarihe dönük keşif çabaları açısından önemli sayfalar içeriyor. Onca çalışılmış önemli bir belgeselin ilk yayını ne yazık ki yönetmenin büyük emeği hesaba katılarak gerçekleşmedi. Sahasında tek olan belgeselin iki veya üç bölüm bir arada olarak değil de izleyicinin her aşamayı özümsemesine izin veren bir rutinle yayınlanması gerekirdi.

Dünya Bülteni'nin Balmumcu'daki ofisine bir ziyaretim, Aynur Erdoğan'ın Topkapı Sarayı Müzesi Yazma Eser Kütüphanesi'nde araştırmaları sırasında Osmanlı-Endülüs ilişkilerini ortaya koyan önemli bir belgeye ulaşmış olduğu saatlere denk düşmüştü. Heyecan içinde, Endülüs'ten Kanuni Sultan Süleyman'a gönderilen mektubun içerdiği bilgilerin belgeselinde nelere karşılık geldiğini anlatıyordu. Kısa ve özlü mektubun her cümlesi bir hayli sarsıcı. "Endülüs Yarımadası'nın yoksul, yetim ve zavallı 363 bin kişilik sakinini temsil eden 50



▲ Endülüs

reis" yazdıkları bu mektupta, dinlerini değiştirmedikleri için maruz kaldıkları zulüm karşısında Osmanlı'nın yardım için gönderdiği Hayrettin Paşa'nın kafir eline düşen birçok dindaşlarını kurtardığını belirtiyor. Ne var ki bu kurtarılsın ardından Endülüs'ü terk etmemeleri için siyasi ve güce dayalı

yeni bir baskı dalgasına maruz kalıyor Müslümanlar ve Hayrettin Paşa'nın bir kez daha yardıma gelmesinden başka bir çareleri olmadığını dile getirdikleri bu mektubu yazıyorlar.

Suat Koçer'le birlikte Eyüp Caferpaşa Medresesi'nde sunduğumuz "İrfan Sineması" programı için 5 Mart



▲ Kurtuba Kalesi

2015'te bu belgeselinden hareketle bir söyleşi gerçekleştirmiştik Akif Emre'yle. "Belgesel Ahlâkı ve Müslümanların Kamera İlişkisi" başlığı altında gerçekleşen program sırasında sordumuz sorulara verdiği cevaplardan notlar düşmüştüm defterime.

"Hakikat, daima düzeltilen muhayyel bir hata" diyor Garaudy, "Endülüs'te İslam/Düşüncenin Başkenti Kurtuba" kitabında. Burada kast edilen hata kuşkusuz bizim bakışımızdaki eksikliğin eseri olarak oluşuyor. İktidar ve Garaudy gibi Akif Emre'nin Endülüs'e ilgisi de

sırf nostaljiden ibaret olmaktan uzaktır. Birlikte Avrupa'nın örtük tarihini, bu tarihin en büyük katliamlarından birini oluşturan Reconquista'yı bizlerin ihmal ve aymazlığının da altını çizerek sorgularlar. Öylesine muhteşem bir zirve nasıl oldu da gerçekleşen son sürgünlerin ardından dört yüz yıl bile geçmeden rüyayı andıran bir silik hatıralar alanı haline geldi?

"Batı'daki İslam'ı kim öldürdü?" diye soruyor Garaudy ve sayfalar dolusu cevabında birçok hususun yanı sıra iktidarı, toplumu ve kültürü ele geçiren,

şerhçilerin körü körüne taklidine dayalı bağınazlığın, eleştirel düşünceye izin vermeyen tahakkümün altını çiziyor. Hayattan doğan soruların cevaplarıyla ilgilenmeden İslam'ı köhnemiş bir kuralcılığın, ruhsuz bir şekilciliğin içine hapseden yorumcuların etkilerini uzun uzun anlatıyor. Onların hoşgörü yoksunluğu ve katılığı, Katolik kralların işini kolaylaştırıcaktı.

Yönettiği belgesel ekranda gösterim-deyken Akif Emre'ye belgeselin arka plan hazırlığı ve çekim aşamalarına ilişkin sorular göndermiştim. Vakit

dar olduğu halde kırmayıp cevaplandırmıştı. Endülüs düşerken son Gırnata Sultanı'nın şehri işgalcilere teslimi sırasında yaptığı elli maddelik barış anlaşmasına ancak beş yıl uyuluyor ve engizisyon devreye giriyor. 1492'den itibaren, Emre'nin "medeniyet kını" diye tanımladığı bir sebeple, Müslümanların Hıristiyan olmaya zorlandığı şiddetli bir unutturma işlemi gerçekleştiriliyor.

Gırnata'nın düşmesinden çok zaman sonra, 1610'larda yüz binlerce Moris-

Yönetmen göz alıcı manzaranın içinde kaybolan işaretlerin keşfi peşinde yol alıyor. Arabayı durduruyor, buz gibi kar sularıyla abdest alıp namaza duruyor. Gizli saklı kılınmış nice namaza bir selam göndermiş oluyor, çekime başlamadan önce. "Belgeselin bendeki özeti bu olsa gerek" diye anlatmıştı, kısa röportajım sırasında.

İsyan çılgınlıklarının yükseldiği köyleri tek tek çekerken, Gırnata'da, Albeyzi'de eski evlerin gizli köşelerinden Kur'an-ı

"Batı'daki İslam'ı kim öldürdü?" diye soruyor Garaudy ve sayfalar dolusu cevabında birçok hususun yanı sıra iktidarı, toplumu ve kültürü ele geçiren, şerhçilerin körü körüne taklidine dayalı bağınazlığın, eleştirel düşünceye izin vermeyen tahakkümün altını çiziyor. Hayattan doğan soruların cevaplarıyla ilgilenmeden İslam'ı köhnemiş bir kuralcılığın, ruhsuz bir şekilciliğin içine hapseden yorumcuların etkilerini uzun uzun anlatıyor. Onların hoşgörü yoksunluğu ve katılığı, Katolik kralların işini kolaylaştırıcaktı.

ko'nun topluca yerinden yurdundan sürülmesi, modern Avrupa'nın tek tipçi toplum/kültür anlayışının premodern örneğini sergilemeye başladığının ifadesi. Moriskoların bir kısmı artık gerçekten de Katolikleştirildiği hâlde, etnik olarak da İspanyol kökenli olmalarına karşılık yine de, farklı bir medeniyetle kurdukları ilişki şifreleri nedeniyle sürgüne zorlanmalarını, tek tipçi nite-likte medeniyet ve egemenlik algısının özcülüğünün muameleleri açısından, dikkatle okunması gereken bir olgu.

Onca silme ve yok etme işlemlerine karşılık engizisyon belgeleri, isyanlara ilişkin bulgular, isyanların çıktığı Alpuhara Dağlarındaki mekânların, köylerin keşfi, bir yılı aşan belgesel çekim sürecinin sarsıcı deneyimleri. Akif Emre ilk keşif gezisi için gittiğinde mevsim ilkbahardır. Aşağıda Gırnata gözlerinin önünde uzanıyor, içinde ilerlediği orman yer yer kar yığınlarıyla kaplı, bir yandan eriyen karın oluşturduğu sular ince ince akıyor.

Kerimlerin çıktığını öğrendiğinde hüznün ve acı hisleriyle o katliam ve sürgün yıllarına adım attığını duyuyor Emre. "Allahısmarladık kalbim" cümlesiyle biten 1630'lu yıllardan kalma bir mektubu ya da Osmanlı'dan isyan için yardım istemek üzere gönderilmiş bir diğer mektubu okurken bir kez daha fark ediyor, Carel Bertram'ın "hatırlamayı unutma" terkibiyle özetlediği siyasetlerin üzerimizdeki farkına varmadığımız yoksullaştırıcı etkilerini. Bir medeniyetin Flamenko'ya sindirilmiş ayak seslerinin duyurttuğu coşku, Blas İnfante'yi tanımanın getirdiği duygu ve düşüncelerle karışıyor. Bir belgeseli gerçek gözyaşlarından korku duymadan tamamlamaya götürebilecek en haklı sebep de yönetmenin işte böylesine samimi duygularla katılımı olmalı.

20. yüzyılın ilk çeyreğinde daha çok sosyalist bir akım olarak başlayan Endülüs milliyetçiliği, kazımalarının bir yerinde İslami bir geçmişle yüz yüze geliyor. Kimi milliyetçiler İslami

kimliğini benimsiyor, kimisi ailelerinde süregelen ancak adlandırılmamış olan İslami hayat tarzı ve ibadet göstergelerini hatırlıyor; abdest almak gibi... Endülüslü direnişçi Blas Infante'nin milliyetçiliği Endülüs bölgesine anayasal otonomi verilmesi yönündeydi.

Etrafı derin uçurumlarla çevrili beyaz badanalı evlerle kaplı köyden çıkan çocuk, bugün "Endülüs'ün Babası" olarak tanınan Blas İnfante, sosyalist bir muhalifken Fas'a yaptığı bir yolculuğun üzerinden Müslüman olup Ahmet ismini benimsiyor. 1936'da Franko rejimi tarafından kurşuna dizilen İnfante belgeselde, resmî söylemin Endülüs bağlamında Lorca imgelerinin gerisine düşürerek unuttuğu, böylelikle bir kez de tabulara kurban verilmek istenen bir şehit ve aynı zamanda direnmeyi sürdüren çağdaş Morisko olarak yer alıyor.

Hiçbir katliam hiçbir tehcir akan yılların örtüsü altında ilânihaye gizli kalmıyor; görmeyi, okumayı bildiğimiz takdirde. "Elveda Endülüs: Moriskolar" belgeseli, tek başına İnfante'nin mücadelesini tasviriyile bile tarihe bakışı değiştirecek bilgi ve tespitler içeriyor.

Niye kaybedildi, nasıl dayanıldı, farkına varmadığımız başka neler yaşandı... Kazananların tarihinin imgelerini ve tanımlarını sorgulamak için çok daha fazla soru ve cesaret gerekiyor. Üzerine düşünmeden öğrenmek sadece malumat biriktirmekten ibaret. Akif Emre'nin Moriskolar üzerine yazıları ve belgeseli, onun hayatı boyunca sürdürdüğü bir dil oluşturma çabasının önemli bir alanı olarak da incelenmeli. Çok önemseydiği bilge öncü Aliya'nın sözünün gösterdiği doğrultuda, aynı endişeyle süren bir sorumluluğu hatırlatır onun Endülüs çalışmaları aynı zamanda: "Yapmamız gereken neyi yapmadık yahut yapmamız gereken neyi yaptık?" Eksik olan, eksilen neler oldu 1600'lü yıllara doğru, kaybedilen ve hala fark edilmemiş olan neydi, nelerdi... ➡

Aslına Yolculukta Müzmin Bir Seyyah

AKIF EMRE,

YOL VE YOLCU

LEYLA İPEKÇİ

SEVDİKLERİM GÖÇÜNCE HEP SÜKÛT EDERİM. İNSAN SEVDİĞİNİ KENDİ MAHREM SÖZCÜKLERİNE SAKLIYOR. Ölümü üzerine kamuya açık bir diplomatik dil geliştiremiyor. Akif Emre vefat ettiğinde böyle demiştim. Şimdi aradan bir yıl geçti. Kelimelerin bazen nasıl da örtü olduğunu böyle anma yıldönümlerinde fark ediyorum. Bu sebeple de nadiren paylaşabiliyorum samimi hislerimi.

En son Ayşe Şasa hanım göçtüğünde, ki gerek Akif Emre'nin gerekse benim çok sevdiğimiz bir yakınımızdı, hiçbir şey söyleyemedim. Ne arayan gazetecilere, ne söyleşi isteyenlere, ne de ekrana çağıranlara. Hiçbirine tek kelime etmek gelmedi içimden demiştim haberi ilk aldığımda.

Ama bu kez farklı olmuştu. Dilim çözümler gibi olmuştu o sıcak anlarda: "Akif Emre'nin vefatını öğrendiğim andan beri etrafımdakilere onu anlatıyorum, ondan bahsediyorum, içimi dökmeye ihtiyaç duyuyorum. Buna yol açan, onun Kayseri'den can dostu Dursun Çiçek ağabey oldu biraz da. Daha yeni İstanbul'da bir araya gelmiştik ve Akif Emre Kayseri'de olduğu için, artık o dönünce birlikte iftar yaparız demiştik. Tivitır'da vefat haberini görür görmez Dursun ağabeyi aradım. Abi doğru mu derken... Ağlıyordu o. Ben de ağlıyordum. Hiçbir şey konuşamadık."



Akif Emre'yi yıllardır okurdum Yeni Şafak'ta. Fakat onunla tanışmak İran seyahatine denk geldi. Amerika'nın Irak'ı işgali sonrasındaki dönemdi. Ortadoğu bizim geniş gönül coğrafyamız ama ilişkilerimiz hep devletlerin tekelinde diyerek farklı kesimlerden bir grup aydın ile sivil bir inisiyatif olarak farklı bölgelere seyahat etmiştik.

Şimdi artık bir araya gelemeyecek onlarca kişiyle birlikte Şiraz, İsfahan, Hafız'ın kabri, Nakşı-ı Cihan meydanı, Kırk sütun sarayı derken, epey anı biriktirmiştik. İsfahan'da gittiğimiz Cuma'yı sonradan ne kadar uzun konuşmuş, anlamlandırmaya çalışmıştık. Dünya o zamandan beri defalarca değişti. Akif Emre'nin yorumları, gözlemleri hep güncel, hep ideolojik katkısız, hep sahici oldu. Çünkü yorumları iddiadan uzak, gözlemleri vehimden ibaret değildi hiçbir zaman.

Uzun, yorucu ve karmaşıktı İran seyahatinde her şey. Fakat daha ilk anda anlamıştım: Akif Emre her adımda kendi içine yolculuk yapan müzmin seyyahlardan biriydi.

Sessizdi, gözlemciydi, uzun didaktik nutukların, egosu yüksek konuşmaların, sosyolojik felsefi derinliklerin gürültülü aydınlarından çok farklıydı.

Akif Emre işsiz kaldığında bile hak bulmadığı işleri yapmayarak, çıkar odaklı davetleri reddederek, kimsenin artı değerinden yararlanmayarak dosdoğru yaşadı. Bu yaşama biçimiyle onların dünyevi hırslarına ayna oldu. Bedeli ne kadar ağır olursa olsun, kimseye şikayet etmedi. Ödün vermedi gerçeğinden.

Akif Emre anların insanıydı. Şimdiye ait bir sonsuzluğun izlerini sürüyordu. Ama bunu bizim içimizde, aramızda, her şeyle birlikteyken yapıyordu. Kendini tecrit etmeden.

İsfahan'da bir kapının motiflerine bakarken sarayın tarihine ait önemli bir özelliği yorumlayabiliyordu mesela. Ya da bir tezgâhtarın elindeki satmaya çalıştığı tesbihle ilişkisine bakarak onunla pazarlık yapıp yapmaması gerektiğini ayırt edebiliyordu. Herkes bir araya gelip fotoğraf çektirmek için poz verirken, o anın en kayda geçecek

karesini çoktan çekmiş oluyordu.

Yıllar önce onun Balkanlar belgeselini izlemiştim. Daha sonra Moriskolar ve Endülüs üzerine yaptıklarını da izledim. İşte eserleri de, yazıları da, bizleri şahit tuttuğu anları kayda geçirir gibiydi. Uzun didaktik çağların ve kaba genellemelerin kalemi değildi o. Anların emanetçisiydi. Anın içindeki

sonsuzluğun şahidiydi. Evet, Akif Emre bu anlamda bir tür şairdi.

*

Vefatından sonraki günler Ramazan'dı geçen yıl. Birkaç yıldır Akif Emre'nin eşi Dürdane ablanın hazırladığı bereketli iftar sofrasına oturuyorduk birbirinden güzel üç çocuğuyla hep birlikte. "Şimdi Ramazan'ın ilk günü Akif Emre ve Ayşe Şasa hanımla birlikte Ayşe hanımın evinde yaptığımız son iftarı hatırladım. Bu yıl birlikte daha yalnızız." Böyle yazmıştım.

En son Berat gecesi Saraybosna'dayken mesaj atmıştım ona. Meydandaki sebilden su iç dedi bana. Oradaydım,



hemen içtim. Saraybosna deyince aklımıza o geldiği gibi, Endülüs deyince, Moriskolar deyince de o gelirdi. Şehre papağanlar gelince eşim Semih "bak Akif'in papağanları" derdi. Çünkü öyle hayat içinden ve bir o kadar da derinlikli yazılar yazardı ki, şehir üzerine, çevre ve mimari üzerine... Papağanları onsuz anmak olmuyordu. Erguvan deyince, Erciyes deyince... Hep onun betimlemeleri, yaklaşımları çağrışıyordu baktığım şeyleri.

Hatta yıllar önce Kudüs'ten döndüğümde yazdıklarımı ilk paylaştığım kişilerden biriydi. Çünkü Kudüs deyince de uzun süre o geldi hep aklımıza. Elinde kamerası, kalemi, defteri, gönlünde güneşler, bulutlar, yağmurlar... Kalbimizde nur olan İslam'ın güzel yüzüydü, güzel sesi, güzel bakışıydı!

*

Akif Emre dertleşeceğimiz nadir kişilerden biriydi her zaman. Çünkü güvenilir, vefalı ve samimiydi. Bir araya geldiğimizde onun kadar dinleyen biri var mıydı, gerçekten bilmiyorum! Evet, İslam coğrafyası, işgaller, çatışmalar, savaşlar, Arap baharları derken Türkiye'nin sayısız iç meselesi esnasında hep dertleştik onunla. Cumhuriyet mitingleri, PKK saldırıları, Ergenekon, FETÖ, canlı bombalar, Gezi, 15 Temmuz... Bazen tek, bazen ailecek buluştuk konuştuk. Benimle paylaştığı bütün öngö-

Akif Emre dertleşeceğimiz nadir kişilerden biriydi her zaman. Çünkü güvenilir, vefalı ve samimiydi. Bir araya geldiğimizde onun kadar dinleyen biri var mıydı, gerçekten bilmiyorum! Evet, İslam coğrafyası, işgaller, çatışmalar, savaşlar, Arap baharları derken Türkiye'nin sayısız iç meselesi esnasında hep dertleştik onunla.

rüler olduğu gibi çıktı. Bunu şimdi değil, ona da defalarca söylemişimdir. Şahitlerim dahi var.

Olaylara tabiri caizse 'ayne'l yakîn' gözlüğüyle bakabilen vehimsiz vesvesesiz, takıntısız görebilir. Yani olduğu gibi. Akif Emre'yi bence çevresindeki diğer coşkulu dava arkadaşlarından ayıran en önemli özelliği serinkanlı ve olduğu gibi bakabilen biri olmasıydı. O sebeple baktığında bütünü görüyordu olayın.

İzninizle geçen yıldan birkaç alıntı daha yapma gereği duyuyorum. Günlerdir Akif Emre'nin dik duruşundan bahsediyorduk zira onu sevenler. Davamızın ilk günleri diyorlar, idealist zamanlarımız, birlikte yola çıkmıştık diyorlardı. Bu söylemler beni kendi tecrübeme götürmüştü:

"Bunları okurken geldiğim laik sol çevredeki tecrübelerim geldi ister istemez gözümün önüne. 80 sonrası idealizmin yerini hayatın gerçekleri almaya başladığında liberalleşen, o zamanki tabirle reklamcı olan, sivilleşen, örgüt işlerinden uzaklaşan nice yakınımın değişim ve dönüşüm karşısındaki tutumlarını düşündüm.

Birbirini değiştirmekle suçlayanlar, nedamet getirenler, kendini değiştirmeden dünyayı değiştirmeye kalkmanın anlamsızlığını haykıranlar, bunlara hiç takılmadan bildiğini okuyanlar vesaire... Hepsi gerçektir, hepsi haklı. Biz de içinde bir yerlerdeydik.

İktidar ile olan ilişki derken direkt devlet muhalifliği anlamına gelirdi bizler için adaletin asli tecellisi. Zımni bir ön kabuldü bu. Ne kadar değişirseniz değişsin, bu ön kabul içinde geniş bir ittifak topluluğu olarak herkes bir aradaydı yine.

İslam ümmetinin dertleriyle dertlenme üzerinden Akif Emre'nin mahallesinde de bir geniş ittifak kurulmuştur. Fakat içine girdikçe irili ufaklı onlarca farklılaşma, yüzlerce ayrışma vardır. AKP iktidarıyla birlikte bu ayrışmalar elbette



▲ Semih Kaplanoğlu ile

daha alenileşti. İnsanların güçle ilişkisi belirginleşti, itibar edilen değerler gündelik hırslara rehin bırakıldı vesaire.

Bizim için 'deja vu' oldu bir bakıma. Ama nihayetinde Allah'ın tekrarı yok. Pek çok açıdan benzese de, özünde farklı bir ayrışma bu mahallede gördüğüm. İşte Akif Emre'yle on küsur yıla yayılan dostluğumuz bu ayrışma kriterlerinin çok ötesindeydi."

Onun vefatıyla, onun dik duruşundan dem vuran eski dostlarının ne kadar değiştiğinin ikrarını görmüştüm. Deforme olmuşluğunu, güç ve mülk düşkünlüğünü, yol şaşırılmışlığını, ilkelerini yitirmişliğini gördüler onun vefatıyla.

Akif Emre işsiz kaldığında bile hak bulmadığı işleri yapmayarak, çıkar odaklı davetleri reddederek, kimsenin artı değerinden nemalanmayarak dosdoğru yaşadı. Bu yaşama biçimiyle onların dünyevi hırslarına ayna oldu. Bedeli ne kadar ağır olursa olsun, kimseye şikayet etmedi. Ödün vermedi gerçeğinden.

İşsiz kaldığında onu arayıp sormayanların cenazede ön safta gösterişe kalkışmalarını seyrederken bir ortak dostumuz şöyle demişti: "Belki birçok konuda ayrı düşüyorduk. Ama hayatımda 'el emin' sıfatını kullanabileceğim tek kişiydi tanıdığım!"

Evet, Akif Emre bundan böyle herkesin vicdan ölçüsü olacaktır demiştim geçen yıl. "Bundan gayrı emanet mi olur ehline!" Sanırım yıllar geçtikçe kıymeti daha fazla anlaşılıyor, anlaşılacak. ➡

▲ Buğday filmine mekan bakarken

Olaylara tabiri caizse 'ayne'l yakîn' gözlüğüyle bakabilen vehimsiz vesvesesiz, takıntısız görebilir. Yani olduğu gibi. Akif Emre'yi bence çevresindeki diğer coşkulu dava arkadaşlarından ayıran en önemli özelliği serinkanlı ve olduğu gibi bakabilen biri olmasıydı. O sebeple baktığında bütünü görüyordu olayın.

İsmi Ersoy'dan, Soyunu Yunus'tan Alan ÂKİF EMRE



AMİNA SİLJAK

Bu yazı, Amina Siljak Jesenkovic'in Büyüyenay Yayınları'ndan çıkan Emin Daire'nin Sivri Köşeleri (2017, İstanbul) isimli kitabından alınmıştır. (Sayfa: 230-233).

Akif Emre'nin anısına...

O uzun günün saatlerini birbirinden ayıramıyorum. Hani, 5 Nisan 1992 ile 20 Kasım 1995 arasında süren günü. Onun ardından geçenleri de. Bir sis içinden resimler, hatlar gözüktüyor ancak. Hakan Albayrak mı aradı, onu da bilemiyorum. Evet, muhtemelen Hakan'dı... Hal-hatır, ev ehlini sorarak girizgâhdan sonra, ona özgü: 'Ablaların ablası, bak, çok ama çoook değerli bir ağabey oraya geliyor... Bir Bosna hikâyesini yazmak, çizmek, çekmek istiyor. Müslüman, tamam mı? Numaranı verdim, oraya gelince seni arayacak. Sen yardım et, tamam mı?' deyip bağırıp çağırma müsaade etmezdi. Doğru, cep telefonları henüz başlamamıştı, mailler de yoktu, evden aramış olsa gerek. Eh bağırıp çağırma nerden çıktı, der iseniz... Huyum işte, bir de Hakan'ın geniş çevresi var, anlarsınız. Çalışıyorum, mesai var, ev, çocuk... Arada bir de Hakan arıyor: bak abla bu çok önemli... Hatta, savaş sonrası bir İstanbul ziyaretim esnasında, henüz normal bir ortamda yürümeyi tekrar öğrendiğim zamanlarda, beni Yeni Şafak gazetesine götürmüş, illa ki oradaki arkadaşlarla tanıştırmak istiyordu. Tanışmasına tanıştım, fakat o zamandan bir isim, bir sima aklımda kalmadı. Hakan, tanıştın, diyor. Sakallı gözlüklü falan. Hakan be, etrafında herkes sakallı gözlüklü, ne bileyim. Neyse,

Hakan'ın yönlendirdiği, önemli, değerli, ağabey, dediği adam geliyor, tanışıyoruz, görüşüyoruz.

Adı neydi? Hah, şimdi hafızamda nasıl tutacağımı öğrendim. İsmi Ersoy'dan, soyadı Yunus'tan almış. Tercümanlık yapacak kimseye ihtiyacı var. Yüzünde bir hüznün. Sakalı üstündeki tebensüm gözlerindeki, dudaklarındaki, gözlükleri arkasındaki hüznü örtmüyor. Yaşadıklarımızdan, son savaş sırasında yaşadıklarımızdan hüznülmüş. Aliya belgeselini, savaş belgeselini çekmek istiyor. Bir de savaşımızı anlatan, başkanımızı anlatan bir çizgi roman. Üstünde iki beden büyük ceket. Yoksa ben mi öyle görüyordum. Hepimiz gençtik, zayıftık, cebimizde günümüzü geçirecek kadar para, ertesi gün Allah ne verirse, bir de anne-babalar bir şey eklerse, ne âlâ... Akademik kariyerimi yapmaya karar verdim, yüksek lisansa başladığımda savaş çıktı, şimdi tekrar başlamak



lazım, ama ilk önce bir yerde açılınsın... Yurt dışında yapmam mümkün, fakat evli barklı bir kadın için artık geç. Çocuk da var, kim baksın... Bölüme henüz eski kadrolar dönmedi, derslere girmesem bölüm de kürsümüz de söner. Bir de Hakan'ın yönlendirdikleri... Offf. Demek, bu da belgesel ve çizgi roman yapmak istiyor. Yaşadıklarımız unutulmasın diye. Geçmişe dikilip kalmak istemiyorum, o uzun günü bir an önce unutuvereyim gitsin.

Bu da devlet erkânıyla, ordu komutanlarıyla fotoğraflar çekip kayıplara karışmasın ya... Öyle gelenler de olmuş, yatırım yapma isteğiyle gelenler, hikâye, roman, yazı yazma isteğiyle gelenler. Fotoğraf çektikten sonra bunlardan bir ses çıkmazdı. Doğrusu, ben de soğan yemedim ki ağzım koksun, fakat birilerinin yanına getirip tanıştırdığım için



Ani vefat haberini duyduğumda, kendimden bir parçanın koptuğunu hissettim. Yunusça aşk dolu, sevgi dolu kalbi bu kadar hüzne dayanamamış. Ümmetin, insanlığın hüznüne. Peki ya gayri Müslim bir millet zulümlere maruz kalıp mağdur olsaydı bu kadar üzülür müydü, diye düşünüyorum. Olurdu, kesin. Hele de Müslüman elinden...

utaniyordum. Yani elçiye zeval olmazsa da milletin gözünde ben yandım. Bonus olarak da zaman kaybı.

Demek mütercim lazım. Kim yapsın? Bosnacası ve Türkçesi yeterli olanı bulmak na-mümkün şu an. Bosna'da bir Şarkiyat Bölümü, Türkçe'yi A olarak seçenlerin sayısı zaten az, bilenler ise yoğun. Yok, ben yapmam. Aklıma mesai arkadaşımın medrese arkadaşı İsmet geldi. Üniversite öğrenimini tamamlamaya gelmiş, Sancak kökenli, İstanbul doğumlu, medreseyi burada bitirmiş, İlahiyata başlamış, savaş sırasında evine gitmiş, şimdi tekrar burada. Pekâlâ, İsmet yapsın bu işi. Tanıştırdım. Hüzünlü adam burada birkaç gün kalmış, görüşmeler yapmış... Çok garip bir ikili: İsmet genç yaşına rağmen çok ciddi, yüzüne ne hüznün ne de mutluluk, ne durgunluk ne de heyecan, herhangi bir duygu yansımıyor. Akif'in hüznü. Kerbelâ'dan Bosna savaşına kadar tüm ümmet hüznlerini yüzüne biriktirmiş, bir tebessümle örtmeye çalışıyor. Bundan belgesel çıkar

mı? Bağırıp çağıran, çevik, gürültü yapandan bir iş çıkar, diye düşündüm. Bir de birçok gazeteci yazar çizer gelmiş, biz ne anlatsak yine de bildiklerini okuyorlar. Bakalım...

Ardından 'Aliya Sen Olmasaydın' belgeselinin danışmanlığını yapmış. Mustafa Kutlu ile birlikte. Metnini İsmail Kılıçarslan'ın yazdığı, Mehmet Fazıl Coşkun'un belgeseli. Birçok röportaj. Osmanlı şehirleri... Ve Bosna sevgisi.

Ardından kim Akif Emre'nin selamı ile geldi ise, misafir etmeye, yardımcı olmaya çalıştık. Referans büyük. Hatırı daha büyüktü. İki beden büyük ceketinden bile büyük.

Ne yazarsa yazsın, bir gözü Balkanlar'da, Bosna'da. Bir an zannedersin, artık bizi unutmuş, şimdi Endülüs'te, şimdi Afrika'da, Orta Asya'da... Yok, tekrar dönüyor. Bilgilerini güncellemiş, aynı hevesle, aynı ilgiyle konuya dönüyor. Bu veya şu millete öncelik vermiyormuş. Adaşı ve kabir komşusu gibi:

'Şark'ı baştan başa yıllarca dolaştım, gezdim
Hem de oldukça göürdüm.. kafa gezdirmezdim!
Bu Arapmış, bu Acemmiş, bu Tatarmış, demedim.
Müslüman unsurunun hepsini gördüm kendim!...
'Sarılıp sımsıkı dursaydın a miliyetine
'Arnavutluk' ne demek? Var mı şeriatte yeri?
Arabın Türke, Lazın Çerkeze, yahud Kürde
Acemin Çinliye rüchanı mı varmış? Nerde!
Müslümanlıkta anasır mı olurmuş? Ne gezer!
Fikr-i kavmiyyeti tel'in ediyor Peygamber
En büyük düşmanındır ruh-ı Nebi tefrikanın
Adı batsın onu İslâma sokan kaltabanın!'

Zamanımızda başka bir dille, başka bir ifade tarzıyla, belgeselleriyle, yazılarıyla söylüyordu Akif. Akif ağabey. Vefatından sonra ilk defa bu şekilde hitap ediyorum. Yoksa bey-hanım diye birbirimize hitap ediyorduk.

Vefatından sonra ağabey diyebilir miyim?

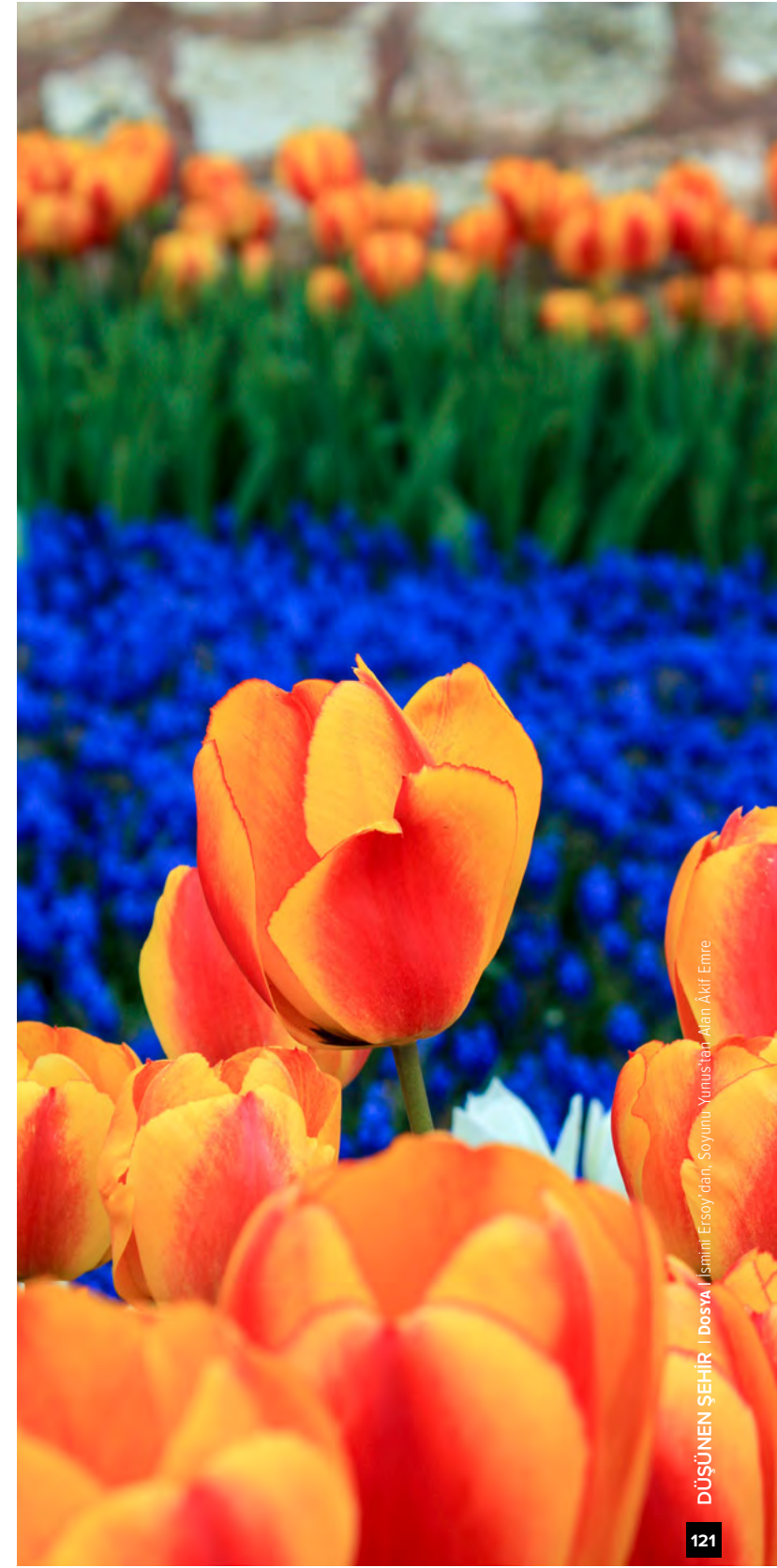
Hüzünlü tebessümle kalmış, cevap vermez bu sefer. Ben ise hissiyatımı yazıyorum. Ani vefat haberini duyduğumda, kendimden bir parçanın koptuğunu hissettim. Yunusça aşk dolu, sevgi dolu kalbi bu kadar hüzne dayanamamış. Ümmetin, insanlığın hüznüne. Peki ya gayri Müslim bir millet zulümlere maruz kalıp mağdur olsaydı bu kadar üzülür müydü, diye düşünüyorum. Olurdu, kesin. Hele de Müslüman elinden... Onun adına düşünüyorum: Tezat bu, Müslüman olan zalim olmaz, barışta da, savaşta da. Olsa da kendini Müslüman tanımlayıp Müslümanlıktan uzak olur. Bu daha çok üzücü olurdu. Emre insanlık için hüzünlüymüş. Hüznünü yüzünden dışarıya bırakmazmış. Kimsenin canını acıtmamak için. Kimsenin gönlünü kırmamak için. Yunusça. En son Riyad'da bir Marvel filmi yazısını yazdı. Kalbi dayanamamış olsa gerek.

Keşke biraz bağırıp çağırıyorsa, keşke ümmetin, milletin, insanlığın acısını daha az ve daha yüzeysel hissediyor olsaydı, diyorum.

Hakan, sana borçluyum. İyi bir insanla tanışmama vesile olduğun için. Müslüman, tamam mı? Şahid olduk. Seninle ise Hakan kardeşim, karşılıklı Karagöz Hacivat misali nice muhaverelere namzediz... İkimiz birbirimize bağırıp çağırmaya devam ederiz. Bizden ciddi bir iş çıkmasa da. En azından eğlenceli olur.

Müslümanlar da mutlu son ancak öbür dünyada, ebediyette olur. Dünya hayatı hüznle geçer. Tarık, sen mi söyledin, başkası mı, bilmem.

Gerçekmiş ♦♦



KAYSERİ'DEKİ YOL
ARKADAŞLARI

Akif Emre'yi Anlatmak

AYDIN KARAKİMSELİ

DUR SUN KARDEŞİM AKİF EMRE İLE İLGİLİ YAZMAMI İSTEDİĞİNDE, NE YAZACAGIMI BİLEMEDİM. AZ VE ÖZ konuşmayı seven biri olarak, ne söyleyebilirdim ki. 35 yıl önce tanıdığım ve kendisini kardeşim olarak gördüğüm, Akifim dar-ı bekaya göçtü. İnşaallah cennettedir. Efendimiz [S.A.V] kişi alem-i ervahta sevdikleriyle bereberdir buyuruyor. Bu söz haktır, bu sebeple ben de Akif kardeşimle alem-i ervahta buluşmayı ümid ediyorum.

İhlashlı bir mümin istikamet ve takva sahibi bir Müslüman Akif. Aynı zamanda edep ve yüksek ahlak sahibi idi. İslamın her yönden, siyasetten iktisada sosyal düzenden kişisel ahlaka kadar, eğitime kadar hakim olması gerektiğini bilen ve bu bilgi eşliğinde hayatının anlamı olarak çaba sarfeden bir dava adamı idi. Küçük hesap peşinde olmadı hiç. İslam'ın vakarını ne çiğnedi ne de çiğnetti. Dünya ilgisi ailesinin asgariden geçimi ile sınırlı oldu. Birçok yönden çok dünyalık elde edebilecek konumda olmasına rağmen ahlakı ve imanının gereğini yaptı. Siyasi ilgisi, birikimi, dünyayı tanınması çok üst düzeyde olmasına rağmen sadece Allah için uyarıcı, doğruları söyleyici olarak kaldı.

Malezya'dan Bosna'ya kadar tüm İslam alemini dolaşmış biri idi. Kendisi Kayseri'nin köyünden çıkan biri iken aslında İslam kardeşliğinin canlı örneği idi. Tabiri caiz ise bir alemşümül Müslüman. Vefatına kadar özellikle Balkan Müslümanlarının İstanbul'daki elçisi gibi her meseleleriyle samimi olarak ilgilendi. Elinden geldiği kadar yardımcı olmaya çalıştı. Örgütlü yapılardan uzak durdu. Ama her kesimden samimi olduğuna inandığı kişilerle de görüşürdü.

Hür bir insandı... Allah'tan gayri, kimseden birşey beklemeyen, kendini murakabe edebilen, inandıklarından geri adım atmayan biri. Eleştiri yönü ise Müslümanların daha iyi düşünmesi için bir tavsiye mahiyetinde olurdu. Siyaset bilime ve de siyasi tarihe vukufiyeti olmasına rağmen, reel siyasetten uzak duran ve de durulmasına inanan bir kişi idi. Müslümanların reel siyasette yer almasına hoş bakmazdı. Bilirdi ki reel yapı İslam'ın ilkelerine inancına uygun oluşmamış, bu yüzden reel siyasete bulaşılırsa Müslümanların dönüşeceğini ve karşı olduğu pozitivist anlayışa entegre olacağını bilirdi.

İstanbul'da olduğum bir zamanda beraber Üsküdar'da çay içerken açık olan tv'den kendisine İslamcı parti sıfatını yakıştıran



bir partinin iktidar olduğunu duyduğunda eyvah dediğini duymuştum. Neden demedim -çünkü aynı kafadaydım-baktık birbirimize...

Kayseri'yi severdi, fırsat buldukça gelirdi. Son dönemde dergi ve ders programlarının kurucu ekibinden olduğundan daha sık geliyordu. Önceki zamanlarda da sila-i rahim yapmayı severdi. Özellikle de Ramazanlarda mutlaka gelirdi. Bir akşam arayıp gelecek misin ne zaman geliyorsun diye sormak istedim ama vakit biraz geçti rahatsız etmeyim, yarın arayayım diye düşündüm. Sabah aramama fırsat kalmadan vefat haberini aldım. Üzüldüm ama ani olduğu için. Aslında benim sağlık durumumdan kendisi endişe ediyordu bu yüzden her hafta arar sağlığını sorardı.

Tabiatta gezmeyi severdi. Aladağlar'dan Erciyes yaylarına, Avşar yaylalarından ırmak boylarına bir çok gezide

beraber olduk. Kendisi Akabe Kitabevi müdavimlerinden idi İstanbul'a göçmeden önce de arada Kayseri'ye geldikçe Akabe'ye uğradı. Akabe cemaati denen müdavimler kendisinden çok şey öğrenmişlerdir, kendisi de Akabe'den. Kişiler hakkında konuşmayı sevmezdi, sorulursa kısaca boş verin ilgilenmeyin der geçerdi. Bir arada olduğumuzda da fazlaca İslami meseleler ve de siyasetten konuşmazdık, o beni bilirdi ben de onu. Öyle bir durumda Akif'in ne düşüneceğini bilirdim, o da benim.

Akif Emre güzel bir ölümle öldü. Rabbine kavuştu, gerçek aleme göçtü. Zannı galiple şunu söyleyebilirim ki. Cennetir yeri. Hayatında haram nedir bilmedi, yaşamadı. Saf ve temiz olarak Rabbine döndü. Allah güzel bir ölümle ölmeyi, temizlenmiş olarak rücu etmeyi tüm Müslümanlara nasip etsin. Amin. Velhamdürüllahi Rabbil Alemin. ❖

Akif Emre Üzerine

ERDAL BAYRAKTAR

Bize cevaplanması zor çetin sorular, taşınması ağır büyük sorumluluklar bırakarak göçüp gitti dünyamızdan...

Resullerin/ Nebilerin en sonda Efendimiz (s.a.v)'in siretlerinden bize kalan miraslardan/ sünnetlerden biri de Hira'yı yaşamaktır. Hz. İbrahim'in Kevni ayetlere bakarak Yaratıcısı'nı bulma arayışı ve Hz. Peygamber'in Vahiy öncesi Hira tecrübesi bu sünnetin mahiyeti hakkında bize bilgi vermektedir. Kitab-ı Kerim, fitri ahidlerini iman ahidleriyle taçlandırana bu sünneti, Kıyam- ı Leyl ibadetiyle bütün bir hayata yaymalarını öğütler.

Hira' yı yaşamak varlık, var oluş hakkında düşünmektir. Her düşünmek soru sormaktır. Her cevap yeni sorulara kapı aralamaktadır. Her cevap insana sorumluluk yükler. Kemal sürecimiz böyle böyle devam eder gider, emanet edilen ömür nihayete erinceye kadar. Var oluşa dair sorularımız Vahiy' le cevabını bulur ama bunu içselleştirme, salih amele dönüştürme sancıları her vakit devam eder ta ki mutmain oluncaya kadar. İtminan olma hali bize gösterildiği zaman nihayete erecektir. Dolayısıyla, her dem Hak ve Sabr üzere olma emredilmiştir.

Hira'sını yaşamayanlar, var oluş sancısı çekmeyenler, bu sancıyı dindirmek için ikram edilen Vahiy nimetini de anlama rüştüne eremiyorlar.



Düşünmek nazar etmekle başlar. Bakmayanlar göremezler. Görmek, dıştan (zahir) içe (batın), içten dışa gerçekleşen bir ameliyedir. Varlığa, var oluşa, nihayetinde Hakikat'e ermeye dönük bu ameliyenin devamında, Kerim olan Rabbimiz bizlere Basiret nimetini bahşeder. Basiret sahipleri yolculuklarında Hikmet' le karşılaşır. Kime Hikmet verilmişse ona ne çok hayır verilmiştir. Basiret ve Hikmet sahipleri Furkan'a nail olarak ulül-elbâb mertebesine ulaşırlar. Bu mertebeye/ mertebelere ulaşmak yol'a niyet etmekle başlar. Yol'un her aşamasında

yaşanan imtihanlar Yolcu' nun yeni hallere ulaşmasına, bu hallerin sonucunda yeni mertebelere, ikramlara, lütuflara nail olmasına vesile olur. Bundan sebep, Resuller Yol'a, Yolcu'ya, Yolculuk'a dair insanlara ne çok şey söylemekte ve anlatmaktadırlar.

Akif Emre de altmış yıllık yolculuğunda ne tür imtihanlara tabi tutuldu, ne tür haller yaşadı, hangi menzillere uğradı, hangi makamlara, mertebelere ulaştı, hangi ikram ve lütuflarla karşılaştı. Bunu ancak Rabbi, kendisi ve ona refiklik yapan yol arkadaşları bilir.

Akif Abi kendini Âdemoğlu' nun hikâyesinin bir parçası görerek; yeryüzüne, insanlığa, İslam'a, Müslümanlara, İslam Ümmeti'ne, İslamcılığa, İslami Hareketlere dair sorular soran, bu soruların cevabını bulmak için bütün bir yüreğini ve aklını insanlığa ve hassaten Ümmet'e açan bir insandı. Tevhid' in varlığa, bilgiye, sosyolojiye dair bütünlükçü anlayışını en güzel şekilde temsil eden insanlardan biriydi.

Vefatından üç gün önce yazdığı bir yazıda (İran toplumunun gelecek tahayyülâtı, Yeni Şafak, 20 Mayıs) İran özelinde, Müslümanların modern Batılı hayat karşısında nasıl bir tutum almaları, bu modern meydan okumaya kendi imkânları içerisinde nasıl cevap vermeleri gerektiğini tartışıyordu:

“Batılı hayat tarzına, tüketim kültürüne, neoliberal dünyaya açılması durumunda toplumdaki önce sistemin nasıl tepki vereceği hayati önem kazanıyor. Dışardan görüntüsünün aksine özellikle şehirli, eğitilmiş İranlıların modernleşmeye, tüketim toplumu olma yolunda bir adaptasyon sorunu olacağını sanmıyorum. İran dışındaki dünyayı bir cennet hayal eden İranlıların bu cennet tahayyülünü nasıl gerçekleştirecekleri, buna sistemin nasıl cevap vereceği ülkenin geleceğini belirleyecek. Belli ki büyük sloganlarla yola çıkan devrimin halkın önemli kısmına bu cennet hayalini gerçekleştiremedi.”

İran özelinde yaşanan bu durumun bütün dünyadaki Müslümanların meselesi olduğunu, bu meseleyle topyekûn Ümmet olarak yüzleşmemiz gerektiğini zikrediyordu:

“Batı'nın ayartıcı kültürü ve toplum tahayyülüne Müslüman bir toplumda karşılık bulunabilir mi? Bu soru tüm Müslüman toplumların, seçkinlerin, ulemanın, aydınların cevaplama, yüzleşmesi gereken hayati bir sorudur.”

Akif Abi'nin sorduğu bu soruyu onun açtığı bu kanaldan bu güne kadar tartışan tek kişi Serbestiyet sitesindeki köşesinden Alper Görmüş oldu: (<http://www.serbestiyet.com/yazarlar/alper-gormus/muslumanlar-japonlar-ve-modern-yasam-791478>) Merhumun arkasından güzelleme yapanlar bu can yakıcı sorularla yüzleşmekten kaçındılar. Yüzleşmekten kaçındıkları yetmezmiş gibi, neoliberal politikaların Türkiye'de yaygınlaşmasına ve derinleşmesine de sessiz kalarak destek verdiklerinin farkında bile değiller. Akif Abi' nin tabiriyle; neo “mustağrip aydınlar”, neoliberal

düzen lehine demokrasi söylemleri üzerinden Müslüman halkları ikna süreçlerine devam ediyorlar.

Modern neoliberal ideoloji ve onu temsil eden dünya, Akif Abi' nin vefatından sonra da bütün bir yeryüzünü talan etmeye, Batı dışı dünya' ya, İslam alemine, Müslümanlara, mazlumlara meydan okumaya, hunharca saldırmaya devam ediyor. Akif Emre'yi anmak, bu meseleyle hesaplaşmak ve bu meselenin halli için sorumluluk almaktır, Müslüman toplumlar, seçkinler, ulema ve aydınlar olarak. Aslında Akif Emre'yi konuşmak kendimizi konuşmaktır. Yeryüzünü, mazlumları, mustazafları, İslam'ı, Müslümanları konuşmaktır. Vefat edenin ardından Rahim olan Allah' tan onun için rahmet dilenir. Bir kişiyi zikretmek ondaki meziyetleri, faziletleri, örnekleri kendimizde görmek içindir.

Her zikir arınmaya ve kurtuluşa vesile olması içindir. Akif Abi her daim Hira'sını yaşayan bir insan görüntüsü verirdi. Vahy' e muhatap olduktan sonra insanın Hira sürecine Allah rızası ve Ahiret'teki hesap kaygısı da eklenir. O'nu yolda yürürken gördüğümüzde; sanki bedeni burada, ruhu, aklı başka bir yerdeymiş gibi bir duyguya kapılırdınız. Sanki bir şeylere yoğunlaşmış gibi önüne bakarak yürürdü. Dert sahibi olmak, Zikir ve Vird üzere yaşamak böyle bir şey miydi acaba? Akif abi, Müslümanlığı, dünya ve ahiret felahı için varoluşsal bir tercih olarak özenle taşırdı hayatında. Hayatın ve memadın olmazsa olmazıydı İslam onun için. İslam' ın varlık için anlamı anlaşılmadan, Akif abi anlaşılabilir. İslam ve ümmet onun hayatına sinmişti. Onunla karşılaştığınızda bunu hissederdiniz. Bu o kadar öyleydi ki; kendisini hiç görmeyenler dahi onun ölüm haberini duyduğunda, bütün söylenenlerden bu iki kelime akıllarında kalıyordu. Bu konuyla ilgili bir hatıramı paylaşmak istiyorum.

Merhumun cenaze namazını ikame etmek için Fatih Camii avlusuna intikal ettiğimizde, musalla taşına doğru önümden bir genç arkadaşı akülü sandalyesiyle seyrediyordu. Sonunda ikimizde musalla taşına yakın bir yere konumlandık. Belirli bir vakit geçtikten sonra selam verdim, hayırdır sizin de mi cenazeniz var diye sordum. Evet dedi, yakınım değil ama bir cenaze için geldim. Hayırdır kimdir dedim. Akif Emre için geldim dedi. Tanışıyor musunuz? dedim. Hayır, televizyonlardan duydum: İyi adammış, Ümmetçiymiş, Kudüs aşığıymış onun için geldim dedi. O anda içimden, Akif abi bu şahitlik sana yeter, ne mutlu sana dedim. Akif abi giderayak bana böyle temiz yürekli bir kardeşte bıraktı. İnsanların kalbine sevgiyi yerleştiren Vedud olan Allah' tır. Siz önünüze bakıp yürümekle mükellefsiniz.

Akif Abi'yi hatırlamak ve anlamak; onun davasını, derdini bilmekten, davası, derdi için sorduğu soruların cevabını bulmak, ümmetin çektiği acıları dindirmek için gayret etmek ve sorumluluk almaktan geçmektedir. ❖

KAYSERİ'DEKİ YOL
ARKADAŞLARI

Akif Emre, Bir Dost, Bir Ağabey, Bir İzci

İBRAHİM KANBERLİ

SEKSEN ÖNCESİNİN O GÜRÜLTÜLÜ PATIRTILI GÜNLERİNİN KİMİ ZAMAN KASVETLİ, KİMİ ZAMAN HARARETLİ VE coşkulu toplumsal ortamında, kendilerini muhafazakâr-İslamcı olarak tanımlayan belli çevrelerin öbeklendiği Akıncılar Derneği ve Milli Türk Talebe Birliği ekseninde şekillenen toplumsal çevre içinde karşılaşmıştık ilk kez. Anadolu'dan İstanbul'a tahsile giden talebelerin yaz tatilinde memleketlerine döndüğü yaz tatili dönemleri, İstanbul'daki sosyo-politik ve kültürel -ideolojik vasatın Anadolu'ya taşınmasının önemli araçlarından birisiydi. O dönemin İstanbul'unda, hassaten üniversite ortamında oluşan siyasi-ideolojik gündemler bu talebeler tarafından Anadolu'nun ücra köşelerine taşınırken, yereldeki benzeşen sosyal çevrelerle hararetle bir şekilde paylaşılmak suretiyle, biraz gecikmeli de olsa gündemlerin eşleştirilip eşitlendiği, toplumsal işleyişin belli bir hız ve keyfiyet dahilinde cereyan ettiği netameli günlerdi. Elinde o dönemin pek de verimli olmayan kısır ortamında üretilmiş, haliyle sınırlı sayıda siyasi, edebi, tarihi ve sair muhtevalı kitaplar, dilinde dönemin malum sağ-sol problematiği çerçevesinde şekillenen siyasi-ideolojik tartışma ve konularla, hak ve hakikatin ne olduğunu anlamaya çalışan ve ilk gençlik dönemlerini yaşayan bizim gibi Anadolu çocukları için, adını yeni duyduğumuz bir kitaba ya da belli çevrelerin kanaat önderliği yaptığı ve o gün için yeni sayılan kimi fikirlere ulaşmak bizler için oldukça heyecan verici ve dikkat çekici idi.

İşte seksen sonrasında ilerleyen yıllarda, böylesi bir toplumsal zeminde, daha önceleri tesadüfen birkaç kez karşılaştığımız halde, daha sonra kendisinin Akif Emre olduğunu öğrenerek bizzat tanıştığım bir figürdü Akif Emre. Bir dost, bir ağabey, bir izci idi...Bir dosttu zira, o sıcak, saran, kuşatan, güven veren kişiliği ile, bir insanda dost olabilmek için zorunlu olan bütün özelliklere sahipti. İnsanların, hem de güya aynı dünya görüşüne sahip insanların bile kolayca ayrışıp çatışmaya düştüğü şu toplumumuzda, basit ve günübürlük çatışmalardan uzak, olgu ve olayları derinliğine kavrama çabasıyla, sıradanlığın kalıplarını kolayca aşveren ve hep daha değerli olana yönelen, ilkeli, kararlı, saygın duruşuyla muhataplarına dostluktan başka seçenek bırakmayan bir şahsiyetti. Nefsaniyet temelli, heva ve heves ürünü tutumlardan uzak bilgece ve dervişane kimliği ile Dost'a dost olan her şeye dost olur ilkesi mucibince, dost olmaya da olunmaya da açık ve hazır birisi idi. Nitekim sonraki yıllarda ilişkimiz, böylesi bir dostluk ve muhabbet temelinde gelişerek sürüp gidecekti.

Bir ağabeydi zira, sadece yaşça büyük olmanın da ötesinde rehber kişiliği ile, ufuk açan, yol gösteren, Hak yolunda yürürken devşirdiklerini diğerleriyle samimi bir şekilde paylaşan tarzı ile, kılavuz ve öncü bir özelliği vardı. Onu izleyenler, izleyebilenler onun bu özelliğinden hep istifade etmişlerdir. İnsanların çok kolay bir şekilde savrulduğu, yalpaladığı ve hatta yoldan çıktığı oldukça kaygan ve kırılğan bir zeminde, savrulmadan ayakta durmak, istikamet ve duruş sahibi olmak, iğfal ve idlal olmadan

başlangıçta belirlenen bir hedefe azimle yürümek, "ağabey" olabilmenin olmazsa olmazı olarak Akif Ağabey'de kâmi- len mevcut idi.

Bir izci idi zira, öncelikle bir Hakikât Avcısı idi, coşkuyla, arzuyla, merakla, Hakk'ın izlerini arıyordu. Bu arayışta, daha önceden giden Hak Yolcularının bıraktıkları iz'lerin ve bu izler üzerine inşa edilmiş devasa bir medeniyetin ve geleneğin önemini biliyordu. Nice insanların gelip geçtiği bu insan oluş ve var oluş serüveninde, önceki yolcuların bıraktıkları izlerin tek tek keşfedilmesi, ve dikkatlice tahkik edilerek yanlış izlerle doğru izlerin tefrik edilmesi her Müslim'in olduğu gibi, onun da hayatı meselesi idi. Ve tabi ki tüm bu izler deryasında kendi izlerini bırakmak, izlerken izlenmek, iz iz Hakk'ın yolunu döşemek, adım adım yürümek, yanılma korkusu, bulma sevinci ve bulduğunu paylaşma erdemi, birlikte olduğumuz süreler içinde, an be an yaşadığımız tattığımız ortak tecrübelerimiz ve hatıralarımızdı. İzlediğimiz birisiydi, izleyen birisi idi, aynı izlere basmanın sevincini yaşadığımız bir yol arkadaşımız idi. Biliyorduk ki biz onu izlerken, o da bizi izliyordu. Akif Emre'nin Türkiye genelinde izlenme oranı belki düşük idi ama bunun sebebini o da biz de gayet iyi biliyorduk. Batı merkezli modern iğva ve ifsadın üzerimize bir kabus gibi çöktüğü şu garabet çağda, insanların Hak'tan uzaklaşmaları, yollarını şaşırması, Şeytan'ın izinden yürümeleri ve bu fecaatin İslam Dünyası'nda yol açtığı feci çöküş, hecümerc, yıkım ve bu yıkım ve istilanın coğrafyamızın her bir köşesinde şehir şehir, sokak sokak, taş taş hayretle ve dehşetle izlenmesi, sürekli içinde bulunduğumuz ortak entelektüel, düşünsel ve duygusal gündemlerimizdi. Görüyorduk ki insanlar Hakkı da, Hakkı izleyenleri de izlemekten çok uzaklardaydı. Coğrafyamızı izlerken, bir yandan muhteşem bir medeniyetin ve birikimin göz kamaştırıcı iz ve işaretlerini gözlemlemenin derin coşkusunu yaşarken, diğer yandan modern istilanın her yeri nasıl da kuşatarak içdiş ve imha ettiğini görmenin tarifsiz acısını ve hüznünü iliklerimize kadar tadıyorduk hep birlikte. Bu coşku ve hüznün bizim en temel gündemimizdi.



İşte Rahmetli Akif Ağabey ile Anadolu'nun Kayseri'nin sokaklarında dağlarında gezerken, bizden öncekilerin izlerini ararken ve izlerken bu coşku ve hüznün hep bizimle idi. Neredeyse hep ağlamaklı idik. Coğrafyamızın kılcallarında bulduklarımızın çarpıcı coşkusunu yaşarken, kaybettiklerimizin kavurucu hüznünü tadıyorduk hep. Gezmelerimiz, birlikteliklerimiz bir coşku ve hüznün ayini idi adeta. İyi biliyordum ki, Akif Ağabey Tavlusun'un viran sokaklarında gezerken, gönlüyle, ruhuyla Endülüs'ün sokaklarını adımlıyordu. Gesi bağlarının viraneliğinde, Gırnata'nın viraneliğini görüyordu. Kudüs'ün hüznünü taşıyordu Talas'ın sokaklarına. Sonuçta, bütün bir diyar-ı İslam'ın, tek bir Var-

lık'ın tek bir tezahürü olduğunun şuurundaydık hepimiz. Bosna'nın Endülüs'ten, Endülüs'ün Mağrip'ten, Mağribin Şam'dan Şam'ın Buhara'dan farkı yoktu aslında. Akif Emre'de, günümüzün o dar zamanlara ve mekânlara sıkışık kalmış ufuksuz dar kişiliklerinin sıkıcı ve niteliksiz halleri değil, ufka ve dahi ufuk ötesine gözlerini dikmiş bir Arif'in geniş ve kuşatıcı, gönül açıcı, muhîf ve velûd hallerini temaşa ettik her zaman. Yazılarında dahi bu özelliklerini açık bir şekilde gözlemleme ve istifade etme imkânımız oldu.

Birlikteliklerimizde, Türkiye'nin, İslam Dünyası'nın ve tüm dünyanın hali ahvali üzerine sohbetlerimiz olurdu. Ve nihayet ölüm üstüne konuşurduk kimi zaman. Eski Müslüman kabristanlarında dolaşırken bir canlıdan çok bir ölü gibi gezerdik birlikte. Bir Müslüman olarak ölümün çok uzağında değildi. Bununla birlikte pek de beklemediğimiz

bir şekilde, bir kuşluk vakti ölüm haberini aldık, sarsıldık. Gördük ki ölüm üzerine konuşmakla ölmek farklı şeylerdi. Fakat sonuçta asıl olan emr-i ilahî idi. Ölünecekse ölünyordu. Gelinmişse gidiliyordu. Akif Emre de gitti böylece. Herkesin gittiği ve gideceği yere. Bir takım izler bırakarak, işaretler bırakarak, bizleri bırakarak şu fani dünyada. Öyle olsun Akif Ağabey, gidenlere selam olsun, sana da selam olsun. Kananlara da selam olsun, sen de bize selam eyle, yolun açık, makamın yüce olsun. ❖

KAYSERİ'DEKİ YOL
ARKADAŞLARI

Akif Emre Adam'ı da Seçerdi, Makamı da

YUSUF YERLİ

ŞAHSİYET VE DURUŞ

Akif Emre ilginç bir biçimde karşısındakine güven verirdi. O'nun onayından geçen bir işin, bir duruşun, bir görüşün sahiplenilmesi konusunda tereddüt yaşamadığımı, yaşamadığımızı görüyorum. Neden olarak da; o bir işi önerirken, bir görüşü dile getirirken ya da eleştirirken bizde var olan "O diyorsa bir gizli gündemi, bir yere kanalize etme uyanıklığı, bir çıkar temin etme aç gözlülüğü olmadığından" emin olmanın getirdiği bir itimat duyma hali olduğunu sanıyorum. O da bu konuda kendisinden emin olduğu için kim ne der, kim küser, kim darılır endişesine kapılmadan, ama nezaket ve şefkat ölçüsüyle sözünü söylemekten, tavrını izhar etmekten geri durmuyordu. İşte biz Akif'in bu hesapsız, çıkarsız tavrına hayran olduk.

Akif Emre için ehli rikkat ve ehli dikkat adamı, diyenlere katılmamam mümkün değil. Kiminle nerede, nasıl, neyi yapacağına, yazacağına, konuşacağına özel önem verir, her önüne gelen ile iş tutmaz, mevzu açmaz, arkadaşlık etmezdi. O hem bir seçkindi, hem de bir seçiciydi.

23. 08. 2012 Perşembe günü Dursun Çiçek, Ben ve Akif Emre İncesu üzerinden Şeyh Hasan Turasan'ın zaviye ve türbesine ziyaret yaparak Ürgüp ve civarına doğada ve düşüncede bir seyahate çıkmıştık. İslamcılığa kefen biçilip, salasının okunup, defin işlemlerinin yapılmak istendiği günler... Selçuklu devri (13.yy) yapılarından olan Karamanoğullarından Vezir İbrahim tarafından yaptırılan külliyenin 12 sütunlu şadırvanından abdest alıp, Osmanlı Şeyhülislamlarından Hayri Efendi'nin ruhuna Fatiha hediye edip Merkez Karamanoğlu camiiinde öğle namazını eda ettikten sonra az ileride bulunan Temenni Tepesine şehri panoramik seyretmek için aheste adımlarla yürüdük.

Bir yandan çevreye göz atıyoruz bir yandan da Akif Emre'ye gelen telefonlara kulak misafiri oluyorum. Telefonun öte ucundakine Akif Emre "ben şu anda Ürgüp'te İslamcılarla geziyorum" cevabını veriyor. Karşısındaki ise bu duruma oldukça seviniyor, şu zamanda o mekanda İslamcılık üzerine konuşacak birileri bulabiliyorsan İslamcılık ölmez" tespitinde bulunuyor ve bizlere de selamını söylüyor. Bu konuştuğu şahıs yanlış hatırlamıyorsam Leyla İpekçi idi. Telefonlar gelmeye devam ediyor. Akif Emre benim onlarla konuşacak bir meselem olamaz, diyerek reddediyor. Hayırdır diye soruyoruz. Ünlü bir TV kanalı gündemi yoğun bir şekilde işgal eden İslamcılık Öldü mü tartışmaları üzerine bir program yapmak istiyor ve Akif Emre'yi konuşmacı olarak çağırıyor. Emre de bu daveti reddediyor. Ben de o günlerde bir yerel televizyonun yayın yönetmeni olarak görev yapıyorum. Akif Abi'ye birlikte program yapalım diyeceğim ama reddedilme ihtimalini hesaba kattığım için cesaret edemiyorum. Çünkü Akif Emre benim gözümde sıkı bir İslamcıydı ve de o İslamcı kimdir sorusuna şu cevabı vermişti: Kameraya hayır diyebilen kişiye İslamcı denir.

Söze şöyle başladım " Abi İslamcılık üzerine bir program yapalım diye düşünüyordum ama artık bu fikirden vazgeçtim, dedim. Akif Abi neden vazgeçtin diye konuyu açmak istedi. İslamcılık üzerine Türkiye'nin en prestijli televizyonu, deve dişi gibi konuklar ve sunucularla bu konuyu tartışmak üzere seni davet ediyor ve sen bu daveti reddediyorsun. Şimdi böyle bir vaki davet üzerine benim bir yerel televizyon ekranlarında seninle İslamcılık üzerine konuşma teklifim abes kaçmaz mı? Yok, neden abes kaçsın, diyor. Ben İslamcılığın meselelerini İslamcılarla konuşur, tartışırım. İslamcı olmayanlarla İslamcılığın nesini konuşup, tartışacağım. Sen bir teklif et bakalım kabul ediyor muyum etmiyor muyum? Dursun'un bakışlarından da cesaret alarak teklif ediyorum

ve Cuma günü benim Altıncı Gün isimli programımda İslamcılık üzerine iki saati aşan bir söyleşi gerçekleştiriyoruz.

AKİF EMRE VE BOSNA

Ailece on gün süren bir Bosna Hersek turuna çıkmış ve Bosna üzerine yoğun okumalar yapmaya başlamıştık. Bosna'dan döneli henüz bir ay olmamıştı. Akif Abi bir bayram ziyareti münasebetiyle Kayseri'ye gelmişti. Bosna gezimizden bahsetmiş ve Kızımın Bosna okumaları hakkında biraz konuşmuştuk. Kızımın Akif Amca seninle Bosna üzerine konuşmak istiyorum, teklifi üzerine Akif Abi " Ben Ahmet Cevdet Paşa'nın Bosna hatıratını okumayanla Bosna'yı konuşmam cevabını vermişti. Bu cevap üzerine internet ortamında söz konusu metni bulup bir çırpıda okumuştuk. Ve Akif'le konuşmak istediğimiz birçok konunun o okuma sonrası zihnimizde cevabının oluştuğunu görmüştüm.

AKİF EMRE VE ERCİYES

Dağlarda dağlanmayan yüreğin, keskinleşmeyen bilincin taşıyacağı bir Dava'nın olamayacağını farkındaydı Akif Emre. Bunun için kendini dağlara vuruyordu.



Hira'sına sığınıyor; enfüste ve afaktaki izleri, ayetleri okuyarak varoluş bilincini kuşanıyordu. Hira'dan geçmeden Sevr serüvenine çıkanların sığılıklarından bizardı.



Sorulmamış sorulara, sorgulanmamış konulara üretilen cevapların insanı ve davayı nasıldaki tükettiğinin, karikatürize ettiğinin farkındaydı. Bu nedendir ki Kayseri'ye her gelişinde o aynı zamanda Erciyes'e gelirdi. Hira'sına çekilirdi. İstanbul'da bulamadığı tek şey Erciyes'di. Her ne kadar Süleymaniye orada tüm ihtişamı ile duruyor olsa da nihayetinde Erciyes daha bir başkaydı. Bir gün Dursun Çiçek bir fotoğraf paylaştı Tivitter'da. Akif Emre klavyeye abanmış yazı yazıyor. Arkasında ise Erciyes fotoğrafı. Bu sahneye "tabi ki yazar arkasına Erciyesi almış" diye yorum yapmıştım, Akif abi bu yorumu tutmuştu. Meşhur pergel metaforundan hareketle ifade edecek olursam Akif Emre; bir ayağını Erciyes'e sabitlemiş, diğer ayağı ile tüm dünyayı dolaşıyordu.

Tıpkı Davud u Kayseri'nin yaptığı gibi, tıpkı Şeyh Hamidi Veli'nin (Somuncu Baba) yaptığı gibi, Tıpkı Mimar Sinan'ın yaptığı gibi. Kayseri böyle bir şehir. Kayseri'nin evlatları ilk imajlarını, ilk

ilkelerini Erciyes'in eteklerinde devşirirler ve buradan edindikleri özgüvenle dünya turuna çıkarlar; türlü coğrafyaların, farklı kültürlerin, kadim ve çağdaş medeniyet-

lerin birikimlerini Erciyes'in ferasetli süzgecinden geçirip kendine has bir terkip oluştururlar. Akif de bir terkipti bu coğrafyanın ve bu ümmetin ve hatta bu çağın biçimlendirdiği bir terkip.

Akif Emre Erciyes'ten bakınca neyi, nasıl görüyordu, nerelere bakıyordu? Ünlü Seyyah Strabon Erciyes'in yüceliğini ve yüksekliğini anlatmak için "Erciyes'ten bakınca Akdeniz ve Karadeniz görünür, der. Akif Emre de Erciyes'in zirvesinden dünyayı üçyüz altmış derece seyrediyordu: Erciyes'in doğusunda Himalayalar'ı görüyor yolunu Afganistan ve Pakistan'a düşürüyordu, Tanrı Dağları'nı görüyor soluğu Kırgızistan'da alıyordu. Yönünü Batı'ya çeviriyor karşısına İğman Dağları çıkıyor, köprüler kuruyor nehirler geçiyor, denizlere ulaşıyor, Cebel-i Tarık'da soluklanıyordu. Kuzeye bakınca Kafkas Dağları'nı ve hatta Kaf Dağı'nı görebiliyordu. Güneye bakınca Toroslardan sekip Kasyun'a varıyor, burada İbn Arabi ile selamlaştıktan sonra Zeytin Dağı'na yöneliyor, önüne kapılar çıkıyor, kapılar açılıyordu. Açılan kapılardan Tur u Sina'ya, Uhut Dağı'na Nur ve Arafat Dağı'na Zümrüt ü Anka gibi yol alıyordu. Hira'da varoluş bilincini kuşanıp, dünyaya dönüp sözünü söylüyordu. Erciyes'ten esen rüzgârlar onun kulağına Sevr'de meydana gelen Büyük Doğum'un ayak seslerini taşıyorlardı.

Akif Emre bu sesi duyduğu için tatlı bir uykuya dalarcasına Ruhunu Rabbine teslim etti. Telaşsız, tek başına, tenhada.

Mekanı cennet olsun. ❖

DÜRDANE EMRE AKİF EMRE'Yİ ANLATTI

İnandığı Yolda Tek Başına Yürüdü

Akif Emre'nin vefatının birinci yılında eşi Dürdane Emre konuştu: Akif bağımsız bir gazeteci olmayı hep çok önemsendi. Gittiği yolda önünde oluşan yollardan değil kendi çizdiği yoldan gitmeyi önemsendi öyle de yaptı. Cenazede de onu arkadaşları seksenlerde nereden bıraktıysa 2017'de de orada buldular.

AYŞE OLGUN

Yeni Şafak Pazar Eki - 20 Mayıs 2018

Akif Emre ile Yeni Şafak gazetesine yeni başladığım yıllar tanışmıştım. Okuyan, düşünen herkese kıymet verirdi. Endülüs, Kudüs denilince ilk o gelirdi aklımıza. Bosna Savaşı'nın İran Devrim'i'nin Afganistan işgalinin arka perdesini onun yaptığı röportajlarla okumuş, öğrenmiştik. Geçen yıl 23 Mayıs'ta aramızdan ayrılan Akif Emre'yi bu defa en yakınından dinledim. Eşi Dürdane Emre ile Üsküdar'da Akif Emre'nin de görüşmelerini orada yaptığını sonradan öğrendiğim Mihrimah Kafe'de buluştuk. Hüzün ve gözyaşının ağırlıklı olduğu bu görüşmede çok samimi bir Akif Emre portresi çıktı. Müslüman kimliğini sonuna kadar savunan, kendi ideallerinden hiç vazgeçmeyen, dünya ve iç siyasetle yakından ilgilenen ama siyaset dünyasındaki dostluklarına hep mesafeli duran Akif Emre'yi rahmet ve sevgiyle anıyoruz.



■ Akif Emre ile nasıl tanıştınız?

- Bizi Yusuf Kaplan evlendirdi. Yusuf Kaplan benim eniştemdir. O zaman Kayseri'de öğretmenlik yapıyordum diğer yandan da doktora öğrencisiydim. Yusuf abi bizi tanıştırmak için Akif Emre'yi bir bayram sonrası evimize davet etmişti. İlk o zaman gördüm Akif'i.

■ İlk sizi neyi etkiledi?

- Elleri. Onu ilk gördüğümde ellerine bakıp 'bu ele

kalem ne kadar yakışır' diye düşündüm o an. O zaman yazar kimliği henüz yoktu İnsan Yayınları'nda yayın editörüydü.

■ Yusuf Kaplan nasıl bahsetmişti size?

- Onlar İngiltere'de aynı evde kalmışlar iki yıl. Yusuf abinin beni en çok etkileyen cümlesi şu olmuştu: "Evde hiç kimseyle kavga etmedi." Bu benim için çok önemliydi çünkü ben de sert görünürüm ama kavgadan kaçınıyorum. Bu yönümüzü çok benzer buldum.



■ Evlenmeye nasıl karar verdiniz?

- Birkaç kere yüz yüze görüştük birkaç kere telefonla konuştuk üç dört ay sonra da düğünümüz oldu zaten. O zaman daha kolaydı bu işler, şimdi zor.

■ İstanbul'da ilk nerede oturdunuz?

- Haziran sonunda ben öğretmenlikten istifa edip doktoramı da yarım bırakıp İstanbul'a geldim. Akif'in kendi çabası ve babasının da desteğiyle Küçük Çamlıca Libadiye tarafında aldığı küçük bir evi vardı. Oraya yerleştik ve yirmi yıl da orada oturduk.

■ Birlikte İstanbul'da neler yapardınız?

- Evlenmeden önce İstanbul'a sık sık gelen biriydim ama İstanbul'a yerleştikten sonra bilmediğim yerleri Akif'le gezerek öğrendim. Birlikte yürüyüşler yaptık, bizim buluşma yerimiz Mihrimah Sultan Camii önündeki tarihi çeşmeydi. Akif'in başta Cahit Zarifoğlu olmak üzere pek çok insanla buluşma adresiydi o çeşme. İş çıkışı o vapurla karşıya geçer ben de onu orada beklerdim. İstanbul'u bir turist gibi gezmezdik, kendimize göre yürüyüş rotalarımız vardı.

■ Akif Emre'nin İslam coğrafyasına yaptığı geziler de var. Birlikte mi giderdiniz?

- Ben onun kurumlar vasıtasıyla ya da iş gerekçesiyle gittiği gezilere katılmazdım. Birlikte Makedonya, İsfahan'a gittik. Bir de Hacc ve Umre ziyaretleri yaptık. İkimiz de tek gezerdik. Ya o çocukların yanında kalırdı ben giderdim ya da ben evde olurum o gezilere giderdi.

■ Afgan mücahitleriyle, Aliya İzzetbegoviç'le vs. yaptığı önemli röportajlar var. Bu tek başına yaptığı gezileri ve görüşmelerinin arka planını merak ettim.

- Akif seksenli yıllarda önce Pakistan'a gidiyor bir yıl kadar orada kalıyor sonra Afganistan'a gidip oradaki mücahitlerle görüşmeler yapıyor. Sonra İran devriminin arka okumasını yapan görüşmeler yapıyor. Yine Mekke ve Medine var. Böyle aylarca süren bir gezide buradaki Müslümanlarla görüşerek, izlenimler edinerek pek çok yazı dizisi, röportaj hazırladı. Bunların bir kısmı o dönemki dergilerde yayınlandı bir kısmı daha sonra Yeni Şafak'ta çalıştığı dönem orada yayınlandı.

■ Ardından İngiltere'ye mi gidiyor?

- Evet. Oradaki Müslüman Birliği onbeş günlüğüne davet ediyor. Ancak vizesini uzatıyor iki yıl gibi bir süre kalıyor. Bir yandan sosyoloji bölümünde misafir öğrenci olarak eğitim alırken diğer yandan oradaki bir ilkokulda çocuklara Türkçe öğretmenlik yaparak geçimini sağlıyor. 1991 yılında Türkiye'ye dönünce de İnsan Yayınları'nda çalışmaya başlıyor. Biz de İnsan Yayınları'nda çalıştığı dönem tanışıp evlendik.

■ Akif Emre çok yönlü bir insan. Yayıncı, gazeteci, yazar, belgeselci... Aynı zamanda çok farklı alanlarda da çalışıyor.

- İlgi alanları çok geniş biriydi. Mesela lisede Makine Ressamlığı bölümünde okurken bir yandan da okulun duvar gazetesini çıkarıyor.

■ Bir de İslam Dünyası Ansiklopedisi diye çok önemli bir çalışma başlatmış ancak daha sonra rafa kaldırılmış.

- Sosyal medyada Akif Emre'nin de isminin olduğu öyle bir kitap dolaşıyor ama Akif o kitabı getirmedi eve ne olduğunu bilmiyorum. Dosyalarını da hala saklardı, duruyor.

■ Nasıl bir dosya?

- Akif rafa kalkmış işlerle ilgili konuşmayı pek sevmezdi ama bildiğim kadarıyla İngiltere'ye gitmeden önce İslam coğrafyasını dolaşırken böyle bir fikir oluşuyor kafasında dönünce de harekete geçiyorlar. Ancak proje tamamlanamıyor.

■ Akif Emre denilince aklımıza Kudüs, Endülüs gelir. Belki de ilk kez ondan buraları dinlediğimiz için...

- Akif olan bitenin arka planına dikkat çeken yazılar kaleme alırdı belki de onun en önemli farkı buydu. Bu yüzden onun söyledikleri hafızalarda kalıyordu.

■ İnsan Yayınları'nda batılı pek çok Müslüman yazarın kitaplarını çeviriyorlar değil mi?

- İngiltere'de iken tanıştıkları isimler var. Onlardan çeviriler yaptırıyor. Amerika'dan, kitaplarının çevirisiyle ilgilendiği Seyyid Hüseyin Nasr'ı İstanbul'a çağırıyorlar. Akif yayın editörüydü çeviri yapmıyordu ama çeviri yapılacak yazarların listesini oluşturuyorlardı. Ayrıca hem kendi adıyla hem müstearla makale ve röportajlar çevirip yayınlıyordu dergilerde o dönem.

■ Bir dönem Yeni Şafak Yayın Yönetmenliği de yaptı. Yayıncılıktan gazeteciliğe mi geçiş yaptı?

- Aslında Yeni Şafak'ta birkaç kere girip ayrıldı. İlk olarak Fatih'te kurulduğu dönem gitti geldi ama çok kısa kaldı ayrıldı ve o sırada Kanal 7 kuruluyordu oraya Mustafa Aksay ile birlikte dış basından, bir haftalık özet programlar hazırladı. Daha sonra Yeni Şafak adıyla tekrar gazete yayınlanmaya başlayınca burada Düşünce Günlüğü sayfasını yapmaya başladı. Bir yıl gibi bir süre de yayın yönetmenliği yaptı. Akif o dönemde yurt dışında yaşayan ve tanıştığı Müslümanlara yazdığı mektuplarla gazeteye haber desteğinde bulunmalarını istemişti. Bunlardan bazıları hala duruyor.

■ Yusuf Kaplan'la bir dönem aynı gazetede birlikte çalışıyorlar. Bu aile ilişkilerine nasıl yansıyor? Evde bulduğunuzda gazetecilik, dünya meseleleri çok konuşulur muydu?

- Akif Emre'nin daveti üzerine Yusuf Kaplan İstanbul'a geldi ama gazetede üç dört ay birlikte çalıştılar daha sonra Akif patron değişiminin yaşandığı o dönemde ayrıldı bir yıl kadar da Yusuf Kaplan yayın yönetmenliği yaptı. Aile ilişkilerimizde çok fazla böyle muhabbetler olmazdı daha çok akrabalık ilişkileri üzerinden bir diyalogumuz vardı.

Dürdane Emre, Akif Emre'nin yanından Fotoğraf makinasını hiç ayırmadığını söyledi.



- **Osmanlı şehirleri üzerine çok beğenilen bir belgesel dizisi vardı onu ne zaman çekmişti?**
- Yeni Şafak gazetesinden ayrıldıktan sonra Kanal 7 Dış Haberler Müdürü olarak çalıştı. O dönemde Bosna'ya gitti. Mostar, Makedonya, Filibe, Selanik, Bahçeşaray, Halep, Kudüs şehirlerini hatırlıyorum şimdi. Aslında çok daha büyük bir projeydi ancak kanal maddi olarak desteklemekten vazgeçince yarım kaldı. Kanal 7'den ayrılınca Bilim Sanat Vakfı'nda önce yönetici sekreterlik yaptı. Sonraki yıllarda da

Klasik Küre Yayınları'nın yönetmeni oldu. 2006 yılında da Dünya Bülteni'nin başına geçti.

■ **Akif Emre'yi konuşurken şunu fark ediyorum hep aslında birbiri ile bağlantısı olan ama farklı yerlerde çalışıyor. Bu kadar iş değiştirmesinde size ne anlatıyordu. İşsiz kalır maddi sıkıntı yaşarız gibi hiç kaygı yaşıyor muydunuz?**

- Akif bir işe başlarken de ayrılırken de çok fazla düşünür ona göre karar verirdi. Fazla bir açıklama yapmazdı 'prensiplerime uygun değildi' derdi en fazla. Doğrusu ben de sorgulamazdım elbet çok iyi düşünüp böyle uygun görmüş diye ona çok güvenirdim. Maddi anlamda inişler çıkışlarımız zaman zaman oldu ama bizim durumumuzda öyle zirvelerden altlara düşme gibi hiç olmadı çünkü vasat bir hayatımız vardı. O da ben de hiçbir zaman çok tepelerde bir hayat istemedik, öyle olan insanlara da heveslenmedik zaten. Çocuklar küçükken rahat etmeleri için duruma uygun bir araba almıştık. Akif arabayla işe gidip gelmezdi. Metrobüsü ve vapuru çok severdi. Bazen ben onu almaya giderdim birlikte ya bir konsere ya bir filme ya da yemeğe giderdik.

■ **Ben şöyle duymuştum ne kadar doğru bilmiyorum size sorayım o yüzden: Cumhurbaşkanı gezilerinde uçacağına davet ediyor ama o kabul etmiyor. Doğru mu?**

- Akif bağımsız bir gazeteci olmayı hep çok önemsemi. Dünya ve Türkiye siyaseti ile ilgilenen biri olduğu halde siyasi isimlere mesafeliydi. Onun derdi doğru bildiği yolda yürümekti. İç siyasete hep geniş perspektiften baktı. İdealinin peşinden gitti. Gittiği yolda önünde oluşan yollardan değil kendi çizdiği yoldan gitmeyi önemsemi öyle de yaptı. Cenazede de onu arkadaşları seksenlerde nerede bıraktıysa 2017'de de orada buldular. Evet, Abdullah Gül Cumhurbaşkanı olduğu dönemde birkaç kez arayıp davet ettiler ama istemedi. Arkadaşlarından da biri siyasete girdiyse o dostluğunu korur ama arkadaşlığını da askıya alırdı. Birinden kendim için bir şey isterim bir beklentiye girerim diye bu ilişkilerinin mesafesini çok önemserdi.

Altını çize çize okurdu

- **Evde nasıl bir kütüphane bıraktı size?**
- Öyle çok büyük bir kütüphaneden bahsedemeyeceğim. Çünkü çıkan her kitabı alayım ya da kendisine her verilen kitabı eve getireyim diyen biri hiç olmadı. Kitapları konu ve yazarlarına göre seçerdi. Ama sanat, kültür, tarih, hatırat, düşünce alanlarında özellikle de son yıllarda hatırat ve nehir söyleşileri üzerine okumalar yapardı. İşe giderken vapurda metroda okuyan biriydi. Kitapların altını çizerek okurdu ve büyük oğlum buna hep itiraz ederdi.
- **Birbirinize kitap önerir miydiniz?**
- Daha çok o kitap tavsiye ederdi. Bir de okuduğu kitabı büyük bir heyecanla anlatmayı severdi ben de buna itiraz ederdim 'dur anlatma o kitabı ben de okuyacağım' diye.
- **Altını en çok çizdiği kitaplar hangileri?**
- Bernard Lewis'in Tarih Notları: Bir Orta Doğu Tarihinin Notları, Halil İnalcık kitabı ve İlber Ortaylı'nın kitabı. Ama Halil İnalcık kitabını bulamıyorum. Bu üç kitabın altı defalarca çizilmiş yanları notlarla doluydu. Okumayı ve müziği çok severdi. Benim için de müzik çok önemlidir. Öyle ki evleneceğim kişinin müzik zevkiyle benim müzik zevkimin birbiriyle örtüşmesini çok önemserdim. Müzik konusunda da geniş bir yelpazesi vardı ve çok iyi anlaşırdık.
- **Konserleri takip eder miydiniz?**
- Evlendiğimiz ilk yıl Atatürk Kültür Merkezi'nde Nevzat Atlığ yönetimindeki klasik Pazar konserlerini kaçırmazdık. 15 günde bir olurdu ve biz Pazar sabahları yanımıza kahvaltılık bir iki şey alır Çamlıca'ya çıkardık. O zaman henüz sosyal tesisler yoktu, ayaküstü kahvaltımızı yapar konsere geçerdik. Yine CRR'den ben aylık konser biletleri alırdım onunla Yıldız Durağı'nda buluşurduk. Oradan konsere giderdik bazen de Bağbarbaşı Kültür Merkezi'ne giderdik.
- **Sinema, tiyatro?**
- Mesela hiç unutmuyorum benim ilk oğlum dünyaya geldiğinde Malcom X filmi gelmişti Türkiye'ye. Ben

de filmi merak ediyordum ama hastaneden çıkamadım. Akif de vizyondan kalkar diye gitmiş gelip bana söyledi 'ben sensiz gidip izledim' diye. Yapacak bir şey yoktu ben de daha sonra bilgisayardan izleyebilirdim ancak. Yine Çingeneler Zamanı filmi izlemiş o daha önce vizyona girince birlikte izlemiştik. Özel gösterim filmleri de takip etmeye çalışırdık.

Çalışma masası hiç olmadı

- **Akif Emre yazılarını size ve çocuklara okutur muydu?**
- İlk başlarda okur hatta tashihlerine de yardım ederdim. İnternetin olmadığı dönemde de çıkan yazıları bilgisayara geçirirdim ancak daha sonra dijital yayıncılık başlayınca bu dosyalama işini bıraktım.
- **Yazılarını nasıl yazardı? Mesela bir çalışma masası var mıydı?**
- Akif'in hiçbir zaman bir çalışma masası olmadığı, çalışma odası da yoktu. Nereye bulursa orada yazardı. Zaten okuduğu kitabı şöyle üstten ortasından tutup okumaya başladı mı kimse onu kitaptan koparamazdı. On çocuk gürültü etse duymazdı. Yazılarını da bir dönem daktiloda ya da elde yazardı internet yaygınlaştıktan sonra da bilgisayarda yazıp gönderirdi. Zaten yazılarını bir oturuşta yazardı. Yazı yazmadan önce evde küçük bir tur atar kafasının içinde iyice toparlar sonra oturunca büyük bir coşkuyla, hızla yazardı. Düşünme hızına, yazarken yetişemediği için kafasından kâğıda dökülen onlarca kelimeyi metin haline getirirken çok fazla yazım hatası yapardı. Düzenleme konusunda bizden ve birlikte çalıştığı Hamit Kardaş, Aynur Coşkun gibi arkadaşlarından yardım isterdi. Yine yazdığı belgesellerin senaryolarını da öyle bir oturuşta bir bölümü yazar kalkardı.

Farklı arkadaş çevresi vardı, cenazede tanıştılar

- **Kimlerle görüşürdü?**
- Her gün telefonla görüştüğü arkadaşları vardı. Mesela Hasanali Yıldırım, Asım Öz gibi. Kayseri'de Dursun Çiçek ve Aydın Karakimseli, Yusuf Yerli vardı. Yine daha öncesinden Ayşe Şasa ile bir telefon



arkadaşlıkları vardı hatta bizler de bu görüşmelerde Ayşe hanımla zaman zaman sohbet ederdik. Yemek yerken telefonunu başka odaya koyardı. Ama arayanlara mutlaka geri dönerdi. Birlikte yemek buluşmaları yaptığı, ailece görüştüğümüz, okumalar yaptığı, gezilere çıktığı arkadaşlarının çoğu birbirini cenazede tanıdı ve o günden sonra da arkadaş oldular, hala görüşüyorlar.

■ İftar sofralarımız nasıl olurdu?

- İftar sofralarımızda genellikle misafirlerimiz olurdu. Semih Kaplanoğlu ve Leyla İpekçi, İhsan Fazlıoğlu ve eşi mesela. Fazla tanınmayan ama ailece görüştüğümüz pek çok samimi aile dostlarımız vardı.

■ Bir de konuşmak için çağrıldığı yerlerden telif almadığını biliyoruz. Bunu ne gerekçeyle reddediyordu?

- Aslında ilk olarak televizyonlarda daimi konuklara telifler ödenmeye başlandığı zaman bizim camiada da bunun bir düzene oturması gerektiğini söylüyordu. Fakat sonra belediyelerde, resmi kurumlarda ekranlarda durum pazarlığa dönüşüp işin rengi değişince o piyasadan uzak durmak adına telifleri kabul etmemeye başladı. Bazen çantasına gizlice konulan olmuştur ya da resmi kurumsa sizin adınıza bu paranın ödemesi yapıldı diye açıklama yapılırca da o zaman benim adıma bir yere bağışlayın diyordu. O pazarlık ortamından çok rahatsız oluyordu, tepkisi de bu yüzden.

■ Fuarlarda imza gününe de katılmıyordu değil mi?

Kitaplarını çok az kişiye imzalamıştır. İmzalamak için fuarlara zaten gitmezdi. Bu tür ortamları da sevmiyordu.

■ Üç çocuğunuz var. Onların isimleri konusunda bir hikâ-yeniz var mı? Kim koydu çocukların ismini?

- İlk çocuğumuzun adı Taha. Onu Akif koydu. Sezai Karakoç'un Taha'nın Kitabı şiir kitabından ilhamla. İkinci çocuğumuzun ismini ben Benginur koydum. Üçüncü de karar veremedik. 40 gün isimsiz kaldı, sonunda üç isim belirledik ve çocuklarla birlikte oylama sonucu adını Selçuk koyduk.

■ Ortak bir isim mi bulamadınız?

- Evet o Tarık istiyordu ben de Ziyad istiyordum. Ama Selçuk oldu.

■ Çocuklarıyla ilişkileri nasıldı?

- Çocuklar zaten dünya meselelerinin konuşulduğu bir ortamda büyüdü. O yüzden bizim kaygılarımız onların da kaygıları oldu. Mesela Bosna Savaşı'nı yaşları itibariyle hatırlamasalar da onlar için oradaki mücadele çok önemlidir. Ama onların da kendi gündemleri var tabii. Babalarına bazı konularda tenkitte de bulunurlardı. Özellikle haber sitesinde giren haberlerle ilgili fikirlerini paylaşırdı büyük oğlum. Kızım ise babasının güzel sanatlar yönünü almış. Akif çok güzel karakalem çizdi kızım da şu an Mimar Sinan Güzel Sanatlar resim bölümünde okuyor.

■ Akif Emre'nin resme olan ilgisi nereden geliyor?

- Makine Ressamlığı bölümü mezunu olduğu için teknik resim dersleri almış. Zaten aldığı notların yanında mutlaka karakalem çalışmaları yapardı. Ama öyle oturup tablo falan yapmadı tabii.

■ Fotoğrafçılığa da özel merakı vardı? Hep yanında olur muydu makinası?

- Fotoğraf makinasını hep yanında taşırdı. Sadece Hacc ve Umre ziyaretinde yanında yoktu. Yine en son Pazar birlikte yürüyüşe çıktığımızda Kuleli tarafına gitmiştik. Orada fotoğraflar çekti en son da cep telefonundan o son kareyi Kuleliyi çekip hesabından paylaştı.

■ Birlikte vakit geçirmeyi hep sevmişsiniz anladığım kadarıyla.

- Pazar günleri Çamlıca'ya yürümeyi severdi. Bazen birlikte yürürdük bazen de o yürür gelirdi. 18 Mayıs günü de birlikte Sultanahmet'e gitmiştik. Müzeler

gece yarısına kadar açık olacaktı biz de Ayasofya ve Arkeoloji Müzesi'ni gezmek istiyorduk ancak Ayasofya önünde çok uzun kuyruk vardı. Buradaki kuyruktan fotoğraflar çekti yeni açtıkları Haberiya sitesine gönderip bu bekleyişin haberini yaptırdı. Biz de Arkeoloji Müzesini gezdik. Orayı fotoğrafladı.

■ Nereleri severdi?

- Anadolu Kavağı'na ilkbahar ve sonbaharda yemeğe gitmeyi severdi. Hidiv Kasrı'nda kahvaltıyı severdi. Hacı Abdullah'a birlikte yemeğe giderdik ikimiz de orayı severdik. Gülhane'yi severdi. Doğayla mekânın bulunduğu yerleri severdi. Dünya Bülteni'nden ayrıldıktan sonra da arkadaşlarıyla bu kafede Mihrimah kafede buluşurdu. Bu kafenin bahçesinde bir erguvan ağacı vardır onu severdi. Aslında erguvanların olduğu her yeri severdi. Bir de Beşiktaş'ta Yahya Efendi onun sıklıkla gittiği yerdii. Hani sorsalar birine bağlımıydı diye, Yahya Efendi Hazretlerine diyebilirdik.

Son gün en sevdiği ceketi üzerindeydi

■ Giyimine de dikkat ederdi sanırım..

- Kırmızının bordooya dönük rengini çok severdi. Dört tane bordo kazağı vardı. Turkuaz rengini de severdi. Kahverengiyi de sıcak bir renk olarak nitelerdi. O son gün üzerindeki ceketi çok severdi. Astarı falan yırtılmıştı ama yine de üzerinden çıkarmak istemezdi. Yanlış hatırlamıyorsam 2012 ya da 2013 yılıydı Paris'e kitap fuarına giderken ceketini evde unutmuştu ve orada bir konuşma yapacaktı. Onu havalimanına bırakırken aceleyle yolda bulduğumuz bir mağazadan alıp çıktığımız ceketini ama bu ceketten dolayı çok iltifat aldığı için çıkarmak istemezdi. Yine o gün de o ceketi giymişti. ❖

Bir Yeryüzü Haritası:

ÂKİF EMRE



MUSTAFA KİRENCİ

GALİBA 1996 YILIYDI. YENİ TAŞINDIĞIM BULGURLU'DA DURAKTAN OTOBÜSE BİNMIŞTİM. OTOBÜSÜN ORTA SIRALARINDA AYAKTA ÂKİF EMRE'Yİ görmüş ve selam verdikten sonra kendimi tanıtmıştım. O zamanlar Yeni Şafak'taki köşe yazılarından ve Hikmetyar, Aliya, Endülüslü Müslüman önderlerden biriyle yaptığı röportajlardan biliyordum. Bu röportajlarında muhatabına sorduğu sorular ilgimi çekmiş, herhangi bir gazetecinin güncel olanı tespit edici sorularının dışında görmüş, geniş perspektifi ve feraseti, bilgisinin yanında o bilgiyi işleme ve bilince dönüştürmesi ve bu şekilde muhatabıyla konuşması özellikle dikkatimi çekmişti. Zaman içinde karşılaşmalarımız oldu. Cep telefonu çıktıktan sonra daha kolay irtibat kurabiliyorduk. O yazmaya devam ediyor biz de okuyorduk. Benim için yazıları -en güncel olanlarında bile- onun konusunu uzun süre düşündüğünü hatta derdi haline getirdiğini ve söyledikleri Mevlâna metaforuyla anlatacak olursak bir pergel gibi bir ayağı ana kaideye bağlı, öbürüyle de dünyayı kucaklamaya çalışan, özellikle Ortadoğu'dan Endülüs'e ve Balkanlara uzanan oldukça hareketli bir perspektife sahipti. Yerel meseleler dünya Müslümanlarının ortak meselesi haline geliyor, Kudüs, Bosna, Endülüs ise adeta yerel bir meselemiz halinde ifade ediliyordu. Yani daima şunu söylemeye çalıştığını apaçık duyuyor ve hissediyordum: Bizler dünyanın neresinde olursa olsun Müslümanların dertleriyle dertlenmedikçe bizim kendi dertlerimizin fazla bir anlamı yoktu. Ya da başka bir şekilde söyleyecek olursak: Kudüs, Filistin, Bosna, Moro, Doğu Türkistan... Müslüman kanının aktığı, zulmün hayat kaidesi haline geldiği daha başka her ne yer- yurt var ise oralar sulh ve sükuna kavuşmadıkça

bize de asla rahat yüzü yoktu. Böylesine kucaklayıcı bir bilinçle yazıyor, bütün Müslümanların da böyle bir ortak bilincin sahibi olmalarını istiyordu. Onun yazılarında, İslâm sırf belli ibadet ritüellerine sıkıştırılmayacak kadar hayatı kuşatıcı bir din, Müslüman ise hayatın her anında ve durumunda en özel halinden en genel tutumuna kadar ortak bir duyuş ve düşünüş sahibi bir fertti. Hatta İslâm kardeşliği bilincini bir an bile feda etmeden büyük ve evrensel bütünün bir parçası olarak yaşamak zorundaydı. Aslında yerel gibi gözükken "Muhafazakarlık" ve "İslâmcılık" konularında yazarken bile onun gönlündeki haritası sırf Türkiye ile sınırlı kalmadı.

O İkbâl gibi yüreği uçsuz bucaksız gökyüzü kadar genişti. Dili arşınladığı her beldede onun şu mısralarını terennüm ediyordu.

"Sen daha yol geçidindesin, mekâna bağlılıktan geç...
Hicaz ve Şamlı olmaktan geç, Acem ve Turanlı olmaktan geç."

Ben Âkif Emre'yi gazete yazılarından tanıdım ve takip ettim. Onu bir aydın olarak tanıyordum. Fakat onu insan olarak tanımam Büyüyenay'la başladı. Büyüyenay kuruldu-

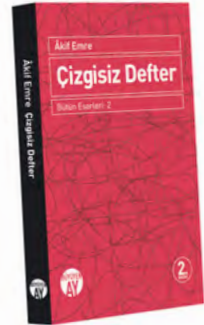
ğunda çalışmalarını yayımlamak istediğim çağdaş yazarların başında Âkif Emre geliyordu. Onun entelektüel birikimini ve ona eşlik eden akl-ı selimi okurlarla buluşturmak en büyük arzumdum. Kendisinin daha önce yayınlanmış üç kitabının baskısı mevcut değildi ve *Göstergeler* 1997'de, *İz'ler* ise 2001'de, *Küreselliğin Fay Hattı* da 2002'de yayımlanmış, yeni baskıları da yapılmamıştı. Aradan nerdeyse 15 yıla yakın bir zaman geçmişti. Gazete yazılarını takip ediyor fakat bunların günlük gazete arşivine hapsolmesi sebebiyle okuma eylemini bizzat kitap üzerinden yapan okuyuculara ulaşamamasını önemli bir eksiklik olarak görüyordum. Bu yazıların belli konular etrafında bir araya getirilerek okuyucuya sunulması, kültür dünyasına katılması, bunların tartışılması ve en önemlisi bunlar üzerinde düşünülmesi inancındaydım. Kısaca söylemek gerekirse bir "Âkif Emre Külliyyatı" meydana gelmeli düşüncesindeydim.

Görüşmelerimizde Büyüyenay hakkında söyledikleri bana daima moral verirdi. Özellikle klasik edebiyat ve siyasetnâme türünde yayımladığımız eserlerin seri halinde ciddi anlamda ilk defa yapıldığını ve bu çizgide devam edilmesi gerektiğini sık sık söylerdi. Bize yönlendirdiği kitaplar da olmuştu. Onları da yayımlamıştık. Büyüyenay belli bir yayın

seviyesine ulaştıktan ve en önemlisi de birtakım krizleri atlattır gibi olduktan sonra bir güven hissiyle, Âkif Emre'ye gazete yazılarını kitaplaştırma ve daha önce yayımlanan eserlerini de yeniden yayımlama, bir külliyat oluşturma teklifinde bulundum. Hatta gazete yazılarının kitaplaştırılması hususunda kendimce yaptığım tasniften de bahsettim. Büyüyenay'ın imkânları el verdiğince Âkif Emre kitapları için daima hazır olduğunu bu konuda nasıl isterse, ne şekilde arzu ederse bu kitapları okuyuculara ulaştırmayı arzu ettiğimi söyledim. Bana “yazılarına ait arşivinin olmadığını, nasıl olsa gazetede var düşüncesiyle yazılarını bilgisayarda dosya halinde korumadığını ve arşivlemediğini” söyledikten sonra yazılarını derleyip toplamasının da kendisi açısından zor olduğunu ve yoğunluğu sebebiyle bunu kısa bir sürede gerçekleştiremeyeceğini dile getirmesi üzerine, bu çalışmayı bizim halledebileceğimizi ifade ettim.

Bu görüşmemizden hemen sonra sevgili kızım Zeyneb Ayla bir ay gibi bir süre içinde Âkif Emre'nin *Yeni Şafak Gazetesi* arşivindeki bütün yazılarını yayın sırasına göre kronolojik olarak dosyaladı ve bir listesini çıkardı. Yalnız gazete arşivinde yer almayan yaklaşık 4 yıllık bir dönem hariç –bu yazılar da daha sonra Âkif Emre tarafından bulundu– 2015'in ortalarına kadarki yazılar böylece bir araya getirilmiş oldu. Bu yazıları flaşa kopyalayıp ayrıca çıktı da alıp, Dünya Bülteni'ne gittim. Elimdeki çıktıları gördüğünde –onu yakından tanıyanların gözünde canlanacaktır– ışıltılı gözlerle ve muhabbetle bakarak “Kaçış yok demek ki. Artık hazırlayacağız başka çaremiz kalmadı, bize verdiğin işi yapacağız” dedi.

O zaman şöyle kararlaştırdık: Yeni bir kitap çıkardıktan sonra ‘İz’ler’in yeni baskısını, ardından yine yeni bir kitaptan sonra *Göstergeler*’in yeni baskısını yapacaktık. Ve arada röportajlarını da yayımlayacaktık. Fakat tasnif işlemi sürerken biraz benim acelele, biraz da ‘İz’ler’in hazır olması sebebiyle onu ilk kitap olarak çıkardık. Ve kararlaştırdığımız üzere Büyüyenay’da “Âkif Emre Kitapları” kategorisinin ilk kitabı olarak ‘İz’ler ilk yayımlanışından 14 yıl sonra Ekim 2015’te ikinci kez yayımlanmış oldu. ‘İz’ler’in bu yeni baskısına ilave yazılar da girmişti. Kapak konusunda



Davut Bey’in gönderdiği tasarım örneklerinden seçim yapmak zordu. Hangisine baksak aklımız diğerinde kalıyordu. Renk kolaydı sevdiği rengi de seçti. Sonunda “adeta kitabın ismini resmetmiş” dediği tasarımı da seçti.

Bu arada oldukça kısa sürede tasnif ettiği yazıları ilk buluşmamızda getirdi. Her yazının başlığının üzerine el yazısıyla yaptığı tasnifleri belirten ifadeler vardı: “Cumartesi Yazıları”, “Portreler”, “Şehir-Mekân”, “İslâmcılık-Muhafazakarlık”, “İstanbul”, “Hayat-Kültür” gibi. Hatta her erguvan mevsiminde kaleme aldığı erguvan yazılarını toplamış, başlığını da “Erguvanname” diye yazmıştı. Sırası gelmişken, Erguvan yazılarını kitap seviyesine ulaştıktan sonra (her yıl erguvan mevsiminde yazıyordu, zannedersem o zamanlar toplam 5 yazı falan olmuştu) kendi çektiği erguvan resimleriyle renkli olarak yayımlama düşüncemiz de vardı.

Onun tabiriyle ‘mahallemizde’ her buluşmamızda yazılar üzerinde konuşuyor yeni kitabını meydana getirecek Endülüs, Paris, Viyana, Balkanlar, Patani, İran, Erbil-Bağdat, Asya-Afrika gezilerini kaleme aldığı yazılarını gruplandırıldığını haber veriyordu. Nitekim gruplandırma bitti. Yine mahallemizde bu gezi yazılarına girecek resimlerin seçimi de yapıldı. Kitap ortaya çıkmıştı. Kitabın mizanpajı resimlerin yerleştirilmesi sebebiyle biraz yavaş ilerliyordu. Sonunda o işlem de tamamlandı.

Bu arada kitabın ismi de ortaya çıkmıştı: Çizgisiz Defter. Kitap “Âkif Emre Kitapları”nın ikincisi olarak Mart 2016’da yayımlandı. Kitabı bir an önce yayımlama isteğiyle içindeki gözden kaçan tashihler beni üzse de kapak tasarımıyla ve iç düzeniyle Âkif Emre'nin beğendiği bir kitap oldu. Neyse ki yakın zamanda 2. baskısını yaptığımız Çizgisiz Defter’in tashih edilerek ve kitaptaki fotoğrafları da siyah-beyaz baskı formatına göre tekrar işleme tabi tutularak en azından içe sinen baskısını çıkarma imkânımız oldu.

Çizgisiz Defter’den sonra Âkif Emre bir yandan “Haberiyat”ın kuruluşu için koşturuyor bir yandan da genel olarak İslâmcılık –her ne kadar bu adlandırmadan hoşnut olmasa da– muhafazakarlık üzerine olan yazılarını toplayıp bir bütünlüğe kavuşturma çalışması içindeydi. Büyüyenay’daki üçüncü kitabı o olacaktı. Tasnifler yaptı, paragraflar ilave

etti, bazı yazıları birleştirdi, kitabı 7 bölüme ayırmış ve her bölümü de başlıklandırmış olarak nihayet vefatından bir hafta önce teslim etti. Yalnız geniş bir önsöz yazmak istiyordu. Son görüşmemizde bana kaç sayfalık yerimiz var diye sordu. Başladığımı ve yaklaşık 15 sayfa olabileceğini, ayrıca kitaba iki yazı daha ilave edilmesi gerektiğini söyledi. O gece ayrıldıktan sonra bahsettiği iki yazıyı hangi yazılardan sonra geleceğini de yazarak mail olarak gönderdi. Yüz yüze son görüşmemiz oldu o gece.

Sonraki süreçte İslâmcılık yazılarına Âkif Emre'nin yazdığı önsöze eşi Dürdane hanımın gayretleriyle bilgisayarında ulaşıldı. “Kitap Giriş” başlığı verdiği yazı sadece bir sayfaydı. Başka bir dosya olabilir mi düşüncesiyle Dürdane hanımın yaptığı araştırmalar da sadece tek bu sayfa olduğunu ortaya çıkardı. Bu önsözde Âkif Emre hazırlanan kitapla ilgili düşüncelerini oldukça öz bir halde ifade etmiş, temel argümanlarını dile getirmiş, sorunu tespit etmişti. Belki de eğer devam etseydi yazı, bu bir sayfanın açılımı şeklinde devam edecek, bu temel argümanlarının kitaptaki işleniş tarzı ile irtibatlandırılacaktı. Sanki bu giriş yazısı uzunca yazmayı düşündüğü yazı için bir kroki, yol haritası gibi olmuştu.

Yalnız kitabın ismi yoktu. Kitaba bir isim vermemişti. Kendi aramızda kitaptan bahsederken İslâmcılık yazıları diye bahsediyorduk ama yukarıda da bahsettiğim gibi Âkif Emre bu isimle çıkmasını istemiyordu. “Belki İslâmcılık kelimesi, vereceğimiz ana ismin altında onu açıklayıcı bir kelimeler gurubu içinde geçebilir” diyordu. Bilgisayarında bulunan önsöz metnine ulaşıncaya kadar kitabın isminin ne olacağı ya da ne olması gerektiği benim için tam bir handikapı. Yaşasaydı onun kabul edeceği isim ne olurdu? Bunları düşünürken bulunan önsöz imdadımıza yetişti. Aslında bu kısa yazıda birçok isim gizliydi. Benim çıkarığım seçenekler üzerinde Alev Erkilet hanım ve Kudret Büyükçoşkun bey ile yaptığımız görüşmelerde de isim ortaya çıkmış oldu. Kitabın ana başlığı: **Mustağrip Ayınlar Yüzyılı** –Âkif ağabeyin önsözünün son cümlesi- alt başlığı ise –önsözün ilk paragrafı ile beşinci paragrafından alınan- Gölge Kelimeler, Ödünç Alınmış Hayaller’di. Bu kitap Âkif ağabeyin sağlığında hazırladığı son kitap oldu.

Büyüyenay en başta düşündüğü gibi Âkif ağabeyin külliyatını tamamlama azminde. Bütün yazılarını, –sırf gazete yazıları değil dergilerde yazdığı bütün yazılarını, yaptığı ve verdiği röportajları– önce onun yaptığı tasnife uygun olarak sıralayıp yayımlama çabası içinde. Bütün yazılarının derlenmesi tamamlanmış olup, Âkif ağabeyin

ilk başlarda yaptığı ve bize verdiği tasnif esas alınarak, tasnif edilmemiş yazıları hazırlanmaktadır. Önümüzdeki günlerde, muhtemelen *Düşünen Şehir* dergisinin Âkif Emre özel sayısı okuyucuya ulaşmadan Âkif Emre'nin ilk kitabı olan **Göstergeler** ilk yayımlanışından 21 yıl sonra yenilenmiş bir baskısıyla okuyucularımızla buluşacak.

Maalesef yaşarken kimse kimsenin tek mil portresine malik olamıyor. Hele hele bir entelektüel, kültür adamı ya da bir medeniyet değeri için bu eksikliğimiz ya da zaafımız daha da açık bir şekilde ortaya çıkıyor. Yaşarken çiziktirdiğimiz portreler ancak öldükten sonra ve zamanla hakikate ram oluyor. Öyle ki bazen yaşarken bin bir özenle ve ihtişamlı çizilen portreler silikleşiyor ve sıradanlaşıyor. Bazen de tam tersi yaşarken belli belirsiz çizilen portreler ya da hayatın hayhuyu içinde kendini örten portreleri zaman denen o büyük ressam hakikatine uygun bir şekilde kendi usta elleriyle çizerek neler kaybettiğimizi ya da neyi göremediğimizi bize gösteriyor. Âkif Emre için de öyle oldu. Anlaşıldı ki o, hepimizin arasında biz fark etmeden portresini ustaca çizmiş, ruhumuzun aynasına yine biz fark etmeden ince ince nakşetmiş. Zaman onun hakkında bizlere ve gelecek nesillere adil ve en hakkaniyetli portresini ustalıklı ve artık silinmez bir şekilde ortaya koyacaktır. İyilikte öne geçenler Kutlu Kitabımızda ashab-ı sabikun olarak vafedilmiş. Bir de ashab-ı yemin yani sözünü tutanlar var. Âkif Emre'nin ardından yazılan pek çoğu şahitliğe dayalı iyi niyetli yazılar onun bu özelliklerini de göstermiş oldu. Bir de Hz. Ömer, Efendimizin kendisinin iki omzunu tuttuktan sonra **“Dünyada sanki bir garip veya bir yolcu gibi ol”** dediğini naklediyor. O, yolda olmanın ve yolda kalmanın en iyi örneklerinden biri oldu. Dünyayı arşınlarken de bilgisayarının başında yazılarını yazarken de.

Bir yazımda dediğim gibi o “beyaz bir ölüm”le öldü. Ve her birimizin ruhunda beyaz bir iz bırakarak aramızdan ayrıldı. Onu tanıyan herkes ruhunu yoklasın. Eminim ki ondan kalan beyazlığa dokunur gibi olacaklardır. Âkif Emre entelektüel katkılarıyla, aydın duruşuyla ve yaşarken ışıttığı dostluklarıyla hep anılacak. Dilerim gençler, geleceği inşa edecek olan gençler Âkif Emre'nin entelektüel mirasını, güzel ahlâkını sahiplenip ondan yeni dünyalar kurarlar. Yaşarken çizdiği portreyi örnek alırlar.

Ona teşekkür ediyor, Allah’tan Rahmet diliyorum. Ruhu şad olsun. ❖

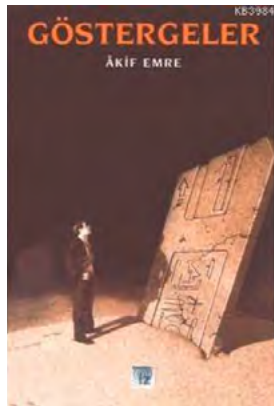
1 Buhârî, Rikak 3. Ayrıca bk. Tirmizî, Zühd 25; İbni Mâce, Zühd 3.

Akif Emre'nin Göstergeleri / John Berger'i Okuma Biçimleri*

ASIM ÖZ

JOHAN BERGER HAKKINDA GEÇEN YILIN BAŞLARINDAN BU YANA TÜRKİYE'DE YAZILAN METİNLER TOPLAMI ONUN, RAĞBET GÖREN BİR "BİLGE ANLATICI" olduğunu daha iyi fark ettirdi. Bu minvalde, olağanüstü bir azmin ve inceliğin mahsulü yeni çıkan küçük kitapları, söyleşileri de var ayrıca. Bilmediklerimizi öğreten tematik incelemeler de okuduk fotoğrafının süslediği dergi sayfalarında fakat anmaya matah olmayan methiye metinleri de kaleme alındı haliyle. Berger'in görsel kültür üzerine yazdığı *Görme Biçimleri* adlı kitabından yola çıkan bir sergi düzenlendi. Serginin sadece adı bile Berger'in zamanın sınavına dayanabilen önemli bir eser yarattığını gösteriyordu.

Bununla beraber risk alarak şuna işaret edebiliriz: Türkiye'deki okurların John Berger kitapları ve metinleriyle karşılaşmaları dahası kendisinin bir okuma uğrağı oluşu ağırlıklı olarak 1980'lerin ikinci yarısına rastlar. Her ne kadar Yankı Yayınları onun bazı kitaplarının tercümelerini 1974'ten itibaren yayımlamaya başlasa da bu böyledir. "Devrimci kehanet saatinde" dünyayı dönüştürmeyi önceleyen genel okur kamuoyu o yıllarda Berger hususunda büyük ölçüde sessizdir. Açıkçası tüm bunların ince tahliline de girmek gerekmiyor aslına bakılırsa.



▲ Kuruköprü Su Kemer - Kayseri

Dünya kalan bu dönemin harareti içinde Berger, henüz pek az kimse tarafından tanındığı için belirgin bir takipten ve hayranlıktan söz edilemez. Fakat 1980'lerin ikinci yarısından itibaren şimdiki kadar meşhur olduğunu söyleyememek bile, hiç şüphesiz alakaya değer şeyler vuku buldu. Zira bu dönemden itibaren başkalarını okuyarak, değişik filozofların, yazarların metinleriyle diyaloga girerek kendi düşüncesini geliştirme tutumu bariz hale geldi. Nitekim Türkiye'nin kültür hayatını yeniden biçimlendiren pek çok yayınevinin bu yıllarda kurulmuş olması tesadüfi değildir. Okurların, tercümelerle başka dünyalara açıldığı dönem, aynı zamanda yayın dünyasında sanat meselelerinin önceki on yıllardan daha farklı bir şekilde ele alınışını da beraberinde getirdi. Henüz bilmediğimiz bize malum olmayan birçok husus var muhakkak. Hiç şüphesiz her şey tamamıyla bilinemese de şunu diyebiliriz: Türkiye'de John Berger'in belirleyici bir ad olarak öne çıkışı 1974'te çevrilen *Sanat ve Devrim*'le değil, kanonik metni *Görme Biçimleri* ile başlar.

Memleketin entelektüel dönüşüm süreçlerini kavramak için John Berger metinlerinin uzun ve değişken bir tarihe sahip tercüme serüveni üzerinden yol alınabilir. Açıkça söylemek gerekirse gerçekten de faydalı bir yolculuk olurdu bu. Gelgelelim burada bunu denemek yerine onun metinlerinin İslâmcıların okuma serüvenini belli ölçüde, özellikle de görmeye dair felsefi formasyonlarını derinden etkilemesine temas edilecek. 1972'de BBC'de yayına giren *Ways of Seeing* adlı televizyon belgeseliyle aynı adla yayımlanan *Görme Biçimleri* sadece Türkiye'de değil, dünyanın başka yerlerinde de etkili oldu. Hemen belirtmek gerekirse, niyetim, Berger metinlerinin Türkiye'deki "okur cemaatleri"yle etkileşimini büsbütün ve ayrıntılı şekilde ele almak değil. Önce orta boyulu iki metin üzerinden kısmi bir karşılaştırma yapmak, ardından da rahmetli Akif Emre'nin birkaç yazısına dikkat çekmek.

O halde şunları sorarak devam edelim: "Gerçekliği bütün karmaşıklığıyla anlama" gayretindeki Berger'in etkisi nasıl cereyan etmektedir? Bunun hakkını vererek bir ölçüde olsun cevaplamak lazım. Böylesi bir etkinin altının çizilmesi esasen yukarıda kısmen belirttiğim tek boyutlu bakışın veya kötü gidişatın eleştirisi mahiyetindeki yaklaşımların çeşitlenip güçlenmesiyle ilgili. Zaten düşünceyi, düşünmeyi, okumayı/yazmayı, harfi ve kelimeyi seven her insan aynı zamanda "ile" okumayı başarır.

Bu noktada hafızayı tazelemek bağlamında belli yazılara dönmek anlamlı olabilir. Şöyle iki tesadüfi örnek vermek gerekirse, Alev Erkilet'in *Hece* dergisindeki "İçerdeki Yabancı, Dışarıdaki Dost: Amin Maalouf ve John Berger Örneğinde Yerlilik Sorunu" başlıklı makalesiyle Cihan Aktaş'ın *Umran*'daki "O An'ı Hatırlattığı İçin, Berger..." yazısı. Bunlar etkinin temel doğrultularının kavranması açısından iki mihenk taşı. Dostane bir teveccühle yapılan bu değerlendirmeler neresinden bakılırsa bakılınsın "şen-liberal" bir bakışın ötesine uzanır.

Alev Erkilet, *Hece*'nin "Yerlilik" sayısındaki yazısında "muteber yabancı" Berger'den "dışarıdaki dost" şeklinde söz eder. Ayrıca kayda değer düşünceler geliştiren karşılaştırmasında, ana hatlarıyla Berger'in İsrail ve Filistin odaklı metinlerine değinmesinden ötürü farklılaşır. Burada haliyle Berger'in siyaset bağlamındaki yaklaşımları öne çıkar. Hatta bu metin Ali Çakmak'ın *Duvar* dergisinin 33. sayısındaki "John Berger'in Yurdu" yazısıyla bakışımı olarak da okunabilir. Erkilet, yazısında "sahici bir yerlilik" attığı Berger özelinde mazlum kesimlerin kader ortaklığına ve haksızlığa uğrayanlarla dayanışmasına yoğunlaşır. Berger'in Lübnan ve Filistin'de işlenen savaş suçlarına karşı seferber olacağını ifade eden diğer entelektüellerle birlikte yerleştiğini iddia eder. Yazının sonuç kısmı bunu daha da belirgin kılar: "Onun için, bu toprağın yerlisi olabilmek orada doğmaya ya da yaşamaya ya da onların dininden



olmaya değil; o toprağın acıları ile acılanmak ve o acıları dindirmek için koşanlardan olmaya bağlı görünüyor.”

Türkiye’de geçen yıl itibarıyla yirmi dört baskı yapan *Görme Biçimleri* odaklı okuma eğiliminin ağır bastığı düşünülürse yazıdaki mazlumlarla ilgili temel vurgu farkı hemen göze çarpar. Bu metninde John Berger’in *Kıymetini Bil Her Şeyin* kitabına odaklanan Erkilet, daha sonraki yıllarda özellikle söyleşilerinde Berger’in Spinoza ile hesaplaşarak kaleme aldığı *Bento’nun Eskiz Defteri* ile küçümen *Hoşbeş* kitabına da atıf yapacaktır.

Cihan Aktaş ise karşılaştırmalarla örülü makalesinde İslâmcılar bağlamında bir dönemin okuma sürecini ayrıntılı olarak açıklar ve tabir caizse Berger’in yerini tayin eder. Aktaş, yazısının başlığını 1986’da okuduğu Berger seçkisinden (*O Ana Adanmış*) hareketle oluşturur. Ardından onun modern düşünceye mesafeli yaklaşımı yanında bilhassa sanat

eleştirisinde Roger Garaudy’dan daha çok tanınır oluşuna dikkat kesilerek sözü derin izler bırakan *Görme Biçimleri* kitabına getirir. Şu cümle etkinin mahiyetini daha geniş boyutlarıyla anlamayı mümkün kılabilir:

“Bu kitabı çok önemsedik, çünkü Batı resminin görme açısını, merkezi perspektifi eleştirerek başlarken başka bir ihtimalin, bize ait görme açısının farkındalığını hissettiriyordu.”

John Berger’in en ilgi çekici kitaplarından ve yayımlanmasının ardından dünyanın birçok yerinde sanat konulu tartışmaların merkezine oturan *Görme Biçimleri* metninin muhataplarını yaratma yeteneğinin göstergesi olan bu satırları doğrulayacak çok sayıda önemli örnek bulunabilir.



Ama entelektüel yönelimleri müşterek yukarıdaki örnekler son kertede “ile” okuma biçiminin tipik metinleridir. Hiç şüphesiz Berger, *Görme Biçimleri*’nde ortaya koyduğu yaklaşımıyla en temelde bakmak ve görmek arasındaki farkın daha iyi anlaşılmasına katkı sundu. Kendi beyanlarına yansıtıldığı kadarıyla 1980’lerdeki ilk okurlarının onunla

kurduğu ilişki bu bakımdan sonraki kuşaklardan hayli farklı oldu. Daha başka bir şekilde söylemeyi denersek, o yıllarda kitapçı vitrininden herhangi bir şeyi seçmek gibi değildi *Görme Biçimleri*’ni almak. Bugünde bulunan bizlerin 1980’lerdeki gibi Berger’i okuyabildiğimizi pek söyleyemeyiz. Muhtemelen seksenlere ramak kala bu kitapla tanışanların anlatımları söz konusu okumanın naiflikten uzaklığını kanıtlamaya yeter de artar. Türkiye’de bu çerçevedeki bakışları anlamlandırmak için gazete ve dergilerde görüntü, kamera, fotoğraf, göz, gözün sahibi, tekil, kurulu ve kodlanmış akışlar hakkında yapılan bir dizi yorumu hatırlamamız gerekir. Tüm bu nedenlerle Berger, iletişim ve medya dünyasında çalışanlar için büyük bir ufuktur. Şunu da eklememiz lazım: Şimdilik bu okumanın mahiyetini büsbütün çerçeveleyemeyiz zira her etkinin izi, sadece ara sıra rastlanan referanslarla sınırlı olan metinler üzerinden sürülmez.

John Berger’in Batı kültürünü göstergeleri temel olarak anlamlandıran en temel kitabı *Görme Biçimleri* Türkiye’de 1978 tarihli ilk baskısından itibaren oldukça farklı kesimlerce okundu. Tercümesinin üzerinden tamı tamına kırk yıl geçen bu kitabın perspektif konusundaki yaklaşımları olağanüstü derecede etkili oldu. Hatta bu etki önemli ölçüde günümüzde bile alttan alta devam eder. Ayrıca belirtmek gerekir ki, mühendis, mimar ve görsel sanatlar alanına ilgi duyan okurlarda bu etki çok daha barizdir. Nitekim yayımlanan çeşitli yazar günlüklerinde yahut okuma hikâyelerinde Berger’in *Görme Biçimleri*’nin yer almayışı temelde bununla ilgilidir. Elbette herkesin bu meseleyi Berger okuyarak kavradığı şeklinde bir çıkarım doğru olmaz. Bununla beraber hiçbir etkisinin olmadığı da söylenemez. Ama bahsettiğimiz dönemde rahmetli Akif Emre gibi onun metinlerine İngilizceden aşına olanlar da yok değildi. Nitekim Emre, ilk kitabı *Göstergeler*’de yer alan “Fotoğrafın Görme Biçimleri” başlıklı kısa yazısına şöyle başlar:

“John Berger’in ‘Görme Biçimleri’ diye Türkçeye aktarabileceğimiz *Ways of Seeing* adlı klasikleşmiş, sempatik kitabını bu konularla ilgili olanlar bilir. Görme eylemini fiziksel bir durumdan çıkarıp estetik boyutunu, felsefi temellerini çizmeye çalışır. Her gün, her an kesintisiz süren refleksel eylemin estetik, hatta etik boyutu olabilir mi?”

Âkif Emre, kendi düşüncesini başka düşüncelerle ilişki içinde ilerletme stratejisinin yansımaları olan bir metninde azalmayan bir heyecan, tavsamayan bir özenle John Berger’in *Düğüne* romanıyla Mustafa Kutlu’nun *Nur* kitabını birlikte değerlendirir. “Edebi metin eleştirisinden çok feda etmek gibi bir erdemini iki farklı muhayyilede nasıl algılanabildiğinin izlerini sürmek” için yapar bunu. Berger’in, iyi bir

gözlemci olması hasebiyle toplumsal ve kültürel kodları iyi okumayı başardığına dikkat çeker. Ardından duygudaşlığın yansımaları mahiyetinde şunları söyler:

“John Berger’in insanlık durumlarını en yalın, ayrıntılara inerek anlatış tarzında beni çeken bir şey var sanki. İlk okuduğum kitabı küçük hacimli ama kapsayıcı *Görme Biçimleri*’ne zaman zaman bakarım.”

Farklı düşüncelere, bakış açılarına ve söylemeye bile gerek yok ki, başka dillere açılmanın güzel bir örneği bu yazı. Alıntıladığımız pasajın son üç kelimesi “Berger jargonu” diyebileceğimiz tarzın okuyucuları üzerinde çok önemli bir etkiye sahip olduğunu teslim etmemize imkân tanır. Öte yandan şurası daha mühim: Birbirinden çok farklı iki metni bir arada ele alan bu kısa yazı beklenmedik bir zamanda tesadüfi iki okumanın neticesi oluşuyla bahtın ve kısmetin temel özelliklerini yansıtır. Başkalarını pek bilmiyorum ama Akif Emre’nin Berger’in kitaplarını takibi ömrü hayatı boyunca fasılasız devam eder. Birkaç yazısını ona hasretmesi bununla ilgilidir. Berger’in en iyi kitaplarından birinin *Bento’nun Eskiz Defteri* olduğunu söylemesinin çeşitli sebepleri bulunmakla birlikte kendisinin çizgiyle münasebetinin etkisi göz ardı edilemeyecek nispettedir. Belki bir gün Emre’nin eskizlerinin yer aldığı bir deftere de kavuşuruz. Her ne kadar bir kitabının adı *Çizgisiz Defter* olsa da... Emre, Berger’in bütün kitapları arasında ayrı bir yere koyduğu *Bento’nun Eskiz Defteri*’ni Paris’in güneydoğusundaki kenar mahallelerden birinde yaşayan Luca’nın bisikleti üzerinden ele alır. Suriye’de savaş ortamındaki bisikletli çocuktan İstanbul’a, oradan da erguvan renkli bir çocuk bisikletine uzanır. Berger’in çizimini başka hayatlarla ve imgelerle birleştirerek canlandırır. Metnin bir yerinde Berger’in anlatıcılığını okurların göz ardı edemeyeceği şekilde şöyle özetler:

“Basit, sıradan, hayatın içinden olaylar, objeler üzerinden bir kültürün şifrelerini göz önüne seriyor adeta. Sıradan insanların sıradan hayatlarına nüfuz ederek, hayatın akışına adeta sizin de dâhil olduğunuz gündelik hayatın ayrıntılarıyla tanışıyorsunuz. Burada zevkler, alışkanlıklar, ilişkiler, eşya ile kurulan ilişkiyle anlamlandırılan hayatın katmanları... her şey o kadar basit ve yalın ki, sanki yabancı olduğunuz bir kültürle tanıştırmaktan çok sizi ona dâhil ediyor. Dâhil olunan kültür, hayat tarzını, dünyayı algılayış biçimini, evrensel olma iddiasını da beraberinde getiriyor. Bu mütevazı, yalın anlatım içinde Batı’nın evrensellik iddiasını, hatta küreselleşmeyle daha da yaygınlaşan hayat ve düşünme biçiminin evrenselci üslubunu fark etmiyorsunuz bile.” ♦♦

*Birikim | 19 Ocak 2018

Yol Üzre Olan Bir Seyyahın Çağrışmaları

Çizgisiz Defter

ADEM MENEKŞEOĞLU
Şehir Akademi Öğrencisi



İNSANIN BİR MEKÂNA ŞAHİTLİK EDEBİLMESİNİN BİRÇOK YOLU VARDIR. TAKDİR EDİLİR Kİ BU YOLLARDAN EN MÜNASİP OLANI İNSANIN O MEKÂNA teşrif edip kendi his ve duygularıyla nüfuz etmesi ve mekânı kendi değer süzgecinden geçirerek okumasıdır. Fakat gündelik hayatın yoğun meşgaleler silsilesi bu duruma her zaman izin vermeyebilir. Bu noktada devreye mekâna şahitlik edebilmenin başka bir yolu olan gezi yazıları girmektedir. Gezi yazıları, gezip görmek istediği mekânlara ulaşamayan insanlar için büyük bir nimettir. Bu aynı zamanda seyyahların önemli bir görevi üstlendiğini de göstermektedir. Üstlenilen bu görevi hakkıyla yerine getiren seyyahlar olduğu gibi tam anlamıyla yerine getiremeyen seyyahlar da bulunmaktadır. Tasvir ettiği mekânı tarihiyle, kültürüyle, insanların yaşayış biçimiyle harmanlayarak bir bütün olarak ele alan seyyahlar görevi hakkıyla yerine getirenler kategorisinde değerlendirilebilir. Bunun karşısındaki kategoride bulunan seyyahların ise tasvir ettiği mekânı sadece fiziki görünüşü ile ele aldığı, dolayısıyla sosyal gerçekliğe temas etmediği için bu önemli görevin altında ezildiği söylenebilir. Görevi hakkıyla yerine getirenler arasında bulunan seyyahlardan birisi hiç şüphesiz merhum Akif Emre'dir.

Akif Emre'nin "yol güzergâhında soluklanma denemeleri" olarak gördüğü Çizgisiz Defter, farklı zamanlarda gezip gördüğü mekânları yine farklı zamanlarda kaleme aldığı yazılardan oluşmaktadır. Çoğunluğu gazete yazısı olarak defteri dolduran bu satırları Büyüyen Ay Yayınları 2016 yılının Mart ayında

kitap haline getirmiştir. Kameranın, tarihe ve mekâna hükmetmese de onları keşfettiğini belirten Akif Emre, bulunduğu mekânlarda kamera kadrajına girmeye değer gördüğü görüntüleri de bu kitapta paylaşmaktadır. Yazar kendi cümleleriyle Çizgisiz defteri şöyle tanımlamıştır: "Çizgisiz defter aslında haritaların sınırların parçalandığı coğrafyamıza dair modern zamanların ideolojik ihvalarına karşı bir hatırlayış denemesidir. Her sayfası yeniden yazılmayı bekleyen şuurun defteri..."(s. 10)

Akif Emre'nin Çizgisiz Defter'ini oluşturan gezi yazıları, Endülüs, Rumeli, Kudüs, İran, Erbil-Bağdat, Afrika ve bazı Batı ülkelerini kapsıyor. Bu coğrafyalara dair kaleme aldığı yazılar o mekânda yaşayan insanlar ve toplumlar üzerine yapılmış analizleri de içeriyor. Diğer bir yandan Akif Emre, yapmış olduğu bu analizler sayesinde okuyuculara mekânın insandan bağımsız düşünülmeceği, mekânın ancak içerisindeki insanla var olabileceği mesajını iletiyor. Yine Çizgisiz Defter'e yazdığı satırlardan anlaşılacağı üzere Akif Emre sadece mekân-insan ilişkisine odaklanmakla kalmıyor, mekânı bazen bir caminin hikâyesi ile bazen o bölgenin sembolü ile bazen de bölgede bulunan bir sarayın ihtiva ettiği anlam ile geniş perspektifte ele alıyor. Kitaptaki başlıkların ise gelişigüzel bir şekilde koyulmadığını söylemek mümkün. Örneğin "Allahaismarladık Kalbim: Endülüs" başlığı bir Morisko'nun 1609 yılında Endülüs'ten yani anayurdundan sürülmesinden yıllar sonra 1630 yılında yazdığı bir mektuptan mülhem koyulduğu görülüyor. Kitapta hemen her bölümde o coğrafyanın sahip olduğu merkezi bir sorunsal ele alınmış



▲ Göynük

durumda. Daha doğru bir tabirle ifade etmek gerekirse Akif Emre'nin zihin dünyasında mevzubahis coğrafyalara dair diğer konulara nazaran daha merkezi konum teşkil eden konular bulunmakta. Endülüs coğrafyasına dair yazılarında Moriskolar konusuna vurgu yapması buna örnek niteliğinde. Fakat İspanyol tarihini sadece Morisko penceresinden okuma gibi bir yanı sıra da düşmediğini belirtmek gerekir. Benzer şekilde Kudüs'e dair yazılarında siyasetin ve dinlerin kavşak noktası olan Kudüs'ün Müslüman bilincinde sürekli diri tutulması gereken bir emanet olduğuna vurgusu söz konusudur. Ayrıca Akif Emre bu kitabında gazetecilik kimliğinin de vermiş olduğu bir etki ile yer yer siyasi konulara da değiniyor.

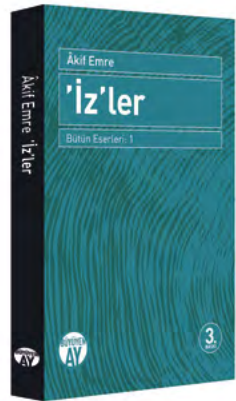
Hâsılı Çizgisiz Defter, Akif Emre'nin belirli mekânlarda/coğrafyalarda yaşanan gerçeklere dair toplumsalardan siyasala kadar yaptığı çeşitli gözlemlerden oluşan notların derlenmesinden meydana gelmektedir. Bu notlar on

yılı aşkın bir süre zarfında kaleme alınmıştır. On yılı aşkın bir süre içerisinde aynı mekânlar üzerine yazdığı satırlar okuyucuya zamanın mekân algısı üzerinde nasıl bir etkiye sahip olduğu konusunda fikir verebilir. Ayrıca bu durum okuyucuların zihninde cevaplanmayı gerektiren şu gibi sorulara da vesile olabilir: Akif Emre'nin bu coğrafyalar üzerinde ısrarla durmasının sebebi nedir? Ya da Akif Emre'yi sürekli bu coğrafyaları yazmaya iten şey nedir? Bu soruları cevaba kavuşturabilmek için belki de Akif Emre'nin düşünce dünyasına daha fazla vakıf olmak gerekecektir. Son olarak Akif Emre'nin mekânları turist bakışı ile değil, derinlemesine nüfuz ederek ele aldığını, yine bu mekânları geniş referans dünyası ve bilgi birikimi ile de harmanlayarak analiz ettiğini belirtmekte fayda vardır. Akif Emre gibi iyi bir 'göz'e sahip olan bir isimden bu mekânları okumak okuyucuların da gezip görme arzusunu tetikleyecektir. ♦

iz'ler

NUMAN YILDIZ

Şehir Akademi Öğrencisi



*Seyyah olur şu âlemi gezerim
Bir dost bulamadım gün akşam oldu
Kendi efkârımca okuryazarım
Bir dost bulamadım gün akşam oldu*

İZ'LER'in ortaya çıkış serüveni kitabın önsözünde de bahsedildiği üzere Akif Emre'nin ilkokul çağlarına dayanmaktadır. Akif Emre, çocukluk ve ilk gençlik yıllarında bir harita metot defterin arka sayfasına çizdiği dünya haritası ve bu harita üzerinde belirlediği rotalar istikametince yaptığı seyahatlerin bir ürünü olarak bu kitabı ortaya koymuştur. Bu seyahatler Bosna'dan Üsküp'e, Üsküp'ten Hazar'a, Hazar'dan Kudüs'e uzayıp gitmektedir. Akif Emre, gezip gördüğü şehirlere bir turist gözünden değil bir seyyah nazariyesinden bakmıştır. Nitekim gitmiş olduğu şehirlerin bir yabancı olması karşın bu şehirlerle bir ünsiyet kurmuştur. Şehrin tarihini, geleneğini anlamak için çarşısında gezmiş, mekânlarıyla hemhal olmuş, insanlarıyla sohbet etmiştir.

Akif Emre, Kul Himmet Üstadın dediği gibi seyyah olup âlemi gezmiştir. Gezmiş olduğu yerler, gördükleri, yaşadıkları, hissettikleri, ona bir efkâr ve dert olmuştur ki onu yazmaya sevk etmiştir. Zira gezmiş olduğu coğrafyalarda İslam Dünyasının içinde bulunduğu gerilimi, kimlik problemini ve parçalanmışlığı görmüştür. Yolda olmanın vermiş olduğu vahametle arayış üzere olmuştur. Bu uzun soluklu arayış Akif Emre'yi ecdadın ve tarihin izine sürüklemiştir. Ecdadın izinde olmak, geçmişle hemhal olma duygusu onda geçmişe hayranlıkla bağlılık ve nostalji romantizmine dönüşmemiştir. Bilhassa olaylara eleştirel bakmış ve bugünü anlamaya çalışmıştır. Yazılarını da bu doğrultuda kaleme almıştır.

"Hazar'dan Esen Neft Kokusu" yazısı ile Bakü'nün, petrolün ilk kurbanlarından olduğunu dile getirmiş ve Bakü'nün, Çarlık Rusya'nın etkisi ile geçmişinden çok az şey kaldığından dem vurmuştur. Öyle ki artık Bakü'den esen rüzgârlar bile neft kokmaktadır, diyerek iç çekmektedir. "Bir Köprüye Adanan Şehir" diyerek Mostar'ın güzelliklerini anlatmış, gönlünde ayrı bir yeri olan Bosna'ya selam vermiş, Baş Çarşı'da yürüyüşe çıkıp Saraybosna'nın nabzını tutmuştur. Aliya İzzetbegoviç ile Heidegger'in varlık felsefesi üzerine tartışmaya girmiştir. Ancak tüm bunların yanında zihinlerde Bosna'nın ve Aliya'nın tüketiliyor olmasının acısını yaşamıştır. Kudüs'te Mescid-i Aksa'da Cuma namazı kılmış, bir taksi şoförüyle aralarında geçen muhabbet sonrası içinde bulunduğumuz paradoksu anlamıştır. Taksi şoförüyle aralarında geçen konuşmada, Türkler buradan gittikten sonra bu toprakların huzur bulmadığını iştirmiştir. Ve hala bu coğrafyanın insanların Türkleri beklediğini bilmektedir. Akif Emre Kudüs'te bu hadiseleri yaşarken Türkiye aynı tarihte Avrupa Birliği'ne girebilmek için AB'den gelecek haberi beklemektedir. "Bir yanda Türkleri bekleyenler diğer tarafta AB'yi bekleyen Türkler"(s. 38)

Akif Emre, Aralık 1998 yılında Konya'da gerçekleştirilen Şeb-i Arus törenlerini ve İngiltere'de gerçekleştirilen Şeb-i Arus törenlerini mukayese etmiştir. Şeb-i Arus'un Konya'nın kültürel bir değeri olmasına karşın burada yapılan törenin muhtevasının boşaltılmış ve turistik kaygıların öne çıktığı bir tören olduğundan bahsederken İngiltere'de düzenlenen Mevlevi törenini izlediğinde ise Türkiye'de ki turistik yanından dert yanmaktadır.

"Çıkmaz Sokaklar" yazısı ile şehir anlayışımızda meydana gelen değişikliği ele almaktadır. Öyle bir hal almıştır ki milli eğitim tezgâhından geçen her Türk vatandaşının geleneksel olana, tarihi olana karşı aşâğılık duygusuyla baktığı bir zihniyet ortaya çıkmıştır. Bu zihniyetin bir ürünü olarak da geçmişle tamamen bağlarını koparmış, batılı ölçütlerde bir hayat nizamı ortaya çıkmıştır. Bu durum



▲ Puente Nuevo - Malaga / Endülüs

kendini mimari alanda da göstermiştir. Nitekim bugün kentlerimize baktığımız zaman, bir yanda batı ölçeklerinde bir kent anlayışından söz ederken bir yandan da batılı kent anlayışıyla yan yana getirilemeyecek kendi medeniyetimizin şehir anlayışının ürünü olan yapıların varlığından da söz edebiliriz. Bunlardan birisi çıkmaz sokaklardır. Akif Emre'ye göre çıkmaz sokaklar utanılacak veya ortadan kaldırılması gereken bir durum değildir. Bunun tam tersine çıkmaz sokaklar bir ayrıcalıktır. Zira çıkmaz sokaklar mahallenin mahremiyetini oluşturmaktadır. Oraya giren yabancı hemen fark edilir. Ve oraya işi olmayan giremez. Bu perspektiften çıkmaz sokaklar aynı zamanda mahallenin güvenliğini sağlayan bir mekanizma durumundadır. Burada sunduğumuz küçük bir kesitten de anlaşılacağı üzere Akif Emre kendi duruşu ve hayata bakış açısından bir şehir tasavvur etmektedir.

Akif Emre "Dindar Kedi" adlı yazısında ise Ezop masallarından uyarlanmış bir çocuk kitabına değinmiştir. Kitapta

önünde rahlesi, başında takkesiyle ve elinde tespihiyle dindar bir kedi. Bu kedinin bir Müslüman olduğunu anlamakta güçlük çekmiyor zihinlerimiz. Bu ibadetine düşkün görünen dindar kedi masalda ki diğer kahraman olan ördek ve tavşanı aldatmaktadır. Bu masalı okuyacak çocukların zihin dünyalarında karşılaştıkları ilk dindar tipinin aldatan, hileci ve güvenilmez biri olarak sunulmasının çocuğun gelecekteki dindar algısına dair içinde bulunulan dehşetin boyutlarını kestirmeye çalışmaktadır. Bir yandan da dindar kisvesine bürünmüş bir sürü yaratığın insanları aldattığını düşünüp bu durumdan üzüntü duymaktadır.

Akif Emre harita metot defterine çizmiş olduğu rota istikametince yaptığı seyahatlerini anlattığı İZ'LER, kitabı gezi yazısı formatında yazılmıştır. Gezi yazılarının sadeliğine birde Akif Emre'nin samimi ve içtenlikli anlatımı dâhil olunca kitap bir oturuşta okunacak bir hal almıştır. Kitabın formatı her ne kadar gezi yazısı biçiminde olsa dahi kitap sosyolojik analizler yapmaya

imkân tanımaktadır. Akif Emre yaptığı yolculuklara belli bir duruştan ve belli bir nazariyeden bakmıştır. Bu bakış açısını yazılarıyla buluşturmuştur. İZ'LER, bugün İslam Dünyasını ve İslam Dünyasında yaşanan dönüşümü idrak etme çabası içerisinde olan birçok insanın başvuracağı bir kitap olma özelliğine sahiptir. Kitap TYB ödülünü almış ve Arnavutçaya çevrilmiştir.

Son derece sarıh bu satırlar aynı zamanda John Berger'in bir çağrı ve mektup olan *Fotokopiler* dahil pek çok kitabını kavramak için iyi bir çıkış noktası teşkil ediyor. Ayrıca yukarıdaki vurguları "yorumun yorumla" tamamlanması çerçevesinde Akif Emre'nin genellikle cumartesi günleri yazdığı gazete yazılarıyla birlikte düşünmenin faydası hayli fazla. Onun bize sunulan dünya-resminin saçmalığını ortaya koyan derin dikkatin mahsulü etkileyici değinileri en çok burada karşımıza çıkar zira. Yeterince vakit ayıramadığı erguvan odaklı metinleri ile hayatlarımızı yaşanılır kılan detayların kaydını tutan yazı uğrakları da ihmal edilemez elbet. Böylesi bir bakış açısı okurlara gündelik hayatın nasıl görüldüğünü de kavrama imkânı sunacağından ayrıca kıymetlidir. Akıl ile anlayış yetisini bütünleştiren bu izin ve dahi kitap bölümü ve müstakil bir kitap olan 'iz'ler'in yanında diğerlerinin peşine düşülmeli derim. Bir listesini yapmadım ama ayrıntılara dair yarenlik etmek için hayli müşterek nokta var. Berger'in cumartesi sabahlarından da bahsettiği "Mostar" şiiiriyle Emre'nin görünen görünmeyen hatıraları saklayan Mostar'a dair yazısını düşünelim örneğin. O halde yazının potansiyel okuyucularının Berger'in yanında Akif Emre'nin pek üzerinde durulmayan insanı sarsan metinleriyle hemhal olmaları iyi bir başlangıç olabilir. Zira o "her zaman kalbinin hiç şaşmayan pusulasına baktı".

Akif Emre'nin Ortadoğusu

EMİNE BOZKURT

Şehir Akademi Öğrencisi

AVRUPA, ASYA, AFRİKA ORTADOĞU'DA BİRLEŞİR. ORTADOĞU TÜM ARAP YARIMADASI MISIR, FİLİSTİN, İRAN, İRAK, ÜRDÜN, LÜBNAN, SURİYE VE Türkiye'yi içinde barındırır. Bölgenin cazibe merkezi olmasının yanında tarihsel perspektifi kültürel, dini ve ekonomik temellere dayanır.

19. yy kadar Ortadoğu uzun yıllar Osmanlı hâkimiyetinde yaşamıştır. Daha sonra yeni bir dünya düzeni, demokrasi ve insan hakları söylemleriyle Batılı devletlerin hegemonyası altına girmiştir. Bu bölgenin Ortadoğu olarak adlandırılmasının nedeni Avrupalılar için Uzakdoğu yolunun ortasında bulunması olmuştur.

Bölgenin coğrafi konumunu kendi ticaret yollarına göre adlandıran Batılılar Ortadoğu'yu âdeta bir güç mücadelesi için araçsallaştırmışlardır. Ortadoğu başta petrolü ve zengin kaynakları olması hasebiyle dikkat çektiği ve ilgi odağı olduğu gibi, dinî ve kültürel alanda da her dönemde vazgeçilmez olmuştur. Çünkü Musevilik, Hıristiyanlık ve İslam açısından bölge coğrafi anlamda izlere, mirasa ve hafızaya sahiptir.

AKİF EMRE'NİN COĞRAFYAYA OLAN İLGİSİ

Akif Emre İslam coğrafyasını yazıları ve belgeselleriyle hiçbir zaman gündeminden düşürmezdi. Özellikle İslam dünyasının ihmal edilmiş, haksızlığa uğramış coğrafyalarındaki Müslümanların kaygıları ve sorunları onun için her zaman bireysel kaygı ve sorunlarının önüne geçirdi. İslam coğrafyasını yakından takip edip anlamaya ve doğru anlatmaya gayret sarf ediyordu. Çünkü o bir hafızanın ve coğrafya şuurunun altını çiziyordu. Filistin, Endülüs, Bosna, Balkanlar ve Keşmir meselesi başta olmak üzere İslam coğrafyası ile ilgili hamasi yorumlara iltifat etmeyen birisiydi. Nerede bir Müslüman varsa kalbi ve zihni oradaydı.

Kitaplarının isimlerinden yola çıktığımızda bile onun coğrafya bilincini anlayabiliriz. Göstergeler, İz'ler, Çizgisiz Defter sözünü ettiğimiz coğrafi şuur ekseninde yaptığı gezilerin, bulduğu iz ve işaretlerin örnekleri ile doludur. Akif Emre İslam'ın coğrafyasına işaret ederken aslında bir varlığa, bir somutluğa, bir gerçekliğe işaret ediyordu. Bunun için de coğrafyanın, haritanın herhangi bir yerindeki İslam'a ve Müslümanlara ait bir iz onun için bugüne söz söyleme ve yarına bir işaret bırakma açısından önemliydi. Bir başka deyişle Akif Emre'nin coğrafyaya dikkat çekerek yaptığı geziler, İslam'ı bir medeniyet anlamında yok sayan oryantalist ve batıcı bakış açısına karşı bir tavır alış ve bir direnişti.

AKİF EMRE'NİN ORTADOĞU'YA OLAN İLGİSİ

Ortadoğu'ya bakış açımızın oryantalist ve tepeden inmece olamaması gerektiğine vurgu yapan Akif Emre, Türkiye'de muhafazakârların, solcuların ve Kemalistlerin Ortadoğu coğrafyasını tanımaktan aciz olduğunu belirtir, ne bölgenin aslı kültür ve kimliğini ne de modern zamanların dönüşümü ve dinamiklerini okuyabildiklerine dikkat çekerek.

Akif Emre Ortadoğu'ya turistlik seyahat amacıyla ya da merak duygusuyla gitmiyordu elbette. Gırnata'da, Kurtuba'da, Kudüs'te kendini benliğini buluyordu.

Buralarla gönül, anlam ve ruh bağı vardı. İslam coğrafyasını gezerken bir yazısında 'Bir tekkede dinlediğim müzikle çocukluğumda köyümde duyduğum müziğin aynı olması yaşadığım ilk şok oldu' diyor. Geleneğimizle, müziğimizle nasıl ait olduğumuzu nasıl ait olduğunun hissiyatlarını bu dizeleriyle bizimle paylaşıyor. Ninelerin gizli gizli çocuk ruhlarına üfledikleri duaları buradaki çocukların gözünden anlıyordu. Gezdiği mekânların çiçeklerinin, taşlarının bir şeyler anlattığını görüyoruz Akif Emre'ye. İster Kudüs olsun, ister Balkanlar, isterse Endülüs; gezdiği şehirlerin tarihini, sanatını, İslam medeniyetine ait izlerini okuyordu Akif Emre.

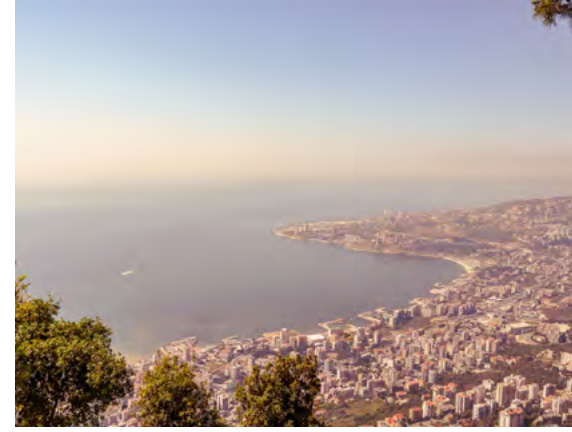
Akif Emre politik dengeler adına sukûnetini korumayan, siyasi ve askeri girişimlerin bile yetersiz kaldığı bir ortamda kalemini ve kelamını kullanmanın önemine dikkat çekiyordu yazdıklarıyla ve seyahatleriyle... Birileri petrol karşılığı diktatörlük, barış karşılığı özgürlüğün filmi seyretilirken Akif Emre o filmin perde arkasını duruşuyla, yazılarıyla bütün birikimi ile anlatmaya çalışıyordu. Bu anlatma çabası aynı zamanda bir dertli oluş, bir çırpınma ve bir umuttu da. Bir yazısında Petro-politik hikâye olan Bakü-Ceyhan boru hattının anlaşması için Çeçenistan katliamına karşı sessiz kaldığını söylemekten çekinmiyordu.

O İslam coğrafyasındaki meselelerin ekonomik ve iktisadi boyutunun ötesindeki yönüne dikkat çekiyor, sorunların sadece iktisat ve sosyoloji alanına indirgenmesine, siyasi bir sorunmuş gibi bakılmasına da karşı çıkıyordu. Dini ve kültürel boyutun, medeniyet perspektifinin, insan, toplum ve eşya anlayışının asıl belirleyici unsur olduğunun altını çiziyordu. Her şeyden önce Akif Emre o topraklarla olan gönül köprümüzü, belleğimizi, toplumsal hafızamızı, yaşamışlıklarımızı kalemiyle, duruşuyla, dününü bugünü ve yarınını bütün yönleriyle anlatmaya çalışıyordu.

Ortadoğu yazılarının genelinde geçmişe değinmesi bir hamaset değil, bir hafızaya dikkat çekme, bir medeniyete ve duruşa göndermede bulunmadı. Mesela ona göre Osmanlıya gönderme yapmak hamasetin ötesindedir. Osmanlı köklerinin unutulması imparatorluğun bakiyesi onlarca devletle siyasi olduğu kadar kültürel olarak da ilişkiye geçmek, kopmak hatta düşmanca tavırlar sergilemektir. Türkiye'nin Osmanlı hafızasının silinmesi sadece Ortadoğu ile değil benzer şekilde Balkanlar da aynı muhtevada kuracağı ilişkilerin önüne set çektiği gibi, sevinçleri ve hüznleriyle beraber kurduğumuz ortak tarihin çocukları olan Ortadoğu'daki Müslüman unsurlarla gereken ilişkiyi koparmaya yol açar. Bugünkü Ortadoğu'nun Osmanlı hafızasının silinmesi İslam hafızasının silinmesi anlamına gelir. Bugünkü yapay sınırlar ve parçalanmışlığa rağmen bölge insanları ortak bir medeniyetin ve tarihin çocuklarıdır. Önemli olan onlarla olan rabitamızın kesilmemesidir ve bunun yegâne yolu da Müslümanlığımızdır.

Akif Emre Ortadoğu'nun gözbebeği olan Medine den bahsederken de siyaseti, politikayı değil şehir ve medeniyeti anlatır bize. Bu anlamıyla Medine sadece bir şehrin adı değil, bir duruşun, bir tavrın ve bir dünya görüşünün, şehir anlayışının, kültürün adıdır. Kudüs sadece bir mekân değil, bütün peygamberleri kuşatan semboldür. Öyleyse Mekke, Medine ve Kudüs sadece yer adları ve toprak parçaları değil, bir inancın ve dünya tasavvurunun izleri, göstergeleri ve somut halleridir.

Ortadoğu'ya sosyolojik ve stratejik anlamda bakanlar var elbette. Ortadoğu'yu sadece bu şekilde değerlendirenler onun manasından, tarihi gizeminden ziyade sırf coğrafi ve iktisadi konumunun önemine binaen amiyâne bir tabirle zihinsel açıktan ziyade aç gözlülükten kaynaklanan bir önem atfedenler elbette var. Akif Emre ise stratejik ve



▲ Beyrut



▲ Kudüs

sosyolojik anlamı ihmal etmemek kaydıyla kesinlikle farklı bakar. Ortadoğu içinde Hıristiyanların ve Yahudilerin de yaşadığı bir İslam coğrafyasıdır. Meseleye öncelikle böyle bakılmadığı zaman hiçbir şey anlaşılabilir.

Sonuç olarak Akif Emre için birinci derecede Ortadoğu'nun belirleyici özelliği İslam tarihinin, medeniyetinin ve coğrafyasının bir parçası olmasıdır. Ortadoğu risaletle somutlaşmış bir mekandır.. Mekke ve Mescid-i Haram, Medine ve Mescid-i Nebi, Kudüs ve Mescid-i Aksa buradadır. Tüm Peygamber mezarları ve makamları, aileleri, şehirleri buradadır. Müslümanlar Âdem'den beri medeniyetlerini buralarda kurmuşlar, buralarda yaşamışlardır. Öyleyse Ortadoğu coğrafyadan daha öte bir anlama sahiptir. O bir anlam, bir ruh, bir işaret, bir iz, bir göstergedir. ➔

İstanbul'dan İz'ler

NESLİHAN UĞURLU

Şehir Akademi Öğrencisi

ESKİDEN GEZİ YAZILARINA “SEYAHATNAME”, GEZİP GÖREN KİŞİYE DE “SEYYAH” DENİRDİ. BUGÜN İSE gezip gören kişilere “Gezgin”, yazdıklarına da “Gezi Yazısı” deniliyor. 1400 yıl önce gelen son ilahi mesaj Kuran’ı Kerim’de, birkaç farklı ayette karşılaştığımız “...yeryüzünde gezip dolaşmıyorlar mı?” (Yusuf 109/Fatır 44) sorusu ve “gezip dolaşmalılar” emri düşünüldüğünde gezgin olmak yaratıcının insandan beklediği ve hatta önemseyerek planlayarak ve sonucunu düşünerek yapmasını istediği bir eylem olarak karşımıza çıkıyor. İnsanlık tarihi de; avlanma, barınma, ticaret, ibadet, hicret ve birçok farklı sebeple seyahat edildiğini anlatır.

Bilinen en eski gezi yazıları Venedikli Marco Polo ve Arap Gezgin İbni Batuta’nın çeyrek asır süren yolculuklarını anlattıkları seyahatnameleridir. Bu eserlerde gezip gördükleri yerlerin mimari ve coğrafi özelliklerini, yemek, giyim, eğlence kültürlerini, geçim kaynaklarını, devlet adamlarını ve idare biçimlerini, savaşlarını ve önemli önemsiz, gerçek veya hayal ürünü pek çok bilgiye yer vermişlerdir. Hatta yaşlılığında bir dostu “artık bu yazdıklarının doğru olmadığını itiraf etmelisin” dediğinde Marco Polo, anlattıklarının gördüklerinin çok azı olduğunu söylemiştir.

Gezi yazısının günümüz versiyonu ise çok daha zahmetli ve yaygın. Marco Polo veya İbni Batuta’nın sayfalarca anlattığı şehirler hakkında söylemek istediklerinizin hepsini bir “instastory”e sığdırabilirsiniz. Ayrıca uzun araştırmalar sonucu elde edilmiş bilgi dolu cümlelere, teferruatlı tasvirlerle de ihtiyacınız yok. Doğru filtreyi bulmanız yeterli. Kelimelere dokunmadan, sadece fotoğraf çekmek hatta sadece konum bildirimini yapmak, gezdiğiniz, gördüğünüz ve kaydettiğiniz anlamına gelebiliyor artık.

BİR ŞEHİRDE YAZMAK... BİR ŞEHİRİ YAZMAK...

Katıldığı televizyon programlarından birinde sunucunun “Modern Seyyah” diyerek sunduğu Akif Emre, aynı programda söz kendisine verilince “Yolcu olmayı, yolda

olmayı, istikâmet üzere olmayı önemsiyorum” diyor. Ancak devam eden cümlelerinde bu gezgin tabiatının temelinde İslamcılığı ve ümmet olma sorumluluğunu koyduğunu da vurguluyor. Bu bilinçle nice ülke ve şehir gezmiştir. Gezip gördüklerini ve bilhassa gördüklerinin ardında hissettiklerini ise köşe yazılarından, katıldığı program ve konferanslardan ve hazırladığı belgeselden öğreniyoruz. Her seyyah gibi Akif Emre’nin de dönüşlerinin bekleyeni bir sırası vardı. İstanbul...

İstanbul, tarihin hiçbir devrinde sıradan bir şehir olmamıştır. Şiirlerde, şarkılarda, hayallerde ve de dualarda adı geçmiştir. Salt şehir olmaktan ziyade yaşayan ve içinde yaşayanlara da sirayet eden bir ruhu vardır. Akif’e göre; şehir aslında hatırlamak demektir. Şehir bize aidiyetimizi hatırlatır. Kimliğimizi hatırlatır. Değerlerimizi hatırlatır. Şehir insanı şekillendirdiği gibi insan da şehri şekillendirir. Şehir her şeyden önce tarihsel birikim ve süreklilik ve mekân-insan tasavvurunu gerektirir. İşte bu sebeple Akif’in İstanbul yazılarını okurken bazen Osmanlı döneminde bulursunuz kendinizi, bazen de bir sokağın terkedilmişliğine teslim edersiniz duygularınızı. Çünkü ona göre İstanbul’a şahsiyet kazandıran, onu estetik kılan; bu şehri yaşayanların idraki ve onun benzeri olmayan coğrafyasıdır.

Coğrafi ve mimari detaylar Akif Emre’nin yazılarında sıkça göze çarpar. Yaşadığı şehrin modernleşme kılıfıyla tahrip edilmesi ve geçmişinden koparılmaya çalışılması da İstanbul’a dair en önemli kaygılarından. Şehirlerin hafızasızlaştırılması dediği imar değişikliklerinin belirli bir bilinç ve plan dahilinde yapıldığını düşünüyor. Örnek olarak da çağdaş, idealist ya da başkaca sebeplerle değiştirilen sokak isimlerini ve bir sonraki aşamada kaybolan sokaklarımızı, evimizi, kendimizi bulamadığımızı dikkat çekiyor. İstanbul’un silüetine şekil veren bir unsur da reklam sektörünün devasa ve çirkin panolarıdır. Yeşil alanı kapatmak ya da gözün alabildiğine seyredeceği görüş açısını kesmek pahasına cadde ve ara sokakları kaplayan

panoların varlığı görüntü kirliliğinden fazlasıdır. Akif Emre için bu panolar, reklamın tanıtım amacından çıkıp sanal gerçeklik üreterek hayatı, varlığı anlamlandırarak sahte hakikatler üretmesine ek olarak bunu insanların üstüne gelecek şekilde dayatmaktadır.

Tarihinden kopmadan değişen şehirler için Akif Emre’nin önerileri de vardır:

“Modernleşme ve küreselleşme ile birlikte geleneksel şehirlerin ve ona bağlı toplumsal ilişkilerin hızla çözüldüğü bir zaman diliminde geçmişin romantizmine takılıp kalmak gerçeklerden kaçmak anlamına gelir. Bu topraklar ilk kez şehirle tanışmıyor. Şehir kuran bir medeniyetin mirasçıları olarak tarihsel birikimi müzeleştirip hayattan koparmak yerine şehri kuran değerler sistemini, varlık şuurunu, mekân ilişkisini doğru anlayıp yaşadığımız hayata dair uygun çözümler üretmek zorundayız. Bunun yolu da romantik şehir tasvirleri, süksünlü güzellikleri hayal etmek değil bugünün insanına bu değerleri yeniden yaşatacak şehir anlayışı geliştirmekle mümkün olur.

İSTANBUL’U YAZIYA DÖKMEK...

İSTANBUL’DA YAZIYA DÖKÜLMEK...

Akif Emre’nin Nisan ve Mayıs aylarında yazdığı yazılarında, İstanbul’a dair en çok bahsettiği şey erguvanlardır. Bahsedilmeyecek gibi de değildir zaten:

“Ne kır çiçekleri, ne meyve ağaçlarının fışkıran gümrak yeşili baharı getirmez. Bir çiçekle bahar gelmez ama her çiçek de getirmez baharı İstanbul’a.

İstanbul’un baharı erguvandır. Hatta erguvan baharın gelişini haber vermez. Bahara rengini verir. Erguvandır İstanbul’un baharı. Hiçbir renk, hiçbir bahar belirtisi erguvan kadar İstanbul olamaz.

Erguvanlar apansızın gelir. Ve erguvanlar apansızın solabilir. Çünkü böyledir İstanbul’un baharı.

Çelimsiz yapısına rağmen İstanbul kadar köklü bir ağaç erguvan, hatta İstanbul’un hafızasıdır denebilir. Bizans’ın İstanbul’u inşa edip surları bitirmesi bir mayıs ayına, yani erguvan mevsimine denk gelmiştir. Bizans prenslerinin doğduğu odalar, Bizans’ın imparatorluk rengi olan erguvan renginde olmuştur. İstanbul yine bir mayıs ayında fethedildi. Has bahçelerde özenle korundu.”

Akif Emre’nin her mevsim, sahile açılan meydanın sağ köşesindeki tarihi yapıdan erguvanları bekleyişinden kimsenin haberi yoktur. Erguvanların bile. Onun için bu bekleyiş; adeta muştı gibi görünüşünü heyecanla beklemek İstanbul’a özgü bir duygudur. Oysa insanlar bu eşsiz güzelliği görmüyor; sadece burada görünmek istiyorlar. Onun için herkes birbirinin fotoğrafını çekiyor. Ah bu insanlardaki görünür olma duygusu ve ölümsüzlük iddiası. Erguvanlar hiç öyle mi?



“Hem güzellik hem fanilik duygusudur, تنها ve münzevi. Duyumsamanın rengi, kendi başına hep orda, tek. Her an solmaya, adeta aradan çekilmeye hazır ve razı bir duruş. Erguvan geçmiş zamanların İstanbul’undan, Boğaziçi’nden bugüne bir esinti, bir renk, bir koku bir imge... Erguvan bu bakımdan yaşayan, her dem taze olan bir nostalji duygusunu diri tutar. Eskimeyen duyguların canlılığıdır renkleri, naif bedeni, dalları geçmişin hatıralarını taşır...”

Erguvan gibi geleneksel İstanbul evi de hafif, zarif ve de naiftir. Erguvanın çiçeği baharı, yenilenmeyi, yeni bir başlangıcı hatırlatsa da ağacının naifliği de geçiciliği, faniliği imler. Eski zaman İstanbul evlerinin en göz alıcıları bile dünyalık bir çağrışıma sahip değildir; saklanan mahcup bir güzellik duygusunu hissederdiniz. Ahşabın belli bir ömrü vardı, doğallığında ömrünü tamamlar, yeni nesillere yenilenebilir bir dünya bırakırdı. Erguvan da bu anlamda fani bir güzellikti. Güzelliği ne kadar göz doldursa da onun zevkine erenler faniliğin idrakinde olurdu.”

Bir erguvan mevsimiydi Akif Emre. İstanbul’un hafızasını dallarında taşıyan ve modernleşme adına hafızasına yapılan müdahalelere karşı hem öfkeli hem kırılğan. Faniliğinin farkında ama kendince İz’ler bırakan.

Bir Erguvan mevsimiydi Akif Emre, filtreli selfilerde yer almayan ve yalnız bakanlara görünen, erguvan olup yollara, kelime olup kitaplara, İstanbul diye dökülen. ❖

KAYNAKÇA

- Kuran’ı Kerim (Yusuf 109, Fatır 44)
- Tv Net, Uzun Hikâye Program Arşivi
- Büsam Akif Emre Semineri Mekân-İnsan
- İz’ler 1-2
- Yeni Akit Arşiv

Alıntılarla

Akif Emre

**ARİF ARCAN**

Akif ağabeyim bizim coğrafyamızdı. Yeryüzündeki Müslüman topluluklar ile tanış olma gayreti içinde olmuştu. Afganistan'da, Endülüs'te, Bosna'da, Selanik'te, Üsküp'te, Kudüs'te hâsılı İslam aleminin her yerindeydi.

Akif Emre ağabeyimle son yüz yüze gelişimiz, 2015 senesinde, Sirkeci Garı'ndaki dergi fuarında vuku bulmuştu. Kızılı erkekli kaynaşan stantların çoğunu ziyaret ediyor, etrafında pervane olan dergi ilgilileri ile kısa sayılmayacak sohbetler yapıyor, tavsiyelerde bulunuyor, tam çıkışta birden bire geriye doğru dönüp kenara çekilip içerisini, herhangi bir şeyi hedef almayan bir 'uzak görüş' ile dakikalarca seyrediyordu. Hafızama kazıdığım bu resim, Akif Emre ağabeyime duyduğum güvenin resmiydi. Bu hali ile Akif Emre ağabeyim bir 'deniz feneriydi'. Düşünceyi ve eylemi, gündemin ayartıcı sığınağına çarpıp paramparça olmaktan kurtaran bir deniz feneri; yalnız ama dimdik ayakta ve hâlâ çakmaya devam ediyor.

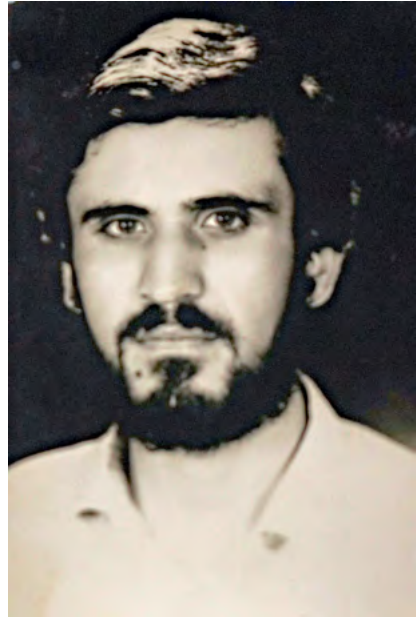
ATASOY MÜFTÜOĞLU

Akif Emre ile ilgili olarak söylemem gereken en önemli husus, Akif Emre ile aynı bilinç ailesine mensup



oluşumuzdur. Tanıştığımız günden vefatlarına kadar, hep aynı bilinç iklimini/dünyasını/kaygılarını yaşadık, teneffüs ettik ve yansıtmaya çalıştık. Akif Emre'nin en mütemayiz yönü, tamamlanmış bir kişiliğe, karaktere ve kimliğe sahip olmasıydı. Bir kişiliğin karakterin ve kimliğin tamamlanmış olması, her zaman çok ama çok önemli bir mazhariyettir. Kişiliğin, karakterin ve kimliğin tamamlanmış olması kişiyi bütün iktidarlar karşısında özgür ve bağımsız kılar. Akif Emre bu özgürlüğü ve bağımsızlığı, karşı karşıya geldiği büyük riskler pahasına ödünsüz bir biçimde sürdürdü.

Günümüzde çokça karşılaştığımız üzere tamamlanmamış, yarım kalmış kişilikler varoluşlarını iktidarlara eklemlemek suretiyle sürdürüyor. Tamamlanmış kimlik ve karakterler, Akif Emre örneğinde gördüğümüz gibi, hiçbir biçimde konjonktürel tercihler yapmazlar. Akif Emre hiçbir zaman koşulları bir maske olarak kullanma ihtiyacı duymadı, romantik yanılsamalara ödün vermedi. Kendine özgü bir tarz, özgün bir çizgi ve tavrı izledi. Devlet ve iktidar alanlarının dışında yer alarak, her şartta eleştirel/analitik bir duyarlılığın ifadesi oldu. Kendilik



duyduğu dili ve bilgiyi bütüncül bir bakış açısı içerisinde kamuoyuna yansıttı.

Akif Emre, yaşadığı dönemin sorumlu, onurlu, vakur, eleştirel, üretken bir tanıydı. Çok derin, çok anlamlı, çok ufuklu, çok boyutlu bir miras ve iz bıraktı Akif Emre, aziz İslam ümmetinin bütün renklerine, sorunlarına, umutlarına, bilincini ve kalbini sonuna kadar açtı.

Akif Emre kendi sınırlarının farkında ve bilincinde olarak yaşadı. Bu bilinç sebebiyledir ki, kendi kendisinin efendisi oldu bu sebeplerdir ki, kendi eylemlerini/etkinliklerini ahlaki özneydi. Kendisinin her zaman takdirle/özlemlerle anıyorum, rahmetle anıyorum.

FAHRİ SOLAK

“Nasıl yaşarsanız, öyle ölürsünüz” hükmüne yaraşır şekilde, ani ve “eyvalahsız ölümü”, bütün bunları hayatının eksenine koyan Akif Emre’nin geride yaygın, çok yönlü, mahcubiyetler ve sükül da içeren bir sorgulamaya, muhasebeye yol açtığını da söyleyebiliriz. Gerek akranları, gerek bizler gibi bir sonraki kuşak tanıyanları arasında, hatta şahsen tanışmayan farklı çevre-

lerde temsil ettiği, taşımaya çalıştığı ve savunduğu değerlerle ilişkilerin sorgulanmasına, muhasebe edilmesine yol açtı. Bu durum reel olarak neyi değiştirir bilinmez ama Akif Abi beklenmedik gidişle de yine üzerine düşeni fazlasıyla yaptı. Umarım bu sorgulama, muhasebe geride kalanlarda iyi örnekleri çoğaltma, yaşarken kadirşinaslık gösterme ve yeni nesillere doğru rol modeller oluşturma duyarlılığının artışına kalıcı katkıda bulunur.

“Semere-i hayat, hayırla yad edilmek” ise, Akif abi sadece Türkiye’de değil, Doğu Türkistan’dan Balkan ülkelerine kadar İslam Coğrafyasında çok az faniye nasip olacak bir şekilde bu mazhariyete erişti. Dilerim bu *hüs-n-ü şehadetler* Rabbim katında da makbul olur.

İBRAHİM TENEKECİ

Akif ağabeyle herhangi bir mesaimiz yahut yolculuğumuz olmadı. O yazıyordu, biz okuyorduk. Geziyordu, takip ediyorduk. Pazartesiyi salıya bağlayan gece, *Mevâkıf*’ı okuyup bitirmiştik. Abdülcebbar an-Nifferî’nin sonsuz eseri. Arapça’dan tercüme eden Nurullah Koltaş. (Büyüyen Ay Yayınları.) Kitabın ilk sayfasından: “Az sayıda kişi, asıl vatanımızdan hayli uzakdaki bu gurbet hayatını anlamlı kılmaya yönelik birtakım arayışlar içine girmiştir ve hâlihazırda girmektedir.” Bu insanlardan biri de Akif Emre miydi? Kudüs’ten Üsküp’e kadar birçok İslâm beldesine yolculuk etmesi, bu arayışın durakları mıydı? İnsan bazen kendisini görmeye gider. Böyle bir şey miydi? Evet, hepsi. Daima dünyanın uzağında durdu. İmkânların ve fırsatların dışında yaşadı. “Kanaat, izzetin cevheridir.” Tanışalı yirmi yıl olmuş. Dönüp bakıyorum: Yirmi yıl boyunca bizi üzmeyen, öldürmeyen kaldı mı? Akif ağabeyin derin ve engin yüreği belli ki daha fazla dayanamamış. Son fotoğraflarından biri masamın üstünde. Derdi ve davası olan bir insanın siması. Cihan Aktaş’ın kitabının ismiyle söyleyelim: Acı Çekmiş Yüzünde.



Hep alan, hiç vermeyen insanların arasında yaşıyoruz. Onların çağındayız. Akif Emre, evvela güven veriyordu. Vefatıyla birlikte bir kez daha anladık. Makul olursan, makbul olursun. Tekrar *Mevâkıf*’a dönmek isterim. Kitap yetmiş yedi duraktan oluşuyor, yolculuk bu şekilde ilerliyor. Edeb, teselli, basiret, nûr, sekîne, âriflerin kalbi durağı gibi.

Beşinci durak: Benim Vaktim Geldi Durağı. Dördüncü cümle: “Sende imha edilemeyen bir şey vardır.” Mütercim, *Mevâkıf* için şöyle diyor: “Yalın olmakla birlikte ancak Tilimsânî gibi şarihlerin açıklamalarıyla anlaşılabilir hikmetler ihtiva etmektedir.” (Sayfa 10.) Tilimsânî, kulda imha edilmeyen şeyi, Hakk’ın kuldaki payı olarak açıklıyor. (Sayfa 40.) Yirmi yıldır tanıdığımı düşündüğüm bir insana işte buradan bakıyorum. Bu payın yüksek olduğunu düşünüyorum. Mekâmı cennet, makamı âli olsun.

İBRAHİM KARAGÜL

Üzerimde çok emeği var Akif Emre’nin. Hem mesleki olarak hem de düşünce dünyamın şekillenmesi açısından. Coğrafyanın neresinde bir olay olsa, o tarafa yönelsek Akif Emre’nin izlerini görüyorduk. Moro’da barış görüşmeleri olur, Akif Emre’nin daha önce Selamet Haşimi ile yaptığı söyleşi çıkardı karşımıza. Ne zaman **İslam**

şehirlerine yönelsek Akif Emre’nin yazıları, seyahat notları, belgeselleri, izleri çıkardı karşımıza. Endülüüs, Bosna, Kudüs onunla gelirdi aklımıza. Entelektüel dünyamızda, düşünce dünyamızda bir duruş ekseniydi o.

Akif Emre de onun gibi, bütün ters rüzgârlara, popüler eğilimlere, çıkar hesaplarına aldırmandan onuruyla, kişiliğiyle, mertliğiyle gitti bu dünyadan. İkisi de kimseye el açmadı. Biri inşaatlarda ziftçilik yaparak ayakta durdu, diğeri mütevacı hayata tutundu, birçok şeye tenezzül etmedi.

Biz insanlar, yaptığımız her şeyde bir eksiklik bırakırız. Sevgimizde de, dostluğumuzda da, vefamızda da.. Belki onun da etmediği, söylemediği, gizli tuttuğu sitemleri vardı. Hepsini toplayıp gitti işte.

İBRAHİM TIĞLI

Akif Emre tabiatla uyum içinde bir yazardır. Onun en çok sevdiği ağaçlar, dağlar ve denizdir. Ağaçlar içinde erguvan ağacına özel bir ilgi duyar. Erguvan mevsiminde Erguvan ağaçlarının fotoğraflanması en büyük ilgi alanıdır. O iyi bir fotoğrafçıydı aynı zamanda foto kamerası ile adeta bütünleşmiş gibiydi. Galata köprüsünde bir martının süzülüşünü çektiğini fark etmiş sanki Richard Bach’ın martısının esintisini



duymuştum. Dağlar içerisinde Erciyes’in onun için ayrı bir yeri vardı. Erciyes’in sanki insan karşılığıydı. Erciyes kadar dik, Erciyes kadar coşkulu, Erciyes kadar mümbit. Her yıl mutlaka Erciyes dağına gider orada yakın dostları ile her yıl dağın yeni bir özelliğini keşfetmeye çalışırdı. Akif Emre’nin denizle de özel bir ilgisi vardı. Balmumcu’daki ofisinden Beşiktaş’a her yürüdüğümüzde denize kavuşmak için özel bir çabası olduğunu fark ederdim. Özellikle Beşiktaş’tan Üsküdar’a geçerken şehir hatları vapurunu tercih ederdi. Vapurun üst kısmında denize doğru oturur uzun uzun denizi seyrederek gökyüzü ile deniz arasında kurduğu ilişkiden sık sık bahsederdi.

KEMAL KAHRAMAN

Akif, yolculuk halinden hiç çıkmadı. Çevresindekiler yerleşmeye, kalıcı temeller atmaya çabalarırken, o her an



ayrılacak gibi bir izlenimi korumayı tercih etti. İşin tuhafı, gerçekten de her an ayrılıyordu. Zaman zaman yaptığımız görüşmelerden birisi için onu aradığımda, 'Şu an Kosova'dayım', 'Şu an Endülüs'teyim, El Hamra karşımda' gibi şeyler dediğine çok şahit oldum. Haberimiz olmadan, alıp başını bir yerlere gidiyordu. En büyük tutkusu, İslam coğrafyasıydı. Gençliğinden itibaren hep kendince önemli bulduğu bir yerlere gidip oralarda bir turist gibi değil, hakkını vererek uzun süre kalmayı tercih etti. Pakistan bunlardan birisiydi. İslam dünyasıyla yakından ilgili olan Londra'yı da ihmal etmedi. Orada birkaç sene kaldı. Bosna, göz ağrılarından birisiydi. 1992-1995 savaş ve katliamlarında hep bir ayağı oralardaydı. Bosna Müslümanlarıyla en üst düzeyde temaslar kurdu. Aliya İzzetbegoviç ile defalarca görüştü, röportajlar yaptı. Gittiği yerlerde hem bir yazar olarak notlar aldı hem de TV yayıncısı olarak çekimler yaptı. Kendini insanlığa, İslam dünyasına adanmış bir durumdaydı. Makedonlar, Bosnalılar, Arnavutlar, Balkan Türkleri, Arap dünyası, İran, Orta Asya. Nereye gitse onlardan birisi olabiliyordu. Öyle ki yerel bir yaklaşımla bakanlar bunu anlamakta zorluk çekiyordu. Akif'te

sosyal tabaka olarak da onu ortak payda haline getiren bir şeyler vardı. Çünkü dışarıdaki değerler dünyasının onun yanında kıymeti harbiyesi olmuyordu. Varlıklı ve yüksek mevkilerdeki eski arkadaşları kadar, belki onlardan daha fazla, orta ve alt sınıftaki okuryazar insanlar, özellikle gençler onunla güzel bir iletişim kurabiliyordu. O kadar medyanın içinde olmasına rağmen, medyatik iletişimden çok, yüz yüze insani görüşmeye ve sohbeteye yatkındı. Bu da onun yaptığı görüşmelere sahici bir boyut ekliyordu.



KEMAL ÖZTÜRK

Akif Emre'nin ölümü neden bu kadar sarstı hepimizi? Onu yakından tanıyan ya da tanımayan, herkesin derinden bir hüznün yaşadığına şahit olduk. Sosyal medyada binlerce, on binlerce insan onun için dertli mesajlar attı, hayırla andı ve derinlerden kopup gelen acısını dile getirdi. Neden? Sarırım, Akif Emre'nin yalnızlığı ve yalnız olarak hayata veda etmesi hepimizi çok sarstı. Dik duran, hakikati bulunduğu her ortamda söyleyen, yazan ve anlatan bir insan yalnızlığı göze almak zorundadır. Akif Ağabey de bunu göze

aldı. Yaşarken ölmüş gibiydi aslında. Köşede, kuytuda ve gölgede kalmaya mahkûm edildi. Şimdi o yalnız odasında, tek başına otururken, aniden ve sessizce, bu kirli dünyada göçüp gitmesi hepimizi perişan etti. Belki de yaşarken, ona gösteremediğimiz hürmet, ilgi, saygı, kıymet nedeniyle pişmanlığın hüznünü yaşıyoruz. Belki de ona yapılan haksızlığa, adaletsizliğe ortak olduğumuz için bu denli perişanız. İki gün geriye gidin ve o yaşarken ne yaptığınızı düşünün. O'nu tanıyanlar olarak ne yaptığımızı bir hatırlayın. Sanki yokmuş ve sanki ölmüş gibi onu hiç aklımıza getirmedik değil mi? Nasıl geçiniyor, ne yiyor, ne içiyor, ne iş yapıyor, durumu nasıl? Bir elin parmakları kadar insan bu soruyu sordu ve ona ulaştı sadece. Geri kalanlarımız ise o ölmüş gibi davrandı. İşte bu yüzden, içimizi kanatan vicdanımızın sızısı bizi sarsıyor ve uyutmuyor. Bir de onunla birlikte, o eski güzel günlerimizin de öldüğünü hissettik sanki. İdealleri



peşinde koşan insanların, kutlu bir davanın masum günlerini onunla birlikte sanki mezara defnettik. Onun yazısında söylediği, "çürümüşlük ve tükenmişlik" gerçeğini hatırladık yeniden ve o eski

günlerimizin öldüğünü birden anladık. Tıpkı, Akif Emre'nin aslında var olduğunu, birden ölümüyle hatırladığımız gibi. Belki de bu ölüm bizi kendimize getirir umudundayız. Akif Ağabey'in dediği, "hayata anlam katan, kendi özümü hatırlatan bir ses, bir tebessüm, dokunduğu yerde bereketi yeşerten bir el mutlaka olacaktır" temennisi gerçekleşir onun ölümüyle. Akif Emre



bir karakteri, bir insan tipini temsil eder. Söyleyecek sözü, dik duruşu, karakteri olan, hakikatin peşinden giden insanların sembolüdür. Her yerde hakikati söylediği ve yazdığı için yalnızlaşır bu insanlar. Tek başlarına kalsalar da hakikati haykırmaktan vazgeçmezler yine de. İşte buna münevver namusu denir. Buna hakikatli adam denir. Buna fikr-i namus sahibi insan denir. Buna dava adamı denir.

KEMAL SAYAR

Çoklarımızın ruhunun kirlendiği, sloganlara gönül indirdiğimiz bir ruhlar panayırında o vicdanın ayak izlerini takip etti. Yolunu şaşırılmış bir azıymış gibi bakıyoruz şimdi ona, o kadar beklenmedikti ki ölümü, öylesi bir hayata karşı o denli mahcup düştük

ki, kelimelerimiz onun hayatına olan uzaklığımızı gidersen istiyoruz. Yaşarken fark edilmeyen bir incelik ölümle açığa çıkıyor. Yaşarken görmezden geldiğimiz bir cesaret, ölümle birlikte, gizlenemez bir hakikat olarak kendi günahlarımızı yüzümüze vuruyor. O günahları görmemek için "Yerlerde bir aziz" yaratıyoruz sözcüklerimizle, hayır, çeyrek asırdır tanıdığım bu adamın doğru düzgün bir

bugün bunca sevgiye mazhar olması da o masumiyetin artık daha bir fark edilir hale gelmesindedir.

Bazı karşılaşmalar için Allah'a şükredersiniz, o insanın yolunuza çıkardığı ve size bir süreliğine yoldaş kıldığı için, nimetin sahibine hamd edersiniz. Akif aynı dünyada, aynı şehirde olmakla huzur duyduğum insanlardan biriydi. İnsanın bir telefon açıp da saatlerce aynı derdi bölüştüğü dostları ne kadar azdır. Ne ki son demlerde o hep eleştirip durduğu hayat telaşesi yolunu kesti. Kaç sefer aklımdan geçirdim, bugün hiç çalışmayayım da Beşiktaş'a geçip Akif'e uğrayayım diye, bir kez nasip olmadı. Onun telefonu ve gönlü daima açıktı ama işte ben çok meşguldüm. İnsan kendi içine yolculuk edemiyorsa, dostlarına da bir yol bulması zor. Eyvah ki eyvah.

Bu dünyadan gülün kokusunu izleyen bir adam geçti. Dünyanın rengine kanmayan, çerçöpe aldanmayan sahici bir adam. Dertli bir adam, derdini sevmiş bir adam. Nasıl yaşarsak bu dünyada, öyle ölüyoruz. Etrafı gürültüye vermeden yaşayan güzel bir insan, kimseyi



insan olmak, hakikate ve hayallerine sadakat duymak dışında bir gayesi yoktu. Kendine yabancılaşmamış, fitratına sadık kalmış bir adamda Akif ve belki

ürkütmeden sessizce Rahmet'e gitti. Ardında gül kokusu ve anlamlı bir hayat bırakarak. Ezberlenmiş sözlerden uzağa, verilmiş bir söze gitti. Allah rahmet



eylesin, menzilini mübarek kılsın ve bu güzel ruhu, Adn cennetinde ağırlasın.

MAHMUT EROL KILIÇ

Âkif gibiydi. Doğru, dürüst, mert adamdı. Onun gibi Müslümanların ahvali ile dertlenen dava adamıydı. Şimdi aynı kabristanda beraber yatıyorlar.

Söyleyeceğim söz bana nasıl bir menfaat sağlar veyahut ne kaybettirir kaygısında olan yeni yetme yazarlardan değildi. Onun için yalnızdı. Yalnız bırakıldı. Zira birilerine yaranma derdi olmadı hiç. Şunu iyi biliyordu ki o yaranacağı kimseler bugün vardılar belki ama yarın yoktular. İlkesel olarak buna

'âmennâ' dediği gibi politik olarak da bu tavrı benimsiyordu. Zira 'Mal da yalan mülk de yalan var biraz da sen oyalan' geleneğinden geliyordu. O zaman 'Bâki olanın veçhine hayran olmak' varken Fenâ bahçesinin papağını olmaya ne gerek vardı ki?.. Sahadan gelen birisi olarak ne onun Bosna bilgisine, ne onun Suriye bilgisine, ne Ortadoğu bilgisine müracaat edilmedi, kendisinden istifade edilmedi. Bu da onu içten içe hep yaraladı. Çoluk çocuğun eline kalmıştı ciddi işler.. Emre gibiydi, Yunus Emre gibi.. Dergâha hep düz ve düzgün odun toplamaya çalışırdı. Hatta bunu adeta bir takıntı haline getirmiş olmalı ki düz odun kalmamasına çok üzülürdü. "Bulamazsın kardeşim, rahat ol, âlemin sahibi var" dedikse de o hep bir ümidle yaşadı. Bacanağı Yusuf Kaplan onun için 'Mehmed Zahid Efendi bahçesinde yetişen güldü' dedi. Karşı mahalleden Soner Yalçın onun için 'Bir sufi idi' dedi. Biz de şâhidiz bu iki tesbite, onun böyle olduğuna. Bugün nesli tükenen Sufi-İslamcı'lardan idi. Selefileşmemiş, Şiileşmemiş... Gerçek mürid nedir tanıdığı için, hasbelkader gündelik siyasete atılmış ama herkesi kendisine mürid olmaya zorlayan kimilerine eyvallah etmedi. Siyaset tekkesindeki sahte müridlere kanmadı. Her zaman yaptığı gibi sessizce ceketini aldı çıktı oradan.

MEHMET BULAYIR

Akif Emre, Müslüman bir aydın olarak ne yaşantısında ne de yazılarında, hayatı boyunca ehli sünnetin ana güzergâhından hiç ayrılmadı. Bugün bazılarının takıntı yaptığı şekilde selefi tekfirici yaklaşımlara ya da mezhep anlayışını daraltan, "bizden ötesi tuğyan" havasında diğer mezhepleri yok sayan, "mezhepçi" yaklaşımları hiçbir zaman benimsemedi, onlara pirim vermedi. Bosna'dan Doğu Türkistan'a, Habeşistan'dan Keşmir'e. Afganistan'dan Mora'ya bütün Mazlum Müslüman coğrafyaya ve oluşumlara gönülden bağlıydı. Çağdaş



bir seyyah gibi ve ağırlıklı olarak İslam coğrafyasını gezdi ve yazdı. Mehmet Güney abinin tanıklığıyla, Afganistan cihadı esnasında ziyaret ettiği Afgan da tanıştığı Doğu Türkistanlı küçük çocuklarla, bir vesileyle Türkiye'de Üniversite öğrencisi olarak karşılaştınca. Onları hasretle kucaklamış. "Doğu Türkistan'ın balaları büyümüş" diyerek sevincini göstermiş.

2016 Ağustos ayında birlikte hac yolculuğunda idik, bu onunla yapacağımız son yolculukmuş meğer. Ben, Âdem Girgin ve Akif Emre abi birlikte Altınoğlu'na doğru oturduk. Çok konuşmadık, zaten bilenler bilir, bazen sessizlik daha iyi bir iletişim dilidir. Kâbe'ye baktık, Kâbe bize baktı... "Mekke'de hiç fotoğraf çekmedim" dedi, "Kâbe üzerine, hac yolculuğu üzerine yazılmış çok yazı, kitap da yoktur" dedi, "belki, belki de değil muhakkak burası yaşanılacak bir yer, insanın kendi kendisiyle, Rabbiyle konuştuğu bir yer; yazmak başkalarıyla paylaşmaktır" dedi.

MUHARREM BALCI

Benim için Akif Emre, herkes gibi ölümlü bir varlık olduğu kadar, yokluğu ile yeri doldurulamayacak bir insan. Sağlığında birçok dostunun, Akif ile

getirirdi. Karşılıklı konuşmalarımızda isim vermesek bile kim oldukları noktasında ikimizin de kimleri kastettiğimizi anladığımızı bilirdik. Bu haliyle Akif, insanların arkasından konuşmak ve yazmak yerine ilkesel düşünür, ilkesel yaşar, dedikodu etmez, eğitici - öğretici olurdu. Siyaset ve iktidarla ilgili eleştiri ve çözümlerinde dengeli davranır, hakaret etmez, yol gösterirdi. 15 Temmuz'da yaşadığımız hain kalkışma ve işgali yorumlayan birçok meslektaşına ders verir gibi, "Darbeye Direnmenin Sosyolojisi"ni anlatmış, hatta öğretmiş, işgale direnişte meydanlara dökülenlerin sergilediği tavrın öfkeden çok ülkesiyle kurduğu aidiyetin yansımaları olduğunu belletmiştir. Siyasi tercihlerden tartış-



▲ Annesi ile

görüşmesinden "vicdan temizliği" yaptıklarının şahidiyim. Akif Emre gibi düşünemeyen veya düşünüp de yaşamayan, doğruları söylemekten korkan veya sövgü edebiyatının ötesine geçemeyenler, Akif Emre ile görüşmelerinden veya okudukları yazılarından bir vicdan temizliği yapmış olarak ayrılırlardı. Şimdi bu dostları için böylesi bir vicdan temizliği makamı yitirilmiş oldu. Akif, zaman zaman bu vicdan temizleyicilerinden rahatsızlığını dile

malardan, iktidar uygulamalarından bağımsız yeni bir oluşumun tezahürünü işaret etmiş, gerçek bir toplumbilimci olarak ders anlatmıştır. Bu anlamıyla Akif Emre'nin yerini dolduracak, Akif'in bir Müslüman aydın duruşunu devam ettirebilecek kimse an itibarıyla maalesef yok, üzüntüm bundandır.

Bir başka yönüyle Akif, bize dünyayı, özellikle de İslam dünyasını Kâtip Çelebi ve İbni Batuta'dan sonra anlatan,

gösteren yegâne insandır. Bir coğrafya öğretmeninden, bir seyyahattan öte, “idrak ettiren”di. Afrika’da bir “Altın Yolu”nun varlığını, “Reconquista”yı, “Moriskolar”ı bize öğreten yegâne aydın Müslüman Akif idi. Bir ümmetin hafızası idi ve paylaşmayı en güzeliyle yapandı. Üzüntümün bir diğer nedeni de budur. Artık bunları araştırıp ortaya çıkaracak bir başka Akif’i bekleyeceğiz. Beklemek, umursamaktır, ancak kemirgendir. Yapamazsanız, yapmanın koşullarını üretmezseniz vicdanınızdan kemirirsiniz. Kemiriyoruz şimdilerde.

MUSTAFA RUNYUN

Bakılmayı görmek gibi bir özelliği vardı: Paradigmaya kafa tutan simitçi, Çamlıca’da gezinen papağanlar, ölümü Afrika’da ölen bir aslan kadar değer ifade etmeyen Myanmarlı bebekler belki de sadece onun dikkatini çekmişti. İnsanların hayatını değiştiren küçük dinamiklere odaklanırdı. Büyük hikâyeleri, gündelik hayata zerk olmuş o en basit emareler üzerinden okuyabilmek gibi bir kabiliyeti vardı. Babamların toplantısında bir kere “İslami STK’ların geçirdiği dönüşümü tebrik kartlarından ve davetiye kâğıtlarının kalitesindeki dönüşümden anlayabilirsiniz” demişti. Güç ile kurduğu ilişki onun davasının ve ilkeselliğinin de temelini oluşturuyordu: Yoz bir muhalif değildi. Yanlış demeyi, doğruyu da takdir etmeyi şiar edinmişti kendine. İslami duruşuna ve ilkelerine ters bir şey yapıldığında ceketi alıp sessizce kapıyı arkadan kapatarak oradan çıkardı. O, benim şu hayatta tanıdığım en onurlu, en dik ve en hakiki adamdı. “Haza adam” denir ya; öyle işte...

Bunu bir kere daha vurgulayacağım: Güç ile kurduğunuz ilişki... Akif Emre’ye göre kişinin güç ile kurduğu ilişki onun şahsiyetini gösteren en önemli emaredir. Gücün karşısında yahut yanında durmak zorunda değilsiniz. Bir üçüncü ihtimal olarak her zaman gücün uzağında durmak mümkündür.



Güç ile sağlıklı bir ilişki kurduğunuz zaman ancak merkeze bir takım ilkesel (Akif Emre özelinde İslami/İslamcı) hasletleri-zaman içinde istikameti sabit kalacak şekilde- yerleştirme imkânına sahip olabilirsiniz. Güç ile kurulmaya çalışılan bu sağlıklı ilişkiden neşet eden, ilkesellik ve istikamet arayışı Akif Emre’nin kelimelerle tanımlanabilen biri olmasını da beraberinde getirdi.

MÜFİT YÜKSEL

İstikâmet üzere olması ve entelektüel birikimi, literatüre hâkimiyeti, duruşu

ve tevazusu ile tebarüz/temayüz etti. Bu hasletlerini vefatına kadar hiç mi hiç kaybetmedi. O yüzden, avami bir tabirle “gariban” olma hususiyetini hep korudu. İstikâmetinden şaşmadığı, kıvrımadığı ve tevazudan taviz vermediği için de neredeyse kalabalıklar içinde hep yalnız/tenha kaldı. Elinden nerdeyse hiç tutulmadı. Çoğu zaman birbirimize dert yanardık. İçimizi birbirimize dökerdik. İslâm Dünyasının birçok ülkesindeki sorunların bizzat adeta içindeydi. Endülüs/Mağrip, Bosna, Arnavutluk, Filistin, Yemen, Erbil-Süleymaniye, Hint Alt kıt’ası, Rohingya, Patani, Malezya/Endonezya’ya kadar uzanan büyük bir coğrafyayı kucaklıyordu zihni. Gazetecilik/yazarlık hayatında hep bu dertlerle dertlenip, başarılı bir şekilde yazıya döktü. Başarıya imza attığı belgeseller yaptı. Akabe Yayınları, İslâm Mecmuâsı, İnsan Yayınları, Bilim Sanat Vakfı-Küre/Klasik Yayınları, Kanal 7 gibi yayın kuruluşlarında editörlük/direktörlük yaptı. Yeni Şafak gazetesinin kuruluşunda yer aldığı gibi, bir dönem genel yayın yönetmenliği görevinde de bulundu. “Dünya Bülteni” haber-yorum sitesinde yayın yönetmenliği yaptı. 8 Mayıs’tan beri genel yayın yönetmenliğini üst-

lendiği Haberiyyat sitesinin bürosunda Salı günü 60 yıllık hayatı noktalandı.

Akif Emre, sahiciliğiyle yazılarında, acıları/trajedileri hep hissettirdi. Bilgisi/birikimi ve muhakemesinin yanı sıra meramını ifade kabiliyeti ile yazılarını süslerdi. Yazılarında İslam’ın, Fatih ve Hüd suresinin emrettiği istikâmetten hiç sapma göstermedi. Yazılarında ağır başlılıktan da taviz vermedi. Bu yönlerinden dolayı, son yıllarda onun gazete yazılarını sosyal medyada sıkça paylaştığım olmuştur. Bölgemizin, coğrafyamızın, Müslümanların birçok sorunu ile ilgili bilgi ve değerlendirmelerimizi birbirimizle paylaşır dururduk. Zaman zaman da, Müslüman Dünyanın Balkanlar ve Kürt Sorunu gibi ana konularına ilişkin, Dünya Bülteni’nde Yuvarlak Masa Toplantıları düzenlerdik.

OSMAN ARI

Bu dünyadan Akif Emre de geçti. Hayattayken kıymetini pek bilemediğimiz, sayıları pek de çok olmayan değerlerimiz gibi. Güç ve iktidarın bütün ayartıcılığına karşın bulunduğu mevziyi hiç terk etmedi. Kalabalıklara karışmadı, üstüne dünyanın kirinin pasının bulaşmasına fırsat vermeden ait olduğu dünya görüşüne sonuna kadar sahip çıkarak “tek ve تنها” bu dünyadan göçtü.

Her şeye rağmen Anadolu insanının derinlerindeki sağduyuya güveni tamdı. Bundan dolayı da (yaşadığı semt) Bulgurlu’da bir ramazanda nalbur dükkânında Kur’an okuyan bir mahalle esnafı veya yine ramazanda tezgâh açmayan “kapitalizme kafa tutan simitçi” O’nu çok heyecanlandırır. Ya da (en sevdiği dağ olan) Erciyes’e bakarken Mimar Sinan’ın adeta Erciyes’i getirip İstanbul’a Süleymaniye olarak yerleştirdiğini düşünür, Süleymaniye’de Erciyes’in ihtişamını hissederdi. Şiraz’da Hafız’ın kabrinden Saraybosna’daki Aliya’nın kabrine, oradan da Y. Kemal’in Rindlerin Ölümü’nde tasvir



ettiği Hafız’ın kabri üzerinden hayat ve ölümün şiiresselliğine vurgu yapar.

Akif Emre ülkemizin ve coğrafyamızın vicdanıydı. Hakkın ve Hakikatin hatırını her şeyin üstünde tuttu. İstikâmetten

hiç sapmadı. Yıllarca birlikte oldukları, mücadele ettikleri arkadaşlarının bir takım makam ve mevkilere gelmeleri onu hiç imrendirmedi. Bunlarla arasındaki ölçülü mesafeyi hep korudu. Bize,



karşısında olmakla mesafeli olmanın çok farklı şeyler olduğunu göstermeye çalıştı. Görece bir takım kazanımlarda sergilenen ölçsüz zafer havasına karşı "bozguna fetih düşü" uyarılarında bulundu. Bozulmaya, çürümeye, dönüşüme dikkat çekerken geleceğe ait umutlarını da hep taze tuttu.

İslam medeniyetinin ete kemiğe bürünmüş hali şehirlerimizin mimarisıyla, şehir kültürüyle, mahallesiyile, bodur minareli mescidleriyle, çeşmeleri,

türbeleri, ağaçları ve korularıyla, çıkmaz sokaklarıyla yani şehri bizim kılan ses ve renkleriyle yaşayan, canlı bir varlık olarak korunup yarınlara taşınması konusunda çok hassastı. Onun için Çamlıca'daki papağanları önemser, İstanbul'u; özellikle de Boğaziçi'ni her bahar kendi rengine boyayan erguvanlar için, erguvan yazısı yazardı. Her bahar İstanbul'un olmazsa olmazlarından erguvanların açmasını dört gözle beklediğim kadar, Akif Emre'nin erguvan

yazısını da beklerdim. Son erguvan yazısı; "Erguvanlar da Yanar"dı. Her nisan ayında erguvanlar yine boğazın iki yanını, Fethipaşa Korusunu, Mihrabat'ı, Emirgan'ı pembe mor renklerine boyayacak. Yine pek çok yazar erguvan yazısı yazacak. Ancak benim için hiç bir yazı O'nun yazıları kadar içten ve güzel erguvan yazısı olmayacak.

ÖMER LEKESİZ

Ani vefat haberleri bir bıçak gibi kesiverirler hayatın akışını; bir elmayı ikiye bölercesine gündelik seyri iki bölere, varlık ve yokluk, beka ve fena, dünya ve ahiret gerçeklikleri arasından inanç ile şüphenin kısa süreli bir çelişkini üretirler.

Şeyh San'an Tepesi'nden Tiflis'i seyrederken, Akif Emre'nin ani vefat haberini aldığım da, ben de bu duruma maruz kaldım; aynı bölünmeye ve aynı çelişkiye...

Haber, kavram, çelişki dediğimiz nedir ki, hepsinin bir ayetlik canı var. "Biz zaten Allah'a kulluk için varız, elbette O'na döneceğiz" der demez hepsini bitiririz. Ama ecel bıçağının acısı kolay bitmez çünkü o fitratımıza bitişiktir; acı bizim içindir ve hatta bizi insan kılan şeylerin ilkidir.

Bundan olmalı ki, Endülüs'ün, Filistin'in, Balkanlar'ın, Afganistan'ın... kısaca yitirilmiş beldelerin yollarına düşmeden önce, kapısını çalarak mahzun coğrafyanın ilk dersini aldığım Akif Emre'nin vefat haberini yine böyle bir belde öğrenmiş olmayı kaderin bir cilvesi sayarak kendi içimde makulleştirmeye çalışsam da bunu başaramadım. Çünkü Akif Emre yitirilmiş beldelerin benim kuşağımdaki ilk iz sürücüsü olmanın ötesine geçip, adını benim zihnimde oralarla bütünleştirmişti.

Bundan böyle ne zaman Granada desem Akif Emre demiş olacaktım; ne zaman Kudüs desem Akif Emre'nin sanki Beytü'l-Makdis'e giden bir dehlizi daha geride bırakıyormuşçasına aydınlanan yüzünü görecektim.

Bu açıdan Akif Emre, örselenerek eprimeye uğratılmış coğrafi hafızamızın son zaman tamircisiydi. "Bismillah" diyen bir dili bulmak için gezdiği Kurtuba köylerini, "Ruhunu arayan Balkan Tekkeleri"ne o bağladı; Kırım sorunundan Arap Baharı'na, devrimini kaybeden İran'dan, ayrılıkçılarla barışan Malezya'ya o hat açtı.

Yitirilmiş beldeleri dikkatlerimize, hafızalarımıza yeniden kazandırırken, kendi yaşadığı zamanı ve şartları doğru anlamının ve anlatmanın çabası içinde oldu hep Akif Emre.

Bu konuda oluşturduğu özel dilin ilkelerinden de hiç taviz vermedi. Şahısları değil olayları ve olguları ele aldı; kendi zamanının içinde durarak, belirsiz geleceği klişe hükümlerle manipüle etmeye yeltenmedi; hüküm cümleleri kurmaktan kaçınarak sözünü İslami vasatın içinden söylemeye çalıştı.

Bu bahsi net bir hülusa ile bağlamamıza, İbrahim Karagül'ün şu sözleri yeterli gelecektir: Akif Emre "(S) ağa sola yalpalamayan, en kritik zamanlarda nerede durulacağını bilen, 'eyvallah'ı olmayan, omurgalı, onurlu bir adam'dı."

Böyleydi Akif Emre. O adam gibi adam olan bir İslamcıydı.

Onun için yukarıdan beri söylediklerimden, naklettiklerimden müreffeh ve mutlu bir Akif Emre sureti ürettiğimi zannedenler, yanılırlar.

Çünkü o bu değerlere, seçkinliğe, yetkinliğe kolay sahip olmadı. Belki bunlar kolay olsaydı, Akif Emre'de şu anlattığımız Akif Emre olamazdı.

Zorlukları kendi şartları ve ağırlıkları içinde eritmeye çalışarak, ferdi sıkıntılarını faş etmeyerek, özel sorunlarına birincil önem yüklemeyerek dava yürüyüşünü sürdürdü Akif Emre.

Onunla birlikte çalışmış olanlardan birkaçının yazısından fark ettim bunu asıl. O yazılarda sözlerini "Akif Emre ile şunu kurduk, o şu görevi üstlendi, çok çok başarılı işler yaptı" şeklinde bağlayanların, tam da o bağladıkları noktada başlardı Akif'in zorlukları.



Niye normal bir refah dairesinin dışına itilmişti Akif Emre, neden aylar, yıllar süren işsizliklere mahkûm edilmişti? Bunun cevabını vermesi gerekenlerin suskunluğu, sorunun sorulacağı noktada başlıyordu.

Akif Emre, varlığı içine sinmeyen ekiplerle çalışmadığı gibi, çalışma ortamını ve çalışılan konuyu kendi bilgileri, deneyimleri doğrultusunda hak ettiği şekilde tanzim etmekten de kaçınmazdı.

Hal böyle olunca patronlarla ya da kendini patron sananlarla çatışması kaçınılmaz olur ve güzel niyetlerin, önemli işlerin zarar görmemesi adına geriye çekilmek de hep ona düşerdi.

Bu manada Akif Emre, ne patron çantasını ne de o çantanın içindeki proje dosyalarını taşıyacak denli muti bir eleman olmadı. Dolayısıyla siyasette ve sermayede etkili, yetkili kişilerle arasında varlığından memnun kaldığı bir mesafe oluşmuş oldu. Bu mesafe aynı zamanda onun müdanasızlığı, boyun bükmezliği, eyvallah etmezliği demektir.

Kaldı ki, örneksiz bir fiil veya tavır da değildi onunkisi.

Akif Emre'nin yalnızlığında Mehmet Akif'in, Elmalılı Hamdi Yazır'ın, Gönenli Mehmet Efendi'nin... ve daha birçok mümtaz İslamcının yalnızlığından bir pay vardı.

Rabbimiz'in rahmeti üzerine olsun.

RUŞEN ÇAKIR

Akif Emre de İslamcı birisi. Bu süre içerisinde de hep bu hareketin ana akımı sayılabilecek yerlerde yazdı, çizdi, programlar yaptı. Yeni Şafak gazetesinde genel yayın yönetmenliği yapmıştı en son, yazarıydı da zaten. Buna rağmen, son güne kadar Yeni Şafak'ta yazmış biri olmasına rağmen Akif Emre'den yalnız olarak bahsedilmesi çok anlamlı. Yanlış olduğunu sanmıyorum. Bence de böyle bir yalnızlık vardı. Ama bu yalnızlık genellikle şöyle olur: Dışlanmışların yalnızlığı vardır, bir de kendini dışarıda tutanların yalnızlığı vardır. O anlamda Akif Emre benim gördüğüm kadarıyla kendi tercihiyle böyle bir yalnızlığı tercih etti.

İslamcı hareketin içerisinde yer alan insanların normal şartlarda bu dünyanın ötesinde esas olarak öbür



dünyayı düşündükleri varsayılr. İslamcılık üzerine ilk çalıştığım zamanlarda bu anlamda gördüğüm bir saptama beni çok etkilemişti, “Ayet ve Slogan” a da onu koymuştum. “Ahirete yönelik siyaset” diye bir önerme vardı. İslamcılığı aslında özetleyebilecek bir şeydir, teorik olarak tabii, ütopyik olarak belki de. Ama Türkiye’de ahirete yönelik siyaset diye çıkan insanların büyük bir kısmının gerçekten bu dünya için siyaset yaptıkları ve bu dünya için yaptıkları zaman da birçok değerden, adalet gibi, vicdan gibi değerlerden, eşitlik gibi, kardeşlik gibi değerlerden uzaklaştıklarını gördük. Ve onların sonu açık söylemek gerekirse hazin oldu. Şu anda ne durumda olurlarsa olsunlar, dünyevî imkânları gözeterek kendi durumlarını da riske atmış oldular.

Bu anlamda Akif Emre, bunu yapmayan az sayıda insanlardan biri olarak, her kesimden insanın takdirini kazandı. Arkasından herkes iyi konuşuyor gördüğüm kadarıyla. Bu onun en büyük kazanımı. Bu dönem içerisinde bazı insanlar birtakım yerlere gelmek isteyip de bir şekilde becerememiş olabilirler. Öyle birisi olmadığımı da biliyoruz. Olabilecekken olmamayı tercih etmek, bu geniş imkânlar içerisinde mütevazı bir hayatı, ama hep yazıp çizmeyi sürdürerek...

Dolayısıyla İslamcı kalmayı bilmiş bir aydın olarak Akif Emre’yi çok sayıda insan dualarla ve helalleşerek uğurladı. Onunla aynı dönemlerde benzer yollarda yer almış birçok insanın böyle bir şansı olabilecek mi bunu göreceğiz. Tekrar kendisine rahmet diliyorum.

SİBEL ERASLAN

O, en umutsuz ve yenik anlarda dahi, gayretin, cehdin, adaletin, vicdan sahibi olmanın, paylaşmanın, dayanışmanın, sevginin, dostluğun değerini vurgular. Sabrı ve devamlılığı önemserdi. Akif Emre; “Sahte gerçeklikler” çağında bağısız

ve kopuk insanın, giderek insansız bir distopyayı işaret ettiğinden yakındır. Onun çözümü insandan ve insanlıktan geçer, vicdan ve hukuk, adil paylaşım, insan onuru önemseydiği kavramlardır.

Doksanlarda Sırp zulmüne karşı verilen Bosna Mücadelesi, hayatının dönüm noktalarındandır. Aliya İzzetbegoviç ve mücadelesini dünyaya duyurur. Balkanları, Kırım’ı, yeniden kamusal merak ve dikkate sunar. “Tek ve تنها’da kalmış İslam toplumlarının avazı olur.

Akif Emre’nin, “jeo/kültürel koordinatlar” dediği ve tarih içinde karşılıklı olarak kurduğu “küreselliğin fay hat”larında; Endülüs, Balkanlar ve Kırım’ın ayrı önemi vardır. Bu üç izmihlal aynı zamanda Avrupa ve Batı Asya’daki İslam’ın geleceğini etkilemiştir. Yazılarındaki sabırlı, umutlu, rikkatli dilin bu üç yıkımın yaralarını sarma bilincinden neşet ettiğini de söyleyebiliriz. O, en umutsuz ve yenik anlarda dahi, gayretin, cehdin, vicdan sahibi olmanın, paylaşmanın, dayanışmanın, sevginin, dostluğun değerini vurgular. Sabrı ve devamlılığı önemserdi.

Göstergeler, Çizgisiz Defter, İz’ler gibi eserleri onun dünyada çıktığı uzun yolculukların izlenim ve felsefesini kaleme aldığı kitaplardır. Kudüs, Endülüs, Balkanlar, Bosna belgeselleri, kişisel kütüphanesi ve geniş fotoğraf arşiviyle bir alem-i İslam hafızasıdır.

SONER YALÇIN

Tanışmıyorduk.

Tanıyordum. Okuyordum. Bilgileniyordum.

Ne yazık ki, 60 yaşında çalışma masasının üzerine yığılıp kaldı.

Çok üzüldüm...

Hele “Bizim Mahalle”de, “**Yeni Şafak gazetesinden bir tetikçi eksilmiştir**” sözünü duyunca kahroldum.

Demek, “mahalleler” bu derece birbirinden koptu!

Demek, insanlar bu derece kin dolu! Yazık.

Demek, “tetikçi” öyle mi? **Günah.**

Oysa ani ölümünü duyduğumda, “ah keşke tanışsaydım; sohbet etseydim; ne eksiklik” dedim içimden.

Demek, “**Bizim Mahalle**” pek tanımıyor.

Yazmalıydım...

“Evet, yazar’dı.

Evet, gazeteciydi.

Evet, belgeselciydi.

Bana sorarsanız hepsinin üstündeydi...

Sufi idi; nefesine hakim.

Basitliğe tamah etmedi; cip kültürüne yenilmedi; eşyanın kölesi olmadı yani.

Tamahkarları sevmedi. O hep Üsküdar’ın dolmuş müşterisi.

Hep mütevazı.

SÜLEYMAN SEYFİ ÖĞÜN

Bu dünyaya bir Müslüman olarak gelmenin; bu din ile şereflenmenin şuuruna varan o ince edebiyat hissedilirdi yazılarında. Bakışı bir öz algı şişmesi değil; tam tersine hep “öteki”ni kollayan bir bakıştı. Kanonik târih bize gösteriyor ki her din kendi hukukunu şöyle veya böyle inşa etmiştir. Ama Akif Emre’nin ehemmiyet verdiği bu değildi sâdece. O’nu heyecanlandıran başkasının veyâ kendisinden olmayanın hukûkunu da inşa eden yegâne dînin İslâmiyet olduğunu kavramak ve bu kavrayışla kendisini; modern dünyânın yıkıntıları arasında bu hukûkun somut târihsel izlerini sürmeye adanmıştı. Dikkâtini MareNostrum’un iki yakasında; ilki İspanya; diğeri ise Balkanlar’da odaklamıştı.

Balkanlar ve Endülüs İspanya’sının Müslümanlaştırılması bâsit bir muzafferiyet, ötekini alt etme ve kendisine tâbî kılma olarak görmedi. Bununla boş bir gurûra kapılmadı. Tam tersine işin içindeki inceliği; yâni “kendisinden olmayanı da yaşatmak” ve onlarla işbirliği gösterme kapasitesi olarak değerlendirdi. Akif Emre’nin modernlik eleştirileri de İslâmiyet’in taşıyıcısı olduğu bu kapasitenin geriletilmesi ve bunun yerini alabilecek hiçbir şeyin konulamamasıydı. Coğrâfi olarak uzaklıklarına rağmen kronolojik olarak biri diğere çok yakın olan ve eşleşen bu iki tecrübe; yâni İspanya’nın Müslümanlaşması ve Balkanların Müslümanlaşması parçalı ve ayrımcı modern dünyânın hâkim güçlerini çok rahatsız etti. Sonunda da yapacaklarını yaptılar.

YAKUP GÜLER

Akif abi, gerek bizim kuşağa gerekse kendi kuşağındakilere fikri öncülük, ufuk açıcılık anlamında hocalık yapmıştır, vefatından sonra bizim dışımızda da birkaç okuma grubu olduğunu öğrendim. Doğru insanlarla, ne yaptığını bilen, idealinin arkasında dik durabilen insanlarla çok güzel dostluklar kurmuştu. Bu gruplar içinden yeni yeni tanıdığım şahsiyetlere baktığımda her birinde bir Akif Emre duruşu, ağırbaşlılığı samimiliği, hasbiliği ve erdemi fark ediyordum. Akif abi bize insani bir duruş öğretti, bizi hiç yanıltmadı, bize hiç ipotek koymadı, olumsuzluklardan mazeretler üretmedi, durumundan şikayetçi olmadan yoluna devam etti, inandığı doğru ne ise asla vazgeçmedi. Güce itibar edenleri, bilmediği konularda bilmişlik yapanları, uzman olmadığı halde ahkâm kesenleri hiç sevmezdi. Kokmaz bulaşmaz tiplerden bahsedirdi ve bu her dönemin adamlarından hem haz etmezdi hem de bunlardan hiçbir halt olmaz derdi.

YUSUF KAPLAN

Akif Emre, ölümüyle bize ders verdi, gitti bu dünyadan... Hiçbir zaman makama, mevkiye, paraya, pula tenezzül etmedi.

Dünyayı, dünyanın ayartıcı nimetlerini elinin tersiyle itmekte bir ân bile tereddüt etmedi.

Çürüme ve bozulma zamanlarında, iyi bir Müslüman olarak yaşama mücadelesinin nasıl verilebileceğini, esen rüzgârların, fırtınaların önünde savrulmadan nasıl dimdik durulabileceğini ve umut olunabileceğini bizzat kendi hayatında gösterdi.

Siyasanın ve piyasanın peşinden koşturmadı, yalnızca hakikatin izini sürdü. Geçici olanın ayartısına kaptırmadı kendisini; o yüzden istikametini yitirmedi; zorlu, yorucu ama ülkemizin, medeniyet coğrafyamızın ve insanlığın ekmek kadar su kadar ihtiyacını hissettiği hakikatin yeniden hayatımız olması için nefes alıp verdi.



▲ Ali Biraderoğlu ile

Allah (cc) rahmetiyle muamele etsin. Efendimizin (sav) Livaü'l-Hamd sancağı altında toplanmayı ihsan etsin.

Üç Akif Emre vardı: Hem ahlâk anıtı hem dava adamı hem de fikir adamıydı Akif Emre.

Bu üç özelliği, kişiliğini, fikir ve zihin dünyasını şekillendiren kaynakların sağlamlığından kaynaklanıyordu.

Akif Emre, Mehmed Zahid Kotku Hazretleri’nin dergâhından yetişmişti. İskendepaşa’nın son kuşağındandı. Derviş biriydi Akif. Dervişliği, oradan geliyordu.

Öte yandan fikrî olarak Üstad Necip Fazıl’ın Büyük Doğu ocağından beslenmişti: Özellikle de Kayseri’de bu ülkenin değeri bilinmeyen en parlak düşünürlerinden, üstadın dizinin dibinde yetişen Ali Biraderoğlu ve çevresindeki halka, Akif Emre’ye, hem dava şuuru kazandırmış hem de fikir hayatının hayatiyetini hatırlatmıştı.

Akıncılar ve MTTB’de aktif görev alması, bu dava şuurunu pekiştirmişti. ♦♦



▲ Sesli'den Erciyes



▲ Barskaunt - Kirgizistan



▲ Erciyes



▲ Ali Saip Camii - Talas / Kayseri



▲ Anıt Ağaçlar - Kapadokya



▲ Bosna



▲ Kurşunlu Camii - Kayseri



▲ Yıldız Parkı - Erguvan



▲ Germir - Kayseri



▲ Isfahan



▲ Isfahan



▲ Kayseri Kalesi



▲ Endülüs



▲ İşkodra



▲ Camii Kebir Şadırvanı - Kayseri



▼ Sultanhanı - Kayseri



▲ Endülü



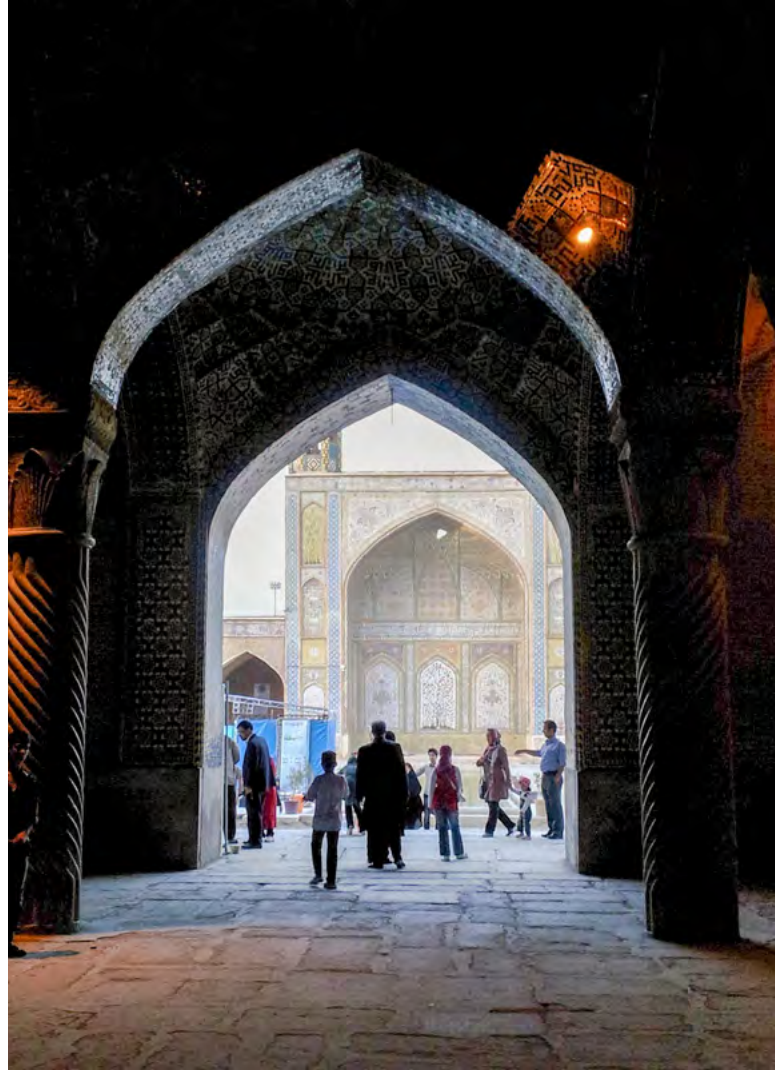
▲ Erguvan



▲ Talas - Kayseri



▲ Isfahan



▲ Şiraz



▲ Tavukçu Mahallesi - Kayseri



▲ Mostar Köprüsü



▲ Ohri - Makedonya



▲ Karamustafa Paşa Hanı - İncesu / Kayseri



► Develi Konakları - Kayseri



▲ Marakeş - Fas

◀ Vezirhan - Kayseri



▲ Kudüs



▲ Şiraz



▲ Sultan Sazlığı - Kayseri



▲ İşbiliye



▲ Erciyes





▲ Ali Saip Sokağı - Talas / Kayseri



▲ Bosna

Şehir Düşüncesi Yahut Romantizm

Akif Emre'nin Düşünen Şehir dergisinin çıkışı üzerine yazdığı yazı

AKİF EMRE 16 Mar 2017, Perşembe

Türkiye 1950'lerden başlayıp gittikçe artan hızda şehirleşiyor, daha doğrusu şehirlere göçüyor. Toplumsal, kültürel anlamda geleneksel dokusunu hızla kaybeden şehirlerimiz aynı zamanda modernleşmenin sorunlarıyla hesaplaşıyor. Ne var ki bu kadar çok boyutlu değişimin yaşandığı bir zaman diliminde şehir ve şehirleşmeye dair kayda değer çok az çalışma var. Son dönemde şehir üzerine yapılan yayınlarda eskiye kıyasla dikkati çekecek biçimde artış oldu. Şehirlerimizin neredeyse geri gelmeyecek biçimde yapı bozumuna, doku dağılımına uğradığı bir dönemde şehir üzerine bir kaç tercümenin dışında özgün çalışmalara, düşünceye ihtiyaç var.

Bilhassa şehir temalı periyodik yayınların artmış olmasını bu çerçevede önemsiyorum. Akademik ve entelektüel düzeyde şehir ve şehirleşme üzerine yeni yeni düşünme ihtiyacı duyulması izahı zor bir mesele.. Bu tür çalışmaların



muhafazakâr kesimde de ciddi şekilde yoğunlaşma göstermesi de siyasal ortamla kıyaslandığında daha da dikkat çekiyor. Bu tür yayınların çoğunlukla yerel yönetimlerin desteğiyle gerçekleşmiş olması da, çarpık şehirleşmelerden en fazla şikâyetçi olduğumuz ortamda belki bir çıkış arayışı olarak da yorumlanabilir.

Akademik ve entelektüel çevrelerin şehirleşme ve şehir düşüncesi etrafında yoğunlaşmaya başlamalarının en önemli yanı, insanımızın yaşadığı şehir, çevre, mekânla ilişkisine dair bir dikkatin, farkındalığın, bilincin oluşmasına katkı sağlayacağına dair umuttur.

Mevcut şehir düşüncesi üzerine yapılan yayınlarda üç farklı boyut öne çıkıyor. Bir kısmı doğrudan batılı tecrübeyi olduğu gibi monte eden tercümeyle dayalı düşünüş biçimi ki belli açılımlar sağlasa da bunun özgün bir yanı yoktur. İkinci tür muhafazakâr yaklaşımla yapılan yayınlarda, daha çok geçmişe özlemi yansıtır. Bunlar, özellikle elimizden yitip giden tarihi eserler, kültürel varlıklar, gelenek ve şehir mirasına dair nostaljik hatırlayışlardan öteye geçmeyen çalışmalardır. Daha çok temsil ettiği mana ve ruhu ihmal eden Boğaziçi, İstanbul övgüsüyle malûldür. Özellikle turistik boyutu öne çıkan belli başlı mekânları ideal şehir modeli olarak sunan, bunun üzerinden bir medeniyet söylemi üretmeye çalışan, yaşadığımız hayatla temas etmeyen yazılardır... Şehir her şeyden önce tarihsel birikim ve süreklilik ve mekan-insan

tasavvurunu gerektirir. Bu tür yayınlar geçmiş öyküncülüğüne mahkum olmakla anakronizmden kurtulamazlar.

Öte yandan yeni yeni kendini göstermeye başlayan hayata dokunan, şehir düşüncesini tarihsel arka planıyla birlikte kavrama ve teorik çerçeve oluşturma çabalarını takip etmek gerekiyor. Modernleşme ve küreselleşme ile birlikte geleneksel şehirlerin ve ona bağlı toplumsal ilişkilerin hızla çözüldüğü bir zaman diliminde geçmişin romantizmine takılıp kalmak gerçeklerden kaçmak anlamına gelir. Batıcı elit ideolojisinden sonra muhafazakar kesimin elinde altüst olan şehirlerdeki sorunları ve sorumluları görmeden, modernleşmenin yıkıcı etkileriyle yüzleşmeden, toplumsal ve kültürel altüst oluşları yok sayarak elbette bir şehir düşüncesi geliştirilemez.

Bu topraklar ilk kez şehirle tanışmıyor. Şehir kuran bir medeniyetin mirasçıları olarak tarihsel birikimi müzeleştirip hayattan koparmak yerine şehri kuran değerler sistemini, varlık suurunu, mekan ilişkisini doğru anlayıp yaşadığımızı hayata dair uygun çözümler üretmek zorundayız.

Bunun yolu da romantik şehir tasvirleri, sükunlu güzellikleri hayal etmek değil bugünün insanına bu değerleri yeniden yaşatacak şehir anlayışı geliştirmekle mümkün olur.

Şehir sadece mekansal sorunlardan ibaret değil, bilakis mekansal görüntünün arka planında bir insanın mekanla

kurduğu varoluşsal ilişkinin ve değerler sisteminin pratiğe yansıyış şekli vardır.

Bugün şehirlerimizde çarpık yapılaşmasından, rant ekonomisinden, toplumsal çözülmeden şikayet ediyorsak bu durumu ortaya çıkaran dini, ideolojik, kültürel faktörleri ve bunların dönüşümünü doğru tahlil etmek gerekir. Ve hep ihmal edilen sosyal adalet, kapitalizmin küreselleşmeyle getirdiği sosyoekonomik dengesizlikler...

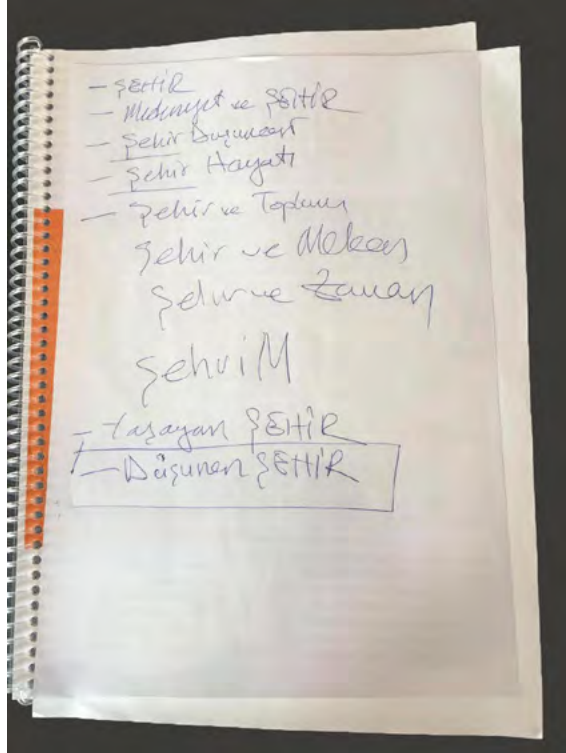
Daha çok büyük şehir merkezli yayınların yerini Anadolu'da da dinamik çalışmaların ortaya çıkması bu açıdan önemli. İlk sayısı çıkan 'Düşünen Şehir' dergisinin bu alanda yoğunlaşmanın, önemli bir birikimin oluşmaya başladığının göstergesi. Şehirlerin bir hafızası olduğunu hatırlayarak tarihsel süreci ihmal etmeden entelektüellerin bizzat deneyimledikleri mekansal ve toplumsal değişimi ele almaları verimli tartışmaları başlatabilir.

Bu çerçevede söz konusu dergi örneğinde entelektüellerin bizzat deneyimledikleri dönüşümü kuramsal yaklaşımların yanı sıra sahaya dair araştırmalar ortaya koymaları umut verici. Bir tür teori -pratik, geçmiş ve gelecek arayışının bütünlüklü bir yaklaşım çabası görülüyor. Mesela dikkatimi çeken yazılar arasından Celalettin Çelik'in 'Kayseri'de dini hayatın şehirleşme serüveni' başlıklı yazısı hem ortaya attığı sorunsal hem de yaklaşım açısından önemli tespitler

içeriyor. Bir sosyolog gözüyle Kayseri kimliği, şehir kültürü, şehrin modernleşerek dönüşümü sürecinde dindarlık ve dini hayat üzerinde anlamlı tespitler yapıyor. Özellikle modern sosyolojik yaklaşımın zenginleşme ile dindarlaşma ilişkisine dair kalıplaşmış Weberyen yaklaşımı eleştiriyor. Tarihsel olarak ticaretin canlı olduğu bir sanayi ve iş merkezi olarak Kayseri örneğinde, modernleşmeyle birlikte dindarlaşmanın artması değil dini sembollerin ve görünürlüklerin ortaya çıkmasının söz konusu olduğunu vurguluyor (zenginleşmenin günah dürtüsünün dine yönlendirdiği tezi). Bir dönem Protestan ahlakı ile kapitalizm ilişkisini özellikle Kayserili muhafazakar girişimciler örnek göstererek yapılan çözümlemenin bir sosyolojik tespit olmaktan çok temenni ve teşvik içerdiğini belirtmesi de önemli.

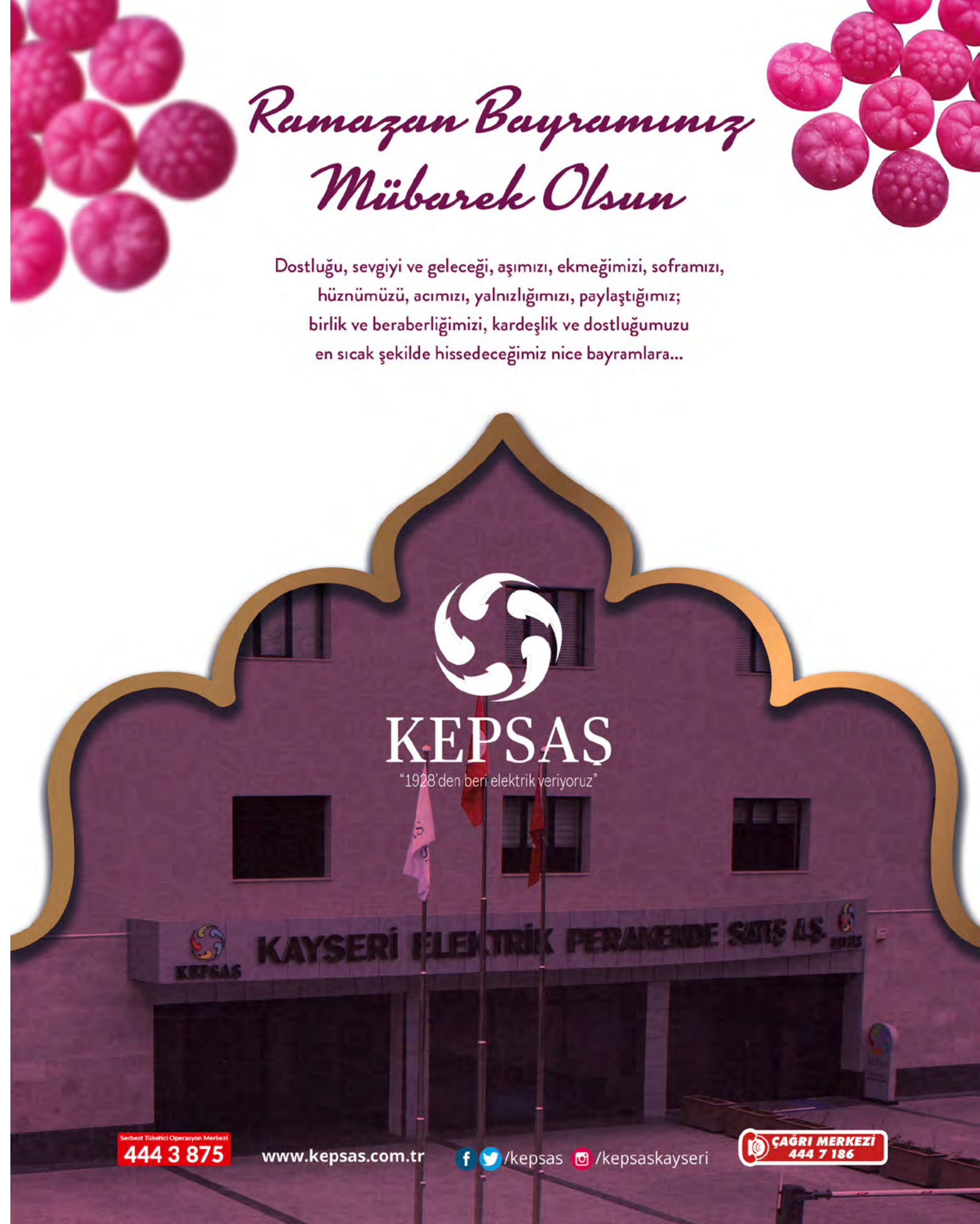
Modernleşme ve sekülerleşme ile birlikte şehir hayatında bireyin yalnızlaşması, geleneğin kopmasına tanık olan İstanbul gibi metropollerin azman şehirleşmesine karşın Konya, Kayseri gibi muhafazakar büyümenin kültürel ve geleneksel kodlarını açmaya çalışılıyor. Özellikle 'oturma' geleneği, mahalle baskısından çok dayanışma ve güvenlik alanı oluşturucu model olarak ele alıyor.

Pahalı baskı ve görsel ağırlıklı ama gerçek hayattan kopuk, şehirlerin derin ve yatay sorunlarını yok sayan romantizm yerine yaşayan şehirlerin ruhunu aramak gerek. ❖



Ramazan Bayramınız Mübarek Olsun

Dostluğu, sevgiyi ve geleceği, aşımızı, ekmeğimizi, soframızı,
hüznümüzü, acımızı, yalnızlığımızı, paylaştığımız;
birlik ve beraberliğimizi, kardeşlik ve dostluğumuzu
en sıcak şekilde hissedeceğimiz nice bayramlara...



emirgan köftecisi



Emirgan Köftecisi

Fevzi  akmak Mahallesi Sivas Bulvarı No:87
Emirgan Parkı İi Kocasınan / Kayseri